

MÖVLANA CƏLALƏDDİN

RUMİ

«MƏNƏVİYYAT
MƏSNƏVİLƏRİ»

I KİTAB

(YENİDƏN İŞLƏNMİŞ ŞƏKİLDƏ)

BAKİ 2007

Redaktor:

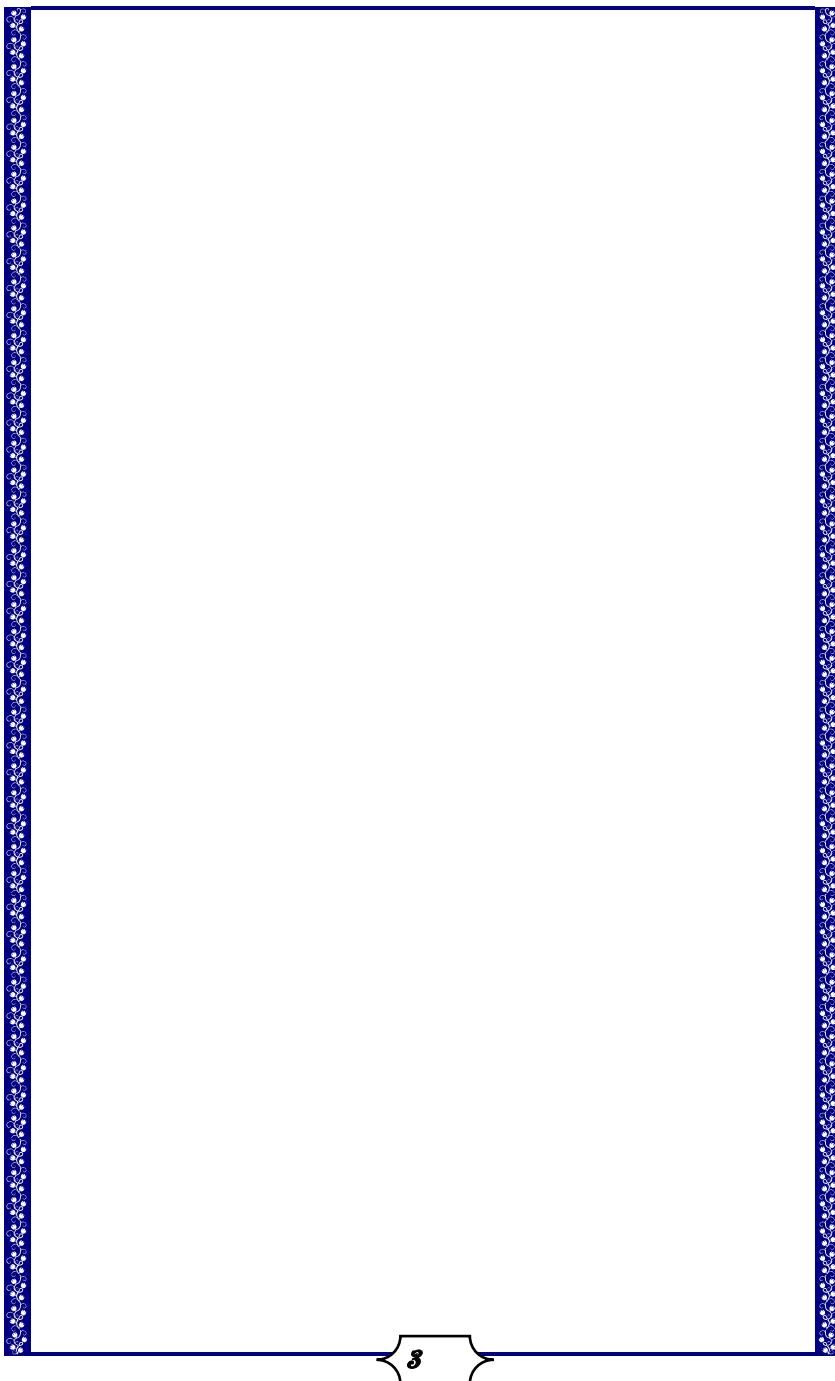
Tərcümə :

*Lənkəran Dövlət Universitetinin Fars dili
müəllimi*

SƏFƏR HÖKMƏLİ OĞLU ŞİRİNOVUNDUR

Kompüter tərtibçisi:

YUSİF SƏFƏR OĞLU ŞİRİNOV

I ə ə e I I
 əə ə ə ə e I I
 « » I e I
 I ə I I ə ə e I I
 əə ə

TƏRCÜMƏÇİDƏN

Mövlana Cəlaləddin Rumi Xarəzm Türklərindəndir. O, 1207-ci ildə Bəlx şəhərində anadan olmuşdur. Uşqlıq illərində atası Bəhaəddin Vələdlə birlikdə Kiçik Asiyaya köçərək Konya şəhərini özlərinə vətən seçmişlər. Rumi 1273-cü ildə vəfat etmişdir. O, şərq ədəbiyyatı tarixində üç dildə (Türk, Fars, Ərəb) şer yazmağı bacaran ən məşhur Türkdilli şairlərdəndir. Rumi bir sıra fəlsəfi əsərlərin müəllifidir. Lakin dünya ədəbiyyatı tarixində ömrünün son illərində yazdığı « **Məsnəviye - Mə'nəviye - Mouləvi** » (yə'ni **Mövləvinin Mə'nəviyyat Məsnəviləri**) Rumiyə böyük şöhrət qazandırmışdır. Bu əsərdə Rumi özünün dini- fəlsəfi görüşlərinin şərhini vermişdir. O bu əsərində Şərq əfsanə, təmsil və rəvayətlərindən geniş istifadə etmişdir. Məsnəvilərin əksəriyyəti dini rəvayətlərdir. Rəvayətləri mənəviyyatımızın şah əsəri olan «Qur'ani Kərimdən» götürmüşdür. Qəribədir ki, Ruminin mənəviyyat dənizi olan böyük əsəri, bu günə qədər Azərbaycan dilinə tam tərcümə olunmamışdır.

Bu seçilmiş və qısa tərcümeyi hal Mövlana Cəlaləddin Məhəmməd, Mövləvi adıyla məşhur olan şəxsin həyat və fəaliyyəti tədqiq olunan bir əsərdən götürülmüşdür. Bu əsərin müəllifi Bəddiüzzaman Foruzanfərdir. Əsərin adı: «Mövləvi adıyla məşhur olan – Mövlana Cəlaləddin Məhəmmədin həyat və fəaliyyətinin tədqiqi risaləsi»dir.

Əksər təzkirə yazarların fikrinə görə Mövlananın adı Məhəmməd, ləqəbi isə Cəlaləddindir. Bütün tarixçilər onu bu adla ləqəbləndirmişlər.

Əhməd Əflaki Bəhaəddindən nəql edərək belə yazır ki, «Mənim valideynlərim böyük nəsiləndirlər». Valideynlərim inam və əqidələrinə görə sufi təriqətindən bəhrəmənd olmuşlar. Onlar həm xaricən, həm də batinən sufi

təriqətinə bağlı olduqları üçün bəzi təzkirəçilər onların adlarının əvvəlinə «Şah» sözünü əlavə etmişlər.

Mövləvi ləqəbi də dövrü - qədimdən sufilər və başqalarının arasında həqiqi ustad, alim və şair kimi məşhur olmuşdur. Sonradan Mövləvinin ləqəbinə Rumi ləqəbi də artırılmışdır.

«Mövlana Rumi» adı ilə Mövləvi təxəllüsünün həqiqiliyi, Həmdulla Müstövhinin və bir sıra təzkirəçilərin təzkirələrində təsdiq olunmuşdur. Mövlana sözü harada hansı təzkirədə rast gəlinirsə Cəlaləddin Məhəmməd nəzərdə tutulur.

Əhməd Əflaki onu «Sirrillahül - Əzəm»də adlandırmışdır. Lakin sonradan heç yerdə bu adı təkrarlamamışdır.

Mövlana Bəlx şəhərində anadan olmuşdur. Doğum ili Rəbi- yol- əvvəl ayının 6-sı 604-cü Hicri – Qəməri olduğu iddia edilir. Onun Rumi təxəllüsünü seçməsinin səbəbini də Türkiyənin Konya şəhərində uzun müddət yaşamasından irəli gəldiyini söyləyirlər. Çünki o, uzun müddət orada yaşayıb- yaratmış və hətta orada da dəfn olunmuşdur. Onun məqbərəsi də Konya şəhərindədir və xalqın müqəddəs ziyarətgahlarından biridir. Lakin o, özünü həmişə Xorasanlı hesab etmiş və öz vətəninə çox sevdini, heç vaxt yaddan çıxarmadığını dəfələrlə bəyan etmişdir.

Bəhaəddin vəfat edəndən sonra Rumi 24 yaşında idi. Mövlana bəzi rəvayətlərə görə ya atasının vəsiyyəti və yaxud Sultan Əlaəddinin və həmçinin müridlərin xahişi ilə atasının yerində əyləşmiş, atasının işlərini, yolunu davam etdirərək fitvalar verməyə başlamışdır. Bu illərdə təzkirələr və yazdığı şəriət rəvayətlərini təkmilləşdirib kitab şəklinə salmışdır. Tam bir il müddətində şəriət müftisi olmuşdur. Nəhayət Bürhanəddin Mühəqqi Termizi onunla dost oldu. Uzun müddət xidmətdən sonra Burhani Mühəqqi Mürşid olmaq icazəsi aldı. O, günlərini mədrəsədə öyrənmək, öyrətmək və mübahisələrlə keçirirdi. O, elm öyrənir, nəzəriyyələr verirdi, hətta ziddiyətli məsələlərdə Mövlana ilə mübahisələr də edirdi. Mövlana dini elmlərin tədrisi ilə məşğul idi. Fitvalar yazırdı. İcazədən və qadağalardan da-nışırıdı.

Beləliklə, Mövlanamız məclislərdə mübahisə və nəzəriyyələri, ağıl fəziləti və sübutları ilə xalqı özünə cəlb etmişdi. Hamı onun danışığı ilə maraqlanırdı, təqvalı bir insan olmasına görə ona vurğun idilər.

Birdən «Eşqin Günəşi» və «Həqiqətin Şəmsi» özünü həmin pak məkana çatdırdı. O, elə bir nur saçdı ki, Mövlananın gözləri onun nurundan həlqələndi və nurlandı. Gündüz korları, o böyük Nur heykəli olan şəxsi dərk etməkdə aciz idilər. Özlərinin korluğundan, idraksızlıqlarından o böyük Nurlu Şəmsi inkar etməyə başladılar. O, işıqlı günəşi öz gözlərinin korluğundan «qaranlıq gecə» bilib başa düşmədilər. Mövlana öz yolunu təriqətini dəyişdi. O, dövrün adamları da öz ədalətini ona qarşı dəyişdilər. O, qaranlıqlarda doğan “Günəş”, qaranlıqları işıqlandıran gövhər, onu yandırmaq istəyənləri nurlu şəfəqləriylə qovdu. Bu sakit okyan, o böyük tufanı təlatümə gətirib dalğalandırdı, fikir gəmisini onun tərəfindən heyranət girdabına atdı. Mövlananın gizli sirri və həyat tarixinin sirri Şəmsəddin Təbrizi idi.

Şəmsəddin Məhəmməd İbn Əli ibni Məlikdad Təbrizli idi. Nəsl - Nicabəti də Təbriz şəhərindən idi. Dövlətsah Səmərqəndi onu Cəlaləddin Həsən Xavəndinin oğlu kimi bəyan etmişdir. Bu nəsil böyük bir nəsildən və müsəlman dinini yeni qəbul edənlərdən olmuşdur.

Bu xəbər bir o qədər də düzgün oxşamır. Çünki heç bir müəllif qədim məxəzlərdə Cəlaləddin Həsənin yeni müsəlman olması haqda xəbər verməmişdir.

Güman etmək olar ki, təqribən 607-617 illər arasında Təbriz hakimi olmuş və sonra vəfat etmişdir. Belə nəql edirlər ki, Cəlaləddin Şeyx Şəmsəddini oxumaq üçün elm, ədəb öyrənmək üçün Təbrizə göndərmiş. O, bir müddət Təbrizdə elm və ədəbiyyat öyrənməklə məşğul olmuşdur..

Bəzi təzkirəçilər yazırlar ki, Şəmsəddin Təbrizi Rükəddin Səccanın müridi olmuşdur. Beləki, Şeyx Övhəddin Kirmani də həmçinin onu özünə Piri Kamil seçmişdi. Bu rəvayət hərçənd tarixi baxımdan bir o qədər də

mümkün olmayan deyil. Çünki mümkündür ki, həm Övhəddin, həm də Şəmsəddin hər ikisi Rükəddin Səccaninin müridi olmuş olsunlar. Şəmsəddin Təbrizi Konya şəhərində Mövlana Cəlaləddin Ruminin məclislərini nurlandırmışdan əvvəl şəhərləri gəzərək, böyük şəxsiyyətlərlə oturubdurarmış, məktəbdarlıq edərmiş və bundan əlavə bəzi ilahiyyat işləri ilə də məşğul olarmış. Bəzən xalqı toplayardı, onlara dini məqamları izah edərdi, deyərdi ki, bu mənim borcumdur sizə bəyan edirəm və birdən məlum olmadan çıxıb qeyb olardı. O, Hələb şəhərində 14 ay bir mədrəsənin hücrəsində elmlə məşğul olmuş, geyimi qara qalib olmuşdur. Təriqətin pirləri onu Təbrizli Piri Kamil adlandırmışlar.

Şəmsəddin 642-ci hicri ilində Cəmədiyə – Axər ayının 26-da şənbə günü səhər tezdən Konya şəhərinə daxil olmuşdur. Öz adətinə görə (o, hansı şəhərə gedirdisə) Karvansarayaya girərdi. Karvansarayda şirni satanlardan birindən hücrə alardı, hücrəsinin qarşısında iki-üç dinarlıq bir şey açarlı qapının arxasına qoyardı ki, Xalq güman etsin, böyük bir tacirdir. Özünün hücrəsində isə köhnə həsir, sınıq küzə, karvansara kərpicindən olan balıxdan başqa bir şeyi olmazdı. Şəmsəddin bir müddət Konyada yaşadı. Nəhayət Mövlana Cəlaləddin Rumi ilə rastlaşdı. Onların görüşüb-tanış olmaları haqqında da müxtəlif ziddiyyətli rəvayətlər var. Təzkiyəçilər bunu öz təzkiyələrində qeyd etmişlər.

Mövlana Cəlaləddin Rumunin oğlu Sultan Vələdin «Vələdnəmə» əsərindəki rəvayətlərə görə Mövlananın Şəmsə olan eşqi-məhəbbəti, Musanın Xızır peyğəmbərə olan məhəbbəti kimi idi ki, özünün Peyğəmbərlik rəsulluq məqamı ilə, «Kəlimullah» ləqəbi ilə yenidən Tanrı bəndələrini axtarırdı. Mövlana da özünün ağıl-kamalı, hörməti-izzəti ola-ola yenə də ağıl-kamal dalınca gəzir, axtarırdı. Nəhayət ağıl-kamal və qeyrət timsalı olan Şəmsəddini tapdı və onun müridi oldu. Başını onun qədəmlərinə qoydu və onun Nuruyla Nurlandı.

*Baxma ki, elmi-ədəbdə, rütbədə faiq idi
Şeyxlərin də başçısı, olmağa layiq idi.*

Nəhayət o böyük alim, gözəl şair və saf qəlbli sufi öz ruhu, öz qəlbiylə Allaha bağlı olan Mövləvi Cəlaləddin Rumi ölüm yatağına düşdü. Qızdırması çox qalxdı. Həkimlər müalicəyə çox çalışdılar, xeyri olmadı. Nəhayət 673-ci ilin Cənadiyə- Axər ayının 5-də yekşənbə günü Günəş səhər çıxanda, öz şüalarını göylərə saçanda, o mərifət günəşi cismani bədənindən ayrıldı və bu cahanın əlavə dini işlərindən ayrılaraq Rəbbani məqama qalxdı.

Bütün Konya əhalisi, böyükdən kiçiyə Mövlənin cənazəsini ziyarətə gəldilər. Onun sülhsevərlik beynəlmiləlçiliyinin təsirindən hətta İsevilər, Yəhudilər də gözəl, ruhani olduğunu yad edərək yerli müsəlmanlarla ahü-fəğanda idilər.

Şeyx Sədrəddin Mövlənin ölü namazını qıldı. Ölüm ona o qədər təsir etdi ki, hıçqıraraq hətta qəşş eyləyib özündən getdi.

Mövləna öz atası Üləmaların Sultanının yanında dəfn olundu. Onun ailəsindən, yaxınlarından və qohum-əqrabalarından 50 nəfər həmin məqbərədə dəfn olunmuşdur. Bəzi rəvayətlərə görə Alimlərin Sultanı Vələd və onun ailə üzvləri dəfn olunan yer əvvəllər «Sultan bağı» ilə məşhur olmuşdur. Bəhaəddin Vələd Konyaya daxil olan vaxtı demişdir ki, mənim nəslimin rayihəsi, ətri buradan gəlir. Sultan həmin məkanı ona bağışladı. İndi həmin yeri «Arme- Bağca»-yəni, «Cənnət Bağı» adlandırırlar.

Cəlaləddin Ruminin “ Mənəviyyat Məsnəviəri “ əsərindən bəzi parçalar hələ Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulmamışdan əvvəl tərcümə olunmuşdur. Azərbaycanda Sovet hakimiyyətinin totalitar rejimi dövründə bu möhtəşəm əsəri heç kim cür’ət edib tərcümə etməmişdir. Buna səbəb bu külliyyatın dini-fəlsəfi əsər olmasıdır. Bütün bunları nəzərə alaraq həmin möhtəşəm əsəri Fars dilindən Azərbaycan dilinə tərcümə etməyə başlamışam. Ümid edirəm ki, etdiyim tərcümələr oxucuların rəğbətini qazanacaqdır.

Səfər Hökməli oğlu ŞİRİNOV

Lənkəran Dövlət Universitetinin Fars dili müəllimi

A Y R I L I Q

Dinlə neyi, gör necə hekayətlər söyləyir,
Ayrılıq həsrətindən şikayətlər eyləyir.
-Vətənim qamışlıqdan, salmışlar ayrı məni,
Səsim nalan eyləmiş, naləmi eşidəni.
Ayrılıq fəraqından sinəmdir parə-parə,
Dərd söyləməkdən qeyri, yoxumdur başqa çarə.
Hər kim soyundan kənar düşmüş olarsa əgər,
Nə qədər ömr edərsə, vüsala həsrət çəkər.
Mən hər bir cəmiyyətdə yanmışam, zar olmuşam,
Yasda ağlar olmuşam, toyda qəmxaar olmuşam.
Hər kəs öz zənni ilə, olsa sadıq yar mənə,
Axtarmasa tapammaz, içimdən əsrar¹ yenə.
Çünki naləmdən mənim, deyildir sirrim uzaq,
Gözlər görməsi üçün, nur olmuş gözə yasaq.
Mənim canım tənimdən, tən candan gizli deyil,
Canıma görünməyə izin verilməmiş, bil.
Atəşimdir ney səsim, sən onu sanma külək.
Kimdə atəş olmasa, gəl onu ölmüş bilək.
Eşqimin atəşidir, düşmüş neyin üstünə,
Qaynarlığın atəşi, düşmüş meyin üstünə.
Yardan ayrılanlara, dost olar neyin səsi,
Daxili pərdəmizi, yırtar neyin pərdəsi.
Ney zəhər tək, həmçinin, padzəhər tək içilən,
Ney kimi qəm dostu yox, həm sevən, həm sevilən.
Ney özü dərdədən yanır, odlanır, qan ağlayır,
Məcnun eşqindən deyir, verərək can ağlayır.
Varımızdır ney kimi, həmişə dilbir ağız,
Ney ləbində gizlənilib, həmçinin bir dil, ağız.
Bir ağız nalan olub, səsi sizlərə tərəf,
Hay-harayı göylərə, yaymağı seçmiş hədəf.
Hər kim ona baxarsa, dərk edər naləsini,
Bu başında fəğanı, o başında səsini.
Bu neyin şirin səsi, Ondan almış nəfəsi,
Ruhunun hay-harayı, Ondan almış bu səsi,

¹ Əsrar - sirlər.

Bu huşa məhrəm olmaq, bihuş olmaqdır, ey dil,
 Dillərin müştərisi, bil ki, qulaqdır ey dil.
 Xeyirsiz olsa, əgər qəmli neyin naləsi,
 Dünyaya yayılmaz heç, neylərin şirin səsi.
 Dərd əlindən günlərin, ləzzəti yox, adı yox,
 Naləli günlər ötür, məzəsi yox, dadı yox.
 Qorxumuz yox, getsədə həftələr, aylar hədə, r
 Qal mənimlə birlikdə, daxilən paksan əgər.
 Balıq cinsi olmasan, su səni sirab edər,
 Ruzin olmasa sənin, günlərin uzun keçər.
 Huşyarın halını heç, anlaya bilərmə xam?!
 Müxtəsər olsun sözüm, dediyim bu, vəssalam!
 Badə qaynarlığıyla, nuşumuzun gədası,
 Dünya öz kərdişiyə, huşumuzun fədası.
 Badə bizdən olub məst, biz ondan məst deyilik,
 Can da bizlə var olub, biz ondan həst¹ deyilik.
 Qalib gələ bilməyib, rasta² xaric³ bir zaman,
 Əncir olmaz quşlara, dadlı yemək hər zaman.
 Qır oğul, zəncirləri, zəhmət çək, azadə ol,
 Simu-zərdən qaç yenə, get, uzaqlaş, sadə ol.
 Tökülərsə kuzəyə, dəniz qədər su əgər,
 Kuzənin tutduğu su, bir günə bəs eyləyər.
 Doymaz heç hərislərin, tamahkar göz kuzəsi,
 Sədəflər doymayıbsa, yox olar dürdanəsi.
 Hər kimin ki, libası, eşq üzündən çak⁴ olar,
 Eşqin günahlarından, tamamilə pak olar.
 Sevin, eşq mənbəyimiz, həbibimizsən bizim,
 Dərdlərə əlac edən, təbibimizsən bizim.
 Ey, gidi dünyamızın, dava-dərmanı olan,
 Əflatun, Ərəstun tək, yaddaşıımızda qalan.
 Eşq əlindən ruh özü uçub qalxdı göylərə,
 Dağlar sanki rəqs edib, şövlə baxdı göylərə.

¹. Həst-var olmaq.

². Rast -Şərq musiqisində muğamın adı və həmin muğamda bir pərdə.

³. Xaric - Muğamda bir pərdənin adı.

⁴. Çak – yırtıq ,cırıq .

Çatdı aşiq Turunda, özünün dildarına,
 Tur sevincdən məst oldu, Musa çatdı yarına⁵.
 Çox sirlər gizlənmişdir, neyin zilü-bəmində,
 Əgər açsam sirri mən, dünya itər qəmində,
 Ləblərimlə yar ləbin, əgər bir eyləsəm mən,
 Ney kimi mən də daim, qəmli dastan söylərəm.
 Hər kim öz dildarından, qalarsa çox aralı,
 Nə qədər nəgmə desə, yenə qəlbi yaralı.
 Çünkü güllər tez solub, gülüstan olub xarab,
 Daha gülün ətrini, əvəz eyləyir güləb.
 Cümlə məşuq olmuşdur, aşiq qalmış pərdədə,
 Məşuq həmişə sağdır, aşiq ölmüş pərdədə.
 Eşqə meyil etməz o, hay da verməz hayına,
 O, bir quş kimi olar, səs verər harayına.
 Qol-qanadı vermişik, o eşqin kəməndinə,
 Saçından tutub çəkər, öz dostunun kəndinə.
 Əvvəl-axır beynimdə, nə qədər ki, şüur var,
 Yarımın da üzündə mənim üçün, nur var.
 Nurdur sağ-solum mənim, həm arxam, önüm mənim,
 Başımda vardır tacım, həlqədədir gərdənim¹.
 Eşqimiz olmalıdır, biz də söz qoşa bilək,
 Güzgüyə baxmaq üçün, bizə göz qoşa gərək.
 Bilirsənmi, güzgüyə baxmır, qanmazlar neçin?!
 Çünkü baxsa güzgüyə, surətin görər çirkin.
 Güzgü təmizlənersə, çirki üstədən pak olar,
 Tanrının günəşi tək, parlayan nurla dolar .
 Sən də get sil, təmizlə bir tozun, pasın onun,
 Dərk eylə təmizliyi, gör təcəllasın onun.
 Qəlbinin duyğusuyla, bu həqiqəti eşit,
 Çamırlıqdan çıxaraq, düz yolu mərdanə get.
 Əgər varsa ağlınız, tə'yin edin düz yolu,
 Ondan sonra şövq ilə, siz gedin dümdüz yolu.

⁵. Yarına-məcəzi mənadaadır. Yəni Allahına.

Padşahın bir kənizə aşiq olması, Kənizin pulla alınması, sonra kənizin xəstələnməsi, xəstəliy-in

uzun çəkməsi

Eşidin ey dostlarım, indi məndən bir dastan,
Özü də bir həqiqi dastandır halımızdan.
Öz nağdı halımızdır, axtarsaq kökün əgər,
İndiki dünyamızdan, üqbadan⁶¹ verir xəbər.
Çox qədim zamanlarda, bir padişah var idi,
Həm dünyada adil şah, din üçün şahvar idi.
Bir gün həmin gözəl şah, oldu atına süvar,
Sevirdi ovçuluğu, hər vaxt edirdi şikar.
Ov etmək məqsədilə, dağda – daşda qaldı o ,
Bir gün «ov tələsinə», ilişdi, ov oldu o,
-Şah bir kənizi gördü, ov yolunun yanında,
Vuruldu o, kənizə, eşq oyandı canında,
Qəfəsdəki, quş kimi döyünürdü ürəyi,
Pulla aldı kənizi, çin oldu öz istəyi.
Sonra xəbərdar oldu, kənizin əhvalından,
Eşitdi xəstədir o, narahatdır canından.
«Ulaq vardı birində, tapılmırdı palanı,
Palan tapdı ulaqçın, qurd apardı olanı.
Birində kuzə vardı, suyun tapa bilmirdi,
Su tapıldı kuzəyçin, kuzəsini itirdi».
Dünyanın hər yerindən, Şah təbiblər çağırdı,
Dedi:- İkimizində, vəziyyəti ağırdı.
Öz canımı istəməm, canımın canı odur,
Dərdiməndəm, xəstəyəm, dərdin dərmanı odur.
Hər kim dərman edərsə, mənim bu cananımlı,
Qızıl xəzinəm onun, alsın xanımanımı .
Hamı o şaha dedi: -Canlar qurbandır sənə,
Bizə icazə versən, şərikinə qurban ol.

⁶¹.Üqbadan - axirətdən, o dünyadan.

Təbibdir hər birimiz, cahanda məşhuruq biz,
 Ağır dərdləri tapan, əlac edən nuruq biz.
 Tanrımız əgər onu, şad etmək istəyərsə,
 Verər şəfalar ona, şadlıq verər səs- səsə.
 «İnşallah» söylənməsə, murad heç vaxt alınmaz,
 Sağalma da baş verməz, müalicə olunmaz.
 Çoxları «İnşaallah» söyləmiş, yad eyləmiş,
 Tez canını tapşırmiş, ruhun azad eyləmiş.
 Nə qədər içdi dərman ona etdilər dəva,
 Çoxaldı əziyyətlər, baş verdi çoxlu cəfa.
 Xəstəlik ucbatından, kəniz tük kimi oldu,
 Şah göz yaşı axıtdı, rəngi saraldı, soldu.
 Qəzadan o kənizin, bənizi çox saraldı,
 Badam yağı sürtüldü, rəngi – ruhu qaraldı.
 Həlilədən¹ qəbz oldu, hərarəti də artdı,
 Su içmək yatırmadı, susuzluq ərsə çatdı.
 Bədəni tam süst oldu, yuxu ərsə çəkildi,
 Ürəyinə dərd qondu, göz yaşları töküldü.
 Ədviyyələr şərbətlər, verildi o kənizə,
 Təbiblərdə yoruldu, dərdi baxmadı sözə.

Kənizi müalicə etməkdə təbiblərin aciz qalması,
 Padşaha Haqqın əyan olması, həqiqi Padşahın
 dərgahına üz tutması

Təbiblər aciz qaldı, vəziyyəti Şah gördü,
 Ayaq-yalın baş-açıq, tez məscidə yüyürdü.
 Daxil oldu məscidə, mehraba tərəf getdi,
 Gözündən yaş axıtdı, Tanrıya səcdə etdi.
 Ağlı gəldi yerinə, qan-yaş içində özü,
 Tanrıya tər'rif dedi, şirin etdi hər sözü.
 Dedi:- Sən ey dünyanı, bəndələrə bəxş edən,
 Nəyi düşünürümsə, tez onu dərk edirsən.
 Halımızı bilirsən, təbibləri görürsən,
 Lütfün bizə əyandır, özün haqqı sevirsən.
 Bizə pənah olan Sən, kainatın Padşahı.

¹ Həlilə- müalicə üçün istifadə olunan müalicəvi bitki.

Yenə bu dünyamızda, çoxaltmışıq günahı.
 Sən deyirsən sirləri, mən həmişə bilənəm,
 Sirri biləndən sonra, onu zahir edənəm.
 Təkəbbürlük xislətin, qovdu bir duman kimi,
 Bağışlanma istəyi, coşdu bir ümman kimi.
 Şah ağladı doyunca, yuxu apardı onu,
 Yuxusunda gördü o, nurani bir qocanı.
 Qoca söylədi şaha, müjdə verirəm sənə,
 Sabah bir qərib gəlsə, dərini söylə ona.
 Sabah gələn o qərib, məharətli həkimdir,
 Ona sədaqət göstər, dərdə dəvanı bilir.
 Əlaclarında onun, mütləq seyrini gör sən,
 Dərgahında¹ Tanrının, qüdrət meyrini² gör sən.
 O yatmışdı ayıldı, yuxuda agah oldu,
 Dövrən dəyişdi birdən, kəniz özü şah oldu.
 Və'də çatdı vaxtına, səhər tezcə açıldı,
 Günəş şərqdən boylandı, şəfəqləri saçıldı.
 Şah durub bir guşədə, oldu işə müntəzir,
 Ki görsün yuxu düzmü, açılısın tezcə bu sirr.
 Gördü nurani bir şəxs, gəlir saraya tərəf,
 Üzü günəşək nurlu, kölgəsidir hər tərəf.
 Uzaqdan yeriyirdi, parlayırdı hilal³ tək,
 Yox idi, peyda oldu, göründü bir xəyal tək.
 Onun bərabərində, xəyal yoxdur cahanda,
 Ona bənzər xəyalı, tapmazsan heç bir yanda.
 Xəyal cəngi⁴ saxlayan, sülhü gətirən xəyal,
 Xəyal nəngi⁵ saxlayan fəxri yetirən xəyal.
 Elə bir xəyaldır ki, övliya timsalında⁶,
 Elə bir timsaldır ki, məhrular misalında.
 Şah yuxuda gördüyü, o xəyalı tanıdı,
 Sanki bu gələn qonaq, gördüyü xəyal idi.
 Sanki Haqqının nuru, onda olmuşdu zahir,

¹ Dərgahında- Tanrının qüdrət qapısı da.

² Mehrini- məhəbbətini.

³ Hilal- aypara.

⁴ Cəngi- müharibəni.

⁵ Nəngi- eyib, ar, bədnamlıq.

⁶ Timsaldır- misaldır, məsəldir.

Yalnız bəsirət gözü, onu görməyə qadir.
 Elə ki, Haqqın nuru, peyda oldu uzaqdan,
 Elə bil nur yağırdı arxadan, həm qabaqdan.
 Qapıçılar yerinə, Şah getdi pişvazına,
 Yuxuda seyr etdiyi, qonağın avazına.
 Elə ki qarşıladı qeybdən gələn qonağı,
 Gördü ətrafı tamam, sanki olub gül bağı.
 İkisi bir-biriylə görüşdü tanış kimi,
 Qucaqlaşıb öpüşdü, dostuna dönüş kimi.
 Biri təşnəydi susuz, biri lətafətli su,
 Biri sərxoş kimiydi , biri şərərətli¹ su.
 Dedi: mə'suqum o yox, sənsən indi yəqin bil,
 Qəflətdə olmuşam mən, sanki əvvəl neçə il.
 Sən mənə Mustafasan, Mən ollam sənə Vəli,
 Xidmət edib bağlaram, daim kəmərlə beli.
 Sən mənə Mustafasan mən sənə ollam Ömər,
 Sənə xidmətdə ollam,daim bağlaram kəmər.

Tanrının insanları ədəbli olmağa də'vət etməsi, ədəbsizləri cəzələndirməsi haqda

Tanrıdan istərik biz, nail olaq məqsədə,
 Biedəb məhrum olar, Rəbbə dua etsə də.
 Pislik etməz bi ədəb, özünün əndamına,
 O həmdə atəş vurur, millətinin canına.
 «Maidə»² asimandaen, vəhy ilə gəlib çatıb,
 Satılıb-alınmayıb, şərhini alıb çatıb.
 Musa qohumlarından,dedilər çox xərcimiz,
 Qanmadan soruşdular, hanı siru-mərcimiz.
 Buğda ərşə çəkildi, çörək dillərdən düşdü,
 Xalqa əziyyət qaldı, oraq əllərdən düşdü.
 İsa peyğəmbər gəldi, dua etdi Rəbbinə,
 Rəbbi eşitdi onu, bolluq yaratdı yenə.
 Rəbbin fərmanı ilə, göylərdən endi süfrə,

¹ Şərərətli- mərdimazarlı, yamanlı.

² «Maidə»- Qur'ani- Kərimdə 5- ci surədir. Mədinədə nazil olmuşdur.3. Sir – sarımsaq .

Həvvarilər inandı, daha sevindi süfrə.
 Üzü sırtıq olanlar, özlərin tox etdilər,
 Dilənçilər, gədalar, nəflərin çox etdilər.
 İsa onlara dedi: Yeyin, için şükr edin,
 Bu ruzi daimidir, Tanrı adın zikr edin.
 Bədgümanlıq etməyin, tamaha güc verməyin,
 Kasıb olar süfrəniz, Tanrıya küfr etməyin.
 O gədalar baxmadı, İsanın sözlərinə,
 Tanrı rəhmət qapısını, bağladı üzlərinə.
 Dadlı-ləziz süfrələr, kəsildi asimandan,
 Belə zəngin süfrələr, yox oldu həmin andan.
 Zəkat verməsən əgər, yağışlar yağmaz səhər,
 Zinalar çox olarsa, vəba tutar kənd-şəhər.
 Zülüm, qəmlər gələrsə, səbəbi vardır demək,
 Tanrıdan qorxmamazlıq, "ədəbi" vardır demək.
 Ehtiyatlı olmayan, dostluğun yollarında,
 Bir namərd tək qalacaq, dostların dillərində.
 Ədəbin çox olarsa, nurlar bəxş edər fələk,
 Çoxluğundan ədəbin, Tanrıya əziz mələk.
 Arsızlar ucbatından, tutar günəş surətin,
 Rədd etdi Rəbb sözünü, İblis aldı sifətin.
 Yolunda azğın olan, bir bəndə olsa əgər,
 Olar heyrət içində, başı daşlara dəyər.
 Şahla mehmanın sözün, bir ləhzə etdik tamam,
 Hələ qurtarmamışdır, maraqlıdır bu kəlam.

Padşahın yuxusunda gördüyü, Tanrı tərəfindən göndərilən, nam-nişanı verilmiş təbiblə görüşməsi

Elə ki, mehmanın, Şah getdi ayağına,
 O şah idi gedirdi, dərviş tək qabağına.
 Qollarını açaraq, onu ağuşa basdı,
 Sanki bir dildar idi, qolun boynundan asdı.
 Əllərindən, alnından, öpdü bir ata kimi,
 Soruşdu əhvalını, qəbul etdi həkimi.
 Hal-əhval soruşaraq, məclis başına çekdi,
 Dedi: bir xəzinəsən, sən tək dünyada təkdi.

Acı bir səbr ötüşdü, axırı dərin oldu,
Meyvə əkib gözlədik, bəhrəsi şirin oldu.
Dedi: Ey haqqın nuru, dəf etdik çətinliyi,
Tanrı belə buyurmuş, səbir udur pisliyi.
Sənin gözəl surətin, hər suala cavabdır,
Sənsən müşkül həll edən, etdiyin iş savabdır.
Dil bilənlər həmişə, ürəklərə körpüdür,
Dəstgir¹ olan kişilər, ayaqlarda hörgüdür.
Mərhəbə ey müctəbə, ey Əliyyül Murtəza,
Əgər qaçsan qəzadan, tapar səni tez qəza.
Xalqına bir mövlasan, inanmayan napakdır,
İnanmayan ləinlər cəhənnəmdə bir xakdır².

Qeybdən gələn təbibin xəstənin üstünə aparılması

Məclis sona yetişdi, süfrəni cəm etdilər,
Təbibin əlin tutub, xəstə üstə getdilər.
Xəstəylə çox danışdı, xəstəlikdən söz açdı,
Xəstəni də'vət etdi, düz yanında əyləşdi.
Nəbzini yoxlayıb tez, rəngi-ruhuna baxdı,
Onun əlamətlərin, öyrəndi yenə baxdı.
Dedi: Müalicədə, zidd yol ilə gediblər,
Müalicə yerinə, yenə xəstə ediblər.
Onlar xəbərsiz idi, qəlbinin dərdlərindən,
Tanrıdan rəhm istəmək, keçmirdi qəlblərindən.
Xəstəliyi kəşf edib, təbib düşdü üstünə,
Sultana söyləmədi, dərdi gizlətdi yenə.
Əziyyəti, ağrısı, dalaq, öddən deyildi,
Oduğun keyfiyyəti, tütüsündən bəllidi.
Aşiqliyi məlumdur, ürək ağrısı gizlin,
Bədəni çox sağlamdır, ağrılar qırmış belin.
Aşiqin xəstəliyi bütün dərdlərdən fərqli,

¹ Dəstgir- dustaq, əsir, tutulmuş.

² Bu misra Quranda "Ələq" surəsindəki 15-ci ayəyə işarədir. Həmin ayədə Əbu-Cəhlə müraciətlə deyilir: Əgər Əbu-Cəhl Həzrəti Peyğəmbəri incitməyini tərk etməsə onun alınının tükündən tutub cəhənnəmə çəkərik.

Eşqin izzatları, Tanrıdan gəlir dərdli.
 Aşiqlik bir tərəfdən, ya da ayrı tərəfdən,
 Bizə rəhbərlik isə, daim Tanrı tərəfdən.
 Eşqdən hər nə desəm də, şərh edib söyləsəm də,
 Eşqə çataramsa mən, aciz olaram mən də.
 Baxma ki, dildə təfsir, daha tez üzə gülür,
 Eşqin dili yoxsa da, aydın başa düşülür.
 Qələm tələsdiyindən şütüyüb yazırdı tez,
 Eşqə düşəndən sonra, yazdığın pozurdu tez.
 Söz bu yerə yetişdi, vəsf etmək yada düşdü,
 Kağızlar parçalandı, qələmlər oda düşdü.
 Ağıl onun şərhində, ulaq tək limə batdı,
 Aşiqlik öz şərhini, eşqin üstünə atdı.
 Günəş tezdən boylandı, Tanrıya oldu dəlil,
 Haqqdan üz döndərmədi, qəlbinə doldu dəlil.
 Gər ondan kölgə qalsa, hər tərəf kölgə olsa,
 Tanrı cana nur verir, can özü harda qalsa.
 Kölgə əfsanə kimi, sənsə yuxular ara,
 Günəş yerdən boylansa, ay olar bir aypara.
 Bu dünyada Şəms təkin, qərib görmək yalandır,
 Şəmsdən başqa yalandır, çünki canlar alandır.
 Şəms əgər xaricdəsə, fərqlə dada bilərik,
 O fərqi hər bir zaman, təsvir edə bilərik.
 Lakin bu Şəmsə isə, varlıq olmuşdur əsir,
 Onun bənzəri yoxdur, zəhnimizdədir bu sirr.
 Təsəvvürdə zatının, şərəfinin həcmi yox,
 Necə tərif olunsə, tərifinin həcmi yox.
 Şəmsi Təbrizim mənə, Nur, Günəş olmuş yenə,
 Çünki o Naqq nurudur, bir Günəş olmuş mənə.
 Elə ki söhbətlərim, gəldi Şəmsin üstünə,
 Səmada dördüncü Şəms, pərdə çəkdi üzünə.
 Vacib olduğu üçün, adını çəkdim yenə,
 Rəmlərini şərh etdim, adını əkdim yenə.
 Bu nəfs mənim içimdən, parlayaraq görünmüş,
 Sanki Yusif köynəyi, mənə ənam verilmiş.
 O barədə Naqqıma, illərlə dua etdim,
 Rəmzi təkrar etməklə, özümü uca etdim.
 Ki, səmayla yer üzü, gülsün çiçəklə dolsun,

Ağılı, ruhu, yüzlərlə, artsın hesabsız olsun.
 Dedim ey Həbibindən, uzağa düşüb qalan,
 Sanki bir xəstə kimi, təbibdən uzaq olan.
 Mənə zülüm etmə sən, çünki fənadayam mən,
 Daha gücüm tükənib, tərif deyə bilmirəm.
 Kim nə deyirsə desin, özü ağıla gəlsin,
 Saxtakarlıq etməyin, faydası olmaz bilsin.
 Rəqib nə söyləyirsə, heç də müvafiq deyil,
 Zəhmətim, əziyyətim, bilsin nalayiq deyil.
 Mən nə deyim, söyləyim, damarlar hüşyar deyil,
 Yarı olmayan «Yarın», şərhin vermək zordur bil.
 Özün tərif eyləmək, sanki tərki sənadır,
 O varlığın dəlili, varlıq özü xətdir.
 Bu hicranın, əfqanın, şərhini çətindir-çətin,
 Bu şərhin zamanını, dəyişdir sən ol mətin.
 Dedi: Mənə təam ver, çünki acmışam yenə,
 Söylədi sən tələs ki, qılinc açmışam yenə.
 Sufi vaxtın «oğludur» eşit məni ey rəfiq,
 Günü atmaq sabaha, deyildir şərti təriq.¹
 Əgər öz-özünüdə, sufi deyilsənsə sən,
 Nəgdi nisyə etməklə, yoxluğu gətirirsən.
 Söylədim ona belə, yarın örpəyi gözəl,
 Qulaq as hekayətə, onun hər nəyi gözəl.
 Daha yaxşı o olar, özəlliği dilbərin,
 Hədisdə söylənilsin gözəlliği dilbərin.
 Söylədi kəşf etmə sən, xəyanəti xisləti,
 Əziyyət vermə mənə, etmə bu hərəkəti.
 Aç pərdəni açıq de, bu işdə mən necəyəm,
 Bu köynəyə sığışmam, o gündüz, mən gecəyəm.
 Dedim: Gər bəyan olsa, hamıyçın olsa əyan,
 Nə sən var olacaqsan, nə ətrafın, keçmə yan.
 Sən arzu edirsənsə, onu ölçüsündə et,
 Parlaq etməz bir dağı, saman çöpü sən dərk et.
 Onun güc qüdrətiylə, şüasın yayar günəş,
 Gər güclü şüa versə, yeri yandırar günəş.
 Bu dünyanın canı ta, olmayınca qan tamam,

¹ Təriq- yol, üsul.

Dodaqları sıx tamam, gözlərin yum yan tamam.
Fitnə təlatümləri, qanları axtarma sən,
Bundan sonra bir daha, Şəmsi yada varma sən.
Bunun axırı yoxdur, əvvəldən başla yenə,
Davam et hekayəni, qayıt öz bildiyinə.

**Kənizin xəstəliyini öyrənməkdən ötrü təbibin
Padşahdan bir xəlvət yer tələb etməsi**

Elə ki həkim gəldi, bu sözdən agah oldu,
Vəziyyəti öyrəndi, şaha qibləgah oldu.
Dedi: Ey Şah bu dəmdə, xəlvət eylə sən evi,
Yaxınları kənar et, yadlar tərək etsin evi.
Gözə görünməsin kəs, bilinməsin bir iz də,
Ki, mən soruşa bilim, nə vardır bu kənizdə.
Mənzili boşaltdı Şah, tamam uzaqlaşdı Şah,
Dərdi bilinsin deyə, kənizindən qaçdı Şah.
Mənzil boşaldı tamam, qohum əqrabalardan,
Evdə heç kəs qalmadı, təbib sordu bimardan.
Yumşaq-yumşaq öyrəndi, harda vətənin, yerin?!,
Dərdə dərman eyləmək, üsulu daha dərin.
Nəbzi üstə əl qoydu, yoxladı diqqət ilə,
Təbib nə soruşdusa, kəniz gətirdi dilə.
Dabanına batarsa, tikan bircə adamın,
Qoyar diz üstə onu, ah-uf incidər hamın.
İynənin ucuyla tez, axtarar o tikanı,
Tapa bilməsə əgər, qazacaq tez dabanı.
Tikan tapmaq ayaqdan, əgər deyilsə asan,
Heç ürəkdən tikanı, tapa bilərmi insan?
Hər kəs ürəkdə görsə, ona batan tikanı,
Çıxarda bilməz onu, tapmasa batıranı.
Ulaq quyruğu altı, bir şəxs qoyarsa tikan,
Ulaq götürə bilməz, olar hey təpik atan.
Ulaq dəf etmək üçün, ağrıdıcı tikanı,
Qoşa təpik ataraq, xarab edər hər yanı.
Təpiklə edə bilməz, ulaq tikanını dəf,
Məharətli ustayla, düzələr edilmiş səhf.

Sür'ətlə sıçrayarsa, artıq ağrıdar tikan,
 Bir ağıllı şəxs lazım, tikan verməsin ziyan.
 Həkim dəva etməkdə, mahir bir ustad idi,
 Toxunduğu hər xəstə, bələdan azad idi.
 Soruşub öyrənirdi, nə sirr vardır kənizdə,
 Təbib təkrar soruşur, edirdi təkrar qız da.
 O oturub həkimlə, edirdi sirlərin faş,
 Böyüklərdən danışır, gözündən axırdı yaş.
 Xəstə edirdi söhbət, qulaq asırdı həkim,
 Nəbzinin vurmasıyla dərd açırdı həkim.
 Tutduğu adlar ilə, yoxlayırdı nəbzini,
 Məqsədi bu idi ki, bilsin dərdin yerini.
 Onun vətəninə, dostlarını sayırdı,
 Dostlar qurtaran zaman, o, şəhərdən doyurdu.
 Həkim soruşdu qızdan, çıxdınmı şəhərindən?
 Daha hansı şəhəri, sevirsən çox dərindən?
 Bir şəhərin adını, söylədi qız yenidən,
 Rəngi-ruhuyla nəbzi, dəyişmədi yerindən.
 Xacələrdən danışdı, şəhərlər saydı bir-bir,
 Yerlərə tərif dedi, xalqı duz çörəkdir,
 Şəhər-şəhər axtardı, ev-ev sorub qurtardı,
 Nə nəbzi vurdu artıq, nə sifəti ağardı.
 Onun nəbzi yerində, ürəyi sakit idi,
 Nəhayət Səmərqəndin, o qənd adını dedi.
 Dərindən ah çəkərək, ay üzlü gəldi dilə.
 Onun şəhla gözündən, yaş axdı gilə-gilə.
 Bir tacir həməən şəhrə, gətirdi satmaq üçün,
 Zərgərlərin başçısı məni aldı özüyçün.
 Altı ay saxlayaraq, sonra satdı özgəyə,
 Bunu deyəndə kəniz, qəm baxmadı heç nəyə.
 Nəbzi sür'ətlə vurdu, sifət saraldı soldu,
 Həmin zərgərin adın, eşitcək gözü doldu.
 Xəstəsinin sirrini, elə ki, Təbib tapdı,
 Sanki dərdi-balanı bildi o həbib tapdı,
 Dedi: Hansı küçədə yaşayır, həmin oğlan,
 Dedi: Ğatifər adlı, məhəllədədir cavan.
 Bu dəmdə belə dedi, əməli saleh həkim,
 Azaldaram əzabın, bildim səbəbkarı kim.

Dedi: Bildim anladım, kimdir əzab verənin,
 Gözlə sehrimi edim, ollam əzab görənin.
 Şad ol, sevin gül daha , göyərdərəm mən səni,
 Necə ki , yağış suyu göyərdir göy çəmənini .
 Çəkərəm qəmini, Mən daha qəmlər çəkmə sən,
 Yüz atadan babadan, sənə çox müşviqəm mən.
 Dinlə məni bu sirri, söyləmə heç kəsə sən,
 Şah etsə məcbur səni, ona da deməyəsən.
 Çünkü əgər sirrini, saxlamağı bacarsan,
 Muradın hasil olar, daha tez qovuşarsan.
 Peyğəmbər söyləmişdir, sirrini saxlayan, şəxs,
 Muradına tez çatır, çox da gözləməz əbəs.
 Toxum yerin altında, adətən gizli qalar,
 Sirri bəlli olanda, yaşıl bir bostan olar.
 Qızıl gümüş gizlənilib, olmasaydı yer altda,
 Bəs necə tapılardı, mə'dəndə dərin qatda?!
 Həkimin vədələri, onun lütfü kərəmi,
 Kənizə ürək verdi, yox etdi dərdi - qəmi.
 Vədələr olsa doğru, yağ kimi yatar qəlbə,
 Olsa yalan vədələr, sanki boğazda həlqə.
 Kəramətli adamın, vədəsi xəzinədir,
 Kəramətsiz vədəsi bilinməz düzü nədir .
 Vədəni verdinmi sən, vəfalı olmalısən,
 Vəda vəfa etməsən, sənə deyilməz insan.

İlahi təbibin kənizin xəstəliyini tə'yin etməsi və Şaha bildirməsi

Elə ki, sirri tapdı, nurlu mehriban həkim,
 Kənizin çöhrəsi tez, açıldı bir gül təkin.
 Təbib ayağa qalxdı, getdi Şah otağına,
 Şahı agah eylədi, dərdi söylədi ona.
 Şah həkimə söylədi: İndi tədbirin nədir?
 Dərdi yox etmək üçün, yeni təbirin¹ nədir?
 Dedi: Tədbir odur ki, zərgəri gətirək biz,

¹ Təbir- yozum, yozma.

Dərdin müalicəsinə, onu məcbur edək biz.
Bir qasid göndərilsin, ona xəbər verilsin,
Tələb edilsin ondan, ki, o buraya gəlsin.
O zərgər kişini sən, çox-çox uzaq şəhərdən,
Qızıl xələt verərək, sirab eylə sən zərdən.
Simu-zər görsə, həmin tamahgar olan cavan,
Ayrılar vətənindən, olar bizə o mehman.
Ağlı kəm olan kəsi, zər tezəcə valeh edər,
Xüsusi müflis olsa, sevincdən ağlı gedər.
Qızıl tapmaq qazanmaq, çox da deyildir asan,
Zər tapmaq asan olar, ağıllıdırsa insan.

Padşahın Səmərqəndli Zərgər kişini gətirmək üçün elçilər göndərməsi

Elə ki, bu sözləri sultan ondan eşitdi,
Həkimin nəsihətin, can-başla qəbul etdi.
Dedi: Hökmün nədirsə, o hökümlə gedim mən,
Nə istyirsən söylə, onu icra edirəm mən.
Bir iki nəfər elçi, Səmərqəndə getdilər,
Onlar çox məharətli, sədaqətli idilər.
Həmin o iki nəfər, Səmərqəndə gəldilər,
Şahənşahdan zərgərə şad xəbər gətirdilər.
Dedilər: Gözəl ustad, hər yerdə olmuş ustad,
Şəhərlərdə tanınmış, adı yayılmış ustad.
Səni filan Şahənşah, zərgər görmək istəyir.
Zərgərlik sahəsində, rəhbər görmək istəyir,
Sən al bu xələtləri, götür zər- gümüşləri,
Əgər gəlsən bizimlə, səniindir zər işləri,
Kişi xələti görüb , ürəyini bərkitdi ,
Özünü məğrur tutub, ailəsini tərək etdi.
Şadü xürrəm olaraq, onlarla düşdü yola,
Çünki xəbərsiz idi, şah edəcək qəsd ona.
Ərəb atına minib, şirin-şirin çapırdı,
Özünün qan pulunu, əldə atıb-tuturdu .
Ey özündən çox razı, səs verən şah səsinə,
Ayağınla gedirsən, ölümün pəncəsinə.

Xəyalında tutubsan, mülkü-malı sərvəti,
 Bil ki, Əzrayıl sənə, etməz heç bir hörməti.
 Elə ki, yol qurtardı, gəlib çatdı o “həbib”,
 Saraya gətirdilər, gördü onu Şah, təbib.
 Hörmətlə izzət ilə, yanına getdi Şahın,
 Elə bildi yandırar, Şah ona bəylik şamın.
 Onu görcək şah özü, təzimlər etdi ona,
 Öz qızıl xəzinəsin, göstərdi qonağına.
 Söylədi buyur bu sən, bu qızıl bu simu-zər,
 Hazırla qolbağılar, boyunbağ, zəncir, kəmər.
 Növbənöv ayinələr, say-hesabsız, qab-qasıq,
 Düzəltdiyin əşyalar, süfrələrə yaraşıq.
 İşinə başladı tez, o kişi götürdü zər,
 Lakin o xəbərsizdi, işlərin sonu nələr.
 Sonra həkim söylədi, qulaq as böyük Sultan,
 Xəstə olan kənizi, zərgərə ver sən haman.
 Qoy kəniz vüsəlinə qovuşub xoşbəxt olsun,
 Yandığı atəşləri, söndürsün şadbəxt olsun.
 Bağışladı Şah ona, o ay üzlü kənizi,
 Qovuşdu zərgər kəniz, çin oldu təbib sözü.
 Altı ay yaşadılar, şad xürrəm qoşa onlar,
 İndi gözləyək görək, işin sonu nə olar.
 Bir gün gözəl kənizin, «Şərbət» yadına düşdü,
 Zərgər «Şərbəti» içdi halı tamam dəyişdi.
 Üzü saraldı tamam, qəlbi qaraldı yaman,
 Yavaş-yavaş ürəyi, çırpındı durdu tamam.
 Çünki məhəbbət onda, saf məhəbbət deyildi,
 Şöhrət məhəbbətiydi, ucaldı tez əyildi.
 Kaş o ad-san, o şöhrət, olmayaydı əzəldən,
 Bu bədbəxtlik olmazdı, ömür getməzdı əldən.
 Zərgərin gözlərindən, qan axırdı sel kimi,
 Ölüm pəncəsi onu, boğurdu bir qul kimi.
 Tovuz qanadlı ölüm, qondu zərgər canına,
 Çoxlu şahlar sultanlar, qəltan etmiş qanına.
 Qız dedi: Mən ahuyam, almışdı o canımı,
 O ovçu axıtmışdı, mənim qızıl qanıma.
 Mən elə tülkiyəm ki, çöldə gizli vurdular,
 Göz düşmüşdü dərimə, boynumu sındırdılar.

Mən o filəm ki, məni yaralamışdı filban¹,
 Göz dikmiş fil dişimə, qanım tökmüşdü haman.
 Öldürdüyüm bu adam, xislətdə alçaq idi,
 Kinim soyumamışdı, ürəyimdə dağ idi.
 Bu gün mənə dəyən ox, sabah ona dəyəcək,
 Nahaq qan axıdan şəxs, bir gün qanın yeyəcək.
 Baxma divar kölgəsi, gündüz olar çox uzun,
 Gün batmağa dönəndə, geri qaytarar özün.
 Bu dünya bir dağ kimi, əməlimiz bir nida.,
 Qayıdar üstümüdə, dağa dəyəndə səda.
 Taleh belə yazıldı, zərgərə gor qazıldı,
 Kəniz aldı qanını, xəstəliyi düzəldi.
 Ölənlərin eşqi bil, bir əbədi eşq deyil,
 Çünkü ölən şəxs bir də, geri qayıdan deyil.
 Məhəbbət diri ikən, hər zaman bir zər olar,
 Çünkü gülün qönçəsi, səhər təzə-tər olar.
 Eşqə dirilik verər, canlı olarkən insan,
 Şərəbdən feyz alınar, saqi verərkən peyman.
 Taleyin hökmü ilə bir, hülqum vurulubsa,
 Ömür geri qayıtmaz, əgər Xızır da gəlsə.
 Səndə o eşqi seç ki, Ənbiyalar seçdilər,
 Eşqin gücündən onlar, Tanrıya and içdilər.
 Sanma ki, biz o şahdan, açmarıq söhbət yenə,
 Kərimlərə söz qoşmaq, çətin deyildir mənə.

Zərgər kişinin öldürülməsinin Tanrımızın hökmüylə olmasının bəyanı

O zərgərin ölümü, Naqqın məsləhətiylə,
 Nə istəyə bağlıydı, nə də zəif bir gülə.
 Nə də həmin padşahın, istək arzusu idi,
 Tanrıdan hökm oxunmuş, alın yazısı idi.
 Bir adamın başını, vurubsa Xızır İlyas,
 Nə qədər axtarsalar, o baş daha tapılmaz.
 Kim ki, Naqqından alır, vəhyini, xitabını,

¹ Filban- filə baxan, fil sahibi.

Nə iş icra edərsə, alacaq savabını.
 Sənə canı verən kəs, onu alsa rəvadır,
 Səni öldürən Əli, ona verən Xudadır.
 Sən də İsmail kimi, ver baş Tanrı yolunda,
 Şadü- xəndan sidq ilə, saflaş Tanrı yolunda.
 Ömrün boyu sevinclə, yaşayarsan qalarsan,
 Sən Əhədin, Əhmədin, pak canı tək olarsan.
 Aşiq fərəh camını, elə ki, başa çəkər,
 Özü- öz, əlləriylə canan ağuşa çəkər.
 Şah bu qanı tökməyi, şəhvət üçün etmədi,
 Bədgüman olma ondan, bu qanı o tökmədi.
 Belə güman etmə sən, Zərgəri öldürən Şah,
 Onu öldürmək üçün, bu tələni quran Şah.
 Ey bədgüman dərk eylə, xəta zənnindən ötüş,
 Zənnin xəta olarsa, günahkarsan başa düş.
 Bu əziyyət bu cəfa, gərək bəhrəsin versin,
 Vəfasızlıq yox olsun, artıq tamahlıq ölsün.
 Bu imtahan sorğu da, aşkar olar niku-bəd,¹
 Nəfsə qalib gəlməyə, cihad lazım ta əbəd.²
 Olmasaydı bu əməl, hökmü ilə Xudanın,
 Şahla fərqi olmazdı, bir vəhşinin, gədanın.
 Şah şəhvətdən tamahdan, qəlbini pak eylədi,
 Tamahkarın hərisin, qəlbini çək eylədi.
 Baxma Xızır dəryada, gəmi batırdı özü.
 Yüz dostu itirsə də, daim xatirdə özü.
 Musa peyğəmbərimiz, öz nuru hünəriylə,
 Ondən utanırdı ki, Xalqı məşğulşər ilə.
 Etmə hesab qan onu, qızıl gül ləçəyidir,
 Bilmə Məcnun sən onu, ağılın göyçəyidir.
 Axıtsaydı əgər o, bir müsəlman qanını,
 Kafərəm əgər, çəksəm onun adı – sanını.
 Düşməni mədh eyləmək, Rəbbi qəzəbləndirər,
 Bədgüman olar hamı, mö'mini hirsəndirər.
 O şah kimi şah idi, hər şeydən agah idi,
 O seçilmiş şah idi, xalqına pənah idi,
 O, ölməli mərd idi, çün özü namərd idi,
 Onun tamahkarlığı, canına bir dərd idi.
 Yarım can olmaqla o, yüz cana can bəxş etdi,

1Nikü-bəd-yaxşı-pis

2Ta əbəd-əbədiyyətə qədər.

Zərgər comərd olmadı, həyatı hədər getdi
Tanrının qəzəbində, sən bir ibrət gördünmü?
Zərgərin cəzasına qulda hacət¹ gördünmü?
Neşərlə qan alarkən, uşaq ağlar həmişə,
Uşaq sağalan kimi, ana gülər bu işə.
Sən özünlə onları, edirsən müqayisə,
Çox uzağa düşmüşsən bu işdə girmə bəhsə.
Bu barədə hekayə yenə söyləmək olar,
Fikrləşək görək biz, daha nə demək olar.

Baqqal kişi və Tutuquşu hekayəti

Bir şəhərdə, bir baqqal, bir Tuti saxlayardı,
Rəngi yaşıl səsisə, insana oxşayardı.
Dükanda yaşayardı, dükanı qoruyardı,
Bütün tacirlərlə o, şirin söhbət qurardı.
Xitab etməkdə şəxsə, məharətli natiqdi,
Tuti tək danışmaqda, dinməkdə sadıq idi.
Bir gün dükən sahibi, evlərinə getmişdi,
Dükanı tutisinə, o, etibar etmişdi.
Birdən bir zirək pişik, varidi- dükən² oldu.
Siçan qovdu tutmağa, Tuti herasan³ oldu.
Tuti uçdu qorxudan, dükanda qanad çaldı,
Qanadları toxundu, yağ qutusu dağıldı.
Bir azdan baqqal gəldi, kördü yağlar dağılmış,
Dükən qarışmış tamam, Tuti bir gündə qalmış.
Baqqal dükana gircək, üst-baş yağa bələndi.
Tutiyə zərbə vurdu, baş tükləri ələndi.
Tuti neçə gün susdu, danışmadı dinmədi,
Baqqal tamam pərt oldu , peşmançılıq sönmədi.
Saqqal yolub söylədi, gör başıma nə gəldi,
Nemətimin günəşi, buludlar altı qaldı.

¹Hacət-ehtiyac, lazım olan şey.

²Varidi-dükan-dükana daxil olmaq.

³Herasan-qorxmaq, hürkmək.

Ey kaş əlim sınaydı, dükanıma varanda,
Şirin dilli Tutimin, başına əl vuranda.
Gördüyü dərvişlərə, tez verirdi hədiyyə,
Sanırdı o, dərvişlər, əlac edər Tutiyə.
Üç gün, üç gecə keçdi, baqqal ümüdsüz oldu,
Ümüdini itirdi, susmağa məcbur qaldı.
Onun qəmi-qüssəsi, artdı, daha çoxaldı,
Dedi: Bu yazıq quşun, nədən dili lal oldu?
Tutini hər gün görür, təsir edirdi ona,
Təəccüblə dişini, sıxırdı dodağına.
Dəmbədəm hər söz başı, deyirdi işim çətin,
Görən eşidərəmmi, quşun, şirin söhbətin.
O, ümüd edirdi ki, quş danışib dinəcək,
Quşun xoş sifətini, yenə hər gün görəcək.
Birdən yamaqlı paltar, kişi yoldan keçirdi.
Başı təst arxası tək, keçəl soldan keçirdi.
Tuti dilə gələrək, belə söylədi haman,
Səsləyib çağıraraq, dedi, ona ey filan.
Ki, sən ey keçəl kişi, nədən keçəl olmusan?
Sən də yağ dağıtmısan, ya tükünü yolmusan?
Bənzətməni eşitmək, xalq gülüşdü bu işə,
Çünki Tuti halını, oxşadırdı dərvişə.
Pak əməlli halını, öz işinə oxşatma,
Sən gəl “şirin” sözünü, “şir” sözünə oxşatma.
Dünyamız bu səbəbdən, yolunu azan olmuş,
Çün Tanrı dərvişindən, agah olan az olmuş.
Özlərini Nəbi tək, alim şəxs sanırdılar,
Övliyalarını, çoxda tanıyırdılar.
Belə söyləyirdilər, biz bəşər, onlar bəşər,
Onlarda bizim kimi, işləyər, yeyib- içər.
Lakin heç bilmirdilər, korluqdan görmürdülər,
Fərqlə olub olmamağın, heç duya bilmirdilər.

İki arı çəməndə, bəhrələnər çiçəkdən,
 Biri sancar, o biri, bal toplayar ləçəkdən.
 İki ahu otlaqda, su içər ot otlayar,
 Biri otlaq təzəklər, biri müşk hazırlayar.
 Qamışlıqda iki ney, bir göldən su içərlər,
 Birisi boş qalmışdır, birin şəkər çəkərlər.
 Yüzlərlə dinlər vardır, bir-birinə oxşardır,
 Lakin diqqət eyləsən arasında fərq vardır.
 Biri yeyərkən ondan, iyli murdar ayrılar,
 Yeyər başqa bir vücud, Tanrı nuru var olar.
 Biri nuş edər, içər, doğar paxılla və Həsəd,¹
 Yeyər başqa bir vücud, o, olar nuri Əhəd.²
 Bir hissə şirin torpaq, bir hissə şoran torpaq,
 Bir hissə təmiz torpaq, bir hissə divə ovlaq.
 Hər iki surət əgər, oxşasa bir-birinə,
 Acı suyla, şirin su, səfadir³ hər birinə.
 Zövq sahibi lazımdır, tanısın təamları,
 Yesin balın şəhdini, kənar etsin mumları.
 Sehri möcüzə ilə, oxşadıb etmiş qiyas,⁴
 Çünki hər ikisi də, məkrdən almış əsas.
 Şehirçilər hiyləylə yox etməkçin Musanı,
 Yondular Musadakı, oxşar olan əsanı.
 Bu əsayla, o əsa, arasında fərq böyük,
 Bu əməllə, o əməl, arasında fərqli yük.
 Başında sehrli olan, qafaya olsun lənət,
 İçində vəfa olan, əmələ olsun rəhmət.
 Kafirlər meymun kimi, bir-birin vurmaqdadır,
 Bir afət gəlmiş yenə, insanı yormaqdadır.
 Nə qədər bir-birinə, xalq meymunluq eyləsə,
 Özü alar cavabın, digərə nə söyləsə.
 Kafər guman eyləyir, onun tək xətakaram,
 Necə bilər fərqi, o, istehzalar axtaran.
 Biri Tanrı əmriylə, istehzayla digəri,

¹ Həsəd-paxıllıq.

² Nuri əhəd-Tanrı nuri.

³ Səfa-safliq, xalislik, duruluq.

⁴ Qiyas-tutuşdurma, müqayisə.

İstehzalı sifətlər, səpsin başa külləri.
 İki üzlü riyakar, guya namaz qılırlar,
 Qıldıqları namazı, namaz adlandırırlar.
 Oruc tutmaq, namazda, Həccə getmək, zəkatda,
 Münafiq, riyakarlar mömini qoyar matda.
 Lakin oyunda qalib mömin çıxar aqibət,
 Tanrı münafıqləri, mat saxlayar axirət.
 Gərçi onlar hər biri, bir taxta arxasında,¹
 Lakin fərqləri isə, yerlə göy arasında.
 Hərə gedir bir yolu, öz məqamın axtarır,
 Öz-özünə müvafiq, hərə bir yola varır.
 Tanrı möminlərinə, şadlıq sevinc gətirər,
 Münafıqləri isə, cəhənnəmə yetirər.
 Bir həxs əgər sevilə, zatında var sevimək,
 Əgər bir şəxs söyülsə, zatında var söyülmək.
 «Mimü», «Vavü», «Mimü», «Nun»² insana şərif³ deyir-

1,

Heç də «Mömin» gəlməsi mərd üçün tərif deyil.
 Gər münafiq³ gəlməsi, eşidilsə bir yerdən,
 Bir əqrəb gəlməsi tək, deşib keçər hər yerdən.
 cəhənnəm gəlməsində, yoxdur cəhənnəm odu,
 Sözün adın çəkməklə, bilinməz onun dadı.
 Ad sahibi çirkinsə, adın nə günahı var,
 Dənizdə su acısa, qabın nə günahı var.
 Qabdakı su mənədir, onu saxlayansa qab,
 Məna dənizi olmuş, «İndəhu ümmül kitab»⁴
 Tanrıda qüdrətə bax, qoşadır iki dəniz,
 Suları acı şirin, qarışan görmürük biz.⁵
 Dənizlər ikisidə, bir mənbədən axırlar,
 Mənbə ilahi mənbə, o mənbədənir onlar.
 Əgər qızıl qəlb isə, yaxud təmiz qızılsa,

¹ Taxta arxasında-şahmat nəzərdə tutulur.

² Mimü, vavi, mimu, nun-Mömin sözünün arı- ayrı hərfləri.

³ Münafiq-Dinsizlər, İslam ələyhdarları.

⁴ Şərif-şərif, şəraf, müqəddəs, nəciblik, əsillik.

⁵ İndəhu ummul kitab-Rəd surəsi (39-cu ayə).

⁵ Ərrəhman- surəsi 20, 21-ci ayələrə işarədir.

Heç vaxt bilə bilməzsən, məhək¹ daşı olmasa.
 İnsan da öz canını, məhək qoyub yoxlasa,
 Şübhəsiz o tapacaq, xəstəlik harda olsa.
 Əgər bilmək istəsən, qəlbini Mustafanın,²
 Sənin ürəyin gərək, kanı olsun vəfanın.
 Əgər düşsə bir Xaşak,³ canlı insan ağzına,
 Sakit qala bilməz o, əl salar boğazına.
 Min tikə xörək olsa, içindən bir tük çıxsa,
 Yalnız ürək bulanar, təsir etməz heç kəsə.
 Dünyamızı hiss etmək, nərdivandır cahana,
 Üqbamızı⁴ hiss etmək, nərdivian asimana.
 Bu hissini sağlamlığın, siz təbibdə axtarın,
 O hissini sağlamlığın, tək həbibdə⁵ axtarın.
 Bu hissini sağlamlığı, camaldan bəhrələnilir,
 O hissini sağlamlığı, əməldən bəhrələnilir,
 Canlar alandır O Şah, cismimiz viran edər,
 Sonra viran etdiyin, yenə abadan⁶ edər.
 Afərin o cana ki, Böyük Tanrısın,
 Mülkü, canı, varını, yolunda bağışlasın.
 Biri xəzinə üçün, etdi viran xanəni,⁷
 Həmin xəzinədən, tikdi o viranəni.
 Suyu kəsdi arxından, onu pak-təmiz etdi,
 Sonra suyu buraxdı, özünü sirab⁸ etdi.
 Dərisini deşərək, çəkdi öz peykanını,⁹
 Sonra dəriyə verdi, sağalmaq imkanını.
 Düşməni qırmaq üçün, etdi viran qalanı,
 Tikdi özü yenidən, özü quran qalanı.
 Keyfiyyətli bir əməl, şəksiz şübhəsiz olar,

¹ Məhək-Qızıl və gümüşü təyin edən daş.

² Mustafa-peyğəmbər nəzərdə tutulur.

³ Xaşak-çör-çöp.

⁴ Üqba-axirət.

⁵ Həbib-Allah nəzərdə tutulur.

⁶ Abadan-abadlıq, abad etmək.

⁷ Xanəni-evi.

⁸ Sirab-doyunca.

⁹ Peykan-oxun ucluğu.

Mənim söylədiklərim, zərurətdir düz olar.
Gah belə eyləyər o, gah da onun əksini,
Dinə vurulmalısən, sevməlisən ayini.
Elə heyran olma sən, Haqqa uzaq qalasan,
Belə heyran ol ki sən, sevgidən məst olasan.
Dostuna tərəf hər an, birinin sifətidir,
Digərinin sifəti, san Tanrı sifətidir.
Hərənin sifətinə bax saxla ehtiramın,
Xidmət edən sifətlər, heyran edəcək hamın.
O qədər iblis təkin, insan sifətlilər var,
Başa düş hər bir ələ, əl uzatmaq mı olar?
Çünki ovçu quş kimi, çıxardar tez-tez səsin,
Məqsədi o ovçunun, doldurmaqdır tələsin.
Quşlar eşidən zaman, öz cinsinin səsinə,
Enəcəkdir səmadan, tapacaq tələsini.
Dərvişlərin sözlərin, rəzillər oğurlayar.
Sanki o da dərviş tək, ilanlar ovsunlayar.
Kişilərin əməli, doğru, səmimi olar.
Rəzillərin əməli, hiylələr kimi olar.
Nəhəng şiri götürüb, dilənməyə gedən var,
Rəzil Əbu Müslümü¹ Əhmədə tay edən var.
Əbu müslüm ləqəbi yaddaşda kəzzab² qaldı,
Məhəmmədin ləqəbi, bil, Ululəlbab³ oldu.
Haqqın meyi qurtarsa, gələr ətri müşkünab,
Badələr qurtaranda, qalar iyli bir əzab.

¹ Əbu Müslüm-Muradi kəzzab (peyğəmbərlik iddiasında olan Asin şəxs).

² Kəzzab-yalançı.

³ Ululəlbab-ağıllı, dahi.

**Fanatikliyi və başqa dinlərə qarşı kin və ədavət
bəslədiyi ucbatından Xristianları qıran, Yəhudi padşa-
hının dastanı: «Usta və onun çəpgöz şagirdi» hekayəti**

Yəhudi torpağında, bir zülümkar şah vardı,
İsəviylə düşməndi, Nəsrani qırmadı.
Bu haqq yolun azan şah, sanki çəpgöz olmuşdu.
İki tanrı sevirin, o, qəsdinə durmuşdu.
«Bir gün çəpgöz şagirdə, ustadı dedi ara,
Taxçamızda qoyulmuş, şüşəni gətir bura.
Çəpgöz otağa girdi, taxçaya göz gəzdirdi.
Tapdı taxçanı çəpgöz, şüşəni iki gördü.
Çəpgöz ustaya dedi:– Burda şüşə ikidir.
Sənə hansını verim lazım hansı biridir?
Usta dedi:– Ey oğul, şüşə iki deyil, bax!
Diqqətini cəmləşdir, çəpgözlüyünü burax.
Dedi:– Ey ustam mənim, vurma mənə çox tənə,
Dedi:– Birini sındır, birini gətir mənə.
O, şüşəni sındırdı, şüşələr yoxa çıxdı,
Çəpgöz səhvini bildi, xəcil, ustaya baxdı.
Şüşə bir ola– ola, ikisini gördü o,
Şüşəni səndiran tək, tez başına vurdu o,
Hərslilik, şəhvətlik, insanı çəpgöz edər.
Onu yoldan azdırar, ruhunu əvəz edər.
Qərəzlilik olanda, bacarıq yoxa çıxar.
Hicab¹ını itirər, görməz uzağa baxar.
Qazi əgər verərsə, rüşvətlə əyri qərar,
Zalım almaz cəzasın, məzlum ağlar zar– zar.
Şah da kindən, həsəddən, hərslikdən, şəhvətdən,
Yaxşı– pisi görmədi, özün saldı hörmətdən.
Yüz min mömin bəndənin, tökdü qanın nahaqdan.
Musanı arxa saydı, üz döndərdi o Haqqdan.

¹ Hicab– pərdə, örtük.

Padşahın vəzirinin hekayəti və tərsalar arasına təfriqə salmaq üçün hiyləsi

O şahin bir hiyləgər, rəzil vəziri vardı,
Hətta öz hiyləsiylə, Suya «düyün» vurardı.
Tərsalara dedi:– Can, qurtarmaq istəsəniz,
Dininizi özünüz, Məlikdən gizlədiniz,
Məlikə söylədi o, ey sirr axtaran şahım.
Onları az qır belə, tufan qoparan şahım.
Az öldür sən onları, öldürməyin xeyri yox,
Dinə gətirər ziyan, öldürməkdə günah çox.
Sirlər gizlənilib yenə, yüz pərdələr içində,
Zahirdə sənirlədir, batin nələr içində.
Şah vəzirə söylədi:– Tədbirin nədir sənin?
Bu məkirli hiyləyə, təbirin¹ nədir sənin?
Dedi:– Gərək qalmasın, bu dünyada nəsrani,
Nə dini aşıkarda, nə də gizli, pünhani².

Vəzirin tərsalar üçün hiylə qurması və məkr ilə məqsədinə nail olması

Dedi:– Ey şahım mənim, kəsdir əlim, qulağım,
Hökmünü ver deşilsin, burnum ilə dodağım.
Dar ağacı kölgəsi, olsun mənim pənahım,
Etsinlər iltimasım, bağışlansın günahım.
Carçılar yaysın xəbər, sən ol onlara rəhbər,
Seçsinlər yol ayrıcın, bilsin gəlib– gedənlər.
Sonra öz vətənimdən, uzaqlara qov məni,
Səpim aralarına, zəiflik, süstlük dəni.
Əgər o millət məni, dinə qəbul etsələr,
İşləri olacaqdır, pərişanlıq sərbəsər³.
Aralarına sallam, fitnələr, qalmaqallar,
Şehirçilər də hətta fəhdimə mat qalarlar.

¹ Təbir– yozum, məsləhət.

² Pünhani– gizli.

³ Sərbəsər-başdan başa.

Tərsaların başına, elə oyun açaram,
 İndi demək çətindir, desəm sirri açaram.
 Qəlblərinə girərəm, sirrə tərəf gedərəm,
 Fitnələr düşünərək, tələ təşkil edərəm.
 Öz sirrim hiyləmlə mən, açaram yaraları,
 Çoxlu şayiələrlə, vurular araları.
 Özləri əlləriylə, tökərlər öz qanların,
 Sözü qısa edək biz, alarlar öz canların.
 Xülasə onlara mən, deyərəm Nəsraniyəm,
 Ey sirri bilən şahım, bu işin heyranıyam.
 Şahım xəbərdar ol sən, mənim bu imanımndan,
 Təssüflənmə halıma, heyfsilənmə canımdan.
 İstədim dinimizi, o şahdan gizlədim mən,
 O, hansı dindəndirsə, deyim mən o dindənəm.
 Şah mənim bu sirrimi, duydu başa düşdü tez,
 Tələb etdi yanına, ittihamım bişdi tez.
 Dedi:– Sən bir iynəsən çörəyimin içində,
 Ürəyimdən qəlbina, yol var nazik biçimdə.
 Mən o yoldan görürəm, sənin vəziyyətini,
 Halını görürəm mən, bilirəm söhbətini.
 Olmasaydı köməyim, İsa peyğəmbərimiz,
 Şah məni parçalardı, məhv olardı dinimiz.
 Canım qurban eylərəm, İsa peyğəmbərimə,
 Yüz min canım olsada, verərəm rəhbərimə.
 İsadən artıq deyil, mənim bu məzlum canım,
 Lakin onun dinini, bilirəm var ad sanım.
 Heyfim gəlir canıma, bu dini bilirəm pak,
 İstəməm cahillərin, əlində olum həlak.
 Şükr edirəm Tanrıya, O İsa peyğəmbərə,
 Onun “pak” diniylə biz, çıxmışıq ağ günlərə.
 Yəhudidir əslimiz, onlardan qalmışıq biz,
 Lakin asmışıq Zünnar¹, İsvəi olmuşuq biz.
 Ətrafımız hamısı, İsanın dinindədir,
 Eşidin bütün sirrlər, onun İncilindədir.
 Elə ki, qazanaram, onların etibarın,

¹ Zünnar– xristianların boyunlarılarından asdıqları xristiyanlıq nişanəsi.

Əllərindən onların, alaram ixtiyarın.
Vəzir bu hiylələri, şah üçün sayan kimi,
Ürəyindən şübhələr, yox oldu duyan kimi.
Vəzir nə söylədiisə, şah yetirdi yerinə,
Heyrət etdi bütün xalq, şahın bu işlərinə.
Xalq içində vəziri, rüsvayi– cahan etdi,
Onun bütün işini hamıya bəyan etdi.
Qovdu onu saraydan, Nəsrənilər üstünə,
Qurduğu hiylələri, qaytarsın Sahibinə.
Tərsalar eşitdilər, vəzirin vəziyyətin,
Göz yaşı axıtdılar, bilmədilər niyyətin.
Dünyamızın işləri əksər belədir, oğul,
Bu işlərin hamısı, sən bil, həsəddən doğur.

Nəsrənilərin vəzirin başına toplanması və onlara sirr açması hekayəti

Yüz minlərlə Tərsalar, gəldilər ona tərəf,
Cəm olub yavaş– yavaş, seçdilər onu hədəf,
Bacarıqla onlara, bəyan edirdi sözün,
İncil, Zünnar, namazdan, açırdı sirrin özün.
Şirin danışdı o, verirdi çox izahlar,
Məsihi tərifləyir, söz açırdı o ki var.
O, Zahirə elə bil, ehkam vaizi idi.
Lakin batində isə, şeytan naibi idi.
– Bu ona oxşayır ki, Rəsuldan Səhabələr,
İltimas eylədilər, nəfslər, məkrilər, hiylələr.
Dedilər Sən nəçin bəs, məqsədi gizlədirsən,
Sədaqətlə məsciddə, ibadətlər edirsən.
– Zəhiri məziyyəti, ondan hiss etmərdilər,
Batini eyb kimdədir, dalınca gedirdilər.
Tükbətük zərrə– zərrə, bilirdilər nəfsləri.
Tanıyır, ayırd edir, gül ilə kərəfləri.¹
Nəzifəylə Həsəndən¹, söyləyək bir hekayə,

¹ Kərəfs– bitki adı.

Nəzifə Rəsul sirrin, verdi Həsən Bəsriyə.
 Hər şeyə fikir verən, Səhabələr harda var,
 Sirlər açılan kimi, bu işə mat qaldılar.
 – Vəzirə ürəklərin, Tər salar verdi yenə,
 Təkcə ürəklərin yox, təqlid etdilər ona.
 Məhəbbət toxumunu, əkdilər sinələrdə,
 Sandılar ki İsanın, mütləq nəyibi yerdə.
 O tək gözlü dəccalın, ləinliyin bilən Sən!
 Çat fəryada ey Tanrı, köməyə gələn Sənsən!
 Yüz minlərlə tələlər, bizlər üçün tikilmiş!
 Bizsə tamahkar quşuq, dənələr bizçin tökülmüş!
 Dəmbədən tələlərdə, qalır ayaqlarımız!
 Tələdən qaçmaq üçün, Simurğ olmalıyıq biz!
 Bizi bu tələlərdən, Tanrım azad edən sən,
 Bizsə gedirik yenə, başqa damə² təzədən.
 Sanki anbarımızı, buğdayla doldururuq,
 Anbar dolandan sonra, çox biganə oluruq.
 Axirəti ağilla, anmırıq bu anlarda,
 Ya səbəb buğdadadır, ya günah siçanlarda.
 Nə qədər ki, siçanlar, anbarda yuva salmış.
 Bizim savab anbarı, olacaq viran qalmış.
 Əvvəl ey canım mənim, siçan şərrini dəf et,
 Sonra buğda anbara, toplamaq dalınca get.
 Böyükərdən xəbərlər, eşit yaxşıca dərk et,
 Qəlbədən gəlmirsə namaz, onu qılmağı tərk et.
 Yoxsa oğru siçanlar, anbarda tutmuş qərar.
 Qırx il yığdığın buğda, anbarından yox olar.
 Neçin bəs hər gün savab, toplanmır damla– damla,
 Neçin yığılmır– dolmur, məscid sadıq adamlar.
 Dəmirə toxunanda, sıçrar çoxlu ulduzlar,
 Bu odlu qəlbim mənim, dərd əlindən hey yanar,
 Lakin zülmət gecədə, bir oğru gizlincədən,
 Ulduzların üstünə, bilinmir neçin– nədən.
 Qoyur barmaqlarını, çəkir ulduzu bir– bir,

¹ Nəzifə və Həsən– Nəzifə Həzrəti Məhəmmədin ən yaxın səhabələrindən olmuşlar Nəzifə Peyğəmbərdən eşitdiyi bəzi sirləri Həsən Bəsriyə xəbər vermişdir.

² Dam– tələ.

Fələyin çıraqların, məqsədi söndürməkdir.
Olsa əgər ey Tanrım, qaygın bizimlə daim,
Qorxumuz yox «oğrudan», neylər bizə o ləim¹
Minlərlə tələ belə, qoyulsa qədəm– qədəm,
Əgər bizimlənsənsə, biz çəkmərik heç bir qəm.
Hər göcə tələlərdən, bir insan ruhunu sən,
Qurtarıb öz Lövhündə, Məhfuzə² qeyd edirsən.
Bu qəfəsdən hər gecə, azad olar qalanlar,
Nə hakim köməkçidir, nə də məhkum olanlar.
Bu elə zindandır ki, xəbərsizdir yatanlar,
Bu elə dövlətdir ki, xəbərsizdir Sultanlar.
Burada düşünülür, harda xeyir, ya ziyan,
Ad çəkilmir şübhəsiz, bu filandır, o filan.

Arif adam haqqında təmsil «Tanrı ölüm anında nəfsləri bağışlar» ayəsinin təfsiri

Yatanda da Ariflər, olarlar ayıq kimi;
«Onlar yuxuda ikən, sanarsan sayıq kimi».³
Arif yatdığı yerdə bilir dünyanın halın,
Necə ki Rəbbimiz də bilir dünya əhvalın.
Görməsən də əllərin yazarkən sözlə rəqəm,
Sanki hiss edəcəksən, hərəkətdədir qələm.
Tanrı bu bacarıqdan, azca arifə vermiş,
O da öz nöbəsinə, xalqını arif görmüş.
Çıxdı səhrada onun, şirin canı gör necə,
Ruh ayrıldı bədəndən, gündüzü oldu gecə.
Tərk edərkən əlində, qızılı sipər vardı,
Sanki qaranlıqların, başına tiğ⁴ vurardı.
Hər bir canın istəyi, bir olmaq təniylədir⁵
Hər bir tənə həmişə, ruhuna hamilədir.

¹ Ləim– ləin deməkdir (Yəni lənətlənmiş).

² Lövhü Məhfuz– Tanrının bütün göstərişləri yazılmış kitab.

³ Kəhf surəsi 18– ci ayəyə işarədir.

⁴ Tiğ– Xəncər, qılınc.

⁵ Təniylədir– bədəniylədir.

Ovcu səsiylə yenə, ov çəkir tələsinə,
 Ov da tələyə düşür, səs verən yox səsinə.
 Çünki nur səhər tezdən, Şüasin salmaqdadır,
 Dövrün sarı Kərkəsi¹, qanadın çalmaqdadır.
 İsrail tək zülməti, deşdi, şəfəq saçılısın.
 Belə gözəl dünyadan, yenə söhbət açılısın.
 Bədən icində ruhlar sevinlə dolsun yenə,
 Hər bir bədən ruhuyla, qovuşmuş olsun yenə.
 Sordular Peyğəmbərdən, Behiştə yatmaq varmı?!
 Dedi: Yatmaq ölməkdir, Behişt əhli yatarmı?!
 Yenə bir gün gələcək, ölənlər diriləcək,
 Qalxacaqlar ayağa, dünya Haqqı biləcək.
 Onda bir gün ovçunu, ovlağından qovarlar,
 Otlaqda otlayanı, yükə məruz qoyarlar.
 Kaş Tanrım qurudaydın, bir Əshabü– Kəhf kimi,
 Yada ki , qoruyaydın, bir gəmidə Nuh kimi.
 Kaş ki, bu tufanlardan, bizi qurtaraydın sən,
 Kaş ovlanan quşları, qurtaraydın tələdən.
 Coxlu Əshabü– Kəhflər, bu qarışıq Cahanda,
 Sənin qarşında Tanrı, hazır hər bir zamanda.
 Mağara² sənə bağlı , Həbiblər³ sənindədir,
 Məhəbbət gözlərində, qulaqları səndədir.
 Yenə də öyrən bir sən, nədən sirri demirlər?!
 Haqqın təntənəsini, Bəs görmək istəmirlər?!

Xəlifənin leyliyə sorğusu və leylinin ona cavabı

Sordu Xəlifə bir gün, Sənsənmi hamən Leyli?
 Aşıqın oldu Məcnun, Səhraya saldı Meyli?
 Sən başqa gözəllərdən, fərqli gözəl deyilsən.
 Leyli dedi :– Danışma, sən ki, Məcnun deyilsən.
 Məcnunun gözüylə sən, baxsaydın əgər mənə,
 Hər iki dünyamız da, boş görünərdi sənə.

¹ Kərkəs– Ət yeyən vəhşi quş, qartalın bir növü.

² Mağara– Əshabü– Kəhf mağarası nəzərdə tutulur

³ Həbiblər– Sənə itaət edənlər, sevənlər (Tanrı nəzərdə tutulur)

Sən özün– özündəsən, Məcnun özündə deyil,
 Məhəbbət yollarında, ayıq olmaq şərtidir bil .
 Kim ki, ayıq görünür, o dərin yuxudadır.
 Onun ayıq olması, insanları aldadır.
 Kim ki, yatmış görünür, onlar sayıq kimidir¹,
 Qəflətdə məst olan şəxs, sanki yatmış dəmidir.
 Ayıq gözlə baxmasaq, Tanrımıza biz əgər.
 Bəsirət gözlərimiz, Tanrımızı dərk edər.
 Zıyan, xeyr, zavalın, fikri, zikri, xəyalı,
 San ki, döyür canımı, əzir arzu amalı.
 Nə zövqü səfası var, nə lütfü, duası var,
 Nə də uca göylərə, səfər iddiası var.
 Yatmış ona deyərlər, hər hansı bir xəyaldan,
 Ümüdlər gözləyərək, əlin götürməz əldən.
 Ona yatmış deməzlər, fikirləşib düşünür.
 Onun düşüncələri, ona qol– qanad verir.
 Elə insanlar vardır, yuxuda divi görür.
 Onu huri bilərək, şəhvətini öldürür.
 Cün nəsil toxumunu soranlığa o tökdü.
 Ağlı başına gəldi, xəyalı ondan hürkdü.
 Murdar bədənlilərin, ağı da zəif olar.
 Onlar xalqdan gizlənər, murdar və hərif olar.
 Quş ucar göy üzündə, yerə düşər kölgəsi;
 Kölgə sürünər yerlə, uçan quşun əvəzi;
 Əbləhlər o kölgəyə , quş ovlamaq tək baxar.
 Qacar quşun dalınca, əlləri boşa çıxar.
 Nadan olan insanlar, sanki quşlar nəslidir.
 Cün bilinməz kölgənin, əslə nəyin əslidir.
 O kölgə ünvanına, tuşlayıb atar oxun,
 Oxu atıb qurtarar, tapmaz vurduğu ovun.
 Kölgə ovu edərkən, qacaraq oxlar atdı.
 Ömür oxunun qabı, boşaldı sona catdı.
 Tanrı kölgəsi necə, onun dayəsi necə?
 Dayəsi azad olmuş, xəyal sayəsi² necə?
 Tanrımızın kölgəsi, olar onun pərisi;

¹ Kəhf surəsi 18, 19– cu ayələrə işarədir

² Sayəsi– kölgəsi

Bu dünyanın ölüsü, axirətin dirisi.

Nəfsə qalib gəlməkdə Vəliyi Mürşüd Əli Əleyhissalamın ardıcılı ol

Onun ətəyini tut, tərədüd etmə bir an,
Onda sən qurtararsan, axirət bəlasından.
Rəbb yaradan kölgələr¹övliylar şəklidir,
Həm Tanrı künaşının, nurunun dəlilidir
Ketmə həmin vadiyə, əgər yoxdursa dəlil,
«Batanları sevmirəm» dedi: İbrahim Xəlil.²
Kündüzlər künaşının, kölkəsini sən də tap.
Sən Şəmsi Təbrizinin, daməninə³ et xiltab..
Bu qonağın yerilə, əgər deyilsən tanış,
Ket Ziyaül Həqqidən, Hüsameddindən⁴ soruş.
Gər həsəd boğazının, yolunu tutsa sən,
İblis həsədindən də, artıq olar həsədin.
Həsədi ayıb bilən, əməli saleh hanı?
Onunla cəng⁵ eyləyən, bir xoşbəxt taleh, hanı?
Həsədi olan şəxsən, aqibəti çox çətin.
Həsədi olmayanın, axirəti çox mətin.
Bir cəsəd kəlmiş yenə, həsədin xanəsindən⁶.
Həsəddən zərər çəkmiş, çıxmış viranəsindən.
Həsədin təsirindən, xaniman olmuş xarab.
Qızıl quş həsəd çəksə, qarqa tək olar çirkab.
Həsədin xanəsində, cəsəd varsa yox eyib.
O cəsədi Tanrımız, qüdrətiylə pak⁷ edib.
Demə onun çismində, hiylə, riya doludur.

¹ Kölgələr– Furqan surəsində 47– ci ayəyə işarədir.

² «Batanları sevmirəm» dedi:– İbrahim Xəlil Ənam sürəsindəki 46–47–ci ayələrə işarədir.

³ Daməninə– ətəyinə.

⁴ Ziyaül Həqq Hüsameddin– Cəlaləddin Ruminin öz adıdır.

⁵ Əməli saleh– yaxşı əməl sahibi.

⁶ Xanəsindən– evindən

⁷ Pak– təmiz.

Böyüklərlə oturdu, tapdı təmizlik, qurur.
Evimi təvaf¹ edib, namaz qılan gözlənsin.
Təhhərən beyt² labüddür, bütләrdən təmizlənsin.
Həsədi olmayana, əgər həsəd aparsan,
Etdiyin həsədlə sən, qəlbini qaraldarsan.
Haqq olan insanların, altında torpaq görsən.
Bizim kimi, həsədin başına kül səpərsən.

O vəzir həsədindən, irqçilik əməlindən,
Qulaq, bərud, dodağın, özü verdi əlindən.
O, ümüd edirdi ki, həsəd zəhəri ilə,
Sancar o insanları, əzab verər o elə.
Kim ki, həsəd adətin, özünə seçsə peşə,
Qalar burun, qulaqsız, sözü keçsədə işə,
Burun ona deyilər, gülün ətrini bilsin,
İylədiyi ətirilər, onun xoşuna gəlsin.
Hər kim ətri duymursa, burunsuzdur o demək.
Ətir o ətirdir ki, dindən alır o kömək.
Biri ətir iylədi, şükr etmək yaddan çıxdı,
Neməti küfrə gəldi, burunu həddən çıxdı.
Şükr eylə sən həmişə, şagirdlərə bəndə ol,
Onlar qarşısında öl, daimi, payəndə³ ol.

Rəzillikdən mayəli, qulaq, burunsuz Vəzir,
Hiyləsiylə edirdi, xalqı Tanrıdan xəcil.
Dinin «nəsihətçisi», o kafir Vəzir yenə,

Xalqı Zəhərləməkçin, hiylələr gəzir yenə,
 Onun dediklərindən, zövq almaq istəyənlər,
 Əvvəl zövq alırdısa, sonra görürdü zərər.
 Söyləyirdi qarışıq, fikirləri birbəbir,
 Sanki şirin gülaba, qatır zəhərli ətir.
 Ayıq ol inanma sən, onun şirin sözünə,
 Çünkü söz altı mənə, mil çəkdirər gözüne.
 Çirkin olarsa insan, dediyi sirli olar.
 Əgər desə ölüdür, əksinə diri olar,
 Aqillər söyləmişlər, ürək– ürəyə oxşar,
 Çörəyin parası da, yəqin çörəyə oxşar.
 Mövla Əli söyləmiş:– Görsən cahildir insan ,
 Onu sən zibillikdə , bitən alağ kimi san¹.
 Həmin alağ üstündə, oturarsa bir insan,
 Elə bil nəcis üstə, oturmuşdur həmin an.
 Gərək nəcisi yuyub, özünə qüsul versin,
 Vacib olan namaz, yenidən qıla bilsin.
 – O, Zahirdə deyirdi:– Din yolunda doğru ol,
 Sonra hərəkətiylə, göstərirdi əyri yol.
 Baxma zahirdə gümüş ağ olaraq parıldar,
 Ona əlini sürtsən, ağ əlini qaraldar .
 Sən baxma alov özü, zahirdə qıpqırmızı,
 Bir şeyi yandırarsa, kösöyə dönər közü.
 Şimşək deyəndə sənin, nur gəlir nəzərinə,
 Lakin xasiyyətində, yandırmaq vardır yenə.
 Zövq sahibi olmasa, agah deyilsə insan,
 Onun söylədikləri, pisdır boyunduruqdan.
 Düz altı il idi ki, Şahdan uzaqda idi,
 Tərsalar arasında, o, vəzirlik edirdi.
 Hamı öz taleyini, ona tapşıırırdılar.
 Öl desə ölürdülər, qal desə qalırdılar.¹

Şahin gizlincə hiyləgər Vəzirə sifariş Xəbər göndərməsi

¹ Mövla Əli (ə) söyləmiş.– Həzrət Əli Əleyhissalamın kəlamına işarədir. (Nemətül cahilin Korüzətu fi məzbələt)

Şahla Vəzir göndərir, bir– birinə sifariş,
Şah gizlincə Vəzirə, tapşırırdı yeni iş.
Nəhayət məqsədinə, çatmaq istəyirdi şah,
Vəzir əliylə ara, qatmaq istəyirdi şah.
Əvvəl Vəzir yazmışdı ki, Şahım baxtı xoşam,
Vaxtım gəlibdir mənim, işimi qurtarmışam.
Gözüm mənim yoldadır, ürəyim intizarda,
Qəmdən uzaq etməni, bəs hardasan sən harda.
Dedi:– Ey şahım mənim, indi işim belədir,
Tərsalar arasında, əməllərim fitnədir.
– Şah xəbər göndərdi ki, Tərsalardan dardan as,
On əmirdən ikisin həbs elə, divardan as.
Hansı yolla mümkünsə, hakimləri izlə sən,
Tamahkar əmirləri, bəndə et özünə sən.
Qorxudan əmirlərin, qohum əqrabaları,
Təbə oldu Vəzirə, çün vardı qorxuları.
O dediyi hər sözə, etimad edirdilər.
Onun hər bir işinə, inam göstərirdilər.
Qarşısında Vəzirin, əmirlər hər vaxt, zaman,
Ölüm desəydi əgər, can vəərədilər haman.
O, hiyləgər yəhudi, zora salmışdı hamın.
Fitnəylə təhrik etmiş, tora salmışdı hamın.

Vəzirin İncilin hökümlərini qarışdıraraq, hökmün içində hökm, sözün içində söz deməsi və hiylələri

Hər kəsin öz adına, bir fərman hazır idi.
Hər bir fərmanın özü, bir işə qadirdi
Hökümlərin hər biri, bir– birindən fərqliydi,
Biri başdan– ayağa, başqasının əksiydi .
Birisində zahidlik, işkəncəylə çətinlik,
Sayılırdı tövbənin sütunu və mətinlik.
Birində deyilirdi, zahidliyin xeyri yox.
Həmin bu təriqətdə, cəmərdlik yox, eybi çox.

Birində deyilirdi, comərdlik və zahidlik,
 Məbudunuza sizin, gətirəcək şəriqlik.
 Biri sahib ixtiyar, biri tam təslim idi.
 Bütün bu insanların, ətrafı tilsim idi.
 Birinə deyirdi ki, vacibdir xidmət etmək,
 Əgər belə olmasa, işin töhmətdir demək.
 Birinə deyirdi ki, bu işdə inkar gərək,
 Bu işdə xeyir yoxdur, gəl acizlik göstərək.
 Hər nəqədər acizlik, göstərsək bu işdə biz.
 Onda Haqqın qüdrətin, biz yaxşı dərk edəriz.
 Birinə deyirdi ki, özünü aciz bilmə,
 Nemətə küfr etməkdir, bu işdə aciz olma.
 Gücünü, qüdrətini, Tanrı qüdrətində gör,
 Səndə olan qüdrəti, onun nemətində gör.
 Birinə deyirdi ki, sən qoşa mənadan keç,
 Qarışıq fikir demə, sözün mənalısın seç.
 Birinə deyirdi ki, söndürmə bu şamı sən,
 Hamıya zərər dəyər, əgər şamı söndürsən.
 Söndürmək xəyalından imtina etsən əgər.
 Gecə qaranlığında, özünə xeyri dəyər.
 Birinə deyirdi ki, söndür şamı qorxma sən,
 Onun əvəzində sən, yüz minin görəcəksən.
 Əgər şamı söndürsən, şamın ömrüqalacaq,
 Çünki Leyli səbr etsə, Məcnun kimi olacaq.
 Kim ki, tərki dünya tək, çəkinsə pis əməldən,
 Çıxacaq qarşısına, dünyəvi əməl hər dəm.
 Birinə deyirdi ki, haqqın sənə nə verdi,
 Özün şirin etməkçin, sözünə mənə verdi.
 Onu sevəsən deyər, hər şeyi etdi asan,
 Həyatın girdabına, özünü atmayasan.
 Birinə deyirdi ki, qoy o Tanrının özü,
 Qəbul etsin arzunu, rədd etməsin heç sözü.
 Müxtəlif– yeni yollar, hərəsi bir cür onlar,
 Yolların hər birini, yalnız bir millət anlar,
 Haqqın yolunu tapmaq, sənə olsa müyəssər.
 Yəhudi bütperəst də, mənə o yolu seçər,
 Birinə deyirdi ki, o yol, yol ola bilər,
 O yolda qəlb həyata, canlara qida verər.

Baxma sirkə zövqünə, təbinə uyğun gəlir,
Miqdarı çox olanda, ölüm də verə bilir.
Onun çox tünd olması, peşmançılıq gətirər,
Hətta alqı– satqısı, xəsarətlər yetirər.
Bir arzuya, istəyə, nail ola bilməsən,
Ehtiyacda qalarsan, gedərsən ölümə sən.
Arzu ilə imkanın, arasında fərqlər var,
Nəhayət bir gün gələr, üst– üstə düşər onlar,
Birinə deyirdi ki, elmi oxu, alim ol,
Şərafət nəsəblə yox, alimliklə olur bol.
Nəhayət gördülər ki, ümmətlərin hər biri,
Azıb yolu oldular, hərə bir din əsiri.
Dinlərin təbliğatı, olmasaydı çox dəbdə,
Olmazdı ixtilaflar, yox olmazdı ədəb də.
Birinə deyirdi ki, sən özün də alimsən,
Təkcə alim deyilsən, alimlər alimisən.
Kişi ol el içində, tənqidə məruz qalma,
Get elmini artır sən, çox da sərgərdan olma.
Birinə deyirdi ki, yüzdə bir necə olar,
Bu ki, fikir istəməz, bilməyən Məcnun qalar.
Bu fikirlərin hamı, bir– birindən fərqliydi,
Biri şəkər olsada, digəri zəhərliydi.
Məzmunu ziddiyyətli, forma gecəylə– gün tək,
Daş arasında Gövhər, tikan yanında gül tək.
Zəhərdən ayıraraq, götürmə sən şəkəri,
Vəhdət gülzarlığından, alacaqsan xəteri.
Vəhdət, Vəhdət içində, bu biçimdə Məcnəvi,
Səmək¹ bürcü qurtardı, keç semak² Mənəvi.

İxtilafların həqiqətdə deyil, hərəkət tərzində olmasının bəyanı

Vəzir, bu minval ilə on iki məktub yazdı,
İsanın dinini o, düşmən dini tək yozdu.

¹ Səmək– Balıq bürcü.

² Semak– Qızlar bürcündə ən parlaq ulduz.

İsa xasiyyətindən, onun yox heç xəbəri,
 Küpün¹ möcüzəsinin onunçun yox dəyəri.
 Həmin səfalı küpdən, çıxar yüz rəngli libas,
 Al günəş şəfqəti tək, sadə, düz rəngli libaş.
 Elə bil rəng yoxdur ki, ay kimi parılsın,
 Saf sulara görünən, balıq tək ışılsın.
 Baxma ki, minlərlə rəng özünü parıldadır,
 Sanki balıq edir cəng², gah suda, qurudadır
 Kimdir balıq kimidir, nədir dəniz kimidir?
 Bu o gözəl Tanrının, özünün qüdrətidir.
 Yüz minlərlə balıqlar, dənizdə yaşayarlar,
 Təzim edib o şəxsə, abidə oxşayarlar.
 Tanrı yağış bəxş eylə, yağ dənizə, yağ yerə,
 Yağ ki, dənizdə dürrlər, səpilsin dənizlərə .
 Səpir şüalarını, günəş öz kərəmiylə,
 Buludlara göstərsin comərdliyini böylə.
 Ey günəş kərəm eylə, şüanı parlaq eylə,
 O saf şəfəqlərinlə, hər yanı parlaq eylə.
 Tanrı öz qüdrətiylə, suya gilləri qatdı,
 Dəni cücartmək üçün, torpaqla yer yaratdı.
 O torpaq vəfalıdır, onda nəyi əkərsən,
 Etməz xəyanət sənə, əkdiyini biçərsən.
 Bu əmanət Tanrıdan, köməyini almışdır,
 Ədalətin günəşi, zəfərinə çalmışdır.
 Haqqın qüdrəti əgər, gətirməsə növbəhar,
 Başına kül tökənlər, olmazlar heç aşikar.
 Təbiəti bəxş edən, O səxavət sahibi,
 Hünərləri bəxş edən, O sədaqət sahibi.
 Haqq lütfü– kərəmindən, O maddə³cana gəlir.
 Məhəbbətin qəhrindən, o hər kimdən gizlənir.
 O, qeyri üzvi maddə, fəzilətdəndir⁴ lətif,

¹ Küpün– Bu bir məşhur rəvayətdir ki, Həzrəti İsa çətin vaxtlarında Boyaqçılıq edirdi. Onun bir Xümü (yəni Küp) var idi. O, küpə paltarları salırdı hansı rəngi istəyirdisə ordan çıxadırdı.

² Cəng– müharibə, döyüş

³ Maddə– qeyri üzvi maddə.

⁴ Fəzilət– dəyər, istedad, bilik.

Hər şey Onun kərəmi, lütfiylə olmuş zərif.
Qeyri üzvi maddəyə, fəzilətdən pay verər,
Öz gücü qüdrətiylə, qafillərə hay verər.
Kükrəməyə coşmağa, canla qəlbə taqət yox,
Kimə desək kəlamı, onda heç sədaqət yox.
Kimdə qulaq eşitməz, göz onu əvəz edər,
Daş harada olmazsa, orda olar əqiqlər¹
Kimya özü nədir ki, O, kimya yaradandır.
Möcüzə özü nədir, O, dünya yaradandır.
Belə sənə² söyləmək, sanki tərki sənadır³
O, varlığın sübutu, varlıq özü xətdir.
O, varlıq qarşısında, naçiz⁴ olmalısən sən,
O varlığın yolunda, aciz qalmalısən sən.
Əgər kor olmasaydın, yanında əriyərdin,
Günəş istiliyini, yaxşı dərk eliyərdin.
Əgər ola bilsəydi, təsəllidən təskinlik.
Həyatda olmazdı heç, solğunluqla çirkinlik.

Məkr və hiylə ilə vəzirin vurduğu ziyanın bəyanı

Vəzir də şahı kimi, çox nadan qafil idi,
Qaçılmaz keçmişiyə, döyüşə qabil idi.
Heç bir kəs qaça bilməz, Tanrının qüdrətindən,
Gözü açıq insanlar, xəbərdar şöhrətindən.
Öz qüdrətiylə Tanrı, nə istəsə yox edər,
Yüz növ belə aləmlər, alt-üst, üst-alt gedər.
İstəsə əgər Tanrı, yüz aləmi yaradar,
Sənə öz qüdrətini, şöhrətini tanıdar.
Baxma cahan səninçin, böyük məkan kimidir,

¹ Əqiq– qiymətli dəş.

² Sənə– mədh, tərif.

³ Sənadır– mədhdir, tərifdir.

⁴ Naçiz– heç bir şey, boş.

O, qüdrətin yanında, kiçik meydan kimidir.
 Bu cahanın özündə, bil ki, həyat fanidir.
 Axirətə çatmaqçın, bir qaçış meydanıdır.
 Bu dünya çox məhduddur, hüdudsuzdur və dardır,
 Bu dünyayla, o dünya, arasında sədd vardır.
 Fironun yüz minlərlə, ordusu hazır idi,
 Musa əsayla məğlub etməyə qadir idi.
 Calinusun minlərlə, tibbi kəşfləri vardı,
 İsanın bir nəfəsi, ondan üstün olardı,
 Yüz minlərlə dünyada vardır şeir dəftəri
 Müqəddəs kəlamların, yanında yox dəyəri.
 Hiyləylə Tanrısına, qalibəm deyən ləçər,
 Sənin canın alınmaz, çöpə dönənə qədər.
 Çoxlu dağ ürəklinin, canını almış Fələk,
 Zirək quşları iki, ayaqdan asmış Fələk.
 Hiyləni çox artırmaq, zirəklik yolu deyil.
 Şahın bicliyi ona, əzab verən yoldur bil.
 Ey xəzinə axtaran, ona maraqla qalsan,
 O xəyalla yaşasan, axmaq, soyuq saqqalsan.
 Axmaq kimdir ki, sən də, ona saqqal olasan,
 Bəs gil nədir ki, sən də, onda alaqlı olasan.
 Qızıl– gümüş nədir ki, ona məftun olasan,
 Gözəl surət nədir ki, ona vurğun olasan .
 Bu saraylar bu bağlar, sənin öz zindanıdır,
 Sənin bu mülkü– malın, bəla içrə canındır.
 Tanrı o şəxslərin ki, halın mələlə saldı,
 Onların surətini, başqa bir hala saldı.
 Pis əməlli bir qadın, saralıban soldusa,
 Tanrı onu məsx¹etdi, döndərdi bir kabusa.
 Bir üzvü, başqa üzvə, dəyişmək məsx adlanar,
 Torpağın gil olması, de bəs necə alınar,
 Ruh səni aparırdı, uca çərxi– bərinə²
 Çamır tərəfə getdin, sürüşdün əsfəlinə³

¹ Məsx– Tanrı tərəfindən şəklini dəyişdirib çirkin və pis bir hala salınmaq.

² Çərxi– bərin– uca göylər, asiman.

³ Əsfəlin– cəhənnəm 7– ci pilləsi.

Özünü məsx etdin sən, bu rəzil səfillikdən.
 Özün bu hala saldın, ağıla qafillikdən.
 Bu məsxdən daha da pis, daha nə ola bilər.
 O məsxin qarşısında, bu daha da pis olar.
 Sən öz hikmət¹atını, axura tərəf çapdın,
 Səcdədə olanları, sanki gəzdin gec tapdın,
 Adəm oğlusan axı, ey vicdansız, naxələf,
 Nə vaxta dək pəstliyi², sanacaqsan sən şərəf.
 Nə vaxtacan deyərsən, bu aləmi tutaram?!
 Bu dünyanın hamısını, nəslimə mən sataram?!
 Dünya qarla dolarsa, ağararsa sərbəsər³
 Tanrı bir nəzəriylə, onu tamam əridər.
 Belə günahlıları, yüzmin ona oxşarı,
 Tanrı bir tufanıyla, yox eyləyər onları.
 Həmin pis xəyalları, çevirər O hikmətə,
 Zəhərli pis suları, döndərər O şərbətə.
 Xarabalıq yerlərdə, xəzinələr gizlədər,
 Tikanları edər gül, cisimləri can edər.
 O, güman ediləni, tezliklə edər yəqin,
 Mehr ilə seviləni, edə bilər tamam kin.
 Atəşin içində də, İbrahimi var edər.
 Ruhun qoruyucusu, qorxuları xar edər.
 Razılıq səbəbindən, olmuşam mən sərgərdan,
 Suziş⁴səbəbindən də, olmuşam sənə heyran.

Vəzirin Milləti xəlvəti evlərdə, hücrələrdə oturtması və aralarına qalmaqal salmaq üçün hiyləsi

O məkirli hiyləgər, pis xislət, bədxah vəzir,

¹ Himmət– 1) çalışma, çapçılama, say, səhd; 2) comərdlik; 3) qəsd;
 4) yüksək fikirlər, düşüncələr.

² Pəstlik– alçaqlıq, rəzillik.

³ Sərbəsər– başdan– başa həmişə.

⁴ Suziş– ürək yangısı.

İsa dinin dəyişdi, etdi o xalqı rəzil.
Başqa bir məkri vardı, yenə də o vəzirin,
İyirmi öyüd verdi, etdi özünü şirin.
Müridlərin¹ görən tək ,ağladı gəlmiş dilə,
Dedi: Qırx beş gün tənha, qalacam Tanrım ilə.
Çamaat dəli oldu, süni şövqündən onun,
Ayrılıq fəraqından, dərdli zövqündən onun.
Yalvarıb– yaxardılar, hamısı üz vurdular,
Sən əl çək bu əzabdan, deyərək yalvardılar.
Onlar belə dedilər: Sənsiz olmaz bizdə nur,
Əhvalı necə olar, əgər əsasızsa kor.
Kərəm eylə bizə sən, Tanrı inciyər bizdən.
Bundan sonra ayırma, qəlbini qəlbimizdən.
Biz sanki uşaqlarıq, sən bizim dayəmişsən,
Başımızın üstündən, əksiltmə şayəni² sən.
Dedi:– Canım sizinlə, mənim həbiblərim siz,
Lakin burdan çıxmağım, mümkün deyil biliniz.
O, əmirilər ağlayıb, şəfaətə³ qəldilər.
Müridlərsə yalvarıb, itaətə gəldilər.
Dedilər: Bədbəxtliklər, tutub ey kərim⁴ bizi,
Qəlbimiz dinsizləşər ,burda görməsək sizi .
Sən bəhanə edirsən, biz sə dərdli, qəmliyə,
Ürəyimiz yanıqlı, həmişə matəmliyə.
Sənin şirin sözüne, biz çox adət etmişik,
Biz hikmət südünüzdən, doyanacan içmişik.
Allah! Allah! Ayırma cəfa dərdin vurma sən,
Bizə lütf et bu gündə, qəsdimizə durma sən.
Bu qəlbisizlər, yenə də, səndən kömək istəyir,
Sən olmasan olarlar, yolunu azan kafir.
Quma düşən balıq tək, həsrətlə çırpınırlar,
Sən arxdan bəndi götür, götürsən yaxşı olar.

¹ Mürid :– 1) şaqird:– 2) tərəfdar:– 3) ardıcıl:– bir həqiqətdə şeyx və ya myrşidin izi ilə kədən tərəfdar.

² Sayə– kölkə

³ Şəfaət– bir künahkarın bağışlanması üçün vasitəçilik və iltimas

⁴ Kərim– 1) Səxavətli adam, cömərd, alicənab: 2) hörmətli adam, möhtərəm şəxs.

Sənin kimi dünyada, yoxdur dada çatan kəs,
Allah! Allah! Yenə də, sən ol bizə dadrəs¹

Vəzirin öz müridlərinin və ona itaət edənlərinin xahişini rədd etməsi

– Dedi bilin, eşidin, məni məşhur edənlər,
Dil tökərək yalvarıb, məni məcbur edənlər.
Qulağı pambıqlayın, pis duyğunu unudun,
Görmək hissiyyatını, gözünüzdən yox edin.
Başda olan qulağı, pambıqla siz edin kar,
Qulaqlar kar olmasa, batininiz kor olar.
Qalın duyğu qulaqsız, mənə tərəf enin siz,
Eşidin xitabını, Rəbbinizə dönün siz.²
Zahiri gəzintimiz, bizim söz niyyətimiz,
Səməvi gəzintimiz bizim bəsirətimiz.
Quruda olduğuyçun qurunu arzu etdi
Musanı eşidərək, Tanrı suyu qurutdu.
Cismani gəzintimiz, bizim quruda oldu,
Dənizi qurutmaqçın, ayaq suya qoyuldu.
Ömrün sənin keçərsə, yer üstündə quruda,
Gah dağda, gah çəməndə, gah çöldə, orda– burda.
Bəs harda «Abi heyvan»³ özün üçün taparsan,
Bəs dəniz dalğasıyla, harda sən çarpışarsan.
Yerin təlatümlərin, dərk etməyə qadirik,
Sufi riyazətlərin,⁴ sərxoşuq dərk etmirik.
Ağlın başda, məstlikdən uzaq getməlisən sən,
Bu məstlik camlarına, nifrət etməlisən sən.
Kədərlə zahir oldu, söhbətlər, danışqlar,
Bir az özünü susdur, susanlar ayıq olar.

¹ Dadrəs– fəryada yetişən, dada çatan, arxa, kömək.

² Eşidin xitabını, Rəbbinizə dönünüz– ifadəsi Fəcr surəsi 27.28–ci ayələrə işarədir.

³ Abi– heyvan– Dirilik suyu, həyat suyu.

⁴ Sufi Riyazətləri: 1) Zahirlik, nəfsini öldürmə, tərk dünyalıq; 2) Çətinlik, işgəncə, əzab.

Vəzirin müridlərinin ona xəlvətnisniliyi tərk etməyi dəfələri təklif etmələri

Hamı ona söylədi, ey fitnəli əllamə¹,
Bırax bu cəfaları, söylə bu nə həngamə.
Bizi ibtidadan sən, necə qəbul etmisən,
Son qünümüzə qədər, mərhəmət etməlisən.
Zəyiflik, acizliyi, kasıblıqı bilmisən,
Qədrimizi bilənsən, bizə öyrət elmi sən.
Dördəyahlılar qədər, yükə gücümüz çatmaz,
Zəif adamlarıq biz, işə əlimiz yarmaz .
Hər quşun var öz dənə, bilirlər əndazəni;²
Bütün quşların əncir, ola bilərmə dənə?
Körpə uşağa versən, çörəyi süd yerinə,
O yazıq uşaq ölər, dirilmək əvəzinə.
Dişlər çıxandan sonra, işlər dəyişər birdən,
Uşaq özü– özünə, çörək axtarar yerdən.
Qanadı çıxmayan quş, uça bilməz heç zaman,
Yırtıcı pişiklərin, ovu olaçaq haman.
Qanad çıxandan sonra, özü pərvaz edəçək,
Zəhmətsiz, əziyyətsiz, fıstırıqsız ötəcək.
Sən öz gözəl nitqinlə, divi də susdurarsan,
Öz şirin söhbətinlə, bizə şənlik qurarsan.
Qulaqlar da məst olar, çünki danışan sənsən,
Səhralar da göyərər, çünki söz qoşan sənsən.
Səninlə sanki Rəbbin, məkanında ucalıq,
Ey ay bürçü bil səndən, nurunu alır balıq³.
Sənsiz Tanrımız bizə, bilinməz bir varlıqdır,
Səninlə ey mah yerlər, həmişə bir nurluqdur .
Sənin ay üzün ilə, qecə heç vaxt qaralmaz,
Gündüzlər nurun yoxsa, yer üzü işıq olmaz.

¹ Əllamə– Burada yalançı oluram mənasındadır.

² Əndazəni– miqdarını, ölçüsünü.

³ Balıq– Balıq bürçü nəzərdə tutulur.

Səninlə torpaqlara, fələkdən əl uzatdıq,
Sənsiz səmada olsa, sanki torpağa çatdıq.
Sürəti əzəmətli, olar cərx-i fələyin,
Mənası böyük olar, həyatın, gözəlliğin.
Gözlər sürətlər yalnız, cisimlər üçündür bil,
Cisim mənə yanında, isim kimidir ey dil.
Allah! Allah! Bir nəzər, sal bizim üstümüzə,
Naümüd etmə bizi, alov ver tüstümüzə .

Vəzirin xəlvətnişinliyinə müridlərinin yenidən etirazı

Dedi:– Höcətinizi, bir qədər az edin siz.
Öyüdü özünüzə, gəlin avaz edin siz.
Mən qorxmazam, əmin¹ şəxs, ittihamdan heç qorxmaz.
Göylərə yer, yerə göy, desəm söz deyən çıxmaz.
Ağıllı bilirsizsə, bəs inkar etmək nədir?
Ağıllı deyiləmsə, mənimlə getmək nədir?
Mən özüm bu hücrədən, heç vaxt çıxan deyiləm.
Çox da sadə deyiləm, sizlərə mən əyləm.

Vəzirin xəlvətə çəkilişinə, müridlərin təkrar etirazı

Hamı dedi:– Ey vəzir, bizi inkar etmə sən,
Biz sənə dost kimiyik, əğyar deyib getmə sən.
Sənin fəraqından biz, göz yaşları tökürük,
Daxilən ağlayırıq dalbadal ah çəkirik,.
Uşaq dayəsi ilə, qövğaya çıxmaz, lakin,
Pis yaxşı bilməsədə, ağlar, ürəyində kin.
Biz sənə çəng² kimiyik, sən bizə mizrab vuran,

¹ Əmin– Burada: qorxmaz, mənasında işlənmişdir.

² Çəng– Musiqi aləti.

Biz nalə istəmirik, sənsən naləni verən.
 Biz sənə ney kimiyyik, nəvanı¹ sən verirsən,
 Biz sənə dağ kimiyyik, sədanı² sən verirsən.
 Biz bir şahmat kimiyyik, vardır udmaq, mat qalmaq,
 Ey xoş sima, səndəndir, bizdə udmaq mat olmaq.
 Biz kim olsaq bizə sən, olmalısən canu– can,
 Bizlər də ola bilək, sənin canına qurban.
 Biz sənsiz yox kimiyyik, sən bizi var eylə gəl,
 Sən bir mütləq vücudsən, faniliyə ketmə gəl.³
 Biz hamımız şirlərik, sənsə aqlın şirisən,
 Ağılsız həmlə etmək, bada gedər dəm bə dəm.
 Həmləmiz yerindədir, bada getmir, həmlələr,
 Canımız fəda ona, hədər etmir həmlələr.
 Ölümlə– olumumuz, sənin ədalətinlə,
 Bizim bütün varlıqlar, sənin şəfaətinlə.
 Varlığın ləzzətini, əvəz etdin yoxluqla,
 Aşiq oldun yoxluğa, əğyar oldun varlıqla.
 Ənamın⁴ ləzzətini, əlindən buraxma sən,
 Badənin məzəsini, dilindən buraxma sən.
 Bu işdən əl götürsən, səni kim tapa bilər,
 Rəsm özü rəssamına, de necə qalib gələr.
 Baxmasan da bizə sən, salmasan da bir nəzər.
 Öz– özünə kərəm et, səxavətini göstər.
 Bizlər əgər olmasaq, xahişimiz də olmaz,
 Sənin lütfü– kərəmin, biz yaymasaq yayılmaz.

¹ Nəvanı– 1) Ahəngi, nəğməni.

² Sədanı– Səsi, avazı, ahəngi.

³ «Biz sənsiz yox kimiyyik, sən bizi var eylə gəl,
 Sən bir mütləq vücudsən, faniliyə getmə gəl».
 Bu misra iki cür mənalandırılmışdır:

1) Bizim bəzi varlığımız bizdən alınmışdır; Biz bizim əslimiz mahiyyətimiz olsun deyə, bizim varlığımız yalnız mövcud olmayan əlaqədir. Biz yoxuq var oluruq. Sən ki mütləq varlıqsan, lakin nöqsanlı faniliyi qəbul edirsən.

2) Bizim bəzi varlığımızı başlanğıcda almışlar. Yəni bizim varlığımız Sənsən. Mütləq varlıq Səndəndir. Sən xalis saf təriqət sahibsən. Sənin faniliyin yoxdur.

⁴ Ənamın– mükafatın.

Rəsm cəkən rəssamın, rəsmi, fırçası olar,
 Uşaq ana bətnində, olan tək sakit qalar.
 Yaradan qarşısında, bütün şahlar alçalar,
 Baş əyər sanki iynə qarşısında parçalar.
 O, gah divin şəklini, insan şəklinə salar.
 Gah da sevinc kasasın, qəm oduyla doldurar.
 Ney çalan əllərdə O, hərəkəti çox etmiş,
 Ney çalan dillərdə O, zərərləri yox etmiş.
 Sən Qurandan oxu tez, ver təfsir bu ayətə,
 Tanrımız belə demiş:– Rəməytə iz Rəməytə¹.
 Gər biz ox atanıqsa, ox ucu bizim deyil,
 Kamanımız bizimdir, ox atan Tanrıdır bil.
 Bunu cəbr² hesab etmə, Cəbbarlıq³ mənası bil,
 Cəbbarlığı zikr etmək, nalə bəhanəsi bil.
 Bizim naləmiz oldu, əlacsızlıq sübutu.
 Xəcalətimiz oldu, istəyin atributu.
 Könüllülük yox isə, bəs xəcalət nədəndir?
 Bu təəssüf, xəcalət, bəs kəsalət⁴ nədəndir?
 Alimlərin şagirdə, əziyyəti nə üçün?
 İş i cəbr etməyə, zəhniyyəti nə üçün?
 Sanki elə bil onun, Cəbrdən xəbəri yoxmuş,
 Buludlar arasında, Haqqın ayı yox olmuş.
 Buna çox xoş cavab var, əgər düz başa düşsən,
 Kafirlikdən uzaqlaş, Haqq dininə qovuş sən.
 Baxma ki, xəstəlikdə, həsrət ilə nalə var,
 Xəstəliyin vaxtında, insan çox həssas olar.

¹ «Rəməytə iz Rəməytə»– Bu ayə Qurani Kərimdə «Əl– ənfal» surəsindəki 17– ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:– «Ey möminlər! Onları (kafirləri) Siz öldürmədiniz. Allah öldürdü. Ya Peyğəmbər! Düşmənlərin gözüne bir ovuc torpaq atdığın zaman– Sən atmadın, Allah atdı. Allah bununla möminləri (qənimət əldə etmək və zəfər çalmaq üçün) yaxşı bir sınaqdan keçirdi. Allah hər şeyi eşidəndir, biləndir.

² Cəbr– 1) Zor, zor işlətmə.

³ Cəbbarlıq– 1) Qüvvət, qüdrət, əzəmət sahibi; 2) Səbr edən, zülm edən, qəsb edən; 3) Sınıqçı; 4) Allah; 5) Orion bürcü.

⁴ Kəsalət– kefsizlik, yorgunluq, süstlük.

Elə ki, sən olursan, əzab çəkən bir bimar¹,
 Ölümün qorxusundan, tez olursan tövbəkar.
 Qazandığın günahlar, çox əzab verər sənə,
 Edərsən niyyət ki, mən, imana gəlləm yenə.
 Əhdi– peyman edərək, sonra belə deyərsən,
 Deyildim itaətkar, seçirəm bu yolu mən.
 Belə ki, xəstəliyin, oldu məlum aşikar,
 Ayıqlığı, yaddaşı, o sənə bağışlayar.
 Sən bu əsili tanı, ey sən əsilə varan,
 Kimin dərdi olarsa, olar çarə axtaran.
 Kim ki, ayıq– sayıqdır, ağırılı dərd varıdır,
 Kim onu çox tanıyır, sifəti sap– sarıdır.
 Cəbrindən halisənsə, nalə çəkməyin hanı?
 Cabbarın qorxusundan, zəncirlənməyin hanı?
 Zəncirlənmiş bir adam, necə şadlıq eyləyər?
 Çəliyi sınmış bir şəxs, ona söykənə bilər?
 Heç əsirlikdə olan, azad sayıla bilər?
 Bəlaya düşər olan, şad olub gülə bilər?
 Əgər sən körürsənsə, ayağın baqlamışlar;
 Şahın can güdənlərin, gözətçi saxlamışlar.
 Acizlərə sən daha, olma rəhbər ey kəc bəxt,
 Çünki acizlər səndən, əvəzin çıxar bir vaxt.
 Onun səbrin görməsən, de görməməm səbrini,
 Əgər görmüş olursan, hamıya de yerini.
 Hansı isə həvəsin, varsa çox danışma sən,
 Bil ki, öz qüdrətini, sən aşikar qörərsən.
 Ənbiyalar dünyada, Tanrının əmriylədir,
 Kafirlər axirətdə, Tanrının cəbriylədir.
 Ənbiyalar üqbada², ixtiyar sahibidir,
 Kafirlər bu dünyada, ixtilat³ sahibidir.
 Uçar hər quş həmişə, öz cinsinin yanına,
 O, şübhəsiz uçacaq, həm cinsi ünvanına.
 Kafər siccin¹ cinsidir, uçmuş siccinə tərəf,

¹ Bimar– xəstə, naxoş.

² Üqbadi– axirətdə, o dünyada.

³ İxtilat– 1) qaynayıb qarışmaq; 2) qbrüşmə isinişmə; 3) yaxın əlaqə; 4) qarışıqlıq; dolaşıqlıq.

Abid secin² cinsidir, uçmuş secinə tərəf,
Ənbiyalar elliyyin³, cinsi olduğu üçün,
Cani– dillə uçaraq, oraya çəkmiş köçün.
Tanrı sən et kərəmin, canı məqama yetir,
O məqama ki, orda, sözsüz kəlam cücarir.
Sözlərimiz bitməmiş, hələ girməmiş dona,
Yenə deməliyə ki, hekayə çatsın sona.

Vəzir xəlvətnişinlikdən çıxmayaraq öz müridlərini naümüd etməsi

O vəzir hücrəsindən, səslənərək söylədi,
Ey mənim müridlərim, sözüm sizə böylədi.
Bu müjdəni vermişdir, İsa peyğəmbər mənə,
Sən dostlarından ayrıl, güşənişin ol yenə.
Üzün divara çevir, tək– tənha ol hücrədə,
Sən bütün vücudunla, həm gündüz, həm gecədə,
Bu göstərişdən sonra, başqa bir sözüm yoxdur.
Bundan sonra daha söz, deməyə lüzum yoxdur,
Əlvida ey dostlarım, daha ölmüş kimiyəm.
Dördüncü Fələkdə mən, «yuva» qurmuş kimiyəm,
Mən bu Cərxı– fələkdə yanan bir odun kimi,
Məşəqqətlə yanaraq, olmayım bir dun⁴ kimi.
Bundan sonra İsanın, yanında əyləşərəm,
Dördüncü asimanın, canında əyləşərəm.

¹ Siccın– kafirlərin «Nameyi əməli» (əməl məktubu) yazılan yer, zindan: Cəhənnəmdə bir yerin (məhəllin) adı.

² Secin– yaxşıəməl sahiblərinin «Nameyi– Əməli» yazılan yer; Behiştə yaxşı bir məkanın adı.

³ Elliyyin– qöyün ən yüksək qat; empiriklik (yeni xarici aləmin hiss orqanları vasitəsi ilə dərk edilməsi); insan təcrübəsi.

⁴ Dun– 1) alçaq, rəzil 2) aşağı.

Vəzirin əmirlərin hərəsini bir üsul və vasitə ilə aldatması

Bir gün o əmirləri, öz yanına çağırdı;
Tək– tək qəbul edərək, onlarla söhbət qurdu.
Hər birinə söylədi, İsa dinində mənim,
İndi haqq naibimsən, olacaqsan xələfim.
Qalan əmirlər isə, olacaq tabe sənə,
İsa hamını etmiş, dost bir– birinə yenə.
Gər biyət gətirməsə, sözə baxmasa əmir,
Ya onu tezcə öldür, ya da ki, eylə əsir.
Lakin nə qədər ki, mən yaşayıram sirr açma,
Nə qədər ölməmişəm, rəhbərliyə sən qaçma.
Mən ölməyə nə qədər, bu işi yada salma,
Şahlıq davası etmə, o arzuda heç olma.
Sonra İsa Məsihin, Timarını¹, əmrini;
Oxu bir– bir hamıya, bilsinlər bu sirrini.
Hər əmirə ayrıca, belə söylədi vəzir,
Səndən başqa yerimə, yoxdur layiqli nazir.
Onların hər birinə, dedi sən mənə əziz,
Özgəyə nə demişdi, təkrar etdi ona düz.
Hər birinə bir növdə, Timarla imzasıydı
Bu əmrlər, Timarlar, bir– birinin əksiydi.
Bütün hökm, Timarların, məzmunları müxtəlif,
Sanki biri “ye” hərfi başqası da düz “əlif”.
Bir əmrin hökmü “gündüz”, başqası “gecə” idi.
Əvvəldə söylədim mən, hökümlər necə idi.

Müridlərdən gizlicə vəzirin özünü öldürməsi

Qırx gün sonra bağladı o, qapını, bacanı,
Özünü öldürərək, verdi bada o, canı.
Elə ki, xalq vəzirin, ölümün eşitdilər,

¹ Timar– şah fərmanı; hökm, əmr, göstəriş.

Cəsədinin üstündə, vamüsibət etdilər.
 Onun qəbri üstünə, o qədər xalq toplaşdı,
 Saç yolan, yaxa cıran, əl– ayağa dolaşdı.
 Toplanan insanların, say– hesabı yox idi.
 Ərəblə, Türk, Rumlu, Kürd, bəlkə daha çox idi.
 Kül səpib başlarına, müsibət edirdilər,
 Onun ağır dərđini, öz dərđi bilirdilər.
 Onun qəbri üstünə, xalqlar axışdırdılar,
 Hamı öz gözlərindən, qan– yaş axıdırdılar.
 Ayrılıq fəraqından, fəğanə gəlmişdilər,
 Bütün xacələr, şahlar, diri yox, ölmüşdülər.
 Bir ay ötdü beləcə, xalq söylədi ey məhan¹.
 Əmirlərdən kimi biz, yerinə verək nişan.
 İmamımız yerinə, onu tanıyaq imam,
 Ki, bizim işlərimiz, xeyirli olsun tamam.
 Taleyimiz qoy olsun, onun ixtiyarında,
 Əlimiz ətəyində, könül intizarında.
 Çünki günəş bizləri, etmiş şüasıyla dağ².
 Çarəsizik, yandıraq, onun yerində çıraq.
 Çünki vəfat eyləmiş, gözdən üzaq olmuş yar,
 Bizə onun nayibi, qalmalıdır yadigar,
 Çünki güllər solaraq, gülşənlər olmuş xarab.
 Gül ətrinin yerinə, axtaraq tapaq güləb,
 Çünki tanrı bizlərə, görünməz, olmaz əyan,
 Onun peyğəmbərləri, hökmünü edər bəyan.
 Mən qələt³ deməmişəm, bir nayib⁴ lazım bizə,
 Əgər iki sansanız, qəbahət nəslimizə.
 Bütperəst olsan da sən, o, yenə iki olmaz,
 Ucalardan– ucadır, Onda bir– iki olmaz .
 Bütlərə baxanda sən, sənin gözün ikidir,
 Onun Nuruna baxsan, O, nurların Təkidir.
 Nəhayət göz dikilər, o, Təkin dərgahına,
 Təki iki görənlər, inanmaz sabahına.

¹ Məhan– başçılar, böyükələr, rəhbərlər, əmirlər.

² Dağ– 1) yanma, ütlmə:2) yandırma.

³ Qələt– səhf.

⁴ Nayib– canişin, əvəzədən.

İki gözün nurunu, fərqləndirmək çox çətin,
Qoy, göz Tanrı nuruna, göstərsin sədaqətin.

**Bütün Peyğəmbərlərin Haqq olmasının bəyanı,
Yəni: La nufərriqu bəynə Əhədin min Rusulihi¹**
(*Biz onun Peyğəmbərləri arasında fərq qoymuruq*)

Əgər on çıraq düzüb, dəbərtməsən yerindən,
Formaya görə onlar, fərqlənər bir– birindən.
Onların nurunusa, fərqləndirmək olmaz heç,
Çünki nur bir– birinə, oxşar yanar sönməz heç.
Bunun mənasını biz, Fərqandan oxuyuruq,
Nəbilər arasında, demişlər «fərq qoymuruq»²,
Əgər yüz alma bir də, yüz armudu saysaq biz.
Sonra suyunu sıxsaq, bir olacaq iki yüz,
Mənalarda heç zaman, ədədi bölmək olmaz.
Həmçinin mənalarda, fərdi də bölmək olmaz,
Bir yarın ittihadı³, öz yarıyla türlüdür,
Mənanın ardınca get, surət⁴ təkəbbürlüdür.
Dikbaş surətpərəstə, ver Tanrı öz bəlanı,
Qoy bəlanın altında, tanısın tək olanı!
Əgər hiss etməsən sən, Tanrı qayğılarını,
O öz mövlası ilə verər duyğularını.
O, özünü hər zaman, dəyişdirə də bilər,
O, dərviş xırqəsini⁵, özü tikdirə bilər.
Hamımız bir gövhər tək, batində yoğrulmuşuq,
Başımız üstündə O, baş– ayaqsız olmuşuq.

¹ «Ya nufərriqu bəynə Əhədin min Rusulihi»– Biz onun Peyğəmbərləri arasında «fərq qoymuruq». Bəqərə surəsi, 285-ci ayəyə işarədir.

² «Fərq» qoymuruq»– bəqərə surəsi 285– ci ayəyə işarədir.

³ İttihadı– 1) Birləşmə, birlik, ittifaq, 2) həmrəy olma.

⁴ Surət (yəni surətpərəst)– 1) zahiri görünüşə aldanan, 2) gözəl üzlərə vurulan, 3) bütllərə inanən.

⁵ Xırqa– 1) dərvişlərin geydikləri üst paltar. 2) bez və ya qumaş parsası.

Göydə olan günəş tək, bir cöhvər olmuşuq biz,
Bulanıqsız bir su tək, saf göhvər olmuşuq biz,
Elə ki, surətinə, gəldi o xalis işıq,
Nahamar divarlarda kölgələr çox qarışıq.
Mancanaqla yox edin, kələ– kötür sədləri,
Fərqlər aradan getsin bilinməsin hədləri.

Peyğəmbərlər demişlər:– Kələmunnas əla qədri əquləhim¹– Onlar bilmədən inkar etsələr özlərinə ziyanı var. Qalə Nəbi (əleyhissəlam) Umurəna ənnə nunzilənnas mənaziləhum iləx (Yəni Peyğəmbər(ə) demiş: – «Həqiqət də bizim əməllərimiz insanlar üçündür»

Bu kələmin şərhini dəyişik söyləyəyəm,
Lakin qorxuram ki, mən qarışıq söyləyəyəm .
Cümlələr təsirlidir, iti polad qılinc tək,
Qorunmağa yox sipər, yüyür görünməzədək.
Gəl sipərsiz qılincin, qarşısına cumma sən,
Çün sipərin olmasa, ondan nicat ümma sən.
Bu səbəblərdən də mən, qılinc qoydum qılafa,
Mənim əleyhdarlarım, keçməsin ixtilafa.

Əmirlərin bir– biri ilə mübahisəsi

Nəhayət yaxınlaşdıq, sonluğuna dastanın,

¹ «Kələmunnas əla qədri əquləhim»– İnsanların sözləri ağılı qədər incədir.

Gördük vəfadarlığın, doğru sözün, insanın.
 Nəhayət o əmirilər, bir “imam” axtardılar.
 Öləm mürşid yerinə, bi “hümam”² axtardılar.
 Əmirilərdən birisi, keçdi bir az qabağa,
 Arzusunu bildirdi, xalqa mürşid olmağa.
 Dedi:– İndi tək mənəm, o mürşidin nayibi,
 Mənə biyət gətirin, mənəm Tumar¹ sahibi.
 Nayibliyə sübutdur, əlimdə olan tumar,
 Öləm mürşiddən sonra, ora ləyaqətim var.
 Cəmiət arasından, çıxdı başqa bir əmir,
 O, da iddia etdi, varis hökmü məndədir!
 Qoltuğundan o da tez, bir Tumarı çıxartdı,
 Hər ikisi acıqla, bir– birinə söz atdı.
 Qalan əmirilər də tez, bir– bir qabağa çıxdı,
 Çəkdiilər qılıncların, hamı qovğaya qalxdı.
 Hər birinin əlində, qılıncla Tumar vardı,
 Məst olan fillər kimi, gözləri də qızardı.
 Hər bir əmirin vardı, öz eli, öz tayfası,
 Üz– üzə dayandılar, çalındı cəng havası.
 Yüz minlərlə İsev, öldürdü bir– birini.
 Kəsilmiş baş bəzədi, bütün döyüş yerini.
 Qanlar axdı sel kimi, həm soldan, həm də sağdan.
 Toz– dumana qarışdı, hücum daldan– qabağdan.
 Vəzir elə əkmışdi, fitnə toxumlarını,
 Afəti bürümüşdü, Tərsa qohumlarını.
 Çoxlu «qoçların» başı, sındırıldı əzildi,
 Tamahın çoxluğundan, ömürləri kəsildi.
 Öldürməklə, ölməkdə, tənlərin gücüyüdür,
 Kimin gücü yox isə, işi hayla, küylüdür.
 Kimin gücü var isə, hörmət izzəti olar,
 Kimin içi boş isə, yalnız qaməti olar.
 İçi dolu məğzli² qoz, saf sulu tuluq kimi,
 İçi bomboş çürük qoz, kül dolu çubuq¹ kimi.

¹ Tumar– 1) Əmr, məktub, və sairə yazılaraq uzununa kəsilib, silindir formasında kəsilib bükülən ceyran dərisi.

² Hümam–kəmək edən, çalışqan adam.

² Məğzli qoz– içi olan qoz, qoz içi.

O şey mənalıdırsa, onu hamı dərk edər,
 O şey mənasızdırsa, hamı onu tərk edər.
 Ey olan surətpərəst², get sən mənanı dinlə
 Çünki surətin tən³, doludur mənə ilə.
 Ey mənimlə həmnəşin, sən də əhli mənə ol,
 Həm savab bəxşisi al, həm də ki, mərdanə ol.
 Mənasız olan bir can, şübhəsiz o bədəndə,
 Taxta qılın kimidir, qılafının içində.
 Nə qədər qılafdadır, qiyməti də yaxşıdır,
 Qılafından çıxanda, bir odunun nəqşidir⁵.
 Taxta olan qılını, aparma meydana sən,
 Əvvəl baxsan qılınca, gələrsən fəğana sən.
 Qılının ağacdansa, get başqasın tələb et,
 Əgər almazdandırsa, sevincə irəli qet.
 Qılının çox itisi, Vəli zərxbanasında,
 Onlar yalnız görünər, möcüzə əsnasında.
 Cümlə alimlərində, söylədikləri həmin,
 Əsil alim onu bil, «Rəhmətü– lillaləmin».⁴
 Əgər nar alırsansa, al onun güləndən,
 Çünkü onun gülüşü, xəbər verir dənindən.
 Həmin onun ləbində, o mübarək gülüşü,
 Çıxır can mücrüsündən, Dürr tək kövrək gülüşü.
 O Lalənin gülüşü, heç də mübarək deyil,
 Çün onun mücrüsündən, çıxan söz kövrək deyil.
 Səninlə söhbət etsə, bir anlığa övliya,
 Yüz illik itaətdən, yaxşı, sözüm biriya.⁵
 Əgər sən karxanada, qara bir mərmər olsan,
 Ustad əlinə düşsən, sən bir gövhər olarsan.

¹ Çubuq– (burada), tənbəki çəkmək üçün düzəldilmiş susuz qəlyan.

² Sürətpərəst– qəzəl sürətə pərəstis edən, bütperəst, qəzəl sürəti sevən.

³ Tən– bədən.

⁵ Nəqşidir- 1)Rəsmidir, surətidir, təsviridir.

⁶ Rəhməti lillaləmin– Dünyanın bağışlayanı (Tanrı nəzərdə tutulur).

⁵ Biriya– hiyləsiz, məxrsiz, eləksiz.

Əgər eşq əhlisənsə, canda varsa həvəsin,
 Qoyma qəlbini eşqsiz, nadan bir şəxs ovlasın.
 Zirvəni fəth etməyə, yoxsa ümidin qetmə,
 Günəş işığı varsa, qaranlığa üz tutma.
 Qəlbin səni cəlb edər, əhli– dil diyarına,
 Canın səni həbs edər, çəkər qul bazarına.
 Qəlbin həmdəm istəsə, tələb et həmdəmini,
 Get axtar taleyini, bəxtiyar etsin səni.
 Sən yapış ətəyindən, bir rütbə sahibinin,
 Ağılla səni etsin, rütbəli bir canışın.
 Əməli salehlə sən, etsən söhbət salehsən,¹
 Əməli talehlə sən, söhbət etsən, talehsən.²

İncildə həzrəti Məhəmməd əl– Mustafanın şəninə deyilən tərifin bəyanı

İncildə yazılmışdır, bir adı Mustafanın,
 Peyğəmbərlər Xatəmi³, olan kani səfanın.
 Təsviri verilmişdir, surət qözəlliynin,
 Tərifı verilmişdir, qüdrət özəlliynin.
 Nəsrənilər tayfası, savab qazanmaq üçün,
 O, adı deyərdilər, odda yanmamaq üçün.
 Həmin şərəfli adı, həvəslə öpərdilər,
 O adın yazısına, üzlərin sürtərdilər.
 O fitnəli məkanda, Tərsalar vətəninə,
 Fitnələrdən qorunar, düşməzdilər kəməndə.
 Vəzirin əmirlərin, şər dolu əməlindən,
 Qoruyan Əhməd adi, düşməzdi dillərindən.
 Onların nəsilləri, coxaldı hədsiz artdı,
 Əhməd Nazirin⁴ nuru, köməklərinə çatdı.

¹ Saleh– yaxşı əməl sahibi.

² Taleh– pis əməl sahibi.

³ Peyğəmbərlər xatəmi– Peyğəmbərlərin sonuncusu Həzrəti Məhəmməd nəzərdə tutulur.

⁴ Əhməd Nazirin– qoruyan, kömək edən Əhməd.

Nəsrani millətindən, başqa bir qurup vardı,
 Onlar Əhmədin adın, hədsiz həqir¹ tutardı.
 Fitnələri çoxaldı, özləri xar² oldular,
 Fasiq³ vəzir əlindən, həyatdan zar⁴ oldular.
 O yolun azmışların, rəzillik oldu payı,
 Dindən məhrum oldular, xalqın azaldı sayı.
 Həm dinləri yox oldu, beyinləri pozuldu,
 Onlar hara getdilər, ümüdləri üzüldü.
 Çünki Əhmədin adı, hamıya yarlıq⁵ edər
 Onun ilahi nuru, çox mədədkarlıq⁶ edər.
 Çünkü Əhmədin adı, sənə imanlıq⁷ edər,
 Onun Zatı– Şərif⁸, əmin amanlıq edər.

Tərsa millətin məhv etmək üçün cəhd edən başda cühud padşahının hekayəti

Çarəsi tapılmayan, qanlı bələdan sonra,
 O vəzirin qurduğu, qorxunc tələdən sonra.
 Yenə Cühud nəslindən, başqa bir can alan Şah,
 Tərsaları qırmağa, başladı o ilan Şah.
 Əlavə məlumatlar, istəsən bu barədə,
 «Boruc»⁹ da yazılmışdır, bir– dördüncü ayədə.

¹ Həqir– qədir qiyməti olmayan.

² Xar– 1) Zəlil, həqir, alçaq, hörmətsiz; 2) Az, kiçik.

³ Fasiq– günahkar, pis işlər görən, fısqi– fücür sahibi.

⁴ Zar– 1) ağlayan, nalan, inləyən.

⁵ Yarlıq– dostluq, yoldaşlıq, köməklik.

⁶ Mədədkarlıq– kömək etmək, yardım etmək.

⁷ İmanlıq– inanmaq, inamlılıq, etiqadlılıq.

⁸ Zətı–şərif– 1) Ən möhtərəm şəxs, kərəmsahibi; 2) şərəfətli vicud sahibi.

⁹ «Boruc» surəsi 1–çi ayədən, 4– cü ayəyə işarədir: 1) And olsun bürclər sahibi olan göyə; 2) And olsun vəd olunmuş günə (qiyamət gününə); 3) And olsun şəhadət verənə və (haqqında) Şəhadət verilənə (Peyğəmbərlərə və onların ümmətlərinə, yaxud cümə və Ərəfə günlərinə) ki; 4) (Nəcəranda İsayə iman gətirmiş

Övvəlki cühud şahdan, gələn dəhşətli adət,
 Edildi yenə davam, təkrarən o ədavət.
 Kim özündən yadigar, saxlayarsa pis adət.
 Ona lənətlə nifrət, ediləcək hər saət.
 Yaxşılar bu dünyadan, köcər xoş əməl qalar,
 Xain¹ insanlardansa, lənət, pis təməl qalar.
 Kim ki, bədcins nəsil dir, düz axirətə qədər.
 Olar ləin oraya, o, üzü qara gedər.
 Şirin suyla, acı su, həm şirindir, həm zəhər,
 Bu dünyada qalacaq, Sur² çalınana qədər.
 Xoş əməl sahibindən, xeyir qalar bi hesab³,
 Necə mirasdır bizə, Haqqdan «Ourəsnəl Kitab»⁴
 O, əslində edilmiş, nisar⁵ istəyənlərə,
 Peyğəmbər gövhərindən, nurlar gözləyənlərə.
 Nurunun şölələri, gövhərlərlə gəzərlər.
 Gövhərlər də hər zaman, insanları bəzərlər.
 Bacadan düşən işıq, evi dövr edib gedər,
 Çünki Günəşin nuru, bürcdən– bürcü seyr edər.
 Hərə bir tale ilə, həmişəlik bağlıdır.
 Çünki hər tale özü, özlüyündə yaxşıdır.
 Əgər insan taleyi, zöhrə⁶ ilduzundasa,
 Onun eşqi arzusu, verəcəkdir səs– səsə.
 Birininə taleyi, Mərrix⁷ ilduzundasa,
 Sevər cənqü– cədəli¹, böhtan atar hər kəsə.

kimsələri yandırıb külə döndərən) xəndək sahibləri (lənətə düşər olub) qətl edildilər.

¹ Yəin– lənətlənmiş.

² Sur– israfıl suru; (Axirət günündə çalınacaq)

³ Bi hesab– saysız, hesabsız.

⁴ Ourəsnəl Kitab– Fətir Surəsi 29– cu ayəyə işarədir.

⁵ Nisar– 1) Saçma, səpmə; dağıtma; 2) Toyda şabaş verilən pul. 3) Qurban.

⁶ Zöhrə– 1) Karvanqıran, Venera (planet) 2) Eşq ilahəsi.

⁷ Mərrix– 1) Mars (planet) 2) Qan kimi qırmızı görünən. Mərrix (mars) qədim zamanlarda «Müharibə ilahəsi» mənasında işlədilmişdir.

Ulduz var asimanda, ulduzlar xaricində,
 Əhtəraq, Nəhs² ulduzu, olmaz onlar içində.
 Başqa kəhkəşanlarda, çox sayrışan ulduz var.
 Yeddi göydən savayı, quruplaşan ulduz var.
 Tanrımızın parlayan, ulduzları alimlər
 Nə birləşə bilirlər, nə ayrılı bilirlər.
 Hər kəsin öz taleyi, nücüm³ elminə bağlı,
 Kafərlərin taleyi, rücum⁴ elminə bağlı,
 Mərixdəki küdurət, deyil onun nifrəti,
 Sifətini dəyişmiş, qalib gəlmək niyyəti,
 Qalib nuru günəş tək, tutqun, qaranlıq olmaz.
 Barmaq arasında, Haqq nuru bir anlıq olmaz.
 Haqq səpər öz nurunu, sevdiyi can üstünə,
 Bəxtəvərlər götürüb, səpər ad-san üstünə.
 O nurun nisarını⁵ hər kəs özü kəşf etmiş,
 Tanrı nurundan qeyri, öz nurunu parlatmış,
 Hər kim eşq ulduzunun, ətəyində qalmamış,
 Nurun saçılmasından, heç bir bəhrə almamış.
 Çüzvlərin⁶ son arzusu, hər vaxt küllə⁷ tərəfdir,
 Bülbüllərinə eşqi, qızıl gülə tərəfdir.
 Heyvanları rəngiylə, insanarı ey dost sən,
 İç rəngiləri qəlbiylə, çox tanıya bilərsən.
 Yaxşı rənglər həmişə, Səfa Xümündən⁸ çıxar.
 Çirkinlərin rəngləri, Cəfa xümündən çıxar.
 O lətif rənglilərin, adı «Sibğətullahdır»⁹,
 O kəsif¹⁰ rənglilərin, adı «Lənətullahdır».

¹ Cənqü– cədal– 1) müharibə, 2) mübahisə, qalmaqal,qovğa, çəkişmə, didişmə.

² Əhtəraq, Nəhs– Əhtəraq və Nəhs bir bürcdədirlər, əgər aydan başqa, günəşdə olsa ona «müğarinə» deyirlər.

³ Nücüm– Astronomiya elmi.

⁴ Rücum– şeytanların qovulduğu planet, ulduz və kraterlər.

⁵ Nisarını– Səpməsini, Saçmasını.

⁶ Çüzvlərin– hissələr, atomlar, cisimciklər, damlalar.

⁷ Küll– bütün, hamı, hamısı.

⁸ Xümündən– İsa Peyğəmbərin rəng xümü nəzərdə tutulur.

⁹ Sibğətullahdır– Allah dini tərəfdarı.

¹⁰ Kəsif– çirkin.

O şey ki, bir dəryadan, başqa dəryaya axar,
O hardan gəlmişdirsə, həmin oraya axar.
Hər kimin kəlləsindən, ani fikirlər keçir.
Bizim, qəlbimizdənsə, yeni fikirlər keçir.

**Padşahın, tonqal qalayıb onun yanında
Büt qoyması: – “Kim bu Bütə Səcdə etsə odda
yanmaqdan canı qurtaracaq” deməsi**

O it xislətli cühud, görün nələr yaratdı,
Bir tonqalın yanında, heykəl bütlər yaratdı.
Kim büt heykəllərinə, səcdə etdi qurtuldu,
Səcdə etməyənlərə, odla divan tutuldu.
Cəzasını almadı, nəfsində olan «bütün»,
Başqa bir «büt» doğuldu, «bütündən» öz nəfsinin.
Nəfsinin o «bütü»də, «büt»lərin anasıdır,
Sanki o ilan bütüdür, bu da əjdahasıdır.
Şərrin nəfsiylə «bütü», sönməz əhəng kimidir,
Sönməyəni söndürmək, yalnız suyun işidir.
Sönməmiş, əhəng suyla sakit dura bilərmə?
İnsan nəfsin bütündən, heç qoruna bilərmə?
Daş– əhəngin içində, yaşayar həmişə nar¹.
Suyu o nar üstünə, qabsız qoyma qımı olar?
Gər sudan çıxarılsa, söndürücü maddəsi,
Daş əhəng daxilinə, çətin olar girməsi.
Odun, tüstünün əslə, sanki çaxmaqla, daşdır.
Tərsa, Cühud kafərsə, əslən onlar qardaşdır.
Kuzədəki qara su, olur qara üzumdən,
Qara suyunsa əslə, çeşmələrin özündən.
O yonulmuş «qara büt», çamırlı bir sel kimi,
Bütyonanın nəfsi də, sanki o selin limi.
Kuzə içindəki «büt», səni kədərli edər.
Sənin uğursuz nəfsin, onunçün əldən gedər.
Yüz səhəngi bir anda, bir parça daş sındırar.

¹ Nar– od, atəş.

Çeşmə isə həmişə, yerdən fəvvarə vurar.
Səhəng, kuzənin suyu, şübhə etmə fanidir.
Çeşmədən axan sular, səninçin əbədidir.
İnsançın «büt» sındırmaq, asandanda asandır,
Nəfsə qalibəm deyən, insan cahil insandır.
Oğul nəfsin sifətin, öyrənərsən böylə sən,
Öyrən sən Cəhənnəmi, yeddi qapısıyla sən,
Hər bir nəfsdə hiylə var, hər bir hiylə də nəfs var,
Yüz Fironlar nəslinin, nəfs içində qəlbi dar.
Musanın Allahından, Musəvi olmuş uzaq,
İmanın saf suları, Fironlaradır yasaq.
Sən Əhədin¹, Əhmədin², pak ətəyindən yapış.
Ey qardaşım sən saflaş, Əbu Cəhildən³ ötüş.

¹ Əhəd– Tanrı nəzərdə tutulur.

² Əhməd– Həzrəti Məhəmməd (ə) nəzərdə tutulur.

³ Əbu Cəhl– Həzrəti Məhəmmədin Əmisi İslam dinini qəbul etmədi.

Yəhudi padşahının bir uşaqlı qadını gətirməsi, onu oda atması, odun ortasında uşağın dilə gəlib danışması

Uşaqlı bir qadını, gətizdirdi o cühud,
Tonqalın yanındaca, otuzduqdu o cühud.
Dedi: Ey qadın indı, səcdə et bu bütə sən,
Tonqalda yanacaqsan, əgər səcdə etməsən.
O qadın da doğrusu, sadıq mömünə idi,
Dininə sadıq qaldı, bütə səcdə etmədi,
Aldılar körpəsini, atdılar oda onu,
Qadın tez qorxusundan, dəyişdi din yolunu.
İstədi ki, biçarə, səcdə etsin o bütə,
Uşaq oddan qışqırdı, ölməyəm etmə xəta!
Mən tonqalda yanmıram, vəziyyətim yaxşıdır!
Baxma ki, tonqaldayam, aqibətim yaxşıdır!
Hicabin¹ təsirindən, od olmuş istiliksiz!
Haqqın nəzərindəyəm, alov mənə təsirsiz!
Ey ana sən nəzər et, dərk et Bührani Haqqı»²!
Onda sən görəcəksən, açıq Haqla nahaqqı!
Sən bir də diqqət eylə, İbrahim sirlərin bil!
Ki, O, od daxilində, tapdı yasəmənə gül.
Sanki dar bir zindandan, doğuldum, böyüdüm mən,
Gəldim bu xoş cahana, gül çiçəklər gördüm mən.
Qaranlıq məkan kimi, bu dünyanı duydum mən,
Çünki atəş içində, əmin yerdə uydum mən.
Bu atəşin içində, gördüm göylər aləmin,
Zərrə– zərrə bu odda, duydum İsanın qəmin.
İndi cahan şəkil yox, bir varlığın zatıdır,
Sizin o cahanınız, şəklin bisəbatıdır³
Ana, axirətdə sən çatarsan öz haqqına,
Bax, gör verilməmişdir, yandırmaq haqqı ona.

¹ Hicabin– Tanrı ilə xəlf olunmuşlar arasında olan hicab pərdəsi nəzərdə tutulur. Burada: qoruyan pərdə;

² Bührani– Haqqı– Haqqın qəti sübutu.

³ Bisəbatıdır– 1) savadsızdır, dözümlüdür, 2) sabit olmayanıdır, tez– tez dəyişənidir.

İqbalın ayaq üstə, ana sevin bu gün sən,
Ana sən vermə bu gün, bu dövləti əlindən.
O, itin qüdrətini, sən gördün burda bütün,
İndi sən görəcəksən, Tanrımızın qüdrətini.
Mən rəhmət ənamını, səninçin bol edirəm,
Özümün sevincimi, mən səbrində görürəm.
Sən mənim sözlərimi, özgələrə də söylə,
Atəşin ortasında, açılmış zəngin süfrə.
Siz də, hamınız gəlin,yeyin için dincəlin,
Bu oddlar arasında, aləm var siz də bilin.
Gəlin ey müsəlmanlar, səmimi pak insanlar,
Din şərbətindən qeyri, hər şeydə bir əzab var.
Gəlin od daxilinə, görün şərəitini,
Bu alov şölələri, tərk etmiş adətini.
Gəlin siz ey hamınız, olmayın məsti– xərab¹,
Gəlin siz ey hamınız, olmayın eyni– itab².
Gəlin siz ey hamınız, bu dərin ümməna siz,
Gəlin rühünüz olsun, həssas, incə, saf, təmiz.
Ana özünü atdı, öz oğlunun yanına,
Tiflin³ əlindən tutdu, saldı onu qoynuna.
Ağıllı övladının, ana gəldi yanına,
Od ortasında olan, qənimət ünvanına.
O tiflin anası da, baxdı, ətrafı süzdü,
Vəsf etdi Haqq lütfünü, sanki dürləri düzdü.
Qışqıraraq söylədi, Haqqa təriflər dedi,
Ətrafdakı camaat, şadyanalıq eylədi.
Nərə çəkib söylədi, ey camaat siz gəlin,
Odun ortasındakı, gülü, çiçəyi dərin.

Xalqın öz iradəsi ilə, sevinclə, sövlə özlərini oda atması

¹ Məsti– xərab– məstlilik, sərxoşluq, kefililik.

² Eyni– itab– məzəmmət bulağı, zatı, əsli olanların.

³ Tiflin– uşağın.

Dəvəti eşidən xalq, bu işi saldı yada,
 Özlərin kişi– qadın, atdılar hamı oda.
 Vəkilsiz, çəkişməsiz, Həbibin¹ xatirinə,
 Acını şirin edən, Təbibin² xatirinə.
 İş o həddə yetişdi, yardımçılar, o xalqın,
 Oda tullanmasının, tez aldılar qarşısın.
 Bu işi görən cühud, bildi ki, üzü qara,
 Peşman oldu işindən, canı düşdü azara.
 O atəşin içində, sevdilər bir– birini,
 Dar günün dostu kimi, gördülər bir– birini.
 Şeytanın məkri yenə, soldu, Allaha şükür,
 Divlərsə üzü qara, oldu, Allaha şükür.
 Hansı əzab kölgəsi, üzündə vardı şəxsın,
 Toplandı sifətinə, üzünə həmin kəsin.
 Xalqın libaslarını, yırtıb cıran o kişi,
 Libasın parçalatdı, fəğana döndü işi.

Məhəmməd Peyğəmbərin adını istehzayla çəkən arsız və sırtıq şəxsin ağzının əyilməsi

O, Əhmədin³ adını, çəkdi ağzını əydi,
 İstehza etdiyi üçün, ağzı qulağa dəydi.
 Gəldi onun yanına, dedi: -Əhməd təmas et,
 Batini elm sahibi, məni eybdən xilas et,
 Sənə tənə edirdim, çünki mən cahil idim,
 Əfsus ki, bilməmişdim, çünki naqabil⁴ idim.
 Tanrı əgər bir şəxsın, açmaq istəsə eybin,
 Onun meylini salar, paklara⁵ tənə etsin.
 Əgər Tanrı bir şəxsın , eybin örtmək istəsə,

¹ Həbibin– yəni tanrının.

² Təbibin– burada da Tanrı mənasında işlənmişdir.

³ Əhmədin– Məhəmməd (ə) nəzərdə tutulur.

⁴ Naqabil–1) qabiliyyətsiz, ləyaqətsiz, 2) imkansız, mümkün olmayan,

⁵ Paklara– təmizlərə.

Nəfsini kütləşdirər paklıq verər səs – səsə.
 Əgər Tanrı istəsə, bizə köməklik etsin,
 İstəyər həyatımız, namaz, duayala keçsin.
 Ey xoş ol gözlərə ki, Onun¹ giryanıdırlar⁶,
 Ey xoş ol qəlblərə ki, Onun büryanıdırlar.
 Hər ağlamağın sonu, şadlıq, sevinclə bitir,
 Aqibəti xoş olan, Ona əziz bəndədir.
 Harada sular axar, yaşıllıqlar yaradar,
 Harda dua oxunsa, yaxşılıqlar yaradar.
 Gözü yaşlı ol daim , quyular dolabı tək,
 Sənin ətrafın olsun, bütövlükdə gül– çiçək.
 Rəhm istədi o, Ondan, Seyyid əhf etdi onu,
 Etdi tövbə, bildi o, çox səhfdə olduğunu.
 Əgər rəhm istəsən sən, rəhm et gözü yaşlıya,
 Yxşidan rəhm istəsən , rəhm et özün yaxşıya.

Yəhudi şahın - «Niyə yandırmırsan?!» deyərək odu məzəmmət etməsi

Oda üzünü tutub, şah dedi:– Ey tündməzac²?!
 Sən dünyanı yandıran, şölə göstər, alov saç!
 Necə oldu bəs necə, yandırmaq xasiyyətin?
 Mənim bəxtim kor olub, ya dəyişib niyyətin?
 Atəşpərəstə³ hörmət qalmamışdır işində?
 Pərəstiş etməyən şəxs, hörmətli atəşində?
 Sən ey atəş, heç vaxtı, səbirli olmamısan,
 Yəqin qüdrətin sönmə, odur yandırmamısan,
 Gözün kor olub sənin, ey əcəb, ya yaddaşın.
 Necə yandırmaz axı, uca şölən, atəşin,
 Cadu etmişdir səni, ya tilsim olunmusan,
 Yada bəxtin dönübdür, mənə əks bulunmusan.
 Atəş belə söylədi:– Sən bil, həməən atəşəm,

¹ Onun– Tanrı nəzərdə tutulur.

⁶ Giryanıdırlar – Onunçun ağlayırlar (Tanrı nəzərdə tutulur.)

² Tündməzac– Xasiyyəti ağır, ağır xasiyyətli.

³ Atəşpərəst– oda sitayiş edən, büt-pərəst.

Ağuşuma at özün, bil sən bilən atəşəm.
Təbim dəyişməmişdir, həmin ünsür¹ tərkibim,
Haqqın qılıncıyam mən, hökmüdür mənim
hökmüm.

Çadırın qapısında, Türkmən itləri qalır,
Qonaqların əlindən, onlar yeməklər alır.
Yad şəxs ayaq qoyarsa, çadırın daxilinə,
Həmin itlər şir kimi, edərlər ona həmlə.
Mən bəndəlik etməkdə, heç kimdən əskik olmam,
Bəndəliyi tərk etsəm, həyatda əskik ollam,
Əgər qəlbin atəşi, səni edərsə qəmgin,
Bil ki, qəlb yangısının, hökmün verir şahı– din.
Əgər qəlbin atəşi, çox edərsə sevincin,
Bil ki, qəlb sevincinin, hökmün verir şahı– din.
Eləki, qəmi gördün, üzr istə, tövbəni et,
Bil o, Xəliqin əmri, pis əməlini tərgit.
Tanrı özü istəsə, qəm şadlığa dönəcək,
Ayağın zəncirini, qırıq– qırıq edəcək.
Külək, torpaq, su, odu, Tanrıya imanlı bil,
Mənə, sənə cansızsa, Tanrı üçün canlı bil.
Haqqın yanında atəş, həmişə qiyamdadır,
Aşıqlər tək həmişə, qəlbləri bir candadır.
Daşı dəmirə vursan, ondan qığılcım çıxar,
Onlar Haqqın əmriylə, özlərin oda yaxar.
Daşı, dəmiri vurma, zülm ilə bir– birinə,
Zülümlə birləşərsə, verməz qığılcım yenə.
Daşla dəmir özü də səbəbkar qığılcıma,
Sən bax göylərə ey dost, Tanrı verir güc ona.
Bu səbəbi, O səbəb, məmur etmiş iş üçün.
İstəsə ətalətdə, saxlayacaq səninçin.
Səbəblərin birinə, Ənbiyalar Həbibdir,
O səbəblər, bunlardan, daha üstün səbəbdir.
Bu səbəb nə olarsa, O səbəblə bağlıdır.
Burda yaranan səbəb, O Həbiblə bağlıdır.
Çərxi– Fələk gərdişi, dəlalətə səbəbdir,
Çərx– gərdanı¹ görməmək, zəlalətə səbəbdir.

¹ Ünsür– əsas maddə, element, bir şeyin tərkib hissəsi.

Dünyada bizim üçün, səbəblərin əsası,
Dinlə, eşit, dərk eylə, deyil çərxiin səması .
Çərxi– fələk kimi sən, başda qalmamalısən,
Ağılsızlıq üzündən, odda yanmamalısən.
Külək– Odun, olması, Tanrımızın zorundan,
Onların ikisi də, Sərməst Haqqın nurundan.
Sakit çağlayan suyu, oğul, çilgün atəşi,
Açsan bəsirət gözün, bilərsən Haqqın işi.
Haqqı dərk etməsən sən, canın gedəcək bada,
Onda sən fərqlənməzsən, oxşarsan qövmi Ada²!

Hud Peyğəmbərin nəslini,

¹ Çərxi– gərdan– Fırlanan dünya

² Qövmi– Ad–Kəbül– Əxbar (Yenilikləri və yaxud rəvayətləri yay-
yan xəbərlər məcmuəsi). Bu əsər müsəlman dinini ilk qəbul edən
yəhudi alimlərindən birinin əsəridir). Yazılan rəvayətə əsasən
Ad tayfasının adı, başçıları Adın adından götürülmüşdür. Rə-
vayətə görə Adın iki oğlu olmuşdur. Birinin Şəddid, o birinin
adı isə Şəddad olmuşdur. Ataları öləndən sonra Şəddid qısa bir
müddətdə padşahlıq etmişdir. Sonra şahlıq səltənəti Şəddada
çatdı. O dünyanın şahlarını özünün müti qulu etdi. Şəddad şid-
dətli dərəcədə kitab oxumağı sevirdi. O oxuduğu kitablarda ha-
çan «Behişt» adına rast gəlirdi çox xoşuna gəlirdi. Nəhayət be-
lə qərara gəldi ki, dünyanın özündə bir «Behişt» yaratsın. Şəddad
ona tabe olan bütün padşahlara məktub yazdı, memar və
mühəndislərdən tələb etdi ki, nəzərdə tutduğunu yaratmaqda
ona kömək etsinlər. Elan etdi ki, mən elə bir bina tikəcəyəm ki,
hamının xoşuna gələcək. Kimin nə qədər qızıl, dirhəm və müxtə-
lif cəvahiratı varsa kömək göstərsin. 260 padşah ona tabe idi.
Xüsusi mühəndislər gedib səhralarda hamar şirin sulu, kəhriz və
bulaqlar tikdilər. Bostanlar və bağlar yaratdılar. Şəddadın bu-
yurduğu kimi 300 il həmin «Behişt» tikməyə sərf edildi. Sonra
Şəddadın yanına gəlib dedilər ki, «Behişt» hazırdır. Şəddad və-
zirinə dedi ki, «Behişt» köçməyə hazırlıq görsün Hər vəzir üçün
bir məkan tikilmişdi. Bütövlükdə min ev tikilmişdi hər evin bir
pasibanı var idi. On il də belə keçdi. Şəddad bütün ayan əsrəfi və
qoşunu ilə həmin yerə çatanda Tanrı bir dəhşətli səs göydən gön-
dərdi. Hamını həlak etdi. Heç biri «Behişt» adlanan yerə çata
bilmədi.

küləyin həlak etməsi hekayəti

Ətrafına sədd çəkdi, Hud¹ öz mömin əhlinin,
Külək əsən zamanda, səddə dəyib səhlisin.
Hər kim səddən kənara, çıxıb gəzmək istərkən,
Parça– parça olurdu, küləyin təsirindən,
Şeyx Şeybani Rai² də, səhrada çəkdi çəpər.
Qoyun sürülərinin, ətrafı oldu sipər .
O, məscidə gedərək, namaz qılan zamanda,
Etməsin hücum qurdlar, sürüyə həmin anda.
O səddən canavar da, içəri keçə bilməz,
O nişandan kənara, qoyun da qaça bilməz.
Çox hərıs canavarlar, gəzməyi sevən qoyun,
Tanrının bəndəsinin, səddinə əymiş boyun.
Arif olan şəxslərə, əcəl yeli həmçinin,
Mülayim olmuş hər vaxt, çəmən nəsimi kimin.
İbrahim peyğənbəri alovlar yandırmadı,
Çün o Haqq Rəsuluydu, əhdini sındırmadı.
Şəhvət adətlərini, dinin əhli tərgidər,
Aparar din düşmənin, yerin təkinə qədər.
Haqq əmriylə dalğalar, dənizdə cuşa gəldi,
Dalğa Musa əhlini, Qibtidən³ üstün bildi.
Haqq öz hökmünü verdi, Harunun qəlbin sökdü,
Qızıl taxtıyla birgə, dəniz dibinə çökdü.
İsanın nəfəsindən, gilli su daman zaman,
Bir quş yarandı ondan pər⁴ açdı uçdu haman.
Ağzından ağər sənin, çıxsa şükür arabir,
Rəbbin səni edəcək, cənnətdə quş tək zahir.
Suya– gil əvəzinə, Haqqı tez– tez zikr etdi.
Sidqi- dillə üfürdü, Cənnət quşu yaratdı,
Müsanın öz nurundan, Tur dağı rəqsə gəldi,
Məkr evində böyüdü, kamil bir Nəbi¹ oldu.

¹ Hud– Hud peyğənbər nəzərdə tutulur.

² Şeyx Şabani Rai– Arif şeyxlərdən bir olmuş .

³ Qibti– Qibtilər Fironun ardıcılarından biri olmuş. Musanı təqib edərkən, Nil çayında qərq olmuşdurlar.

⁴ Pər– qanad.

Dağ nəbiyə olmuşdur, əziz, mehriban, məkan,
Çünki Musanın cismi yoğrulmuşdur o kandan .

Yəhudi padşahın kinayə ilə ona nəsihət və öyüd verənləri inkar etməsi

Əcaib işlər gördü ,cuhud Haqqı bilmədi ,
Kinayədən savayı, beynə fikir gəlmədi.
Öyüd verənlər dedi: Həddini çox ötmə sən.
Atı belə sürətlə çapıb uzaq getmə sən,
Öldürməyini tərgit, əl çək bu bəd əməldən.
Gəl axirət odunu, öz canına vurma sən,
Nəsihət verənlərin, əl– qolunu bağlatdı.
Zülm üstündən zülm edib, öz xalqını ağlatdı,
İş o yerə çatdı ki, qeybdən bir səs yüksəldi;
– Ayaq saxla ey köpək, canlar cəzana gəldi.
Sonra atəş qırx addım, ətrafa şölələndi.
Bir halqa yaradaraq, cühud üstə ələndi.
Onların inamları, oda sitayiş idi,
Həmin od da apardı, öz içində əritdi.
Oddan doğulmuşdular, o dinləri fərqlilər,
Zərrələr nəticədə, küllə tərəf getdilər.
Oddan törəmişdilər , oda könül verdilər.
Oddan danışdırlar, od tələsi qurdular.
Atəşpərəst idilər, möminləri qırdılar.
Atəşlər də onları, çör– çöp tək yandırdılar.
Yaxşı əməli azlar, Haviyyədə² olarlar.
Haviyyə onlar üçün, əbədi məkan olar,
Övladını axtaran, Ona möhtac analar,
Əsillər fərilərin³, hər vaxt ardınca olar.
Baxma ki, su hovuzda axmır heç bir tərəfə,
Lakin torpaq cəzb edir, suları yer tərəfə.

¹ Nəbi– Peyğənbər.

² Haviyyə– Qariə surəsi 6 ayəyə işarədir.

³ Fərilər– Əsas olmayanlar, ikinci dərəcəlilər.

Ayırır damla– damla çəkir öz mədəninə,
 Aparır damla– damla, görünür gözlərinə.
 Nəfsi əmmarə bizim, canımızı həmçinin.
 Az– az oğurlayaraq, göstərmir bizə yerin,
 Pak əməllə yüksələr, Ruh Tanrı dərgahına.
 Pis əməllilər düşər, Cəhənnəm əzabına.
 Nəfsə qalib gəlliksə, Dərgaha¹ yüksələrək
 Paklıq pərhizkarlığı², bir töhvə tək bilərik,
 Əgər xoş əməliksə, ikiqat əvəz allıq,
 Bütün rəhmət, savabla, biz Haqqı yada sallıq.
 Əgər pis əməliksə naçar³ qallıq pislər tək,
 Çünki əməlimiz pis , cavab allıq pislər tək.
 Həmçinin bu əməllər, daimi qalxıb– enər,
 Lakin işin sonunda, dərgaha üzlər dönər.
 Əcəm diliycən deyim, bütün bu «keşakeşlər»⁴.
 Axıb tapar yerini, hərə yerində işlər.
 Hər bir millət gözünü dikib bir din tərəfə,
 Bir gün hamı gözünü, dikər Haqqbin⁶ tərəfə.
 Hər bir millətin zövqü, özünə şirin gələr,
 Zərrələrin zövqü də, Küll ilə zəngin olar.
 Ya əgər birləşərsə, bir cins, başqa cins ilə,
 Hansı cinsə birləşsə olar həmcins o cinslə.
 Necə ki, Suyla– Çörək həmcins deyildir bizlə,
 Olmuş bizimlə birgə, qarışmış ətimizlə.
 Sü– Çörəyin yoxsa da, cins artırmaq qüvvəsi,
 Olar bizə vəfalı bizimlədir Zümrəsi⁵.
 Əgər bizim zövqümüz, fərqli bir cinsdəndirsə,
 Oxşada bilərikmi, yaxşı zövqlü bir cinsə?
 O şey yamsılanırsa,o olar bir ariyə⁷.

¹ Dərgaha– Tanrı dərgahı nəzərdə tutulur.

² Paklıq, pərhizkarlığı– «bir töhfətək bilərik» bu sətir Fatir surə sindəki 9,10– cu ayələrə işarədir.

³ Naçar– çarəsiz; Əcəm– İran nəzərdə tutulur.

⁴ Keşakeşlər– çəkişmələr, keşməkeşlər.

⁵ Zümrə– 1) silk; 2) camaat; içtimai təbəqə; 3) cins.

⁶ Haqqbin – Haqq görən,(burada Haqqə tərəf mənasındadır.)

⁷ Ariyə – Fanilik , müvəqqəti istifadə üçün alınan şey.

Ariyət fanilikdir, yox olacaq aqibət.
Bir quşun əgər xoşu gələrsə, çox uçmaqdan,
O cinsini tapmasa, bezər uçub –qaçmaqdan .
Təşnə bir şəxsın xoşu, gəlsə də, al şərəbdən,
Verilsə də su istər, içməz şərəb o qabdan.
Müflislər qəlb qızılı görsələr sevinərlər,
Zərb¹vurdurarkən onlar, rüsvaylığa enərlər.
Boyanmış qəlb qızıllar, səni çaşdırmasınlar,
Əyri fikirlər səni yoldan azdırmasınlar.
«Kəlilə və Dimnə»² dən, oxu bu hekayəti,
Həmin hekayətlərdən,.götür sən nəsihəti.

Nəxcirlərin hekayəti və «Təvəkkülün» bəyani, cəhdin tərk edilməsi

Gözəl bir vilayətdə, Nəxcir¹ tayfası vardı,
Onlar bir vəhşi şirlə, çəkişmədə yaşardı.
O şir pusquda durar, insan oğurlayardı.
Bütövlükdə tayfanı, qorxuda saxlayardı.
Hiylə gəlmək istədi, Şirə o həmin tayfa,
Dedilər borcumuzdur, sənə göstərmək vəfa.
Sən gəlmə ov etməyə, ayrıca bu ovlağa,
Qanımız qaralmasın, gələndə bu otlağa.

Şirin Nəxcirlərə cavabı, Cəhdin növlərinin bəyani

Şir dedi:– Bəli əgər, Vəfa görsəm, hiylə yox;
Hiylələr çox görmüşəm, indi bietibar çox.
İnsanların yalanın, görüb əldən düşmüşəm,
Məni ilanlar çalmış, əqrəblərdən küsmüşəm.

¹ Zərb vurmaq– sikkə qızılı yoxlatdırıb nişan və yoxud damğa vurdurmaq.

² Kəlilə və Dimnə– Şərq nağıl və hekayələrindən ibarət hekayələr toplusu.

Nəfsim də daxilimdən, bəzən kükrəyir, coşur,
Kinim artır insana, onlar gözümdən düşür.
Qulaqlarım eşitmiş «Ya yəldəgül mömini¹»,
Bu Nəbi² hədisidir, o, inandırılmış məni.

Nəxcirlərin yenidən Təvəkkülü cəhddən üstün tutmaları

Hamı belə söylədi:– Ey həkimi baxəbər,³
Əgər qəza baş versə, batildir etmək həzər.
Qəzadan həzər etmək, .özü bir şər əməldir,
Et təvəkkül Allaha, Təvəkkül Zər əməldir.
Sən qəzavü– qədərlə, əlbəyaxa olma tez,
Sən belə etsən əgər, qəza gələr üzbəüz.
Ölən Şəxs Haqq sözünə baxmalıdır əzəldən,
Ölüm gəldi, axirət bəhrələnilir əməldən.

Şirin yenidən Cəhdi Təvəkküldən üstün tutması

Dedi:– Baxma Təvəkkül səbəblərə rəhbərdir,
Bu səbəbin özüdə Sünnəti³ – Peyğəmbərdir. ⁴
Peyğəmbər söyləmişdir uca bir avaz⁵ ilə :
-Bağla dəvənin qıçın, Haqqa Təvəkkül eylə!
Kəsb elə eşit yenə Həbibullah rənzini,

¹ Nəxcir – Ov heyvanı növləri, əslində isə İnsan tayfası nəzərdə tutulur. (Bu hekayədə “nəxcir “ alleqorik məna daşıyır.)

² Ya yəldəgül möminin– Peyğəmbər hədisinə işarədir. Yəni Mömin bir ilan dəyişindən iki dəfə sancılmaz.

³ Nəbi– peyğəmbər.

⁴ Baxəbər– xəbərdar olan.

⁵ Sünnət- adət ,ənənə ,qayda – qanun .

⁴ Sünnəti Peyğəmbərdir– Peyğəmbər qayda– qanunudur.

⁵ Avaz– səs.

“Təvəkkül”dən “Səbəb”ə, sən çevirmə üzünü.
Get Təvəkkül eylə bir, yoxla onu əmi, sən,
Sən də cəhdini eylə, onu öyrən dərindən.
Cəhd¹ elə, tam ciddi ol, sən qurtula biləsən.
Əgər cəhdə geciksən, olarsan yem “sələ” sən.

Nəxcirlərin yenidən Təvəkkülü cəhddən üstün tutmaları və kəsb

O tayfa dedi:– Şirə, sənin bu pis kələyin,
Bir hiylə tikəsidir, Hülqumunda taleyin.
Sən dərk et kəsb²in özü zəiflikdən tapılmış,
Təvəkküldən³ özgəyə, güvənmək xəta olmuş.
Təvəkkülün kəsbindən, yaxşı bir əməl yoxdur,
Ona təslim olmaqdan, sevimli təməl yoxdur.
Çoxu bələdan qaçır, bəlaya düçar olur,
Sanki ilandan qaçır, şahmara nahar olur.
İnsan hiylə quraraq, özün tələyə saldı,
Özünə can saydığı, onun canını aldı.
Qapısın bağlamışdı, düşmənin evində idi,
Fironun hiylələri, onunçün heç nə idi.
Yüzminlərlə uşağı, qorxudan öldürürdü,
Axtardığı qənimi, evdə ömür sürürdü.
Səbəblərin çoxusu, bəlli insan üzündə,
Fənaya düşən gördü öz gözün dost– gözündə.
Bizi gördü dərk etdi, O uca nəmul– əvəz⁴,
Parlayır gözümüzdə, tamam məqsədli qərəz⁵.
Bir uşaq böyürərək atlar çapana qədər,
At minib çapsın deyər, ata boynunda gəzər.

¹ Cəhd– çalışma, çarpışma, səy.

² Kəsb– 1) qazanma, qazanc; 2) ələkeçirmə; 3) sənət, məşguliyyət.

³ Təvəkkül– Vəsalət alma, ixtiyar sahibiolma; 2) göz dikmə, umma; 3) tapşırma.

⁴ Nəmul– əvəz– Ən yaxşı əvəz, ən yaxşı əvəz növü.

⁵ Qərəz– Qərəzli məqsəd.

Əgər füzulluq edib, atarsa o, əl- ayaq,
Məşəqqətə düşərək olar kəllə– mayallaq.
Xalqın ruhları yenə, əvvəl bədənədən keçər,
Vəfadan uçacaqlar, səfa tərəfə yeksər¹.
Yaradanın əmriylə, yerdə həbs olundular,
Çox şən qəbul etdilər, qəzəb həbsini onlar.
Biz Şirin bəndəsiyik, Şiri istəyənik biz,
Bəndə istər Xəllaqi, Xəllaqi duyaniq biz.
Asimandan yağışı yerə yağdıra bilən,
Şübhəsiz çörəyi də, verəcək ruzi verən.

Yenidən Şirin cəhdi Təvəküldən üstün tutmağını bəyan etməsi

Şir belə söylədi ki, Rəbb öz bəndəsi üçün,
Bir nərdivan ayırmış, qalxsın göstərsin gücün .
Nərdivanla yuxarı, pillə–pillə qalxmalı,
Məcburən qardırılan, pillələrə baxmalı.
Ayaqların sağlamsa, axsaq gedə bilərsən?
Əllərin yerindəsə sən gizlədə bilərsən?
Ağa gər beli versə, bəndəsinin əlinə,
Məqsədi bilinəcək söz gəlməsə dilinə.
Əllərdə bir «bel» kimi, Tanrının işarəti²,
Aqibəti düşünmək, insanın öz haləti.
Əgər işarətləri, öz canına hopdursan,
İşarətin yolunda, canını qurban versən.
Onun işarətləri, bir sadıqlıq verəcək,
Sən yükünü götürsən, yenidən yük verəcək.
Əgər bir hamil³ olsan, O səni məhmül edər,
Əgər sən qabil olsan, o səni məqbul¹ edər.

¹ Yeksər– bir başa, başdan– başa.

² İşarət– 1) Əlamət, nişan; 2) barmağ, göz– qaş və s.

³ Hamil– 1) yüklü, yüklənmiş; 2) üzərində olan; 3) daşıyan götürən; 4) sahib, yiyə.

İşə qabil olsan sən, muradın hasil olar,
 Əgər vüsal axtarsan vüsalın vasil² olar.
 Onun nemətinə şükr, etsən qüdrət görərsən,
 O neməti sən inkar, etsən heyrat görərsən.
 Nemətə şükr etməyin, nemətini artırar,
 Nemətə küfr etməyin, zillətini artırar.
 Sənin zülüm etməyin, «yatmaq», yatılmaz yerdə,
 Sən dərgah qapısını, görməsən yatma birdə.
 Eşit ey, cəbri³ yatma, sən zalım bietibar,
 O barlı ağac altda, gör heç yatmaq mı olar?
 O ağacın budağını əgər tərpətsə külək,
 Yatanın başına O, noğul– nabat səpəcək.
 Yol kəsənlər içində, yatmaq zülümdür yaman,
 Vaxtsız banlayan xoruz, aman almaz heç zaman.
 Tanrının rəmzlərinə, təkəbbür burnu çəksən,
 Onun sirli əmrinə, əgər təkəbbür etsən.
 Nə qədər ağlın varsa, başından uçub gedər,
 Ağıl başdan uçarsa, insan dəlilik edər.
 Kim ki, naşükür olsa, eyibli bədnam olar,
 Ona cəhənəm odu, axirət ənam qalar.
 Əgər Təvəkkül etsən, iş sahibi olarsan,
 Cəbbara təkyə etsən, baş sahibi olarsan.

Nəxcirlərin yenidən Təvəkkülü cəhddən üstün tutmaları

Hamı öz səslərini, ucaldıb çıxışıdılar;
 O hərislər yenə də, səbəb⁴ dən yapıdılar.
 Yüz minlərin içindən, çox kişilər, qadınlr,
 Necə təqsirliydilər, təqsirli də qaldılar.

¹ Məqbul– 1) alınan, qəbul olunan; 2) hamı tərəfindən qərarlaşdırılmış; 3) xoş gələn, göyçək, qəşəng.

² Vasil– 1) yetişən, çatan; 2) qovuşan, birləşən.

³ Cəbri– 1) zorla icra olunan, məcburi, zorla gördürülən; 2) cəbrə məxsus.

⁴ Səbəb– əsas üsul, Tanrının «səbəb salması» mənasında.

Yüz min əsrlər keçmiş, dünyanın vədəsindən.,
Əjdaha tək insanı, keçirmiş mədəsindən.
O bilikli tayfa da, tor qurdular hiylədən,
Elə məkrü hiylədən, dağlar qopar yerindən.
O xəbis tayfa qurmuş, hiylələrdən çox qurğu,
Bizə inamın yoxsa, hədislərdən et sorğu.
Onların hiylələrin yaxşı bilir Zülcəlal¹,
Dinimizə təsirsiz, yerdən qopsada cibə².
O insanlar yenə də, fikirlərin dəyişdi,
Hiylədən əl çəkmədi, bəd əməl yada düşdü.
Hamı daha yoruldu, tədbirlər sona çatdı,
Yenə Tanrı hökmünə, insan ümüdü artdı.
Kəsbi³ Sən bilmə belə, tək köməkçi özünə,
Cəhdi⁴ də sanma belə, tək yedəkçi özünə.

**Əzrayıl əleyhissalamın bir kişiylə baxması,
onun Süleyman sarayına qaçması,
Təvəkkülü cəhdə dəyişməni bəyan etməsi , bu-
na səy edib çalışması və sonucda
məğlubiyyəti**

Avam bir kişi gördü, Əzrayılın özünü,
Qorxaraq qaçıb tutdu, Süleymana üzünü.
Üzü dərddən saraldı, dodaq göyərdi soldu,
Şah onu görcək dedi:– Kişi sənə nə oldu?
O, kişi dedi:– Bu gün Əzrayılı gördüm mən,
Acıqlı baxdı mənə, məqsədini bildim mən.
Şah dedi:– İndi məndən axı nə istəyirsən,
Dedi:– Buyur küləyə dünyaya sən rəhbərsən.
Məni götürüb atsın, Hindistan torpağına,

¹ Zülcəlal– Tanrının atributlarından biri, ən yüksək, ən gözəl, hər şeyi bacaran.

² Cibə– Dağlar (dağ sözünü ərəbcə cəmi)

³ Kəsbi– qazanmanı, qazancı, sənət məşğuliyyət əldə etmək.

⁴ Cəhdi– çalışmanı, çapalamanı, səyi

Bəlkə Əzrayıl getdi özgənin sorağına.
 İndi xalqın hamısı dərvişlə yaman olmuş,
 Hərslilik loğmasını¹ Tanrıdan uman olmuş.
 Dərvişdən uzaq qaçmaq, qaçan kimi izlənir
 Həyata hər is insan, Hindistanda gizlənir.
 Süleyman Şah əmr etdi:– Külək, tez bu kişini,
 Apar sən Hindistana, icra et xahişini.
 Bir gün keçəndən sonra, bir divan məclisində,
 Şah sordu Əzrayıldan, nə etmişdir o bəndə?!
 Nə səbəbdən qəzəbə, düşərdir bu müsəlman?!
 Söylə ey Tanrımıza, əmr gətirib aparan?!
 Ey əcəb nə günah iş etmiş bu bəxti yaman?!
 O avara salınmış, isti xanimanından?!
 Əzrayıl cavab verdi:– Sən ey bizəval² şahım,
 O səhf fikirləşərək, etdi, səhf xəyal şahım.
 Haqq mənə bu gün belə, fərman verdi bil, səndə,
 Onun canını alım, Hindistan ölkəsində.
 Onu gördüm burda mən, hədsiz heyratə gəldim,
 Fikrə gedib düşündüm, özüm rıqqətə gəldim.
 Təccüblə düşündüm, yüz qanadı olsada,
 Yenədə Hindistana, çatmaz bu tez zamanda.
 Haqqın əmriylə mən tez, Hindistana yollandım.
 Onu orada tapdım, canını həməən aldım.
 Sən bütün dünya işin, onun belə gərdişin³,
 Et bu işlə həmqiyas, aç gözün yaxşı düşün.
 Kimdən biz qaça billik, qandan gəlir bu məhal⁴
 Kimdən yan keçə billik, Haqqdan gəlir bu vəbal⁵

Yenə də Şirin Cəhdi Təvəkküldən üstün

¹ Loğma– tikə

² Bizəval– 1) yox olmayan, 2) daimi həmişəlik,

³ Gərdiş– dövr etmə, gərdiş.

⁴ Mahal– Mümkün ola bilməyən, qeyri mümkün, çətin.

⁵ Vəbal– 1) Cavabdehlik; 2) ağırlıq; bəla.

tutması və Cəhdin faydalı olduğunu bəyan etməsi

Şir dedi:– Doğru, amma, diqqətlə fikir verin,
Ənbiyavi, Mürsəlin,¹ cəhdlərini də görün.
Müqəddəs səyiylə, möminlərin cəhdlərin,
Dünya yaranışından, indiyədək şərtlərin.
Yetirmişdir yerinə, Ulu tanrı, siz bilin.
Baxma onlar görmüşlər, ömrün cəfali gülün.
Hiylələri onların, halın etmişdir zəif,
Bütün yarananları, O etmişdir çox zərif.
Öz tələləri ilə, tutmuşlar çoxlu «quşlar»,
Bu yolla günahların, artırıb soxaltmışlar.
Bacardıqca Cəhd elə, əgər igidsənsə sən.
Gər Ənbiya,² övliya³, Nəbi⁴ təriqindəsən.
Qəzaya pəncə vurmaq, deyil Cihad üsulu,
Çünki bütün bu işlər, olmuş fəsad üsulu.
Kafərəm əgər bir şəxs, düşər ziyana əbəs,
İmanın qoruyaraq, Haqqına verərsə səs.
Başın hələ sınımamış, gəl başını bağlama,
Bir iki gün cəhd elə, ömrün boyu ağlama.
Kim dünyanı axtarır, o, bədbəxtlik axtarır,
Kim üqbanı axtarır, O, xoşbəxtlik axtarır.
Məkr «dünya Kəsbinə»⁵, Soyuqlar gətirəndir,
Məkr «dünya tərkinə»⁶ oyuqlar gətirəndir.
O hiylə, məkr olar ki, zindanı qazmış olsun,
Qazdığı o zindanı hiyləylə əzmış olsun.
Bu cahan bir zindandır, biz onun məhbusuyuq,
Sən qaz o zindanları, özün qurtar bir yolluq.
Tanrıdan qafil olsan, itirərsən himməti,

¹ Ənbiyavmü Mürsəlin– peyğəmbərlər, Rəsullar.

² Ənbiya– peyğəmbərlər.

³ Övliya– övliyalar, Müqəddəslər.

⁴ Nəbi– peyğəmbər.

⁵ Dünya Kəsbinə–1) qazanma; qazanc.2) ələ keçirmə; 3) sənət, Məşğuliyyət.

⁶ Dünya tərkinə– Dünyadan əl çəkib bir guşəyə çəkilmə.

Arzusu çin olacaq, heç geriye qalmadan.
 Elə ki, əhdi– peyman, bağlanmış hesab oldu,
 Bütün çəmənlər– çöllər, o, şirdən azad oldu.
 Həmin vəhşi heyvanlar, bir yerdə əyləşdilər,
 Söhbətləri qarışdı, qeylü– qala düşdülər.
 Hərə bir tədbir deyir, yeni rəy söyləyirdi,
 Birisi o birinin, əksinə söz deyirdi.
 Nəhayət onlar hamı, bu qərara gəldilər,
 Püşk atmaq üsuluna, razılığı verdilər .
 Dedilər:– Püşk ilk kimə, düşərsə, tömə¹ odur,
 Söz– söhbətsiz dinmədən, Şirə loğma² o olur.
 Onlar bu şəkildə də razılığa gəldilər,
 Püşk atmaq üsuluyla növbəyə düzüldülər.
 Püşk kimə düşürdüsə, hər gün, hər saat müdam³.
 Şirin yanına tərəf, qaçırdı dayanmadan.

Dovşanın Nəxcirlərə cavabı

Elə ki, püşk növbəsi, gəlib dovşana çatdı,
 Hay– küylə qışqıraraq, öz canına əl qatdı.
 O tayfa dedi ona, növbədəyik hərəməz,
 Canımızı qorxmadan, fəda etdik Şirə biz.
 Bizi bədnam eyləmə, sən ey qalmaqal salan,
 Qoy bizim tayfamızda, olmasın əhdi yalan.

Nəxcirlərin inkar etməsi və dovşanın onlara cavabı

Dovşan dedi:– Ey dostlar, mənə bir möhlət verin;
 Mənim ilə bələdan, qurtulub ömür sürün.
 Bələdan məkrim ilə, qurtara bilsəniz siz,

¹ Tömə– 1) yeyinti, ərzaq, azuqə; 2) loğma, dişdəm.

² Loğma– dişdəm, tikə.

³ Müdam– daima, ardıcıl olaraq.

Bu miras övladlara, qalacaqdır şübhəsiz.
Dünyada hər Peyğəmbər, özünün ümmətini,
Xalis bəndə sayaraq, saxlamış hörmətini;
Fələk yol azanları, hiss edərək görmüşdü,
«Mərdümək»¹ surətində xalq içində durmuşdu.
Xalq ağıllı insan tək onu yadda saxladı,
Kiçiyin “böyüklüyü” heç də yadda qalmadı.

Nəxcirlərin Dovşana etirazı və Dovşanın onlara cavabı

O xalq dovşana dedi:– Sən ey qulaqlı ulaq;
Özünün həddini bil, dovşansan, uzunqulaq.
Bu nə sözdür özünü, böyükklər tək sanırsan,
Fələk hara, sən hara, sözündən utanmırsan?
Nə səbəbdən özünü, böyük «qazı» sanırsan?
Yoxsa özünü səndə, fələyə oxşadırsan?
Dovşan dedi:– Ey dostlar, Haqqım vermiş ilhamı,
Zəiflərin həmişə, böyük olur anlamı,
Haqq arını, necə gör, öyrətmişdir əzəldən
Etdiyi əməlləri fərqli sizin əməldən.
Dadlı evlər düzəldir, bilinmir ki , haradan.
Ona bu gözəl elmi vermiş onu Yaradan.
Haqqı pilə qurdunu, öyrətmiş fitrətindən,
Nəhəng fillər də belə, baş açmaz cürətindən.
Gildən yaranan insan, Haqqdan aldı elmini,
Yeddinci göyə qədər, o, çoxaltdı helmini .
Adını, namusunu, mülk, malı itirdi,
Çünkü o, «korluğundan» Tanrısız ömür sürdü.
Altıyüz min il idi, «Zahid» ibadətdəydi,
Haq hökmünü sındırdı, ağzına puzbənd² dəydi¹.

¹ Mərdümək– kiçik adam, adamcığaz.

² Puzbənd– əkinçilərin buğdanı döyərkən heyvanların ağzına vurduqları ağız bağlayan vasitə, səbətdən olur, kəndirdən olur, (yəni, «burunturuq»)

Ki, o əmə bilməsin din elminin «südünü»,
 Ki, o vura bilməsin dinə fitnə odunu.
 Haqqı qarşısın almış, daha bir də çaşmasın,
 Şir özünün «cəhdi»ylə sərhədləri aşmasın.
 Bir gövhərin qəlbinə, düşdü saf su bir damla.
 Damlanı dənizlərə vermədi o, inamla.
 Sən axı Surətərst, neçə surət olmusan?
 Mənasız ömrünü sən surətdənmi almısan?
 Baxma o da olmuşdur bir insan surətində.
 Əhmədlə Əbu Cəhil fərqliydi xislətində.
 ƏbuCəhl də, Əhməddə bütəxanaya getmişlər,
 Lakin xislətdə onlar, çox həddsiz fərq etmişlər.
 Biri girmiş oraya, bütləri lənətləmiş,
 Girmiş başqa birisi, bütlərə Tanrı demiş.
 Divardakı şəkil də, həmin bütə oxşayır,
 Baxsan əgər dərinədən, tam surətə oxşayır.
 O gücsüz surətdə bil, sanki bir can çatışmır,
 Get axtar o gövhəri, o can bütə çatışmır.
 Dünyanın sirlərinin, başı endi aşağı,
 Çünki, Əshab itlərin, vermişdilər ayağa.
 O nifrətli şəkildən, iz qalarmı üzündə?!
 Əgər canı qərq olsa, nurların dənizində.
 İnsana şərəf deyil, gözəl libasda qalmaq,
 Ona şərəf gətirər, adil bir alim olmaq.
 Adil bir alim olmaq, mənalı bir həyatdır,
 Əyər– əskiklik olmaz, sanki cavahirətdir.
 O geyinib– keçinər, Laməkan² diləyindən,
 Canı yer– göyə sığmaz, alar nur, Fələyindən.
 Sözüm hələ bitməmiş, arxasına qulaq as,
 Dovşan hekayətini, sən dinlə, səbrini bas.

¹ Haqq hökmünü sındırdı, ağzına «puzbənd dəydi»– Bu misra kinayə ilə Şeytana deyilmişdir. Şeytan Tanrının sözünə itaət etmədiyinə görə Allah– Taala Şeytanın ağzına lənət, buruntuğu(yəni «puzbəndi») vurmuş və Allah dərgahından qovmuşdur.

² Laməkan– Yeri, məkanı bəlli olmayan (Allah nəzərdə tutulur).

Dovşanın elminin faydası və gözəlliyinin bəyanı

Sat ulaq qulağını, aç bəsirət¹ gözünü.
Çünki ulaqqulaqlı, qanmaz aqıl sözünü.
Sən get «dovşana» tərəf, onun hiyləsini gör,
Onun hiylə tələsin, şirinsə nəfsini gör.
Alimin elmi sanki «Mülki- Süleymana» dəyər,
Sən eşit, idrak elə, yaxşı elm cana dəyər.
Bu hünərin gücüylə, insan olmuş bıçarə,
Dağ, düz, dəniz əlində, özünə qılmır çarə.
Bu pələnglərlə şirlər, bir muş kimi qorxaqdır,
İnsan əlindən yalnız, dağda-daşda toxtaqdır.
Onun əlindən olmuş, pəri, divlər qaçağan,
Hərə bir gizli yerdə, ondan olmuşdur pünhan².
İnsanlardan gizlənen, düşmənləri hədsizdir,
Çünki insanın ağı, çoxdur, nəhayətsizdir.
Bizə məlum olmayan, yaxşı– pis məxluqlar var,
Qəlblərimiz, onlardan daim qorxuda olar .
Qüsul verməkdən ötrü, sən arxa girsən əgər,
Arxdakı tikanlardan, sənə zərərlər dəyər.
Əgər tikan pünhansa, suların lap dibində,
O sənə tuxunanda, iz qalar bədənində,
Hiss, vəsvəsə³ tikanı, batsa bədənində də,
Heç mində bir insana, təsir etmər yenə də.
Gözlə sənin hisslərin, şübhələri tərək etsin,
Onda müşkül işlərin, görəcəksən bitməsin.
Nə qədər böyüklərin, məsləhətin rədd etsən,
Bütün əməllərindən sən bil ki, naümüdsən.

Nəxcirlərin yenidən Dovşanın fikri, ağı ilə maraqlanması

¹ Bəsirət– gözüaçıqlıq, dərrakəlik, diqqətlik.

² Pünhan– gizli.

³ Vəsvəsə– şübhə, inanmamaq, tərəddüd.

Sonra onlar söylədi, sən ey çox zirək dovşan,
Söhbət sənin ağlından, getmir ey yersiz coşan.
Sən ki, belə şir ilə, ziddiyyət yaratmısan,
Qabaqcadan özünü, «dahiyyə» oxşatmısan.
Məşvərlə iş görmək, huşyarlığı artırır,
Ağıl– ağıldan üstün, ağıl– ağla güc verər.
Peyğəmbər belə demiş «Dinlə özgənin fikrin»,
Məşvərlə iş görmək, sonda verəcək xeyrin.

Nəxcirlərin Dovşanın sirrini gizlətməsi

Peyğənbərin fikrini, can– başla dinləməli,
Sən fikrini təkrar de, söylə bəs nə etməli.
Dedi:– Hər sirri heç vaxt, təkrar söyləmək olmaz.
Bəzən cütlər tək gələr, hərdən isə tək olmaz.
Səfa ayinəsiylə, məni bürüsən də sən,
Ayinəni tezliklə, qaralmış görəcəksən.
Bü üç şeyin sirrini, etmə cari dodaqdan,
Qızıl, məzhəb, getməyin, vaxtın demə qabaqdan.
Bu üç şeyin həsədin, çəkəni bol, düşmən çox,
Həmişə puskularda, düşmənlər çox, güzəşt yox.
Gər desəm sirri gərək, edəsən onla vida,
Sirrin çıxsa dodaqdan, faş olar etmə xəta.
Bir neçə quşcuğazı, bağlasan bir– birinə,
Məhbus tək yerdə qalar, uça bilməz yerinə.
Məşvərlə baş verir, gizli sirrləri açma,
İşlərində tələsib səhvən salma çaxnaşma.
Peyğənbər sirr açmamaq məsləhətini görmüş.
Düşmənin cavabını, sirri acmadan vermiş,
İş görərkən sən əgər, fikrin gizli sağlasan,
Düşmən bilməz rəyini, qalib gələrsən asan.
Sualının cavabın, alarsan o zaman sən,
Düşmənlər hiss etməsin, nə cavab istəyirsən.
Sözüm hələ bitməmiş, yenə də davam edir,
Görək hünərli dovşan, bundan sonra nə edir.

Dovşanın Şirə hiylə qurması və onu yerinə yetirməsi hekayəti

Nəhayət dovşan belə, sirr vermədi heç kəsə,
Hiylə düşündü, lakin söyləmədi məclisə.
Şir yanına getməyin, bir saat gecikdirdi,
Saat tamam olanda, şirin yanına girdi.
Onun gec gəlməsindən, vaxt– vədə bitməsindən,
Şir yeri cırmaqlayır, qışqırırdı hirsindən.
Deyirdi:– Söyləmişdim, o yaltaq rəzillərə,
Əhdiniz çiydir sizin, əhd yaraşmır sizlərə.
Onların hiylələri, əldən salmış canımı,
Nə qədər aldadıblar qaraldıblar qanımı,
İradəsi zəifin, ağılı da zəif olar,
Nə işin əvvəlini, nə də sonunu bilər.
Baxma yollar hamardır, altında tələ vardır,
Nə qədər sirr tapsan da, gizli sirr hələ vardır.
Sözlər, adlar, rütbələr, sanki tələlər kimi,
Şirin sözlə verilən ağır şələlər kimi.
Ömür bir suya bənzər, vaxtsa arxına bənzər,
Arxda diyirlənən qum, ömür çarxına bənzər.
O su elə sudur ki, qumlar içindən çıxar,
Həmin su az tapılır, sən get «o suyu» axtar.
Hikməti öyrənənlər, hikmətə mənbə olar,
Hikmətə mənbə olmaq, təlim, təhsildən gələr.
Oğul o palçıq bir vaxt, Tanrı bəndəsi olmuş,
O Haqqa qovuşanda, palçığı yerdə solmuş.
Dinin saf zülal suyu, ondan qaynayıb çıxar,
İçmək istəyənlərçin, həyat suyu tək axar.
Haqqı tanımayanı, bir quru gil təkin bil,
Sənin həyat suyunu dayanmadan o içir.
Hikmət tərəfində ol, hikmət verən şəxslərdən,
Ki, hikmətin gücüyə olasan ariflərdən.
Lövhi hafiz dəyişib, Lövhi– Məhfuz olacaq,
Ağlısa təğyir edib, ruhunda hifz olacaq.
Ağlı ilk əvvəl ona, müəllim kimi idi,
Ruhuna ondan sonra, ağılı bir şagird dedi.
Ağılı Cəbrayıl kimi, deyərdi Məhəmədə,

Əgər bir addım atsan düşərsən yanar oda.
 Sən məni saxla burda addımla onu tanı,
 Mənim həddim bu qədər, ey canımın sultanı.
 Kim ki, tənbəliyindən, səbirsizdir, naşükür,
 O, özü bil– bilə, Cəbrin dalıncıa düşür.
 Hər kim ki, Cəbri sevdi, özü əzaba vardı,
 Özünün əzabını, gora qədər apardı.
 Dedi peyğənbərinə, sən qəmlisən yalandan,
 Dərdə düşdü yanaraq, bir çıraq tək verdi can.
 Heç Cəbr ilə sınımışı, yerləşdirmək olarmı?
 Ya qırılmış damarı, birləşdirmək olarmı?
 Bu yolda ayağını sındıraa da bilərsən,
 Lakin «ayağı bağlı» necə deyib gülərsən.
 Ayağını sındırdı, biri zəhmət yolunda,
 Tanrı Buraq¹ göndərdi, durdu tez qulluğunda.
 O, dinə hamil² idi, Vaxt gəldi məmul³ oldu,
 O, hökmə qabil⁴ idi, vaxt gəldi məqbul⁵ oldu.
 Şahdan qəbul eylədin, fərman bu günə qədər,
 Bu gündən sonra daha, fərman qoşuna gələr.
 Bu günə qədər ona, Əxtəri⁶ güc verirdi,
 Bu gündən sonra daha, Əxtər əmri görürdü.
 Çətinlik yaranıbsa, görmək üçün gözlərə,
 Demək şəklə gətirmisən, özün Şəqqul– Qəmərə.
 Əməldə iman dəyiş, dilində dəyişmə sən,
 Ey xasiyyət dəyişib, gizlində təzələyən.
 Xasiyyət təzədirsə, iman təzə deyil, bil,
 Dəyişdiyin xasiyyət, Dərgaha açar deyil.
 Sən təfsir etmisənsə, «təmizlik» kəlməsini,
 Özünü aşkar eylə, etmə zikr özgəsini.

¹ Buraq– Həzrəti Məhəmmədin Meraca getdiyi atın adı.

² Hamil– yüklü, yüklənmiş, üzərində olan, daşıyan, götürən.

³ Məmul– Arzu edilən, gözlənilən, ümüd edilən.

⁴ Qabil– Qəbul edən, mümkün ola bilən, qarşılayan, yaradan, istedadlı, bacarıqlı.

⁵ Məqbul– alınan, qəbul olunan, hamı tərəfindən təsvir olunmuş, xoşagələn göyçək.

⁶ Əxtəri– Ulduzu (yəni Əxtər bürcü).

Dilində Quranın sən, təfsirini edirsən,
Əmələrinlə isə, rəzilliyi güdürsən.

Cılız milçək əhvalatının təfsiri

Gəlin nəzmə çəkək biz, milçək əhvalatını,
Çünki özün sayırdı, varlığın salatını.
Şərab içmədən belə, öz özündən məst idi,
Öz kiçik cüssəsini, böyük hesab edirdi.
Əşidən məqamda o, vəsf edənlər sözünü,
O, bir Ünqa¹ quşuna, bənzədirdi özünü.
Saman çöpü üstünə, oturaraq o milçək,
Saman sidik üstündə, o sa bir qəmiçi tək.
Dedi:– Mən həm gəmini, həm də dənizçiliyi.
Öyrənmişəm bilirəm, suda üzgüçülüyi.
İndi vardır dənizim, bu gəmi, dənizçi mən,
Bir dənizçi kimiyəm, lap «kamil dənizçi»yəm.
Sanki dəryada sürür, öz murad gəmisini,
Fəxr edirdi işinə, ucaldırdı səsini.
Ona murdar gölməçə, dəniz tək görünürdü,
O bir saman çöpünü, bir gəmi tək sürürdü.
Cüssəsi nə həddəsə, görmək o həddə olar,
O gözün görmə həddi, o göz həddində qalar.
Yalan Təfsir² edən də, kəsif³ milçəyə bənzər,
Ulaq sidiyi üstə, saman çöpündə gəzər.
Olarsa təfsircisi, milsək özü, milçəyin,
Yüksəldər o milçəyin, Humay tək gözəlliyin.
Humayın gözəlliyi, milçəkdə ola bilməz.
«Humay» tək milçək sözü, yaddaşda qala bilməz.
Həmçinin dovşan da bil, Şirə müqabil olmaz,
O kiçik qəddi ilə, sir qədər qabil olmaz.

¹ Ünqa– Humay quşu, Əfsanəvi quşun adı.

² Təfsir– İzahetmə, rəy vermə.

³ Kəsif– Çirkin.

Dovşanın gecikməsindən Şirin inciməsi

Nəhəng şir əsəbləşib, acıqla söylədi kim,
Düşmən qulaq dibində, gözüm bağlanmış mənim .
Cəbrilərin hiyləsi, qəlbimi paralamış ,
Görünməz qılıncları, tənimi yaralamış.
Bundan sonra mən daha, eşitmərəm sözlərin,
Onlar qullarım mənim, kor edərdəm gözlərin.
Parçala ey dil yenə, onları harda görsən,
Soy onların dərisin, ye saxla dərisin sən.
Dərilər müxtəlifdir, əgər soya bilməsən,
Onu batır suya sən, suda soyular asan.
Bu söz bir dəri kimi, mənə qoz içi kimi,
Bu söz bir şəkil kimi, mənə göz içi kimi.
Cürük qozun eybinin, üstün qabıq bağlayar,
Yaxşı qozun içini, çürüməkdən saxlayar.
Əgər qələm küləkdən, sudan olarsa dəftər,
Nə yazsan su üstünə, yazın yox olub gedər.
Suda şəklini görsən, vəfa istəsən ondan,
Əlini ölçə– ölçə, yolundan qayıdarsan.
İnsanları yaşadan, sevdikləri havadır,
Əgər hava yox olsa, sifarişçi Xudadır¹.
Tanrının müjdələri, daim xeyirli olar.
Başdan– ayağa qədər, sürəkli, sirli olar.
Şahların xütbələri, çiçəksiz ot kimidir.
Ənbiya xütbələri, qəti sübut kimidir.
Şah özün göstərsə, bil ki, təkəbbürdəndir² .
Ənbiyanın qorxusu, düşməni - kəbirdəndir³.
Şahların adlarını, dirhəmlər yaşadarlar,
Əhmədin adını sa, məhrəmlər yaşadarlar.
Əhməd adı yaraşıq, cümlə ənbiyalara,
Çünki o sinə gərmiş, baş verən bəlalara.
Oğul sona çatmamış, demək istədiklərim,

¹ Xudadır– Allahdır.

² Təkəbbürdəndir– dikbaşlıqdandır.

³ Düşməni-kəbir–Bu söz burada “Nəfsi – Əmmarə” mənasında işlənmişdir.

Dovşandan dediklərim, şirdən söylədiklərim.

Dovşanın məkrinin bəyanı və Şirin qəbuluna getməyini təxirə salması

Şir yanına getməyi, dovşan təxirə saldı,
Hiylələr düşünərək, belə qərara aldı.
Yola düşdü oraya, etdi bir qədər təxir,
Ki, Şirin qulağına, söyləsin bir neçə sirr.
Nə sirlər var ağlının, ən dərin gatlarında,
Hansı uzaq görünlik, vardır duyğularında.
Bəşərin ağıl həddi, tükənməz bir dəryadır,
Oğul gəvvas lazımdır, tapsın o dəryada dürr.
Saf sular üzərində, bizim öz surətimiz,
Üzür təbillər təkin, dalğalarda əksimiz.
Əgər təbil dolmazsa, üzər o bir təst kimi,
Təst su ilə dolarsa, qərq olar bir daş kimi.
Bu zahiri aləmdən, ağıllar pünhan¹ olur,
Sürət dalğa üstündə, gah var, gah nihan² olur.
Sürət fürsət axtarır, bəhanələr axtarır,
Dəniz öz dalğasıyla, onu uzaqlaşdırır.
Ki, o sürət görməsin, düşünülən sirləri,
Ki, o, görə bilməsin, atılan ox– tirləri³.
Öz atını yararsız, bilir döyüşlər üçün,
Odur çapır atını, uzaqlaşdırır köçün.
Öz atını yararsız, bilir o comərd adam,
Həmin at da qurtarır, onu ağır bəladan.
Fəğan ilə axtarır, onu çox, bir tərs– kobud,
Soruşub öyrənərək, tapmaq istəyir labüd.
Xoş yerişli köhləni, kimdir oğurlayan kim?!
Altında sürdüynün, sahibi kim ey həkim?!
Bəli bu bir köhləndir, lakin o köhlən hanı?
Ey igid sən atını, axtarmağa yer tanı !

¹ Pünhan– gizli, gizlənjə.

² Nihan– gizli.

³ Tirlər– oxlar.

Təsvirləri dinləyən, sirli danışır sözün,
 Ki, o şəxs tanımasın, köhlən atının özün.
 Baxma ruhumuz yaxın, o, gözə görünməzdir,
 Qarın su ilə dolsa, dodaq xüm¹ tək dinməzdir.
 Sən özünə əzab ver, çoxalt əzablarını,
 İsa tək çıxardasan, xümdən libaslarını.
 Nə qədər ki, görmürsən, müqəddəslər nurunu,
 Görməzsən rənglərində, səbz², sürxün³, burunu⁴.
 Lakin əgər öz ruhun, itmişsə rəng içində,
 Demək Nur təsirindən, ruh hissə rəng içində.
 Çünki gecə o rənglər, örtülü, qapalıdır,
 O rəngin görünməsi, o nurdan asılıdır.
 Nur olmasa gözlərə, rənglər görünə bilməz,
 Daxildə ruh rəngini, həmçinin görmək olmaz.
 Bu zahiri görünmə, ulduzdan, Günəşdəndir,
 O daxili görünmə, O nuri– Məhvəşdəndir⁵.
 Nur gözünün nurudur, həm qəlbinin nurudur,
 Öz gözünün nuru da, iç nurun məhsuludur.
 Qəlb nurunun nuru sa, uca Tanrı nurudur,
 O, aqlının nurundan, həm fərqli, həm durudur.
 Gecə nur olmayanda, görməzsən rəng fərqlini,
 O nurun tam əksidir, aşkar edən dərini.
 Rəngi gecə görmədin, çünki o nursuz idi,
 O rəng necə rəng idi, solğun, uğursuz idi.
 Nəzər salsan nura sən, rəngi dərk edəcəksən,
 Rumlu ilə Zənci tək, fərqli rəng görəcəksən.
 Nuru dərk etmək üçün, sən rəngi görməlisən,
 Nurdakı əkslikləri, mükəmməl bilməlisən.
 Sən nurun əksini də, bir nur tək görəcəksən,
 Əksliklər vəhdətindən, hasili biləcəksən.
 Haqq– Tala dalbadal, yaratmış dərdi– qəmi,
 Ki, onun əksi olan, gəlsin sevinc aləmi.

¹ Xüm– küp (İsa Peyğəmbərin möcüzəli küpü nəzərdə tutulur.)

² Səbz– yaşıl.

³ Sürxün– qırmızının.

⁴ Burun– boz rəngin.

⁵ Məhvəşdəndir– Aya oxşardandır (Allah nəzərdə tutulur.)

Çoxlu sirlər tapılır, Ziddiyyət təsirindən,
 Çünki Haqq xəbərdardır, Ziddiyyətin sirrindən.
 Haqqın nurunun Ziddi, yox sənin vücudunda,
 Ki, Zidd ilə tapılsın, nur tənini¹ vücudunda.
 Gözlər onu dərk etməz, O, gözləri dərk edər,
 O, Musanı dərk etmiş, hər şeydən vermiş xəbər².
 Surət mənasın axtar, meşədən sən Şir kimi,
 Ya da ağılnla tap sən, ondan qaçmaq elmini.
 Bu ağıln qüdrəti, düşünməkdən yaranmış,
 Lakin sən heç bilmirsən, fikir hardan canlanmış.
 Amma söz dalğasını, lətafətlə hiss etsən,
 Onun mənfəətini, çox şəffaf görəcəksən.
 Çünki elmdə hər vaxt, fikirlər dalğalanır,
 Onun sözü, səşindən, surət özü yaranır.
 Sözdən surət doğuldu, tezliklə də yox oldu,
 Dalğaların özü də, dəniz qəlbinə doldu.
 Surət surətsizlikdən, özündən çıxdı yenə,
 Qayıdaraq Tanrıya, üzünə baxdı yenə.
 Xülasə hər ləhzə sən, ölümlə– ricətdəsən,
 Nəbi demiş dünyada, bil sən müvəqqətdəsən.
 Fikrimiz bir ox kimi, Onun gücüylə uçur,
 Bizim uçan fikirlər, haldan– hala çox keçir.
 Hər nəfəsi çəkəndə, təzələnir canımız,
 Xəbərimiz olmadan, var olur dövrümüz.
 Ömür bir çeşmə kimi, çağlayır coşur hər an,
 Əgər qurusa çeşmə, cəsədə dönər, insan.
 Su sürətlə axarsa, sürəkli hala düşər,
 Qılgılcımı sürətlə, tərpətsən xətt ötüşər.
 Alovlu bir budağı, hərəkətə gətirsən,
 Baxanda o alovu, uzun xətt tək görürsən.
 Bu uzunluq yaranar, sürətin təsirindən,
 Sürətsə törədilər, bir varlığın sirrindən.

¹ Tənin– bədənini.

² «Gözlər onu dərk etməz, O, gözləri dərk edər,
 O, musanı dərk etmiş, hər şeydən vermiş xəbər».
 Bu misra «Qurani kərim»də «Ənam» surəsindəki 103– cü ayəyə
 işarədir.

Bu sirrin tələbkarı, əgər bir ustadırsa,
O şəxs Hüsaməddinsə, Sami ona addırsa,
Onun vəsfi, təsvirin, çox mənalı edəcək,
Davam et hekayəni, çünki vaxt tez gedəcək.

Dovşanın Şir yaşayan yerə çatması və Şirin ona qəzəblənməsi

Hırlənib, qəzəblənib peşmançılıq çəkən şir,
Gördü ki, lap uzaqdan, yalançı dovşan gəlir.
Qorxmadan, utanmadan, qaçır o, yol boyunca,
Sifət ciddi, qəzəbli, gəlirdi incə - incə.
Pərişan idi çünki, günahı vardı onun,
Cəsarətliydı çünki, pənahı vardı onun.
Elə ki, yaxınlaşdı, şirin yanına keçdi,
Şir qışqırıb, söylədi, naxələf, bu nə işdi.
Mən nəhəng öküzləri parça- parça etmişəm,
Erkək şirin qulağın haça- parça etmişəm.
Nə olmuşam dovşançın, belə hərəkət etmiş,
Əhdini unudaraq, cürət edib gecikmiş.
Qəflət yuxusun tərk et, sən ey biryumaq dovşan!
Sən ey bir haçaqulaq, ağıl da ulaq dovşan!

Dovşanın şirdən üzr istəməsi və gecikdiyinə görə yalvarması

Dovşan dedi:– Ay aman, üzürlü səbəbim var,
Əhv olunmağım üçün, şahımdan tələbim var.
Deyərəm mən ey şahım, əgər icazə versən,
Bir qulunam mən sənə, nə istəsən edərsən.
Dedi:– Necə üzürlü, səbəbdir ey günahkar?
Şahların hüsuruna, heç gecikməkməmi olar?
Vaxtsız banlayan xoruz, başın üzülməlidir,
Axmaq, sənə üzürün mənə mənə gəlməlidir.
Sənə ey əbləh üzrün, günahdan daha pisdir,
Nadanın üzrü zəhər, biliyə əbəsdir.

Sənin üzrün ey dovşan, üzürlü səbəb deyil,
 Mən bir dovşan deyiləm, başım xarab deyil bil,
 Dedi:– Ey şahım mənim, acizi də bəndə bil,
 Üzürlü səbəbim var, qulaq as və səndə bil.
 Calalın əskik olar, sən ey əsilzadə şir,
 Mən tək yolu azmışı, hüsurdan qovmaq pisdır.
 Böyük dəniz suyunu, bir çay verə bilərmə?
 Kol– kos sərvini yerində, heç görünə bilərmə?
 Sənin dərya kərəmin, bu kərəmlə azalmaz,
 Bir dərya kərəmin var, bir mənimlə az olmaz.
 Şir dedi:– Kərəmim var, kərəmin də, həddi var,
 Kərəmim həddən ötsə, əllərim boşda qalar.
 Dovşan dedi:– Ey şahım, lütvə layiq olmasam,
 Baş qoymuşam qarşına, bu mən, bu can, bu da sən.
 Günorta çağı idi, gəlirdim yolumla mən,
 Dostum da mənle idi, gəlirdim onunla mən.
 Həmin dovşan dostumla, hüsuruna gəldik,
 İkimiz canımızı, sənə qurban edirdik.
 Bir şir çıxdı kənardan, qəsd etdi, bizə birdən,
 İstədi o keçirsin bizi həzmi– rabidən.
 Söylədim ki, mən ona, şahənşah bəndəsiyik,
 O böyük ağamızıdır, biz onun töməsiyik¹.
 Dedi:– Kimdir şahənşah, sən bir sözündən utan,
 Mənim yanımda heç vaxt, ucuz ad tutmayasan.
 Həm sizi, həm də sizin, sahibi parçalaram,
 Əgər getsəz yanımdan, ac– susuz mən qalaram.
 Ona söylədim ki, mən, imkan ver sən bir daha,
 Gedim şah hüsuruna, xəbər söyləyim şaha.
 Dedi:– Dostunu saxla, girov mənim yanımda,
 Belə olmasa əgər, olacaqsız qarnımda.
 Ona yalvardıq belə, baxmadı sözümüzə,
 Dostumu aldı, məni, göndərdi üstünüzə.
 O dostum qaldı girov, vəhşi şirin yanında,
 Özüm gəlsəm də, fikrim, rəfiqəmin yanında.
 Dostum canlıydı məndən, iki– üç dəfə bəlkə!
 Həm gözəl, həm kök idi, o, yekəydi, lap yekə!
 Bundan sonra yol daha, bağlandı üzümüzə,
 Vəziyyət belə oldu, bəyan erdim mən sizə.

Bundan sonra şahlıqdan ümüdün üzməlisən,
Dediyim haqdır mənim, bil ki, nə etməlisən.
Sənə şahlıq lazımsa, təmizlə öz yolunu,
Bu gün sən gəl dəf elə, yolundan o məlunu.

1. Töməsiyik – yeməyişik, xəbəsişik ;

Şirin Dovşana cavabı və həmin yerə yola düşmələri

Dedi:– Bismilah! Söylə! Gəl de harda o məlun?!
Dediklərin düzdürsə, düş qabağa, de yolun!
Mən onun cəzasını birə yüz qat verərəm!
Əgər yalan danışsan mən səni məhv edəərəm!
- Dovşan bir bələdçi tək düşdü Şirin önünə,
Şiri aparmaq üçün, tələnin ünvanına.
Həmin o quyuya ki, bəlləmişdi yerini,
Həmin o tələyə ki, kimsə bilmir sirrini.
İkisi də quyuya birgə yaxınlaşırdı,
Sanki Dovşan su idi, saman altdan axırdı.
Su samanı düzəndə, asanca aparırdı,
Əcəb, dağı yerindən, o, necə qoparırdı?!
Onun hiylə tələsi Şir üçün qurulmuşdu,
Dovşan misilsiz idi, Şir qəsdinə durmuşdu.
Musa Fironu çəkdi Nilin lap kənarına,
O, da böyük ləşgərlə gəldi çay kənarına.
Nəmrudun sa bir milçək, qanadının ucuyla,
Deşdi başında beynin müdaranın¹ gücüylə.
Düşmənin sözlərini, eşidənin halı nə,
Düşəcəkdir yəqin bil, paxıl dostun halına,
Hamana qulaq asan, o Fironun halına,
Şeytana qulaq asan, o Nəmrudun halına.
Düşmən sənənlə əgər dostcasına danışsa,
Sən onu bir tələ bil, tikədən də söz açsa.

¹ Müdara–1) Zahirdə üzə gülmə, dostluq göstərmə; 2) dözmə, qatlaşma; 3) yubanma.

Versə əgər qənd sənə, onu zəhər başa düş,
 Etsə əgər lütf sənə, onu qəhər başa düş.
 Əgər qəza gəlsə, qalarsa yalnız dəri,
 Düşmənlərlə dolacaq bildiyin dostun yeri.
 Belə olan halətdə yalvarmağa başla sən,
 Nalə et, dua eylə, oruc– namaz xoşla sən.
 Yalvararaq söylə ki, sən ey qeyb elmin bilən,
 Hiylə daşının altda bizi belə döymə sən.
 Ey sən kərəmi olan, eyibləri gizlədən,
 Bizdən intiqam alma, ey günahkar əhv edən.
 Dünyada nələr varsa, əşyalar mövcud isə,
 Canını sərbəst eylə, vəziyyət necədirsə.
 Əgər bir itə desək, var ol sən yırtıcı şir,
 Şirin səlahiyyəti, pusqudan heç əksilmir.
 Şəffaf, saf, gözəl suyu, səpmə odun üstünə,
 Odda isə saxlama, suyun surətin yenə.
 Məstlik gətirdiyiçin, şərabdan əl götürsən
 Sanki yoxluğa varlıq, surətini verirsən.
 Məstlik səninçin nədir?– Gözdən görməyi alan,
 Zümrüd səninçin nədir?– Gövhərə işıq salan.
 Məstlik səninçin nədir?– Duyğunu dəyişdirən,
 Sanki Yolğun ağacın, ¹ Səndəllə² qarışdırən.

Süleyman əleyhimissalamla Şanapipiy hekayəti

«Qəza baş verəndə gözlər bağlanır» kəlamının bəyanı

Elə ki, Şah Süleyman, şahlıq taxtına çıxdı,
 Bütün quşlar hamısı, onun sözünə baxdı.
 Onlar özləri üçün, məhrəm həmdil tapdılar,
 Onun yanına gəlib, bir dərdidil tapdılar,
 Quşlar cık– cıklərini, hamısı tərək etdilər,
 Onlar Süleyman ilə, sanki dil– dil ötdülər.

¹ Yolğun– ağac növü.

² Səndəl– ağac növü.

Özünə həmdil tapmaq, dostluq, birlik yaradır,
 Məhrəm olmayanlarla, bir məhrəmlik yaradır.
 Eyni dilli Türk, Hindu, çox yerlərdə görmüşük,
 İki türkü yad kimi biz bir yerdə görmüşük.
 Dillər dostluq edərsə, bu bir başqa aləmdir,
 Həmdillikdən daha çox, həmqəlbilik möhkəmdir.
 İşarəylə yazılmış, rəmzlə olan kitablar,
 Yüz min tərcüman olsa, hamısını mat saxlar.
 Bütün quşlar hamısı, bir– bir öz sirlərini,
 Hünər, bilik, elmlər, bir də əməllərini.
 Süleymanla təkbətək, məsləhətləşirdilər,
 Dərdi, qəmi, arzunu, onla bölüşürdülər.
 Təkbəbbür etməsən sən, mənəm– mənəm etməsən,
 Bu xasiyyətinlə də, zirvələr fəth edərsən.
 Döyüşdə əsir düşmüş, qul verilsə satana,
 O da tikdirəcəkdir, qumaşdan libas ona.
 Alğı– satğıdan qorxan, qul da öz– özlüyündə,
 Özün kor– şil edəcək, görünəcək pis gündə.
 Növbə sənətkar olan, şanapipiyə çatdı,
 O da sənəti haqda, söhbət ortaya atdı.
 Dedi:– Ey şahım, sənət özəllik gətirəndir,
 Qısa danışdım, az söz, gözəllik gətirəndir.
 Dedi:– Sən bilirsənmi, sənət özəlliklərin?
 Dedi:– Mən sənətimin, fəth etmişəm zirvəsin.
 Baxıram zirvədən mən, görürəm gözlərimlə,
 Yer in dibindən axan, suyu öz nəzərimlə.¹
 Bilirəm hardadır su, dərinliyin, rəngini,
 Hardan qaynayıb– daşır, səsinin ahəngini.
 Ey Süleyman mən sən in, qoşununa lazımam,
 Sən qoşunla səfərə, çıxanda mən hazıram.
 Süleyman söylədi ki, sən ol mənə silahdaş,
 Susuz biyabanlarda, olarsan mənə sirdaş.
 Bizimlə birlikdə ol, bizə həm də rəhbər ol,
 Ki, taparsan bizimçin, içməli su, bir də yol.
 Ki, taparsan qoşunçun, lazım olan şirin su,
 Səyahətə çıxanda, ol sən bizə baş suçu.
 Sən qal mənəmlə birgə, həm gündüz, həm də gecə,

¹ Nəzərimlə– baxışımla

Ki, qoşunum bilməsin, çöldə susuzluq necə.
O gündən şanapipiy, onunla yoldaş oldu,
O bir su axtaran tək, onunla sirdaş oldu.

Qarğanın şanapipiyə rişxənd etməsi

Qarğa eşitcək bunu, özün qabağa atdı,
Süleymana söylədi, O, sənə yalan satdı.
Şah qarşısında belə, danışmaq ədəb deyil,
Özü haqda laf etmək, aldatmaq əcəb¹ deyil.
Qabiliyyəti varsa, görməkdə onun belə,
Bəs neçin görə bilmir, ayağı altda tələ?
Neçin tələyə düşmüş, neçin o, ələ keçmiş?!
Neçin qəfəsə girmiş, neçin kələyə keçmiş?!
Sonra Süleyman dedi:– Ey yalançı, arsız quş!
İlk tanışımsan mənim, ey nadürüst, fərsiz quş!
Neçin məstlik edirsən, sən ey turş ayran içən?!
Qarşımda yalan sözdən, bir imarət tikirsən?!

Şanapipiyin Qarğanın rişğəndinin cavabı- nı verməsi və Süleyman şaha səbr etməyi di- ləməsi

Dedi:– Ey şahım mənim, gətirmə söz dilinə,
Səni Tanrı, inanma, bu düşmənin felinə.
Yalandırsa dediyim, sənə bəyan etdiyim,
Qarşındayam mən sənin, kəs bədəndən gərdənim²
Hədyan deyən bu qarğa, Tanrını inkar edir,
Dərrakəli olsa da, daxildən o kafərdir.

¹ Əcəb– qərribə, təəccüblü.

² Gərdənim– boynum.

Kafərə inanma sən, kafər Tanrı düşməni,
O, murdarlıq dostudur, əlbətdə sevməz məni.
Mən tələni görərəm, havada uçan zaman,
Əgər bəsirət gözümlə, bağlanmasa qəzadan.
Əgər qəza gələrsə, ağlım yuxuda olar,
Aydın üz qaralar, Günəş üz tutular.
Qəzanın xasiyyəti, nadir bir xasiyyətdir,
İşi qəzadan bil, O, qəzanı inkar edir!

Adəm əleyhissalamın hekayəti. Qəzanın onun bəsirət gözünü bağlaması, haram olunmuşu yaxşı– pisinə baxmadım inkar etməsi

Bəşərin Atasıdır, Adəmdir, Bəydir¹ adı,
Hər damarda yüz min elm, Tanrısıdır ustadı.
Hər bir şeyin öz adı, onun öz Zatındadır,
Ömrünün sonuna dək, o zat ona arxadır.
O verən hər bir ləqəb, dəyişilməz qalacaq,
Kimi zirək etmiş o, heç tənbel olmayacaq.
Kimi çox gözəl dilşad, edibsə azad olar,
Sevinər deyib– gülər, xanəsi² abad olar.
Kimin axırı xeyir, əvvəldən bilir onu,
Kimin axırı kafir, əzəldən bilir onu.
Kim ki, uzaq görəndir, möminliyə can atar,
Kim ki, nəfsi güdəndir, kafirlik yolun tutar.
Hər şeyin öz adını, Odur aşkar edən,
Hər bir şeyin adını, Xəllaqıdır var edən.
O, Musanın yanında, ecazkar Əsa idi,
Xəllaqının yanında, adı əjdaha idi.
Baxma Ömər əzəldən, özü bütperəst idi,
Lakin mömin olandan, günahlarını sildi.
Bizim nəzərimizdə, onun adı bir «Məni»,³
Haqqın nəzərində, eynilə bir «Mən» kimi.

¹ Bəydir– yəni Böyükdür. (Bəy türk sözüdür)

² Xanəsi– evi, mənzili.

³ Məni– nütfə, toxum.

Batındə həmin məni, sanki Surət¹ kimidir,
 Haqqın nəzərində, tam bir fitrət kimidir.
 Hasildir bəhrəlidir, həqiqətdən adımız,
 Tanrının hüsurunda, yazılmış həyatımız.
 İnsana aqibətdə, əsil adı verilər,
 Müvəqqəti ad isə, əsil adla dirilər.
 Müqəddəs Nuru görən, Adəmin gözü olmuş,
 Adla canların sirrin, tək O, aşıkar bulmuş.
 Bu dünya Haqqın nurun, Onda görüb tanımış,
 İlk səcdəyə O gəlmiş, Haqqı Onu sınamış.
 Çünki mələklər Onda, Haqqın nurunu görmüş,
 Hamı enmiş səcdəyə, Sanki Tanrını görmüş.
 Adını mədh etdiyim, Adəm– Əbül Bəşərdir²,
 Adın qiyamətədək, çəksəm mənə hünərdir³.
 Bunu bilmək lazımdır, əgər Qəza gələrsə,
 Bildiklərin yox olar, xəta verər səs– səsə.
 Əcəbdır inkar⁴ necə, haram⁵ ardınca gələr,
 Bəs bir əks təfsir necə, gümanla əvəzlənər.
 Qəlbində onun təvil⁶, gər tərcih⁷ edilərsə,
 Qaçar buğdaya tərəf, o, tələsə– tələsə.
 Tikan batdığı üçün, bağbanın ayağına,
 Fərsət əldə edərək, oğru girdi bağına.
 Heyrətdən donub, qaldı, sonra gəzdi otağı,
 Gördü oğru aparmış, otaqdakı yatağı.
 Dedilər:– «Ey Rəbbimiz! Zülm etdik özümüzə!»⁸
 Bizi bağışlamasan, ziyanlar gələr bizə».
 Əgər tələ görməsəm, hikmətini bilməsəm,
 Hec də cahil deyiləm, bəlkə aqıl bir kəsəm.

¹ Surət– zahiri görünüş, şəkil.

² Əbül Bəşər– Bəşərin atası.

³ Hünər– məharət, ustalıq.

⁴ İnkər– qəbul etməmək, inkar etmə.

⁵ Haram– qadağan olunan, haram sayılan.

⁶ Təvil– təfsir etmə, izah etmə

⁷ Tərcih– bir şeyi başqasından üstün tutma, daha artıq bəyənmə.

⁸ Dedilər:– Ey Rəbbimiz! Zülm etdik özümüzə! «Bizi bağışlamasan ziyanlar gərək bizə» Bu misra Qurani Kərimdə «Əraf» surasındakı 23– çü ayəyə işarədir.

Ey xoş ol şəxsə ki, O, yaxşı əməllə məşğul,
Zorunu saxlayaraq, incə ədəblə məşğul.
Qəza Səni bürüsə, quşqonmaz bitkisi tək,
Həm tutaraq əlindən, səni dartıb çəkəcək.
Əgər qəza yüz dəfə, qəsd etsə də canına,
Həmçinin güc verərək, çalışar dərmanına.
Əgər qəza yüz dəfə, kəssə dövlət– varını,
Həmçinin başın üstə, quracaq çadırını.
Sən öz qorxudanının, Kərəmini də gözlə,
Bir gün səni yetirər, çox zəngin olan elə.
Səni qorxudur ki, O, özün agah olasan,
Həmçinin qorxutmur ki, yolun azan olasan.
Sözüm qurtarmamışdır, hələ vardır çox fikir,
Gəl qulaq as bir görək, Dovşanla Şir nə edir.

Quyuya yaxınlaşanda Dovşanın Şiri qabağa buraxıb, özünün geri qalması

Elə ki, Şir dovşanla, birlikdə yola düşdü,
Çox qəzəbli və kinli, qərribə hala düşdü.
Qabaqda yeri yirdi, qorxmaz, cürətli dovşan,
Birdən geri çəkildi, O Şirin qarşısından.
Quyuya çatanda şir, qərribə bir hal gördü,
Dovşan qaldı geriyə, ondan arxada durdu.
Dedi:– Neçin geriyə, qaldın sən burda birdən,
Geriyə addımlama, qaçma qaldığın yerdən.
Dedi:– Ayağım mənim, qorxudan ləngidi, Şir!
Canım lərzəyə düşdü, nəfəsim təngidi, Şir!
Görmürsən sifətimi, sanki qızıl rəngidir,
Rəngim öz daxilimdən, qorxu xəbəri verir.
Haqq simaları, məlum edən hesab etmişdir,¹
Arıflərsə hər şeyi, simalardan bilmişdir.
Heyvanı tanıyırlar, Zıncırovun səmindən,

¹ Haqq simaları, məlum, edən hesab etmişdir. «Arıflərsə hər şeyi, simalardan bilmişdir». Bu mısradə «Qurani Kərimdə» olan «Fəth» surəsində 29– cu ayəyə işarə etmişdir.

Atları tanıyırlar, onun kişənəməsindən.
 Hər bir şeyin öz səsi, xəbər– xasiyyətindən,
 Ki, ayıra biləsən xər¹ səsin, dər² səsinədən.
 Seçmək istəyənlərə, belə söyləmiş Nəbi,
 «Dilinin altındadır, kişinin kişiliyi».³
 Ürəklərin halından, sifətlər xəbər verər.
 Rəhm etsən mənə əgər, qəlbimə təsir edər.
 Üzün rəngi olarsa, qırmızı şükürdəndir,
 Üzünün rəngi sarı, olarsa küfrdəndir.
 Onda solğun görünən, məndə oldu bir ləçək,
 Bir vaxt, bir gözəl olan, indi ağacda çiçək.
 Bir gün aparar yenə, məndəki Mən olanı,
 Üzümdəki rəngimi, bədənimə dolanı.
 Bir gün sındıracaqdır, qalxaraq ucalanı,
 Kökündən qoparacaq, torpaq üstə qalanı.
 Bütövlükdə hamısı, Onun üzüvləridir,
 Yarı saralıb– solmuş, yarı çör– çöpləridir.
 Bütövlükdə hər şeyi, cismi də yaradan O!
 Rəngləri saraldan O, çürüdüb qaraldan O!
 Nə qədər cahanıdır, səbirli, şükürlüdür,
 Bağlar gah yam– yaşıldır, gah çıpaq, gah türüldür.
 Göydən bir ulduz doğur, işıq saçır parlayır,
 Bir saat sonra onu, sanki yer oğurlayır.
 Göy qübbəsində ulduz, nur saçır dörd tərəfdən,
 Vaxtaşırı yanaraq, nur qaçır dörd tərəfdən.
 O ulduzlar nurundan, camalın artıran Ay,
 Onların dərdin çəkib, haləyə dönür hər ay.
 Bu səbirli dözümlü, sakit, ədəbli torpaq,
 Göstərir zəlzələsin, elə bil əsir yarpaq.
 Həmin o zəlzələlər, qırmış var sahiblərin,
 Dünyanın gərdisindən, o var tapmış öz yerin.
 Hava ruhu oxşayar, ətrafı edər sərin,
 Qəzadan Vəba gəlsə, iylənər dövrü– bərin.¹

¹ Xər– ulaq, eşşək.

² Dər– qapı.

³ «Dilinin altındadır, kişinin kişiliyi» bu sətir Peyğəmbər hədisidir

«Əlməri məxbuə məhti lisanə»– Kişi dilinin altındadır.

Çeşmədəki saf sular, canlar üçün qidadır,
 Göldə qalıb iylənsə, insan üçün bəladır.
 Odun yanması üçün, dodaqla üfürülər,
 Elə üfürməklə də, alovu söndürülər.
 Torpaq yazda, baharda, qoynunda gül bitirər,
 Nagahan əsən külək, gülü gözdən itirər.
 Dənizin halətini, iztirab– hiddətini,
 Başa düş, o göstərir, özünün adətini.
 Axtarışda, səfərdə, sərgərdan olan dünya,
 Əhvali övladı tək, dəyişib solan dünya
 Gah sakit, gah miyanə, gah da ki, coşub– daşan.
 Xoşbəxtliyi itirən, dəstə– dəstə nəhsləşən.
 Gah şərəfət, gah sevinc, gah da səadət, fərəh,
 Gah zirvə, gah da enmə, gah da şan– şöhrət şərəf.
 Özü qoynuna alıb, güllərlə qucaqlaşan,
 Bu büsat, keşməkeşlər, dünyayadır yaraşan.
 Böyükklərin nəsibi, əziyyət, əzab vermək.
 Kiçikləri incidib, xəzinə əldə etmək.
 Əzablı, keşməkeşli, olmuş bütün yer üzü,
 Bəs necə saralmasın, bəndələrinin üzü.
 Xüsusi o üzvlər ki, əkslikdən yaranmış,
 Yarı sudan, torpaqdan, od, küləkdən yaranmış.
 Heç də qərribə deyil, qoyun, qurddan qaçarsa,
 Qərribə onda olar, qoyun qurdu seçərsə.
 Həyatın var olması, ziddin vəhdət işığı,
 Dünyamızı yaşadan, ziddlərin bərişığı.
 Dörd ünsürün sülhündən, yaranmışdır bu cahan,
 Bu ziddlər gər cəngdəsə, dünya olar cavidan²

¹ Dövrü– bərin– ətrafın.

² «Dörd ünsürün sülhündən, yaranmışdır bu cahan,

Bu ziddlər gər cəngdəsə, dünya olar cavidan». Bu misra şərq fəlsəfəsində «Abü– atəş– badü– xak» yəni «Su– atəş– külək– torpaq» dünyanın yaradılma komponentləri sayılırlar. Daha doğrusu. Allah Taala kövn (olma) varlıq, fəsad və ziddiyyətdən yaratdığı bu dünyanı yuxarıda qeyd etdiyimiz 4(dörd) ünsürdən ibarət olan qarışıq və (bir neçə cismin qarışığı bir cisim əmələ gətirməsi) xəlitəsi, qaynayıb qarışması, birləşməsi nəticəsində

Həyatdasa düşmənin, barışığınla sülhün,
 Ölümü özün üçün, qəbul etmək tək, düşün.
 Düşmənlə sülhə gəlmək, fani hesab edilir,
 Nəhayət bir gün gələr, sülhü cəngə çevrilər.
 Gündüz bir neçə nəfər, eyləyirlər məsləhət,
 Vəfada birdir onlar, onlardadır mərhəmət.
 Aqibətdə hər biri, qayıdar cövhərinə,
 Hər biri cinsi ilə, oturur şerik yenə.
 Bir dəfə lütf göstərdi, rəngli, xallı pələngə,
 Ülfət etdiyi üçün, qalib gəldi nəhəngə.
 Haqqın lütfü o şiri, o hiyləgər dovşanı,
 Dost etmiş bir– birinə, bu iki zidd olanı.
 Dünya əzablı dünya, sanki zindanlı dünya,
 Əzabı fani olsa, olacaq şanlı dünya.
 Şir üçün o oxudu, nəsihətlər öyüdlər.
 Dedi:– Onçün qalmışam, arxada ey şiri– nər.

Şirin Dovşanla geri qalmasının səbəbini soruşması və onun cavabı

Şir söylədi govşana:– Bir de görüm sən mənə?!
 Nə dərd üz vermiş sənə, nə bəhanədir yenə?!
 Neçin geri qalmısan, önə məni salmısan!?
 Məni sən dolamısan, neçin daldalanmısan?!
 Dovşan söylədi Şirə:– Burda sakın olan şir,
 Oturmuş xəlvət yerdə, qalasında dincəlir.
 Dostumu aldı məndən, tez apardı quyuya,
 Rahat yolu saxlayıb, burdan girdi quyuya.

özülünü qoymuş ki, onlar qarışsınlar və minerallar, mädən, nəbatat, canlılardan ibarət üçdə birini yaratsınlar.

Xülasə canlıları yaratmaqda, məqsədi canlı insanı yaratmaqdır. İnsandan da məqsədi Tanrıya müti olan kamil insan yaratmaqdır. Buna görə də deyilir. Əgər bu ziddlər bir biri ilə sülhdə olsalar, bədən 4 ünsürlü olarsa bu dünyanın ömrü olar. Əgər bu ziddlər bir biri ilə cəngü– cəddəldə olarsa, bir– birlərini məhv etsələr, həmin bədənlər çürüyüb məhv olar ağıllı ruhlar və ya insanlar qalar. Dünya elə əbədi olaraq onlardan xeyir götürər.

Kim çox uzaq görəndir, o, dərinliyi seçir,
 Gizli yerdə oturan, rahat– rahat dincəlir.
 Zülmün axırı yoxdur, xalqa zülm eyləyənlər,
 Başı bəlalı olar, Xaliq bəlasın verər.
 Söylədi:– Gəl irəli, əyl gör nələr vardır,
 Gör ki, o şir necə də, cəng etməyə hazırdır.
 Dedi:– O şir qəlbimə, od vurmuş, yara vurmuş,
 Bilirsən ki, mənim də, o şir qəsdimə durmuş.
 Sən ey Kərəmin kanı, mən sənin dalındayam,
 Sən özün qala– qala, neçin mən baxmalıyam.
 Mən sənin öz dalınca, gələ bilərəm Şahım,
 Çün ki gözləyənimdən, sən sən mənim pənahım.
 Şir əgər birisini, çəkərsə öz yanına,
 O, Şir pənahındasa, qaçmaq nə lazım ona.
 Quyuya başlarını, əyəndə Şirlə– Dovşan,
 Quyu suyunun üstə, göründü Şir və Dovşan.
 Şir öz əksini görcək, quyunun sularında,
 Sandı həmin o şirdir, dovşan da kənarında.
 Qəzəbli surətini, su üzərində gördü,
 Nərə çəkib sıçradı, Şirə tərəf yüyürdü.
 Haqq qazdığı quyuya, düşdü o zülm edən Şir,
 Zülmü başından aşan, öz nəfsini güdən şir.
 Quyularda olacaq, zülmü edən zalımlar,
 Əzəldən söyləmişlər, belə, bütün alimlər.
 Kimin zülmü çox olar, dərin quyuya sıçrar,
 Haqq ədalət belədir, pisə cavab, pis olar.
 Sən ey zülm quyusunu, daha dərin qazan kəs,
 Özünə bir tələdir, qazmaq əbəddir, əbəs.
 Zəiflərə əgər sən, hədsiz əzablar versən,
 Bil ki, dibsiz quyunun, dərininə düşərsən.
 Barama tək özünü, iplərinlə boğma sən,
 İşini elə gör ki, baş çıxara biləsən.
 Zəiflərə döyüşdə, heç bir güzəşt etmə sən,
 «İza Cə Nəsrullah»¹ deyib cəngə gedəsən.
 Əgər sən bir fil olsan, düşmən qaçarsa səndən,
 Sən cəzanı da gözlə, «Təyrən Əbabil» indən¹.

¹ «İza Cə Nəsrullah» Qurani Kərimdə «Nəsr» surəsində 1– ci ayəyə işarədir.

Əgər aciz yerdəsə, istərsə səndən aman,
 Səmanın mələkləri, səs– küy salarlar haman.
 Əgər dişlərini sən, bərk halvayla sındırsan,
 Dişlərin ağrı tutsa, necə bəs sağaldarsan?
 - Şir özünü quyuda, görüb çox əsəbləşdi.
 Özünü tanımadı, beyni tamam dəyişdi.
 Əksini suda görüb, düşməninə oxşatdı.
 Nəticə gözləmədən, özün quyuya atdı.
 Ey sən, özgələlərdə, zalımlığı hiss edən?
 Xasiyyətində olan, zülm toxumun görmürsən?
 Onda olan xislətlər, sənin daxilindədir,
 Nifaqından, zülmündən, bir hissə də səndədir.
 Sanki o, sən özünsən, özünə zülm edirsən,
 Özünə əməlinlə, lənət toru hörürsən.
 Özündə bu pisliyi, görə bilmirsən həmə,ən,
 Bilmirsən ki, olursan, özün– özünə düşmən.
 Özünə həmlədəsən, sən ey sadəlövh kişi,
 Şirin özü– özünə, həmlə etdiyi kimi.
 Xislətin quyusunun, dibinə düşəndə sən,
 Özünə oxşarları, orada görəcəksən,
 Şirə layiq olduğu, quyu dibi tapıldı.
 Özünü tanımadı, özgə hissə qapıldı,
 Kim ki, uzaqgörənlik, etmir öz əməlində.
 Gözü tərs görən şir tək, olur quyu dibində,
 Ey özgənin üzündə, bədsüküm xalı görən?
 Bəs sən öz üzündəki, xallarını görmürsən?
 Mömünlər bir– birinə, ayinə kimidirlər.²
 Bunu söyləmiş Nəbi, bəndələr də bilirlər,
 Gözünün qarşısında olarsa mavi şüşə,
 Aləm mavi görünər, şübhə etmə bu işə.
 Əgər kor deyilsənsə, öz rəngini özün bil,
 Özün başqası haqda, bəd danışıb tökmə dil.
 Tanrımızın nuruyla, baxan olmazsa mömin,¹

¹ «Təyrəm Əbabil» Qurani Kərimdə «Fil» surəsində 3– cü ayəyə işarədir.

² «Mömünlər bir– birinə, ayinə kimidirlər» Bu sətir Peyğəmbər hədisi olan «Əlmöminu Mıratül mömin» yəni «Mömin möminin güzgüsüdür» ayəsinə işarədir.

Ona heç zaman sübut, etmək olmaz öz eybin.
 Sən Tanrının narıyla, baxan olduğun üçün,
 Yaxşı– pisi görməyə, yəqin çatmadı gücün.
 Azca– azca nurları, qarışdır sən nar² ilə,
 Ta ki, sənində narın, birgə olsun nur ilə
 Ya Rəbbəna eylə gəl, sularını Sən zühur,
 Olsun aləmin narı, dəyişərək cümlə nur.
 Cümlə dəniz suları, Sənin fərmanındadır,
 Su və atəş ey Tanrım, sənin armanındadır³.
 Əgər Sən istəyərsən, atəş şəffaf su olar
 Əgər istəməsən sən, su da dönüb odlanır,
 Təmənna güdmədən Sən, nə demişik vermişən.
 Saysız– hesabsız arzu, yerinə yetirmişən,
 Necə yetirməzsən Sən, ey bizi hər vaxt sevən?!
 Bütün canlı– cansız, axı yaradan Sənsən!
 Sən olmasan kim olar, öz– özünə tələbkər?!
 Səbəbəsiz, möcüzəli, bizə ətaların var.
 Canı, malı, çörəyi, əbədi ömrü verdin,
 Saya– hesaba gəlməz, nemətləri yetirdin.
 Arzu– amalımızı, heçdən yaradan Sənsən!
 Ya Rəbb ədalətsizlikdən, ədalət bəxş edirsən.
 Arzu edilmədən də, xəzinələr verirsən,
 Bütün canı– cahanı, əvəzsiz yetirirsən.
 Həmçinin axirətdə, Behiştə də ver bizə,
 Sən Mustafa xətrinə, Kərəm qıl özümüzə.

Dovşanın Şirin quyuya düşməsinə Nəxcir tayfasına şad xəbər kimi müjdə verməsi

Elə ki, Dovşan canın, qurtardı, çox xoşlandı,

¹ «Tanrımız nuruyla, baxan olmazsa mömin» Bu sətir də Peyğəmbər hədisinə işarədir.

² Nar– od, atəş

³ Armanındadır– gücündədir, arzusundadır, istəyindədir.

Nəxcirlər tərəfinə, şad xəbərə yollandı.
 Gördü ki, şir zülmünün, mütləq qurbanı oldu,
 Qaçdı qövminə tərəf, şərəfi, şanı oldu.
 Gördü ki, zülm edən şir, zülm ilə cavablandı,
 Olaraq şadü– xürrəm, sevinərək şadlandı.
 Gördü ki, şir düşmüşdür, ölümün pəncəsinə,
 O, mayallaq aşaraq, güc verdi öz səsine.
 Deyirdi qurtulmuşam, ölümün pəncəsindən,
 Göydən yarpaq düşən tək, fırlanırdı könlü şən.
 Yarpaq ilə budaqlar, çıxdı torpaq həbsindən,
 Baş çıxardıb titrədi, küləyin təsirindən.
 Yarpaqlar budaqları, sanki deşib çıxdılar,
 Ağac kəlləsinə dək, tələsərək qaxdılar.
 Məxsusi dilləriylə, Tanrıya şükr etdilər,
 Hər yarpaq, hər bir ləçək, Tanrını Zikr etdilər.
 Hər bir dilsiz meyvə, bar, yarpaq, ağac, budaqlar,
 Tanrıya dua edir, təriflər qoşurdular.
 Ki, bizim əslimizi, bəsləyən Tanrımızdır,
 Bəsləyib gül– çiçəkli, eyləyən Tanrımızdır.
 Canları yaratmış o, sudan gil növlərindən,
 Necə ayrılınsa saf qəlb, su, gil tək cövhərindən.
 Haqqın eşq havasından, gülüb rəqs edirdilər,
 Bədrələnmiş Ay kimi, yallıya gedirdilər.
 Cismi– canın rəqsədə, özündən soruşma gəl,
 Canı Onla bir görsən, gözündən soruşma gəl.
 Dovşan Şiri oturtdu zülmünün zindanında,
 Ar olsun ol şirə ki, dovşanın girdabında.
 Ey əcəb el içində bədnam tək tanınımısan,
 Bəs nədən «fəxri– dinlik», ad– san arzusundasən?
 Sən ey quyu dibinə düşən bədbəxt, vəhşi Şir!
 Nədən, nəfsin dovşan tək, sən qanın tökmüşdür?
 Sənin o «dovşan nəfsin» səhrada tutmuş qərar.
 Bəs quyunun dibində, tələdə nə işin var?
 Şir tutan Dovşan qaçdı Nəxcirlər yaylasına ,
 Qələbəni söylədi bütün el – obasına .
 Müjdə verirmən mən Sizə, ey sevinc yaraşan xalq,
 Bilin cəhənnəm iti sizlərdən oldu uzaq.
 Müjdə verirəm sizə canların düşməni,

Xəllaqı qəhr eylədi, sındırdı dişlərini.
Müjdə verirəm sizə, qəza zalımı vurdu,
Saldı quyuya onu, onun qəsdinə durdu.
Pəncəylə çoxlu başlar əzib, qanını tökən,
Ölüm süpürgəsiylə, çöp tək süpürdü yerdən.
Zülümdən başqa bir iş, əlindən gəlməyən,
Məzlumun ah– aləsi tutdu, dağıtdı beynin.
Boynunu sındıraraq beyni göyə sovruldu,
Canımız vəhşi Şirin, möhnətindən qurtuldu.
İtdi– batdı, yox oldu Haqqımızın gücüyə,
Şir tək mühüm düşmənin, dərsi verildi belə.

Nəxcirlərin Dovşanın ətrafına toplaşaraq ona dua– sənə və mədh etmələri

Toplandı qurultayı yenidən heyvanların,
Şadu– xürrəm, sevinmək, məclisiydi onların.
Dovşan ortada şam tək, onlar yallı getdilər.
Səhrada yaşayanlar ona səcdə etdilər.
Dedilər sən mələksən, lap sahibsən göylərə.
Ya da ki, əzrayılsan bütün şiri– nərlərə,
Canımızda nə varsa, edərik sənə qurban.
Qolun qüvvətli imiş, olaq qoluna qurban.
Haqq ağılın çoxunu sənənin beyninə tökmüş,
Afərin o ağlına, ağılın güclü imiş.
Danış bu hekayəni, qoy canımız dincəlsin,
Danış, söylə bir daha, əndamımız dincəlsin.
Danış bu məkri necə düşnüb, yaratmısan,
Necə düzüb– qoşmusan, o şiri aldatmısan.
Danış o zülmü necə zülmə etmişən düşar,
Canımızda vurduğu, yüz minlərlə yara var.
Danış o hekayəni, odur sevinc gətirən,
Ruhumzu oxşayan, bizə fərəh yetirən.
Dedi:– Bu Tanrımızın işidir, ey bəndələr.
Yoxsa mən, tək Dovşanın, öz əlindən nə gələr?
Mənə güc bağışladı, qəlbimə də verdi nur,

Qəlbimə verilən nur bədənimə verdi zur¹.
Bütün güclər, qüvvətlər Haqqdan gəlir, ey dostlar!
Bütün dəyişmələri, Haqq göndərir, ey dostlar!
Tanrı öz növbəsində bizə kömək edəndir,
Bəndələrin qoruyan, ona ağıl verəndir.

**Dovşanın Nəxcir tayfasına öyüd–nəsihət
verməsi, «Düşməni öldü, şad olduq» deməsi**

Müvəqqəti sultansan, ona görə şadlanma,
Müvəqqətidir hər şey, bu dünyaya aldanma.
Mülkü, malı çox olan, insanlar növbələni,
Yeddi göydən yuxarı, nöqsanlar tənzimləni.
Növbəylə olmayan mülk, daimidir, baqidir²,
Onun həndəvərində, ruhlar daim saqidir.³
Sənin varın, dövlətin, növbəylədir, bilirsən.
Bəs nəçin hər gün belə, bığlarınla gülürsən.
Müvəqqəti dünyada, şərabi tərki eylə sən,
Əbədi dünyada sən, behişt meyi içərsən.
Dünya bir– iki günlük, saatlar dünyasıdır,
Kim onu tərki eyləsə, o rahat olasıdır.
«Tərki edən rahat olur» məsəlini dinlə sən,
Sonra da əbədilik, camını nuş eylə sən.
Cifeyi– dünyanı⁴ sən, onu sevənə saxla,
Ömrünün bədəsini, içib, dadını yoxla.

**«Rəcənə minəl cihadil əsgəri, iləl cihadil əkbəri»
(Yəni, kiçik cihaddan qayıtmış, bizimçin böyük cihad
qalıb) Peyğənbər hədisinin təfsiri**

¹ Zur– güc, qüvvət.

² Baqidir– əbədidir.

³ Saqidir– mey paylayan, xidmətçi.

⁴ «Cifeyi– dünyanı sən onu sevənə saxla». Bu misra Peyğənbər hədisi olan «Əddünya cifəti və talibuna kəllab»(yəni «Dünya bir leşdir, onu tələb edən itlərdir» hədisinə işarədir).

Ey şahlar biz öldürdük, xaricdəki düşməni,
 Daxildə saxlamış,q, ondan qəvi¹ düşməni.
 Bu düşməni öldürmək, ad– sanın işi deyil,
 İç düşməni öldürmək, dovşanın işi deyil.
 Bu nəfs bir cəhənnəmdir, cəhənnəm əjdahadır,
 Heç zaman əskik olmaz, o sanki dir dəryadır.
 Yeddi dənizi içər, yenə yangısı sönməz,
 Heç azalmaz atəşi, susuzluqdan o dönməz.
 Daş ürəkli kafərlər, onun əlində zəlil,
 Qaçə bilməmiş ondan, olmuşdur zarü– xəcil².
 Neçə növ xörək yesə, yenə doymaz gözləri,
 Ta ki, Haqqdan gəlməsə, toxluğun öz sözləri.
 Gəmi tək, var üstündə, üzsə də doymaz yenə,
 Od tutub alovlanır, yanar, soyumaz yenə.
 Aləmə verər tikə, bəsinizdir o deyər,
 Mədəsi doymaz yenə, daha yoxmu söyləyər?
 Nəhayət « La məkan»dan³ Haqqı öz hökmün verər,
 Onda o sakitləşər, nəfsi tamam kütləşər.
 Bizim bu nəfsimiz də, cəhənnəm mədəsidir,
 Maddənin⁴ küllə⁵ tərəf, həmişə tələsməsidir.
 Onu küllünə tərəf Xəllaqi tələsdirər,
 Haqqdan qeyri kamanın, oxun kim çəkə bilər.
 Kamana qoyulmasa, hədəfə dəyən düz ox,
 O kaman, oxlarını, əyri atar daha çox.
 Tamamilə düm–düz ol, kamandan çıxan ox tək,
 Ox əgər düz olarsa, hədəfə dəyər bişək.
 Xaricdəki düşmənlə, cihadımı qurtardım,
 Daxili nəfsə qarşı öz gücümü artırdım.
 Kiçik cihad edərək, döyüşdən qayıtmış, q,
 Böyük cihad etməyin, biz yolunu tutmuşuq.
 Haqqdan qüvvət istərəm, kömək almaq istərəm,

¹ Qəvi– güclü, zorlu.

² Zarü– xəcil– rəzil, xəcalətli.

³ La məkan– Məkanı olmayan (Tanrı nəzərdə tutulur).

⁴ Maddənin– atomlar, zərələr, hüceyrələr nəzərdə tutulur.

⁵ Küll– hamı, hamisi, zərrələrin küllə qovuşması nəzərdə tutulur.

Qaf dağı olan nəfsi, hamarlamaq istərəm.
Döyüş nizamlarını, dağıtmaq şirə asan!
O şirə şir deyərəm, nəfsini qıra asan!
Ondan kömək alarsa, qurtular şiri xuda¹,
Firon tək olan nəfsdən, əgər O, çatsa dada.
Eşit bu hekayəti, dərk eylə mənasını,
Sən öz payını götür, eylə təmənnasını.

Rum qeysəri elçisinin Ömər in yanına elçiliyə gəlməsi

Ömər in hüzuruna bir Rum elçisi gəldi,
Mədinə şəhərinə, çatıb bir az dincəldi.
Dedi:– O böyük qəsri, hardadır xəlifənin?!
Atımı dayanmadan, hara sürüm, söyləyin?
Mədinə əhli dedi:– Onun heç qəsri yoxdur,
Səni qəbul etməyə, saray yoxsa, yer çoxdur.
Baxma ki, şan– şöhrəti, onun hörməti vardır,
Onun qəbul otağı, dərvişi otaqlardır.
Ey qardaş qəsrin onun, necə görə bilərsən?
Öz bəsirət gözündən, tükü çıxart görərsən.
Sən bəsirət gözünü düşən tükdən təmizlə,
Onda görərsən onun, qəsrini açıq gözlə,
Kimin ki, tamahı az, nəfsdən olsa canı pak,
Tez görünər gözünə, qəsri– pak, tavanı pak.
Məhəmməd Rəsulumuz, pak etdi öz sözünü,
Haraya baxdı gördü, «Vəchullahın» üzünü²
Əgər sən şübhə etsən, bədxah bir insan olsan,
Heç vaxt görə bilməzsən, gözəl «Vəchullahı»³ sən.
Kim özünün nəfsinə, daxilən qalib gələr,
O hər bir zərrəsində, sanki bir günəş görər.

¹ Şiri xuda– tanrının şiri.

² «Haraya baxdı gördü, «Vəchullahın» üzünü». Qurani Kərimdə
«Bəqərə» surəsi 115 ayəyə işarədir.

³ Vəchullah– Allahın siması, surəti.

Xəllaqımız görünər, digərlər arasından,
Necə biz görünürük, ətərlər¹ arasından.
Gözlərin üstə saxla, iki baş barmağını,
Heç görə bilərmisən, dünyanın işığını.
Sənin görməməyinlə dünya yox olan deyil,
Gözlərini tutmaqla, nəfsin tox olan deyil.
Sən öz gözlərin üstədən, barmağını götürsən,
Onda nəyi istəsən, gözlərinlə görərsən.
Nuha belə dedilər:– Ümmətdə varmı savab,
Dedi:– Mən dəvət etdim, dedim:– «Vəstəğşu siy-
ab»².

Üzünü, gözlərini, libaslarla бүkdülər,
Əlbəttə ki, gözləri, var ikən sədd çəkдилər.
İnsanın gözlərinin, qapağıdır bir dəri,
O gözə göz deyərəm, tanısın dost gözləri.
Gözlər sevmirsə səni, kor olması yaxşıdır,
Dost əbədi deyilsə, dur³ olması yaxşıdır.
Elə ki, Rum elçisi, bu sözləri eşitdi,
Həqiqəti dərk edib, dərin bir fikrə getdi.
Öz inam gözlərini, daha da geniş açdı,
Atını buraxaraq, ondan uzağa qaçdı.
Ətrafa nəzər salıb Xəlifə axtarırdı,
Sanki dəli olmuşdu, sağa– sola baxırdı.
Deyirdi bu dünyada, belə insan olarmı?
Bu xüslətdə insanı, etmək nihan⁴ olarmı?

¹ Ətərlər– ulduzlar, planetlər.

² Dedi:– Mən dəvət etdim:– «vəstəğşu siyab» Qurani Kərimdə
«Nuh» surəsində 7– ci ayəyə işarədir.

³ Dur– uzaq, fasiləli.

⁴ Nihan– gizlin, gizlincə.

Rum qeysərinin elçisinin Öməri xurma ağacının altında yatdığı yerdə görməsi

Sadiq bəndə olmaqçın axtarırdı o Onu,
Əlbəttə axtaran şəxs, tapar axtardığını
Ərəb qadını gördü, onu əcib¹ halətdə,
Dedi:– Əmir yatıbdır, Xurma ağacı altda,
Bəndələrindən uzaq, tək və tənha yatmışdır,
Sanki tanrı kölgəsin, ağaca oxşatmışdır.
Gəldi oraya elçi, ondan aralı durdu,
O, Öməri görən tək, nəbzi sürətlə vurdu.
O yatmış xəlifənin, xofu doldu canına,
Sanki bir şirin duyğy, daxil oldu qanına.
Məhəbbət ilə qorxu, ziddidir bir– birinin,
Bu iki ziddi gördü, daxilində qəlbinin.
Öz– özünə söylədi, mən şahları görmüşəm,
Böyük sultanlar ilə, xoş günlər keçirmişəm.
Mənim həmin şahlardan, qorxum, hürküm yox idi,
Bu kişinin zəhmi sə, o şahlardan çox idi.
Cəngəlliyə getmişəm, Şirlə, Pələng görmüşəm.
Onları mən görəndə, qorxusuz oturmuşam.
Çöllərdə, ormanlarda, çox təsadüf, etmişəm,
Çox vəhşi heyvanların, üstünə tək getmişəm,
Həmin heyvanları mən, vurub yaralamışam,
Qəlbim xofa düşməmiş, özümü saxlamışam.
Bu kişi silahsızdır, torpaq üstə yatmışdır,
Necə işdir canımı, bu mərd² oda yaxmışdır.
Qorxu İlahidəndir, heç nədən ola bilməz,
Heç də dərviş xirqəli, kişidən ola bilməz.
Hər kim qorxar Haqqından, Təqva³ yolunu seçər,
Ondan qorxar insi– cins, canından şimşək keçər.

¹ Əcib– qərribə, təəccüblü.

² Mərd– kişi

³ Təqva– inanc, əsil inanan, imanlı şəxs

Elə bu fikirlə də, o, vaxtını ötürdü,
Düz bir saatdan sonra, Ömər yuxudan durdu.
Təzimini edərək, verdi Ömərə salam,
Dedi:–İstəyirəm ki , qəbulunuzda olam.
Əleyküm salam dedi, tez yanına çağırdı.
Məxsusi qəbul edib, yanında yer ayırdı.
Kim qorxarsa Haqqından, onu da qoruyarlar,
Qəlbən qorxan kişini, qayğıyla bürüyərlər.
«Rəbbimiz Allahımız», o şəxslər ki, deyərlər,
Onlara «Siz qorxmayın», mələklər söyləyərlər¹.
Qorxusu olmayana, qorxma demək olarmı?
Dərs arzu etməyəne, dərsi vermək olarmı?

¹ «Rəbbimiz, Allahımız» o şəxslər ki, deyərlər.
Onlara «Siz qorxmayın», mələklər söyləyərlər– Qurani– Kərim-
də «Fussilət» surəsindəki 30– cu ayəyə işarədir.

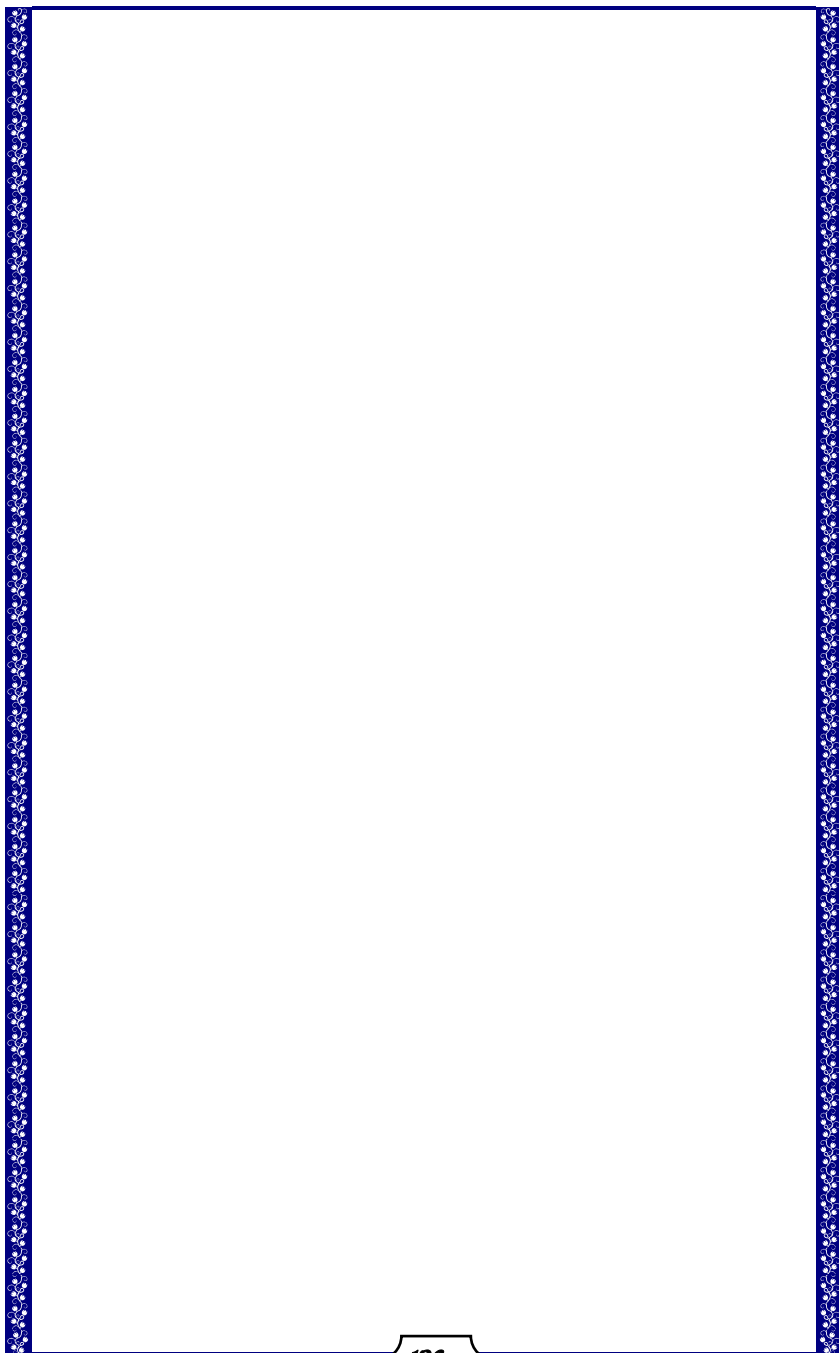
Ömər in Rum qeysərinin elçisi ilə dialoqa girməsi

O qorxuya düşənin, qəlbini şad eylədi,
Qəlbi bərbad olanın, könün abad eylədi.
Sonra ona söylədi, şirin sözlər, kəlamlar,
Haqqın pak sifətindən, yaxşıqlar, inamlar,
Allah adamı kimi, onu nəvaziş etdi,
O, bunları dərk edib, dərin xəyalə getdi.
Hallar cəlvəni¹ seçər, gəlinlər seçən kimi,
Məqamlar aşiq sevər, gəlinlər sevən kimi.
Cəlvəni şah da sevər, şah da olmayan sevər,
Xəlvətneşinliyi sə, təkcə şah olan sevər.
Cəlvələyər ümumi, xüsusi gəlinlər,
Xəlvətneşinlikdəsə², şah da gəlini dinlər.
Sufilərdən əhli– hal, olmuş yenedə vardır,
Əhli– məqam olanlar, çox nadir adamlardır.
Canın mənzillərindən, o dost da öyrətdi,
Canlı səfərlərindən, geniş söhbətlər etdi,
Zamanın azlığından, əlinin boşluğundan,
Müqəddəs məqamından, cəlalın xoşluğundan.
Öz xoş arzularından, simurğ tək vüqarından,
Onun tək uçmağından, fəth etmə yollarından.
Onun hər bir uçuşu, çoxlu üfüqlər açmış,
Üfüqləri açaraq, ona ümidlər saçmış.
Ömər əğyar içində, bir dost tapdığı üçün,
Sirli hikmətləriylə, etdi özünə məftun,
O, kamil bir şeyx idi, şöhrəti dəbdə idi,
Çevik sərkərdə idi, atı mərkəbdə³ idi.
O mürsid hiss etdi ki, müridin şad olmağı,
Dinin pak toxumunu, əkməş abad olmağı.

¹ Cəlvəni– parıltı.

² Xəlvətneşinlik– tərki– dünyalıq.

³ Mərkəbdə– tam hazırat, (silahlarla birlikdə).

Rum qeysəri elçisinin Ömər ilə sual - cavab etməsi

Rumlu kişi söylədi:– Ey möminlər əmiri?
Can göydən necə enmiş, şərəfləndirmiş yeri?
Əndazəsiz quş necə, qəfəsdə qərar tutmuş,
Dedi:– Haqq Cana ofsun oxuyaraq qorxutmuş.
Dedi:– Qulaqsız, gözsüz, yoxluqları bəs necə?
Ofsun eyləyərək, coşduracaq gizlicə?
Ofsununun gücündən, yoxluqlar da sürətlə,
Vücudə tərəf qaçar, mayyalaq hərəkətlə.
Yenə həmin vücuda, ofsununu oxucaq,
Yoxluqdan o da necə, atını saldı qaçaq?
Cismə ayət oxudu, o da dönüb oldu can,
Günəşə də söylədi, onu etdi dirəxşan.¹
Yenə qulaqlarına, qorxulu nəfəs vurdu,
Günəşin surəti də, dəfələrlə tutuldu.
Yenidən üfələyib, onu gül– xəndan ² etdi,
Qızılı şəfəqiylə, aləmi taban³ etdi.
Torpağın qulağına, bəs Haqqı nə oxumuş?
Ki, o sakit qalaraq, belə zəhmətkeş olmuş?
Buludun qulağına, Tanrısı nə oxumuş?
Ki, o da müşk ətirli, şəffaf suları yağmış.
Kim ki, tərəddüddədir, qəlbi sanki ölmüşdür,
Haqq onun qulağına, muəmma söyləmişdir.
Ki, onu məhbuş etsin, iki güman içində,
Bunu edim, əksini, ziddli zaman içində.
Bir tərəfi daha çox, Tanrıdan tərcih ⁴ etmək,
İkisindən birini, seçərək təsbi⁵ etmək.
Tərəddüd beynindəsə, gər onu istəməsən,
Canın qulaqlarını, az tıxa pambıqla sən.
Vəsvəsə⁶ pambığını, çıxart qulaqlarından,

¹ Dirəxşan– parltilı, işıqlı.

² Gül– xəndan– gülər üzlü, sevincək.

³ Taban– işıqlı, parltilı.

⁴ Tərcih– bir şeyi başqasından üstün tutma.

⁵ Təsbi– 1) təsəbi, 2) dua.

⁶ Vəsvəsə– tərəddüd, şübhə etmək.

Xəbər tuta biləsən, dünyanın haqqlarından.
 Başa düşə biləsən, haqq müəmmalarını,
 Eşidib dərk edəsən, rəmzin əmmalarını.
 Xülasə Vəhyin yeri, olacaq can qulağı,
 Vəhyin özü nədir ki, gizli hissələr ocağı.
 Canın gözü– qulağı, bir parça hissdır, bir hiss,
 Ağlın, zənnin qulağı, ondan olmuşdur müflis.
 Cəbrimin sözü, eşqi, etdi daha səbirsiz,
 Kim ki, aşiq deyildir, cəbri həbs edər sözsüz.
 Bu Haqqla birgəlikdir, heçdə cəbr¹ deyildir,
 Bu Ay təcəllasıdır, heç də əbr² deyildir.
 Əgər bu cəbr olsada, hamıyçın cəbr deyil,
 Onun cəbri özü də, hamıyçın əmr deyil.
 Cəbri onlar tanıyır, ey oğul eşit məni,
 Çünkü Tanrı açmışdır, onun bəsirətini.
 Gələcək qeybi bilmək, onlar üçün oldu faş,
 Keçmişə zikr etməmək, onlar üçün oldu boş.
 Onların cəbri qeyri, ixtiyari da qeyri,
 Sədəf udur damlanı, ondan alır gövhəri.
 Damla göydən yağanda, həm kiçik, həm də böyük,
 Sədəf də dürr yaradır, tam kiçik tam də böyük.
 Ahunun göbəyinin, xasiyyəti belədir,
 Üstü qanlı olsa da, içi dolu müşklədir.
 Sən baxma ki, göbəyin, üstü qanla dolubdur,
 Zaman keçəndən sonra, qan dönüb müşk olubdur.
 Sən baxma ki, mis belə üstədən solğun görünür,
 İksirin daxilində, o bir qızıla dönür.
 İxtiyarla Cəbri sən, pis hal başa düşürsən,
 Onlara əməl etsən, nur tək gözəlləşərsən,
 Baxma çörək süfrədə, cansız bir maddə olur.
 İnsan yeyəndən sonra, ruhu sevinclə dolur,
 Süfrə ürəkdə bir də, dönüb olmaz müstəhil³.
 Müstəhil səlsəbildən⁴, can yaradar bunu bil.

¹ Cəbr– 1) zor, zor işlətmə.

² Əbr– Bulud, duman.

³ Müstəhil– 1) dəyişib başqa şəkllə düşmə, 2) dəyişilmə.

⁴ Səlsəbil– behişt içkisi.

Bu canın qüvvəsidir, ey sözü düz danışan,
 O canın can qüvvəsi, haçan olacaq coşan.
 Çörək tənə¹ qüvvədir, lakin düz baxsan əgər,
 Bəs cana qüvvə nədir, sən başa düş ey pesər².
 Bir parça ət olan tən, öz ağı, canı ilə,
 Dağı da deşə bilər, gücü, imkanı ilə.
 Canın gücü parçalar, dağda olan daşları,
 Canın Canının gücü, ayı edər tən yarı.
 Ürək əgər açarsa, sirrinin nücumunu,
 Can da tez ərşə tərəf, artırır hücumunu.
 Əgər açarsa dillər, gizli olan sirləri,
 Od tutub yanacaqdır, dünyanın sinirləri.
 Haqqla bizim əməlin, hər birinə ver könül,
 Bizim öz əməlimiz, açıq– aşkar , bunu bil.
 Əgər Haqqın əməli, ortada görünməsə,
 “Niyə belə edirsən ?”- söyləmə sən heç kəsə.

**Adəm Öleyhissalamın «Zülm etdik özümüzə»
 deyib tövbə etməsi: İblisin də «Adəmə səcdə etmədiyi-
 mə görə məni yolumdan döndərdin» deyərək Tanrıya
 tövbə etməməsi haqqında**

Rəbbimiz əməlləri, qəlbimizə salandır,
 Bizim əməllərimiz, Rəbbdən bizə qalandır.
 Lakin əməlimizdən, vardır muxtarlığımız³,
 Çün ki, mar⁴ olanımız, gah da olur yarımız.
 Natiq əgər söylərsə, sözlərini qərəzli,
 Mühit necə yaranar, birdən iki ərəzli⁵.
 Yadından çıxarsa, öz nitqində bir sözü,

¹ Tənə– bədənə.

² Pesər– oğlan.

³ Muxtarlığımız– sərbəstliyimiz, azadlığımız.

⁴ Mar– ilan.

⁵ Ərəzli– 1) Cismin mahiyyət və məzmun olan başqa digər xassə-
 ləri; formaları, 2) Təsadüfi hadisə, 3) Əlamət, 4) Əslində ol-
 mayıb, sonradan əmələ gələn.

Fikrini başa düşməz, həm dinləyən, həm özü.
 Ey sən , belə zamanı qabaqcadan tez görən,
 Dinlə, özün– özünü, bəs haçan görəcəksən.
 Sözlə mənə mühiti, can deyildirsə əgər,
 Xalığın canı necə, fikrini bəyan edər.
 Mühitin Rəbbi oğul, hamı üçün birdir– bir,
 O ayırır bir işdən, başqaların birbəbir.
 Dedi:– Tanrı canlara, can vermiş məqsəd ilə,
 Özü yaratdığını, necə tanımaz belə.
 İblis dedi:– Adəmə, səcdə etmədim deyə,
 Məni qovdun yolumdan, «Mane ollam səcdəyə»¹.
 Adəmlə Həvvə dedi:– «Zülm etdik özümüzə»².
 Rəbbdən üz çevirmədi, Ondan alsada cəza.
 O öz günahlarını, ədəb ərkanla yudu,
 Günah etdiyi üçün, bildi gününü budu.
 Tövbədən sonra ona, söylədi Rəbbi belə,
 Bu günah özünündür, onu yu əməlinlə.
 Günah Mən verməmişəm, qəza göndərməmişəm,
 Vaxtında tövbə etdin, əcrinidə³ vermişəm.
 Dedi:– Ondan qorxdum ki, tövbəmə yer qalmamış,
 Dedi:– Tövbə etməkçin, hər zaman imkan qalmış.
 Kim ki, hörmət eyləsə, hörmətin xeyrin görər,
 Kim də qənd hazırlasa, dadlı halvada yeyər.
 Yaxşılara məxsusdur, hər vaxt yaxşı əməllər,
 Dostu incitməyən kəs, şübhəsiz xeyrin bəllər.

Təmsil

Ey dil bir misal gətir, fərqlənsin bir– biindən,

¹ İblis dedi:– Adəmə, səcdə etmədim deyə, Məni qovdun yolumdan, «Mane ollam səcdəyə»! Bu misra Qurani Kərimdə «Əraf» surəsində 16– cı ayəyə işarədir.

² Adəm və Həvvə dedi:– «Zülm etdik özümüzə»! Rəbbdən üz çevirmədi, Ondan alsada cəza. Bu misra Qurani Kərimdə «Əraf» surəsində 22– ci ayəyə işarədir.

³ Əcrini– yaxşı bir iş qarşısında verilən mükafat, şey; qarşılığını.

İxtiyar¹ əməlləri, ayrılısın cəbrinkindən.²
 Bir əlin titrək olsa, qorxunun təsirindən,
 Başqa əlisə özün, özbaşına titrətsən,
 Hər iki titrəyiş bil, Tanrıdan gəlmiş sənə,
 Lakin bənzətmək olmaz, birini qeyrisinə.
 Titrətdiyin əl üçün, olacaqsan peşman bil,
 Qorxudan titrəyən əl, heç vaxt peşiman deyil.
 Qorxudan titrəyəni, haçan peşiman gördün,
 Belə bir cəbrə görə, haçan ağlayan gördün.
 Bu ağılın bəhsidir, sənin deyil hiyləgər,
 Ağıl zəiflə bəhsə, girmək olarmı məgər?
 Əgər ağılın bəhsi, olsa dürr ilə mərcan,
 Başqa bəhs ola bilsin, olacaqdır bəhsi– can.³
 Canların bəhsi ey dost, başqa bir məqamdadır,
 Bir başqa qövüm içində, sanki bədə candadır.
 O zaman ki, ağılın, bəhsi– bəhslə saz idi,
 Ömər Əbül Həkəmlə,⁴ həmişə həmrəz⁵ idi.
 Elə ki, Ömər gəldi, ağıldan cana tərəf,
 Bul Həkəm Əbu Cəhlə, oldu düşmən tək hədəf.
 Ağılla hissləri o, mükəmməl dərk edəndir,
 Baxma can dərk etməkdə, o da cahillərdəndir.
 Ağılla hissin bəhsin, ya təsir bil, ya səbəb,
 Canların bəhsi isə, əcəbdir,⁶ ya büləcəb.⁷
 İşıqlara mənsub can, işıq tələb edəndir,
 Maddə, forma şəriqli, bölünməz bir bədəndir.
 Gözlərin nur işığı, parlayıban görəndir,
 Əsadan Əsaçidan, azad ömür sürəndir.

¹ İxtiyar– Hüquq, səlahiyyət, azad hərəkət.

² Cəbrinkindən– məcburi əməl, məcburi hərəkət.

³ Bəhsi– can– Qəlbədən, Ruhdan, Candan bəhs etmə.

⁴ Əbül Həkəmlə– Əbu Cəhlin ikinci adı.

⁵ Həmrəz– həmfikir, həmisirr.

⁶ Əcəbdir– qəribədir, təəccüblüdür.

⁷ Büləcəbdir– daha qəribədir, daha təəccüblüdür.

«Və huvə məəkum innəma kuntum» (Yəni «Siz onunla olsanız, O da sizinlə olar» ayəsinin təfsiri)

Yenidən gəl qayıdaq, hekayəyə tərəf biz,
Çəkilməyə kənara, olmayaq biz hədəfsiz.
Cahilikdən bəhs etsək, biz onun zindanıyıq,

Alimlikdən bəhs etsək, biz onun eyvanıyıq.¹
Yuxulardan bəhs etsək, biz məsti olanlarıq,
Ayıqlıqdan bəhs etsək, biz dostu olanlarıq.
Əgər ağlayırıqsa, bulud tək yağanlarıq,
Və əgər güləriksə, şimşək tək çaxanlarıq.
Qəzəblərdən danışsaq, döyüş onun qəhridir,
Əgər sülhdən danışsaq, üzrü onun mehridir.
Burulqanlı dünyada, biz kimlərk– kimlərik,
Heç bir şeyi olmayan, Əlif² tək həriflərik.
Əlif təkin sən əgər, mücərrəd bir fərd olsan,
Bu yolda yolçu olan, yeganə mərd olarsan.
Cəhd elə tərk edəsən, Haqq yolundan qeyrini,
Əl çək fani dünyadan, üqbaya³ sal mehrini.⁴
Bu kəlamın yox sonu, dinlə məni ey oğul,
Ömər, Rum elçisindən, bəhs edək biz qane ol.
Ömərdən Rum elçisi, eşitdi nəsihəti,
İşıq hopdu qəlbina, dərk etdi həqiqəti.
Əridi qarşısında, suallarla cavablar,
Xətalrı dərk etdi, məlum oldu savablar.
Həqiqəti dərk etdi, bir az dərinə getdi,
Hikmətlərin haqqında, suala davam etdi.
Şəffaf damla gizlənmiş, bir gilin qucağında,
Saf bir can bəhrələnmiş, böyümüş su qabında.
Mənə söylə görüm sən, bu hikmətin xeyri nə?
Cəsəd qəbrə qoymağın, faydası nə, sehri nə?
Dedi:– Sən çox möhtəşəm, bir sahəyə əl atdın,

¹ Eyvanıyıq– Sarayıyıq, böyük mülküyük.

² Əlif– (əlef) hərfi nəzərdə tutulur.

³ Üqbaya– axirətə, o dünyaya.

⁴ Mehrini– məhəbbətini.

Mənaları açmağı, sözlərdə məhdudlatdın.
O azad mənaları, sən həbsə məhkum etdin,
Sanki sən küləkləri, bir sözə təhkim etdin.
Bəhrə əldə etməkçin, sən yollar axtarırsan,
Özün fayda yolunda, pərdə arxasındasan.
Ondan doğan faydalar, savablarla xeyirlər,
Gözümüzə görünməz, bəsirətlə görünər.
Yüz minlərlə fayda var, onların hər birində,
Yüz minlərlə faydalar, bir damla, nəzərində.
O dəm onun lütfüdə, bil canların canıdır,
Mənadan xali olmaz, həqiqət məkanıdır.
O dəm sənin sözün də, azların birazıdır,
Faydalarısa çox– çox, istəmək bir arzudur.
Sən belə üzvlərdənsən, küllə fayda verirsən,
Bəs necin minnət ilə, küllü əldə edirsən?
Dedi:– Gər faydan yoxsa, o haqda söz söyləmə,
Faydanı verirsənsə, şükr et, minnət eyləmə.
Haqqına şükr edəndə, bir qul tək olmalısən,
Qalmaqallı, üzü turş, surət olmamalısən.
Surətini turşudub, edərsə şükrü bir kəs,
Şəksiz turş sifətliyə, şükründən xeyir, əbəs.
Sirkəni rahat– rahat, nuş can etmək üçün,
Ona şəkər qatarlar, turşluğu etmək üçün.
Şükrə də mənə vermək, deyil xətasız sən bil,
O bir sapand daşdır, tutmağı mümkün deyil.

**«Mən ərədə ən yəclisə məəllahi fəyəclisi məə əh-
littəsəvvofi» (yəni «Kim istəsə Allahla olsun təsəvvüf
əhliylə otursun– dursun» hədisinin bəyanı**

Söz bu yerə yetişdi, elçi çox agah oldu,
Onu dinə gətirən, bir olan Allah oldu.
Kəlamları eşitdi, məst oldu təsirindən,
Elçiliyin unutdu, peyğam¹ çıxdı zəhnindən.
Sel axdı kiçik gölə, dönüb göl dəniz oldu,

¹ Peyğam– Xəbər, sifariş.

Dən səpildi torpağa, torpaq göy dəniz oldu.
 Çörəyi hazırlayan, Adəm Əbül– Bəşərdir,
 Cansız olan bir nemət, canlılara səmərdir.¹
 Qovla-odun birləşib, narın² fədası oldu,
 Onun əzablı zət, ənvarın³ xası oldu.
 Sürmə daşı elə ki, səpildi göz içinə,
 Ona təsir eylədi, nurun artırdı yenə.
 Afərin o cansıza, cücərdi öz gücünə,
 Birləşdi kömək etdi, bir canlının özünə.
 Vay olsun o canlıya, cansızlarla oturdu,
 Özü də cansızlıq, həyatını itirdi.
 Haqqın, Haqq Quranından, çox qaçdığın üçün sən,
 Sanki ruhi xəstəsən, onlarla tam birgəsən.
 Quran Ənbiyaların, səadət bulağıdır,
 Böyüklük dənizinin, saf qızıl balığıdır.
 Əgər Quran oxusan, Qurana inanmasan,
 Tanrının dostlarından, bil ki uzaqlaşmısan.
 Əgər qəbul etsən sən, oxusan qissələri,
 Sənin könül quşuna, dar gələr qəfəs yeri.
 Qəfəsin zindanını, qəbul edib qalan quş,
 Sanki çıxmaq istəmir, nadanlığa vurulmuş.
 Qəfəslərdə böyüyüb, onu tərk edən quşlar,
 Eşit, Ənbiyalara, daim layiq olmuşlar.
 Kənardan bu formada, gələcək xoş səsləri,
 Qurtuluş yollarının, belədir əsasları.
 Biz belə xilas olduq, bu dar qəfəs içindən,
 Başqa bir üsul yoxdur, çıxmağa nəhs içindən.
 Özünə sən əzab ver, nalə eylə zar– zar,
 O səni azad etsin, şan– şöhrət günahın var.
 Şan– şöhrət bir həlqədir, boğazına sarılmış,
 Bu həlqə sanki dəmir, çətinliklə qırılmış.

¹ Səmərdir– Bəhrə, məhsul, xeyir.

² Narın– odun, alovun.

³ Ənvarın– Nurların, işıqların.

Hindistana ticarətə gedən tacirin, qəfəsdə olan tutuquşusunun Hindistan tutuquşularına xəbər göndər-məsi hekayəti

Əziz dostum indi sən, hekayə dinlə məndən,
Bəhrələnə biləsən bu hikmət dənizindən.
Məşhur tacir kişinin, gözəl tutisi vardı,
Lakin o, gözəl quşu, qəfəsdə saxlayardı.
Günlərin bir günündə, səfərə hazırlaşdı,
Hindistana tərəf o, sanki qol–qanad açdı.
Qulundan, kənizindən, soruşurdu o tacir,
Sizə nə alım ordan, söyləyin siz birbəbir.
Hər biri o tacirə, arzusunu bildirdi,
Bütün istənləri, almağı vədə verdi.
Tutiyə söylədi o, bəs sən nə istəyirsən?
Sənə alım gətirim, Hindistan ölkəsindən?
Tuti Tacirə dedi:– Tutiləri sən orda,
Görəndə, sən halımdən, xəbər ver onlara da.
Söylə:– Filan tuti də, sizin müştəqınızdır,
Tanrının qəzasından, bizim dustaqımızdır.
Sizə salam göndərdi, bir arzu bəyan etdi,
Doğru yolu tapmaqçın, bir çarə güman etdi.
Dedi:– Ola bilər mən, ölüm şərabin içəm,
Bu fəraq yolunda da, nakam dünyadan köçəm.
Söylə rəvadırmı heç, qəfəsdəyəm mən burda?
Sizlərsə gah çəməndə, gah ağacda, gah yerdə?
Vəfahlıq budurmu, dost qalıbdır uzaqda?
Siz gül–çiçək içində, dostunuzsa dustaqda?
Yad eyləyin ey quşlar, nalan quşun halını,
Bir qədəhlə yad edib, şad edin əhvalını.
Meymunun yad etdiyi, dostu da meymun olar,
Sanki birisi Leyli, birisi Məcnun olar.
Siz ey həmməsləklərim, mən öz gözəl yarım la,
Çox qədəhlər içmişəm, qədəh dolmuş qanımla.
Bir qədəh mey nuş elə, məni də bir yad elə,
Əgər istəyirsənsə, haqqımı ver şad elə.
Ya da ki, bu səpilən, torpağı da sal yada,
Bir qədəh özün içdin, içsin birin qoy oda.

Ey əcəb o əhd hanı, and ilə, aman hanı?
 O qənd kimi dodaqlar, sevincli zaman hanı?
 Fəraqı bir bəndənin, pis bəndəlikdən isə,
 Sən də pis bəndə olsan, sənle onun fərqi nə?
 Ey Sən, pislik eyləyən, hirsənib coşan zaman,
 Daha çox şadlandırıran, çəng səsi eşit haman.
 Sən ey cəfası olan, varından daha yaxşı?
 Ey intiqamı olan, canından daha yaxşı?
 Sənin narın¹ belədir, bəs nurun² necə olar?
 Mən buna mat qalmışam, uğurun necə olar?
 Sənin cövrü– cəfanın, dadından, ləzzətindən,
 Tapa bilməz mənəni, onun lətafətindən.
 Yadına sal, yad elə, bizim məhəbbətləri,
 İrfanı³ məclisləri, çox şirin söhbətləri.
 Nalə edib qorxuram, ki, o inana bilər,
 Rəhm edərək cövründən birdəm usana bilər.
 Aşıqın həm qəhrinə, həm də hədsiz lütfünə,
 Ey əcəb mən aşiqəm, həm rəhm, həm də ziddinə.
 Vallah əgər bostanda, tikan ləsam da nəqəm,
 Həmçinin bülbül kimi, nalan olub ötərim.
 Bu bir bülbül deyildir, sanki nəhəng atəşdir,
 Bütün naxoş olanlar, onun eşqiylə xoşdur.
 Aşıq onun küllüdür,⁴ həm də o özü külldür,
 Özünün aşiqidir, öz eşqində bir güldür.
 Tutinin hekayəti, belə həmdəmdən idi,
 O, şəxs belə şəxs idi, quşlara məhrəm idi.

«Sifətin ula əcnihəti tuyurin uqulun İlahiyyun»
Yəni: «Qanadlı quşların birinci sifəti İlahi ağıldır»

Hanı o zəif– nalan, bir də sakit qalan quş?
 Süleyman ordusunda, böyük rütbə alan quş?

¹ Narın– odun.

² Nurun– işığın.

³ İrfanı– təəvvüfdə Allah dərk etmə.

⁴ Küll– çoxlu, çox, bolluca, bol.

Əgər nalə edərsə, şükürsüz və gileyli,
 Yeddi göydə artacaq, gülgülə¹ etmək meyli.
 Onun hər nəfəsində, Tanrıdan yüz namə, peyk,²
 Ya da ki, Rəbbi ondan, eşidər altmış ləbbeyk.³
 Haqq önündə, zilləti, yaxşı itaətindən,
 Onun küfrü yanında, iman yox xilqətindən.⁴
 Hər nəfəsində onun, vardır xüsusi merac,
 Onun tacı üstündə, Haqq qoymuş məxsusi tac.
 Surəti «La məkanda», canlar torpaqdır qoşa,
 Səma «La məkanından», salik⁵ qorxar həmişə.
 Sənə qorxu gətirən, eşit «La məkan» deyil,
 Ondakı hər nəfəsdən, yaranır bir xəyal, bil.
 Məkanlı «La məkanlar», Onun hökmü altında,
 Necə ki, öz hökmüylə, Behiştler ətrafında.
 Bunun şərhini azalt, az parlat– ruxsarını,
 Dəm vurma biliyindən, az təriflə karını.⁶

Tacirin tutiləri səhrada görməsi, öz tutisinin sifarişini onlara bəyan etməsi

Dostlar gəlin qayıdaq, onun hekayəsinə,
 Tacirin tutisinə, Hindistan ölkəsinə.
 Tacir qəbul eylədi, Tuti sifarişini,
 Onun həmcinslərinə, yetirmək xahişini.
 Elə ki, Tacir çatdı, o uzaq Hindistana,
 Səhrada Tuti gördü, gəldi arzusu cana.
 Atını saxlayaraq, Tutiləri səslədi,

¹ Gülgülə– Səs– küy, qışqıran, cikkilti.

² Peyk– Xəbərlə məktub gətirib– aparan.

³ Ləbbeyk– «Bəli!», əmr sizindir, hazıram.

⁴ Xilqətindən– Yaranışından, təbiətindən.

⁵ Salik– 1) Bir yol ilə gedən, bir yolu təqib edən, 2) Bir təriqətə mənsub.

⁶ Karını– İşini, əməlini.

⁴ Səlib- Xaç , burada , bir – birinin ortasından çarpaz keçən mənasındadır.

Salam əmanətini, onlara tez söylədi.
 Tutilərdən birinin, “canına birə düşdü”,
 Titrəyib, əsdi birdən, ölü tək yerə düşdü.
 Tacir peşiman oldu, verdiyi bu xəbərdən,
 Dedi:– Bu yazıq quşu, həlak etdim mən birdən.
 Məgər bu tuti ilə, can bir qəlib imişlər?
 Məgər cisimlər iki, ruhlar səlib⁴ imişlər?
 Bunu nəcin etdim mən, nəcin xəbər verdim mən?
 Belə çiy sözlərimlə, yazığı yandırdım mən.
 Dil özü bir daş kimi, bəzən də atəş kimi,
 Dildən çıxan sözlərsə, hədəfdəki, daş kimi.
 Daşı– dəmirə ey dost, sən vurma heç vaxt yersiz,
 Bəzən nağılla– sözlə, bəzən səssiz– səmirsiz.
 Hər tərəf pambıq ilə, ağararsa tarlalar?
 Pambıqlar arasında, qığılıcı necə olar?
 Zalım o qövm olar ki, həsədə göz dikərlər,
 Öz yersiz sözləriylə, aləmə od tökərlər.
 Söz yersiz deyilərsə, aləmi viran edər,
 Ölü tülkülər belə, şir kimi cövlan edər.
 Canlar öz xilqətində, İsa nəfəslidirlər,
 Bir vaxt yaralasılar, bir vaxt təsəllidirlər.
 Əgər sən hicabını, canlardan kənar etsən,
 Sanki hər bir canda sən, Məsihi yaratmısan.
 Sözü istəyirsənsə, şəkər tək şirin olsun,
 Səbr et hirsini saxla, sözlərin dərin olsun.
 Bax əgər səbrin sənə, arzunla olmuş ola,
 Onun altında vardır, uşaqlar sevən halva.
 Kim əgər Səbr edərsə, dünyada ucalacaq,
 Kim də halva yeyərsə, ömrü uzun olacaq.
 Bir əhli dil itəcək, ömrü tamam bitəcək,
 Qatil zəhər içirtsə, ömrü sona yetəcək.
 Hər kim pərhizkar olsa, səhhət– bədən olacaq,
 Tənbəlliyi xoşlayan, qızdırmalı qalacaq.

Şeyx Fəridəddin Əttarın
aşağıdakı misrasının təfsiri

«Sən ey nəfsi olan qafil, nəfsin qana– qəltan edər,
Hal əhlinə bal görünər, zəhəri də içsə əgər!»

- Peyğəmbər dedi:– Ey sən, vəzifə tələb edən,
Əşit olma cənglə sən, bir rütbə tələb edən.
Sən də gəl Nəmrud təkin, özün atəşə atma,
Getmək istəyirsənsə, İbrahim ol, sən yatma.
Əgər üzə bilmirsən, üzgüçü deyilsənsə,
Özün atma dəryaya, candan bezməmişənsə.
O, dənizin dibindən, gövhər tapıb gətirər,
Qorxulu iş görsə də, xalqına fayda verər.
Kamil şəxsin əlində, kül dönüb qızıl olar,
Naqis şəxsin əlində, qızıl dönüb kül olar.
Haqq əgər qəbul etsə, onu təqvalı¹ kimi,
O iş icra edəndə, əli Haqq əli kimi.
Naqislik olan əllər, sanki şeytan əlidir,
Hiylə, tələ, məkr üçün, xəndək qazan əlidir.
Cahil aqillə olsa, dönüb alim olacaq,
Alim naqislə olsa, dönüb zalim olacaq.
Hər şey illətlə olsa, özü zillətli olar,
Kafir şəxs kamil olsa, dönüb hörmətli olar.
Ey o şəxs ki, piyada, atlı ilə cəng edən!
Baş çıxara bilməzsən, həyatın gərdişindən!

Sehirçilərin Musaya «Əvvəl Əsani at» deyərək təzim edərək demələri haqda

Fironun öhdəsində olan o sehirçilər,
Musaya kin saxlayıb, qalmaqal edirdilər.
Lakin Musa seçildi, oldu hamıya rəhbər,
Sehirçilər də onu kamil rəhbər bildilər.
Söylədilər Musaya, fərmanındayıq haman,
Lakin sən əvvəl gərək öz «Əsanı» atasan.
Musa onlara dedi:– Əvvəl siz sehirçilər,
Atın məkri, rıyanı, olunsun tərək hiylələr.

¹ Təqvalı– İmanlı.

Nəhayət təzim etmək razılığı alındı,
 Əlləri– ayaqları fələqqəyə¹ salındı.
 Çünki o sehirçilər qədrini bilmədilər,
 Əl– ayağı verdilər, günahı görmədilər.
 Yemək, içmək, danışmaq olmuş kamilə halal,
 Sən kamil deyilsənsə, yemə, içmə, otur lal.
 Qulaqların var, o sa, özgə dildə yazılan,
 Haqq buyurmuş:–«Dinləyin, Quran oxunan zaman»²
 Uşaq körpə olarkən, süd əmmək adətidir,
 Süddən doydu ki, onun sakitlik müddətidir.
 Bir müddət danışmaz o, olar dodağı bağlı,
 Böyükdən söz eşidər, gələr yerinə ağı.
 Yüzlərlə söz öyrənər, ondan birini söylər,
 Əyər deyilsə bir söz, şübhəsiz təkrar eylər.
 Əyər qulaq olmasa, eşitməz o sözləri,
 O lal olar, danışmaz, yalnız görər gözləri.
 Karlığın səbəbkarı, olmasaydı qulaqlar,
 Onda lallıq olmazdı, itməzdi danışqlar.
 Nitq üçün əvvəl vacib olmasaydı qulaqlar,
 Nitqi öyrənmək üçün, əsas sayılmazdılar.
 Evləri tələb edin, Onun qapılarından,
 Ruzini tələb edin, Onun pak dərgahından.
 Eşitmək imkanına, malik olmayandır nitq,
 Özü dadsız– təmsizdir, samit³ qalmayandır nitq.
 Yaradan bir məfhumdur, ustada tabe deyil,
 Bütün sənədlər onda, əsnada⁴ tabe deyil.
 Həm zərbülməsəllərdə, həm sözlərdə qalanlar,
 Ustada tabedirlər, ona möhtacdır onlar.
 Nitqin əgər yoxdursa, sən də yad biganəsən⁵
 Xirqəli dərviş kimi seversən, viranə sən.

¹ Fələqqə– insanları cəzalandırmaq (yəni müqəssirləri), xüsusilə məktəb şagirdlərini cəzalandırmaq üçün işlədilən cəza aləti.

² Haqq buyurmuş: «Dinləyin, Quran oxunan zaman». Bu misra Qurani Kərimin «Əraf» surəsindəki 203– cü ayəyə işarədir.

³ Samit– 1) sakit, susan, danışmayan, lal; 2) Səssiz (qrammatika-da)

⁴ Əsnada– sənədlər (sənədlərin cəmi)

⁵ Özgə, yad. biganə

Adəm¹ danlaq eşidib, axıdıb göz yaşları,
 Nəfəs tövbə sevəndir, kipriklər– göz– qaşları.
 Adəm ağlamaq üçün üz tutdu yer üzünə,
 Nalan, giryan², hüzn³ üçün əl qatdı üz– gözüne,
 Adəm cənnətdən çıxdı, yeddi göydən yuxarı,
 Tövbə etməkdən ötrü, üz tutdu Rəbbə sarı.
 Adəmin belindənsən, onun nəslinə yar ol,
 Özünə tələbkar ol, Rəbbinə həvəskar ol.
 Qəlb atəşindən söz sal, göz yaşlarından söz sal,
 Bağça, Günəş– buluddan, yağışlarından söz sal.
 Göz yaşının zövqünü, sən hardan biləcəksən,
 Sən görməmişlər kimi, tikəyçin öləcəksən.
 Əgər dagarcığını, çörəkdən xali etsən,
 İçini par– par yanan gövhərlə bir edərsən.
 Sən öz can övladını, qoru şeytan südündən,
 Çalış onu eylə sən, bir mələk südü əmən,
 Nə qədər ki, ürəyin dolu qara fikirlə,
 Bil ki bacı olursan, qara ləin bir divlə.
 O loğma ki, artırır, göz nurunu, kamalı,
 Onu qazananda sən, heç unutma, halalı,
 O yağ ki, bizim üçün, çırağı əvəz edər,
 Ona biz su qatarsaq, su çırağı nəqz⁴ edər.
 Elmlə hikmət çoxalar, halal gələn loğmadan,
 Eşqlə rıqqət çoxalar, halal olan loğmadan.
 Əgər sən o loğmada, həsədlə tələ görsən,
 Cəhalət, qəflət gələr, haram loğmadan bil sən.
 Əgər buğda da əksən, ondan arpa biçərsən,
 At bilərək bəsləsən, ondan qoduq görərsən.
 Loğma bir toxum kimi, tarlası düşüncələr,
 Loğma bir dəniz kimi, incisi düşüncələr,
 Halal loğmadan doğur, Tanrımıza sədaqət.
 Haqqa, sədaqət varsa, verər sənə səadət.
 Halal loğmadan doğur, ey Ay üzlüm, saf ürək.

¹ Adəm Əleyhissəlam nəzərdə tutulur

² Giryan– ağlar, ağlayan.

³ Hüzn– qəm, qüسسə

⁴ Nəqz– ləvğ etmə, pozma, sındırma, söndürmə.

Sənin pak ürəyində, gözlərində nur görək,
Bu sözlərin sonu yox,sən ey əhli lətafət,
Tacirlə tutu haqda, davam etsin hekayət.

Tacirin Hindistanda gördüyü hadisəni öz Tutusinə danışması

Tacir ticarətini, tezəcə eylədi tamam,
Qayıtdı vətəninə, sevinərək şadü– kam¹.
Özünün hər quluna, o gətirdi ərməğan,
Hər bir kəninə də, verdi qiymətli nişan²
Tuti söylədi ona,bəs ərməğanım hanı?
Nə görmüsən, demisən, mənə də söylə onu.
Dedi:– Yox peşmanam çox, özümün əməlimdən,
Lazımsız xəbərimdən, barmaq dişləməyimdən.
Neçin belə xam xəbər, çatdırdım sahibinə?
Neçin uzaq görünlik etmədim mən yenə?
Dedi:– Ey ağam mənim,peşmançılıq nədəndir?
Belə bir əsəbilik, yamançılıq nədəndir?
Dedi:– Şikayətini çatdırdım öz yerinə,
Sənin həm taylarına, o Hind tutilərinə,
Tutilərdən birisi, xəbərini eşitcək!
Ödünü partladaraq, can verdi titrəyərək!
Bundan peşiman oldum, dedim:– Bu necə işdir?
Peşmançılıq faydasız, onsuz da o ölmüşdür?
Naqafil söylənən söz, dildən naghah³ çıxan söz,
Sanki bir ox kimidir, dildən yersiz axan söz.
Kamanından çıxan ox, oğul qayıtmaz yoldan,
Coşan sel qarşısını, bənd ilə tutmalısən.
Vaxt ötərsə vaxtından, sel tutarsa hər yanı,
Dünyanı məhv etsə də, qərribə sayma onu.
Əməlin yaranışı, qeybin⁴fikriylə deyil,

¹ Şadü– kam– kama çatanlar kimi, sevinmək

² nişan– burada bəxşiş mənasında işlənmişdir.

³ Nigah– birdən, qəflətən.

⁴ Qeybin– qeybi bilən.

Onun yaratması da, Rəbbin hökmiylə deyil.
 Cümlə məxluq Tanrını, şəriksiz hesab edir,
 Bütün doğma– doğulma yalnız bizə aiddir.
 Zeyd oxunu tuşlayıb, Ömərə tərəf atdı,
 Ömər oxu pələng tək, sıçrayıb əllə tutdu.
 Dərd daim çoxalırdı, qəlblər dərdliydə yaman,
 Dərdi yaradan Tanrı, insan deyil yaradan.
 Ömər həmişə qaldı, dərdlə– qorxu altında,
 Əcəl gələnə qədər, dərd onun həyatında.
 Onunçün dərd doğuldu, həmin dərdəndə öldü,
 Zeyd əvvəldən bu qətlə, əsas səbəbkar oldu.
 Həmin dərdləri sən də, bəndəyə mənsub eylə,
 Gərçi Tanrımızın da, yaratdığı dərd böylə.
 Nəfəsin və tələnin, bir də ki, cütləşmənin,
 Yaradanı Haqqımız, o biniyaz¹ qüvvənin.
 Yaratma qapıları, bağlanmışdır səbəbdən,
 Çünki peşiman olmuş, üz döndərmiş o Rəbbdən.
 Övlilərimizdə, ilahi qüvvə vardır,
 Atılmış oxları da, onlar qaytaranlardır,
 Danışanı– danışmaz, edər öz dərgahından,
 Nə şiş yansın, nə kabab, razılıq olsun ondan,
 Qəlblərin hamısından, O, nöqtəni eşitdi,
 O, sözü məhv edərək, tamamilə yox etdi.
 Sübut etmək lazımsa, ulular höccətini²
 Qurandan oxu yenə, «Nənsəha» ayəsini.³
 «Ənsovkum zikri»⁴ oxu, mənasını başa düş,
 Yaddan çıxartmaq işin ziyanını başa düş.
 Xatırlamağa qadir, unutmağa da qadir,
 Bütün xalqın qəlbinə, onlar olmuşlar qahir.⁵
 Unutqanlıq üzündən, öz yolunu görmədi,

¹ Biniyaz– ehtiyagsız

² Höccət– dəlil, sübüt, mübahisə.

³ Sübut etmək lazımsa, ulular höccətini, Qurandan oxu yenə, «Nənsəha» ayəsini. Bu misra Qurani Kərimdə «Bəqərə» surəsindəki 105– ci ayəyə işarədir.

⁴ «Ənsovkum zikri» oxu, mənasını başa düş. Bu sətir Qurani Kərimdə «Möminun» surəsində 109– 110– cu ayələrə işarədir.

⁵ Qahir– Qəhr edən, zülm edən, carə verən.

Çox hünəri olsada, hünər xeyir vermədi.
 Məsxərəyə– gülməyə, qatışmışdır başınız,
 «Ənsovkum»¹ ayəsini, Qurandan oxuyunuz.
 Bir kəndə sahib olan, cisimlər padşahıdır,
 Qəlblərin sahibisə, könüllərin şahıdır.
 Bəsirət gözü əgər, yaranarsa, şübhəsiz,
 Ona göz lazım olmaz, görər o, mərdüməksiz.²
 Bəşərə göründü O, «ağıllı kiçik adam»,
 Onun böyüklüyünə, şək aparmadı insan.
 Mən onun qüdrətinin, hamısını demədim,
 Daha da sirrləri çox, hər sirri söyləmədim.
 Çünki xalq unudanı, O salır yadlarına,
 Odur hər şeyə qadir, çatır fəryadlarına.
 Yüz min yaxşı– pisləri, Odur aşıkar edən,
 Hər bir gecə pislərdən, Odur qəlbi dar edən.
 Qəlblər onun gücüylə, gündüzlər nurla dolur,
 Onun güc– qüdrətiylə, sədəf dönüb dürr olur.
 Böyükklərin fikrini, qəlbə hopdurandır O!
 Doğru yol seçən üçün, yolları qurandır O!
 Sənətini elmini, artır daimi öyrən,
 Səbəb qapılarını, Sən açdıra biləsən.
 Zərgərin zər sənəti, dəmirçilik deyildir,
 Sənin xoş xasiyyətin, pisi inkar deyil bil.
 Sənətlər bir də, xalqlar, sanki üzv kimidirlər,
 Qiyamətin günündə, üzvə tərəf gedirlər.
 Səndə olan o surət, sanki sənə qalibdir,
 Həm də ondaki təsvir, qiyamətdə vacibdir.
 Sənətlər bir də xalqlar, yatıb– durandan sonra,
 Yenidən qayıdacaq, bağışlanmaqçın ora³.
 Sənətlər, düşüncələr, sübh açılan zamanda,
 Qiyamətə gələrlər, günah bağışlananda.
 Qasid göyərçinlər tək, uzaqlardan uçarlar,
 Şəhərlərinə tərəf, uçub payçın köçərlər.

¹ «Əsovkum» ayəsini, Quranda oxuyunuz. «Möminun» surəsində 109– 110– cu ayələrə işarədir.

² Mərdüməksiz– Gözsüz, lələksiz.

³ Ora– Axirətə, axirət gününə işarətdir.

Əslindən uzaqlara, qaçıb– gedən hər bir şey,
Bir gün küllünə¹ tərəf, qayıdaraq gələr, hey.

Tacirin Tutisinin Hindistandakı dostunun hərəkətini eşidərək ölməsi və sahibinin ona növhə deyib ağlaması

Tuti eşidən kimi, həmcinsinin işini,
Titrəyərək yıxıldı, axıtdı göz yaşını.
Elə ki, tacir gördü, Tuti oturdu yerə,
Yerindən tez sıçrayıb, başını vurdu yerə.
Onun rəngi– ruhunu, çox solğun, qəmli gördü,
Dərindən ah çəkərək, qəmləndi yaxa cırdı.
Dedi:– Ey tutim mənim, xoş naləli quşumsan,
Sənə nə oldu belə, nəçin belə oldun sən.
Heyif səndən ey quşum, mənim xoş avaz quşum,
Heyif səndən həmdəmə, mənimlə həmrəz² quşum.
Heyif səndən, çox heyif, avazı şirin quşum,
Mənim Behişt bülbülüm, sözləri dərin quşum.
Olsaydı belə quşu, Süleyman peyğəmbərin,
O, heç başqa quşlarla, qurardımı işlərin?
Heyif səndən ey quşum, mənim iş bilən tutim,
Tez çıxdın sən əlimdən, qoydun məni sən yetim.
Sənin dilin olmasa, zərərim çox olacaq,
Sən danışan dilimsən, dilim söz tutmayacaq.
Ey dilin də həm atəş, həm də xırman olanım,
Xırmana od vurma sən, ey qayğıma qalanım.
Daxilimdə ürəyim, sənsiz ah– nalədədir,
Qəlbimə nə əmr etsən, onu da qəbul edir.
Ey dili heç tükənib, bitməyən bir gənc³ olan,
Ey dili sağalmayan, dərmansız bir rənc⁴ olan.
Quşların həm elçisi, kələk quranı sənsən,

¹ Küll– Tama tərəf nəzərdə tutulur.

² Həmrəz– Eyni sirli, həmdəm, həm sirr.

³ Gənc– Xəzinə.

⁴ Rənc– Əzab– əziyyət.

Həm onların iblisi, fənd yoğuranı sənsən.
 Onların qoruyanı, sevinc bitirənisən,
 Həm onların həmdəmi, hicran gətirənisən.
 Aman vermirsən mənə, sən ey amansız quşum,
 Ey mənə kin oxunu, atan kamansız quşum.
 Mənim könül quşumu, indicə uçurmusan,
 Zülmün meydanlarında, atını qaçıрма sən.
 Ya cavabım ver mənim, ya da ki, haqqı söylə,
 Ya da şadlıq sirrini, aç məni dilşad eylə.
 Heyif səndən, çox heyif, zülməti nur edənim,
 Heyif səndən sübh çağ, gün tək zühur edənim.
 Heyif səndən, çox heyif, mənim xoş pərvaz¹ quşum,
 Uzaqlardan uçanı, mənim xoş avaz quşum.
 Nadan aşiq zülm çəkər, ömrü solana qədər,
 Oxu «La uqsimu fi... kəbəd» olana qədər.²
 Azad idim zülumdən, sənin əməlinlə mən,
 Köməyinlə duruldum, saf oldum elminlə mən.
 Bu heyiflər, əfsuslar, gözlərin xəyalıdır,
 Öz nəğdi vücudundan, üzlərin xəyalıdır.
 Haqqın qeyrəti Haqqla, buna başqa çarə yox,
 Hani belə ürək ki, Haqq hökmündən parə yox.
 Qeyrət ona deyərlər, hamı üçün qeyrətdir,
 Qeyrət ifrat olarsa, qeyrət yox küdurətdir.
 Heyif ki, göz yaşımı, dəniz tək axıtmışam,
 Gözəl dilbərlərə mən, qəlbimi oxutmuşam.
 Mənim sevimli tutim, şahinim, zirək quşum,
 Sirrimin tərcümanı, mənə çox gərək quşum.
 Allahım ruzi verdi, mən qədrini bilmədim,
 Əzəldən rəhm eylədi, mən şükür diləmədim.
 O, elə tutidir ki, Vəhydən gələr avazı,
 O başlamazdan əvvəl, başlanar onun nazı.
 O görünməz tuti də, sənin daxilindədir,
 Onun şəklin görmürsən, hər kəsin əlindədir.
 Şadlığını aparır, sənə onunla şadsan,

¹ Pərvaz– Uçuş.

² Nadan aşiq zülm çəkər, ömrü solana qədər,
 Oxu «La uqsimu fi...kəbəd» olana qədər.- Bu misra Qurani Kə-
 rimdə «Bələd» surəsi 1– 4– cü ayələrə işarədir.

Zülmü qəbul edirsən, çün onunla azadsan.
 Ey canını tən¹üçün, yaxıb belə yandıran,
 Ey canını yandıran, tənin alovlandıran.
 Əgər mən yanaramsa, qeyrisi də yanacaq,
 Mən yananda odumdan, hər şey alovlanacaq.
 Yanaraq şölələnmiş, olmuş atəşə qabil,
 Bostan yanmış çünki o, atəşi etmir qəbul.
 Heyif səndən çox heyif, heyif sözlər ələnib,
 Şöhrəti çox olan ay, bulud altda gizlənib.
 Əgər mən üfələsəm, qəlb atəşi güclənər,
 Hicranın həsrətindən, ürəklər qana dönər.
 Məstdən– məst tək görünər, özü də huşyar olsa,
 Bəs onda necə olar, qədəh ona yar olsa?
 Əgər məst olan şirin, sifəti tam dönərsə,
 Onun ovlaqlarında, quşlar verər səs– səsə.
 Qafiyə düşünürəm, mənim dildarım, yenə,
 Mənə deyir düşünmə, özüm dildarəm sənə.
 Mənimlə yaxşı danış, qafiyə düşünənim,
 Qafiyə var dövlətim, qarşımda durub mənim.
 Gər o haqda düşünsən, lazım deyil söz sənə,
 Varsa tikan tənəkdə, təsir etməz səs ona.
 Sözü, səsi, deməyi, vuraq biz bir– birinə,
 Hər üçü olmasa da, nəfəs gəlsin yerinə.
 Adəmin daxilində, gizlətdiyim nəfəsin,
 Sirrini açdım sənə, sənsən xası hər kəsin.
 O sirli nəfəs ki, var, o haqda bilmir Xəlil,
 Hətta xəbəri yoxdur, eşitməmiş Cəbrayıl.
 O nəfəs ki, Məsih də, onunla üfürməmiş,
 Haqqdan qeyrət alsa da, rahat ömür sürməmiş.
 İnkarnı– inkarını, isbat etsək bizə nə,
 Cövhərsiz inkar mənəm, isbat deyiləm yenə.
 Mən özüm fənilikdə, insanlığı tapmışam,
 Çoxlu insanları mən, faniylə yaşatmışam.
 Böyükler özlərini, kiçik hesab etmişlər,
 Bütün xəlp olunanlar, onu əziz tutmuşlar.
 Cümlə böyükler özü, öz– özünə qul olmuş,
 Bütün xəlp olunanlar, doğulmuş yenə ölmüş.

¹ Tən– bədən.

Ovçuluğu kəsib etmiş, ovlamaqçın quşları,
 Toruna salmaq üçün, tələdən qaçmışları.
 Dilbərler fitnə oxun, vurmuşdur məşuqlara,
 Cümlə məşuqlar yenə, ov olmuş aşıqlərə.
 Kimi aşıq görmüsən, məşuq da hesab eylə,
 O həm aşıqə nisbət, həm də məşuqdur söylə.
 Təşnələr axtarsalar, dünyada su hövzəsin,
 Su da axtaracaqdır, təşnələrin hücrəsin.
 Çünki aşıq odur bil, sən yerində ol xamuş,
 O qulağın çəkəndə, sən ona göstər ağuş.
 Əgər sel coşub– daşsa, bəndlə al onun yolun,
 Belə etməsən əgər, viranədir sağ– solun.
 Sağ– sol viranə olsa, mənim heç mənim olmaz,
 Viranələrin altı, heç vaxt altunsuz qalmaz.
 Qərq etmək istəsə Haqq, daha dərin qərq edər,
 Dəniz dalğaları tək, gah zir¹edər, gah zəbər.²
 Dənizdə «zir» xoş olar, ya da dənizdə «zəbər»,
 Onun tiri³ xoş olar, ya da ki, polad sipər.⁴
 Ey dil sən tərəddüdlə, şübhələrlə olarsan,
 Əgər şadlıq qapısın, bəlalarla açsan sən.
 Sən özün muradını, şəkkər tək ləzzətli bil,
 Çünki muradsızlığın, dilbər muradı deyil.
 Onun hər bir ulduzu, min ay qan bahasıdır,
 Aləmin qanın tökmək, onun iştahasıdır.
 Bəhanı⁵ qanbahanı, biz axtarıb çatmışıq,
 Canlara tərəf qaçıb, udmağa can atmışıq.
 Ey aşıqlər həyatı, ölmək əsasında sən,
 Kölə olmaqdan başqa, ürəkçin yol tapmazsan.
 Yüz ədayla naz ilə, axtardım onun könlün,
 O, kədərlə qəm ilə, etdi bəhanə hüznün.
 Dedim:– Bu əqlü– canım, axı səndə qərq olmuş!
 Dedi:– Get– get ovsunçu, ovsunun mənə qalmış?

¹ Zir– Alt.

² Zəbər– Üst.

³ Tir– Ox.

⁴ Sipər– Qalxan.

⁵ Bəhanı– qiymət, dəyər qiyməti.

Dedim:–Mən heç bilmirəm, mənimçin nə qurmuşan?

Dedi:– Ey qoşa gözlü, məsuqunu görmüsən?

Dedim:– Ey canı zəngin, məni zəlil bilmisən?

Çünki ucuzdan– ucuz, bilib məni almısan.

Kim ki, çox ucuz alar, onu ucuzda verər,

Uşaq bir gövhəri də, loğma qədrində görər.

Elə bir eşqə qərqəm, o eşq özü də qərkdir,

Həm əvvəlki eşqlərlə, axırkıyla həm qərkdir.

İcmalını söylədim, çoxun etmədim bəyan,

Geniş bəyan etsəydim, ləblər¹ olardı şan– şan.

Elə ləblər deyirəm, dənizlər ləbi² olsun,

Elə «La»³dan deyirəm, «İlla»⁴ muradla dolsun.

Şirinlikdən oturram, üzü turş olan kimi,

Çox şeyləri söylərəm, bir xamuş⁵ olan kimi.

Çün bu iki dünyada, şirinliyimiz bizim,

Hüzünlük hicabında, gizlənmiş canım– gözüm.

Nə qədər ki, qulaqlar, doymaz Haqqın sözündən,

Həmişə söylərəm mən, təsəvvüfün özündən.

¹ Ləblər– Dodaqlar.

² Dənizlər ləbi– Dəniz sahili nəzərdə tutulur.

³ La– Ərəb sözüdür. Mənası yox deməkdir.

⁴ İlla– ... «dən başqa, ...dən savayı, yalnız ancaq» mənalığında istisna bildirən ədat.

⁵ Xamuş– Sakit, aram, lal– dinməz.

Həkim Sənainin bir fikrinin təfsiri

İman yolundasansa, kafir– abid nə lazım!
Dost əgər uzaqdasa, cirkin– igid nə lazım!

Həzrəti Məhəmməd səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm belə buyurmuş: «Qeyrətlilik xoşbəxtlikdir. Mən yaranmışların daha qeyrətlisiyəm. Tanrı məndən də qeyrətlidir. Hər kəsin həm zahirdə, həm də batində qeyrəti olsa pislilər ondan uzaq olar!»

Cümlə aləm qeyrətə gəlib, gördü, bildi Haqq!
Bütün yer üzünə ilk, qeyrət dərsi verdi Haqq!
O, bir can kimidir bil, cahan isə bir bədən,
Bədən canı həm yaxşı, həm də pis qəbul edən.
Kim Onun mehrabında, namaz yolunu seçər,
İman tərəfə meyli, şübhə çölündən keçər.
Ayaq olsa Şahların, paltarların qoruyan.
Şah yeni paltar almaz, tüccarə dəyər ziyan,
Kim ki, sultanlar ilə, daim olsa həmnəşin.
Qapısında oturur, aldanar bilməz işin,
Padşahın əl öpəni, gələrsə qapısına.
Ayaq öpəni seçsə, günah gətirər ona,
Baxma başı ayağa, endirmək də xidmətdir.
Xidmətlərin yanında, xətalı bir zillətdir,
Şahda qeyrət odur ki, kimi seçərsə əgər,
Seçsin üzünə baxsın, onda düz ayırd edər,
Haqqın qeyrəti isə, buğda misalındadır.
Xirmanda varsa saman, xalq qeyrəti ondadır,
Qeyrətlər əsasını, siz Tanrınızdan bilin,
Yaradır qol– budağı, sonra yaradır gülün.
Şərhi qoydum kənara, giley tərəfə keçdim,
O, on qəlbli nigarın, cəfasın gördüm, seçdim.
Nalə eyləyirəm mən, nalə Ona xoş gəlir,
Hər iki aləm özü, nalə– qəmlə dincəlir.
Necə nalə etməyim, ecazkarın əlindən,
Çünki məst olmamışam, o məstlik əməlindən.

Gecələr tək olmasam, mən qalib günüzlərə,
 Günə gündüzlük verən, o vüsalsız üzlərə.
 Onun naxoşluğu da, çox xoş gələr canıma,
 Canım fəda edərim, mən öz dilrəncanıma.¹
 Aşıqəm əzabıma, dərdimə əzabıma,
 O, Tək Şahım sevinisin, dərd demə əzabıma.
 Qəm külünü sürmə tək, çəkərim gözə elə,
 Ki, dolsun göz dənizim, mirvariylə, gövhərlə.
 O göz yaşlarını ki, Xəllaq üçün silir xalq,
 O gövhərlər kimidir, göz yaşları bilir xalq.
 Mən ki, candan o Cana, şikayətlər edirəm,
 Şikayətçi deyiləm, hekayətlər edirəm.
 Ürək həmişə deyər, mən ondan incimişəm,
 Zəif, aciz, nifaqa, mən həmişə gülmüşəm.
 Düz əməl sahibi ol, ey sən düzlərin fəxri,
 Mən qapında astana, ey sən gözlərin fəxri.
 Barigahla²– kandarın, hardadır bəs mənası,
 O bizim yarımızdır, bizlə– mən sə rənası.
 Şövq ilə bizlə– məndən, ey sən canı qurtaran,
 Ey ruhların incisi, qadın– kişidə olan.
 Kişi– qadın bir olsa, o bir sən olacaqsan,
 Çünki birlər birləşib, indi sən qalacaqsan.
 Bu mən ilə bizi də, onçun belə qurdun sən,
 Ki, qurduğun oyunun, uduzasan nərdin sən.
 Ki, sən bizimlə yenə, bir tək cövhər olasan,
 Aqibətdə məhz belə, yaxşı dilbər olasan.
 Ki, mənle sənler yenə, hamı bir cana dolsun,
 Aqibətdə yenə də, canlar içrə qərq olsun.
 Bütün bunlar var yenə, sən gəl əmrini eylə,
 Ey sözündə günahsız, sən gəl səbrini eylə.
 Cismani gözlər yenə, görə bilməzlər səni,
 Xəyala gətirərlər, qəminlə– gülməyini.
 O ürək ki, qəmlərə, sevinməyə bağlıdır,
 Sən demə ki, o ürək, görməyə maraqlıdır.
 Qəmlərə bağlı ürək, sevinci də dadacaq,

¹ Dilrəncanıma– Könül incidənimə.

² Barigah– 1) Saray, 2) sahil.

İki müvəqqətidən, axirəti udacaq.
 İntəhası olmayan, o bağ onun qisməti,
 Meyvələr əbədidir, qəm– sevinc müvəqqəti.
 O aşiq ki, bu iki, halətə¹ qalib gəlmiş,
 Onun düşdüüyü məkan, xəzansız– bahar olmuş.
 Ey ay üzlü zəkatla,² sən üzü yaraşıqlı,
 Canın şərhini ver sən, qəlbin olsun işıqlı.
 Qanmazların səmindən, onların qəməsindən,
 Qəlbimə dağ vurulmuş, göz– qaş işarəsindən.
 O qanımlı töksə də, mən ona halal etdim,
 O qaçırdı mən isə, halal yoluyla getdim.
 Dünyanın naləsindən, qaçmaq istəyəndənsən,
 Ürəyi qəmlilərə, bəs qəm niyə verdin sən?
 Ey ki, hər gün səhər, məşriqdən parıldayan,
 Şərqin bulağı kimi, coşub– daşib, qaynayan.
 Nə bəhanə edirsən, sevgi vurgunluğunu,
 Ey bəhanə edən sən, şəkər ləb olduğunu.
 Ey bu köhnə cahana, sən yenidən can verən,
 Eşit fəğanları sən, cansız tənə– ürəkdən.
 Gülün şərhini saxla, açmasın verib xuda,³
 Bülbülün şərhini söylə, olmuşdur güldən cüda.⁴
 Qəmdən şadlıqdan olmaz, heç vaxt cuşumuz⁵ bizim,
 Xəyal şübhəylə dolmaz, heç vaxt huşumuz bizim.
 Başqa bir halət⁶ də var, baş verməsi çox nadir,
 İnkər eyləmə onu, Haqq hər bir işə qadir.
 Sən insan halətiylə, müqayisə eyləmə,
 Cövrün mənzillərində, ehsandan söz söyləmə.
 Cövrlə– ehsan, əziyyət, bir də şadlıq, hadisə,
 Hadisələr deyərlər, haqqımız var varisə.⁷

¹ Halətə– Halda, surətdə, keyfiyyətdə.

² Zəkat– İslam dininə görə pul və ya malın onda birinə bərabər olub kasıblara verilən vergi növü, kasıblara verilən pay.

³ Xuda– Allah.

⁴ Cüda– Ayrı.

⁵ Cuşumuz– Coşmamız, coşub– daşmamız.

⁶ Halət– Hal, surət, keyfiyyət.

⁷ «Cövrlə– ehsan, əziyyət, bir də şadlıq, hadisə,

Sübh oldu yenə bizdə, ey sübhə arxa olan,
 Hüsaməddini istə, ey üzrə ağa olan.
 Küllərin və canların, üzür cananı Sənsən,
 Canların canı sənsən, parlaq mərcanı Sənsən.
 Parlada səhər nuru, sənin qalib nurundan,
 Səhər nəsimi əsdi, mübarək Mənsurundan.¹
 Sən öz verdiklərin, etmişdir təsir mənə,
 Badə özü də belə, təsir eyləməz yenə.
 Badə qaynamağıyla, çuşumuzun kəsiri,
 Dünya fırlanmağıyla, huşumuzun əsiri.
 Badə bizdən oldu məst, biz məst badədən olduq,
 Qəlib bizlə var oldu, biz həst³ qəlibdən olduq.
 Biz arılar kimiyik, qəliblərsə mumları,
 Xana– xana etmişdir, qəliblə, mumu, arı.
 Bu hədis çox uzundur, söylə Xacə nə oldu,
 O yaxşı mərd kişinin, nağılı harda qaldı.

Tacir Xacənin hekayətinə qayıdış

Xacə yanıb– yaxılır, naləvü– zar edirdi,
 Günahların yuyaraq, belə izhar edirdi.
 Gah nöqsan, gah da nazdan, gah da ki, ehtiyacdən,
 Gah həqiqi sevdadan, gah da bəzən məcazdan.
 Qərq olan adamlar tək, hər şeyə əl qatırdı,
 Boğulan adam kimi, çöpə də əl atırdı.
 Ki, birisi tapılsın, pis gündə əlin tutsun,
 Su altına enməsin, kəmərin, belin tutsun.
 Dost– dosta lazım olar, pərişanlıq halında,
 Əgər məqam ötersə, xeyri olmaz onun da.
 O, şahdırsa şübhəsiz, heç vaxt o bekar deyil,
 Onun nalə– etməsi, adəti– bimar² deyil.

Hadisələr deyərlər, haqqımız var varisə».

Bu misra Qurani Kərimdə «Hicr» surəsində 23– cü ayəyə işarədir. Həmin ayənin mənası belədir: «Həqiqətən, dirildəndə, öldürəndə bizik, (hər şeyə) varis olan da Biz!

¹ Mənsurundan– Qələbə çalmasından, üstünlüyündən.

² Adəti– bimar– xəstəlik adəti.

Bəndələrə ey oğul, onunçun Rəhman demiş:
– «Kulli youmin houfi, şən», «Quran»-ında söyləmiş.¹
Sən bu yolda qal yenə, cırmaqla təsir elə,
Son nəfəsinə qədər, bir anda qalma belə.
Son nəfəsinə qədər, nəfəs gedənə qədər,
Qayğıkeşlik səninlə, ora birlikdə gedər.
Qadın olsa, ya kişi, hər kim sevilə əgər,
Tanrının göz– qulağı, ona yollar göstərər.

Tacirin tutini qəfəsdən çıxarması və onun uçub ağacda oturması

Sonra tacir tutini, qəfəsindən çıxartdı,
Tutisi tez uçaraq, ağacda qərar tutdu.
Ölüyə bənzər tuti, qanad çalaraq uçdu,
Sanki günəş üfүqdən, şəfəq ətrafa saçdı.
Tacir heyrətə gəldi, bu quşun əməmindən,
Çünki xəbərsiz idi, tutisinin felindən.
Başını qaldıraraq, söylədi ey bülbülüm,
Vəziyyətini söylə, mənim xoş dilli gülüm.
O quş nə etdi orda, ondan bu fəndi aldın,
Sən öz hiylənlə mənim, gözümə pərdə saldın.
Elə bir hiylə qurdun, məni yandırdın– yaxdın,
Məni nalan eyləyib, özün ağaca qalxdın.
Dedi:– Quş əməliylə, öyrətdi kurnazını,²
Ki, boşla danışmağı, nitqini, avazını.

³ Həst – var, varlıq.

¹ Bəndələrə ey oğul, onunçun Rəhman demiş:
– Kulli youmin houfi, şən, Quranında söyləmiş.- Bu misra Qurani Kərimdə «Ərrəhman» surəsindəki 29– cu ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:– «Göylərdə və yerdə kim varsa (hamısı). Ondən (ruzi, mərhəmət və mədəd) diləyir. O hər gün (hər an) bir işdədir. (birini öldürər, birini dirildər; acizə kömək edər, zalimə zülm edər; birinin duasını qəbul edər; birinə mərhəmət əta edib, digərinə cəza verər; Bir işlə məşğul olmaq Onu digərindən yayındırmaz.

² Kurnazını– Hiyləsini, məkrini.

Çünki avazın sənin, dustaq eyləmiş səni,
 Özü– öz ölümüylə, ayıq eylədi məni.
 Yəni ey mütrib¹ olan, hamının qəlbin alan,
 Mənim kimi keçin⁴ ki, həbsdən xilas olasan.
 Əgər dən olmuş olsan, bala quş səni dənələr,
 Əgər sən qönçə olsan, kiçik uşaqlar dərər.
 Dənlərini gizlət sən, özünü tələ eylə,
 Qönçələrini gizlət, bir az hövsələ eylə.
 Kim ki, varını verdi, hörmətini artırdı,
 Lakin yüz «qəza» onun, hiddətini artırdı.
 Gözlər, hirsələr, hiddətlər, qısqanclıq yağış kimi,
 Başına yağar onun, bir leysan yağmış kimi.
 Düşmənləri həsəddən, didib parçalar onu,
 Dostları da həyatda, əldən salarlar onu.
 Xəbəri olmayan kəs, əkinindən baharın,
 Hardan bilər o nakəs, qədrini ruzigarın.
 qaçmaq lazımdır Haqqın, lütfündən, pənahından,
 Ki, ruhlara pay versin, Özü– öz dərgahından.
 Tapsan Tanrı pənahı, sənə nə lazım pənah,
 Su da, Od da sənincin, olacaq sanki sipah.²
 Nuhla Musanın dostu, dənizlər olmamışmı?
 Düşmənləri qəhr ilə, Qəhharı boğmamışmı?
 İbrahimə atəşlər, bir qala olmamışmı?
 Nəmrudun qəlbi yanıb, tüstüylə dolmamışmı?
 Dağ Yəhyayı özünə, tərəf çağırmamışmı?
 Qasidlər daşdan yara, alıb bağırmamışmı?
 Yəhyaya belə demiş:– Sən gəl qaç Mənə tərəf,
 Mən də pənahın olum, qılinc olsun bərtərəf.³

Tutinin Tacirlə vidalaşması və uçub getməsi

¹ Mütrib– 1) Çalğıçı, sazanda; 2) xanəndə, müğənni, rəqs edə–edə mahnı oxuyan, keçmişdə qız paltarında toylarda oynayan oğlan

² Sipah–Ordu, qoşun.

³ Bərtərəf– Kənar, uzaq.

⁴ Keçin– Özündən get, öl.

O şirin dilli tuti, bir neçə öyüd verdi,
Ondan sonra ayrılıq, müjdəsni yetirdi:
– Əlvida ey tacirim, mənə mərhəmət etdin,
Etdin azad qəfəsdən, dərd– qəmimi əritdin.
Əlvida ağam mənim, getdim vətənə sarı,
Sən də bir gün ol belə, mənim tək azad, barı.
Tacir Tutiyə dedi:– Get Allah amanında,
Mənimçin də yol açdın, ayıltın zamanında.
Üz tutdu Hindistana, Tuti uçaraq getdi,
Sevinclə qanad çaldı, ürəyini şad etdi.
Tacir özü– özünə, dedi:– Mənə öyüddür,
Bu yol işıqlı yoldur, mənimçün də labüddür.
Mənim canım Tuti tək, düz yolu getməlidir,
Can belə olmalıdır, yaxşını seçməlidir.

Xalqın ziyanlı təzimi və el içində barmaqla göstərilmə

Tən qəfəs şəklindədir, onda var can tikanı,
Həm daxili aldadır, həm də xaric olanı.
Bu ona söyləyir ki, ölüm həmrəzin sənin,
O, ona söyləyir ki, çəkmirəm nazın sənin.
Bu ona söyləyir ki, sənin təkin vücud yox,
Ağıl– kamal fəzilət, vücudunda vardır, çox.
O, ona söyləyir ki, hər iki aləm sənin,
Cümlə canlarımız da, sənin hazır yeyənin.
O, onu çağıraraq, eyş– işrətlə əylənir,
Bu ona söyləyir ki, nuş– canın ey Munir.¹
Elə ki, xalqı görür, özünün vurğunu tək,
Təkəbbürdən dəyişir, sözünün vurğunu tək.
O, bilmir ki, minlərlə, onun kimilərini,
Div atmış girdabına, limdə tutmuş yerini.
Dünyada yalançının, yağlı tikə sağ– solu,

¹ Munir– İşıqlandıran, parıldayan, ışıldayan, bərq vuran, nur verən.

Onlardan az tikə ye, hər tikə odla dolu.
 Atəşləri gizlidir, zövqlərisə aşikar,
 İşin sonunda onun, əsil tüstüsü çıxar.
 Sən demə, o məddaha, tərif istəmirəm mən,
 Tamahından söyləyir, dam– dolu olmusan sən.
 Məddahun əgər sənin, həcvin desə aşikar,
 Günlərlə yanar qəlbin, tüstün beynindən çıxar.
 Baxma indi Sənə o, imkansız qoca deyir,
 Sənə tamahı varmış, tamahdan zərbə yeyir.
 Daxilində o sənin bir təsir saxlayacaq,
 Halını mədh etməklə, imkanın yoxlayacaq.
 O təsirlər günbəgün, böyüyərək qalacaq,
 Canların hiyləsinin, bir mayəsi olacaq.
 Mədh yaxşı söyləsə, tənə yağ tək yayılar,
 Əgər əksin söyləsə, bir söyüş tək sayılar.
 O, bir süfrədir sənə, yeyərsən həzz alarsan,
 Əgər bir az geciksə, qovğa, səs– küy salarsən.
 Yediyin halva olsa, əvvəl dad verər sənə,
 Bu dad qalmaz əbədi, təsiri gedər yenə.
 Mədh etmək təsirindən, Fironda nəfs çoxaldı,
 Sən özünə zillət ver, savab üqbaya¹ qaldı.²
 Bacardıqca bəndə ol, Sultanlığa can atma,
 Başı aşağı ol sən, dikbaşlıq yolun tutma.
 Əgər belə olmasa, gözəlliyə yer qalmaz,
 Hamıya kədər qalar, heç kimə xeyir gəlməz.
 Xalq səndən görsə əgər, qurğu, kələk hiyləni,
 Səni görcək söylərlər, qurma görək hiyləni.
 Oğlan tək bütü yonub, adın Allah qoyurlar,
 Belə hiyləgərliklə, tələləri qururlar.
 Elə ki, bədnamlıqla, adını yad etdilər,
 Onun fitvası ilə, divləri şad etdilər.
 Divlər insana qarşı, yağdırarsa yalnız şər,
 O, sənə tərəf gəlməz, çünki sən divdən betər.

¹ Üqbaya– Axirətə.

² Mədh etmək təsirindən, Fironda nəfs çoxaldı,
 Sən özünə zillət ver, savab üqbaya qaldı.

Bu misra Qurani Kərimdə «Furqan» surəsində 64-cü ayəyə işa-
 rədir.

Nə qədər sən adamdın, div səni izləyirdi,
Qaçırdı həm dadırdı, meyini gözləyirdi.
Elə ki, oldun sən də, div xasiyyətli insan,
Divlər səndən qacacaq, ey bəd niyyətli insan.
Ətəyindən yapışıb, özünü asdı səndən,
Sən dönüb belə oldun, o daha qaçdı səndən.

**«Maşallahu kanə və ma ləm yəşau ləm yəkun»–
«Tanrı nəyi istəsə onu edər, nəyi istəməsə onu etməz»
kəlamının təfsiri**

Bu qədər biz söz dedik, arzulardan danışdıq,
Tanrı qayğısı yoxsa, sanki yandıq– alışıdıq.
Haqq qayğı göstərməsə, insan qayğısız qalsa,
Bil ki, işi fənadır, əgər məlik də olsa.
Ey qüdrətli Allahım, şəriksiz la məkanım,
Batin– xaric, hər nəyə, sənsən vaqif olanım.
Qadir olan Allahım, qayğına möhtacıq biz,
Əgər sənirləyiksə, demək sakit qəlbimiz.
Belə böyüklüyünlə, özün bağışlayansan!
Səbrinlə, qayğın ilə, sirləri saxlayansan!
Əvvəldən bəxş etmişən, mənə bir damla bilik,
Birləşdir dənizinlə, biz dəniz aşıqiyik.
Damla bir elm kimi, girmiş mənim canıma,
Damlaları göylərdən, göndər hopsun tənimə.
Torpaqlar onu alıb, cana çəkməzdən əvvəl,
Küləklərsə soraraq, kama çəkməzdən əvvəl,
Əgər torpaq özünə, çəksə də Sən Qadirsən!
Onu torpaqdan geri, almağa da Qabilsən.
Göylərdə qalsa damla, ya da ensə yollara,
Sənin güc xəzinəndən, qaça bilməz heç– hara.
Əgər yoxluq gələrsə, biri yox, yüzü gələrsə,
Onu çağırırsan gələr, tez tələsə– tələsə.
Yüz minlərlə ziddi– zidd, məhv edərək öldürür,
Sənin hökmünlə onlar, yenidən ömür sürür.
İstiqlamət həmişə, yoxdan vara sarıdır,
Yarəb karvanın üzü, karvanlara sarıdır.

Xüsusilə hər gecə, fikir– ağıl, xatirlər,¹
 Dəniz dərinliyində, qərq olaraq batırlar.
 Səhər Allah sevrələr, diqqət ilə baxırlar,
 Dənizdən baş vuraraq, balıqlar tək çıxırlar.
 Xəzanlar arasında, yüz min budaq, yarpaq var,
 Məğlubiyyətdən qaçmış, ölüm bəhrində² onlar.
 Nəvə deyənlər təkin, qarğalar qara geyib,
 Bağda yaşıllıqlara, çoxlu oxşama deyib.
 Yenə fərmanlar gələr, bizim rəhbəri-dindən,
 Udduğun yoxluqları, qaytar bizə yenidən.
 Qaytar nəyi yemisen, qaytar ey qara ölüm,
 Bitgini, otu, dərdi, qaytar yarpağı görüm.
 Ey qardaş sən bir anlıq, öz– özünə qərq ol,
 Özünə gəl yenə də, nur dənizinə qərq ol.
 Ey qardaş sən bir anlıq, aqlını qaytar geri,
 Dəmbədən səndə xəzan, olsun bahar gülləri.
 Ürək bağçasını sən, yam– yaşıl, təzə– tər gör,
 Qönçəylə yasəmən, sərv, səhər– səhər gör.
 Ondan daha yaxşıdır, budaqda gizli yarpaq,
 Ondan yaxşıdır daha, səhradakı gül– budaq.
 Bu aqlın gülü olan, bu kəlmələr, bu sözlər,
 O gülzarın ətridir, sərvlə– sünbülü gözlər.
 Sən gül olmayan yerdə, gülün ətriylə durdun,
 Şərab olmayan yerdə, şərabı qaynar gördün.
 Sənə yol göstərəndir, Şah tək əmr verəndir,
 Behiştə kövsər suyu, hamiya içirəndir.
 İy gözün dərmanıdır, nur bəxş edəndir gözə,
 Necə Yaqub sevindi, gözləri güldü üzə.
 Əgər ətir pis olsa, göz nurunu azaldar,
 Yusifin ətri isə, göz korluğun düzəldər.
 Sən ki, Yusif deyilsən, heç olmasa Yaqub ol,
 Onun kimi sən ağla, göz yaşların olsun bol.
 Sən ki, Şirin deyilsən, heç olmasa Fərhad ol,
 Əgər Leyli deyilsən, Məcnun kimi azad ol.

¹ Xatirələr– 1) İnsanın düşünmə və ifadə etmə qüvvəti, fikir, zəhin, ağıl, hiss, duyğu.

² Bəhrində– Dənizində.

Həkim Sənai Qəznəvi rəhmətlikdən beytlər və onun təfsiri

«Nazı öyrənmək lazım, vird¹ edib söyləməklə,
Nazın yoxsa fırlanma, pisə yaxşı deməklə.
Üzü çirkin olanın, nazı da çirkin olar,
Kor göz çətin ağrıyar, ağrını yada salar.
Bu nəsihəti eşit, Sənai Qəznəvidən,
Tapasan qoca təndə,² güc– qüvvəni yenidən.
Onun nəsihətini, canı– dillə eşit sən,
Yaddaşını can eylə, canını yaddaş et sən.
Yusifin qarşısında, çox gözələm, naz etmə,
Ehtiyac yoxsa əgər, Yaqubam avaz³ etmə.
Tutinin ölümünə, yaranmışdı ehtiyac,
Sən də özünü öldür, sənə məlumsa amac.⁴
Sonra İsa nəfəsi, səni diriltsin yenə,
Əvvəl olduğun kimi, şad– xürrəm etsin yenə.
Qara daş bahar çağı, gül tək açarmı ləçək,
Sən özünü torpaq et, göyərsin rəng– rəng çiçək.
İllərlə daş olmusan, qəlbləri incitməsən,
Sınaqdan çıxmaq üçün, bir müddət torpaq ol sən.

Ömər in xəlifəliyi dövründə, Allah Taalanın sava- bı xatirinə qəbristanlıqda, əlsiz– ayaqsız və köməksiz vaxtında Çəngdə musiqi çalan qocanın hekayəti

Bu hekayət haqqında, eşit məndən bir dastan,
Düzlərin etiqa dın, mən edim sənə bəyan.
Eşitmişəm Ömər in, xilafət zamanında,
Çəng çalan mütrib vardı, qəbirstanlıq yanında.

¹ Vird– Dua, təkrar etmə.

² Təndə– Bədəndə.

³ Avaz– Səs.

⁴ Amac– Hədəf, məqsəd.

Bülbül çəngin səşindən, sanki vəcdə gələrdi,
 Sevincdən onun səsi, birə– yüz yüksələrdi.
 Məclis– yığıncaqları, bəzəyərdi səsiylə,
 İnsanlar sevinərdi, gülərdi nəfəsiylə.
 İsrafil tək surunu, məharətlə çalardı,
 Sanki ölülərin də, tənləri canlanardı.
 Sanki həmdəm olmuşdu, o qocayla İsrafil,
 Gözəl səşindən hətta, qol– qanad açardı fil.
 Bir gün İsrafil, özü, naləli şur çalacaq,
 Bütün qəbristanlarda, ölülər canlanacaq.
 Övliyalar qəlbi də, nəğmələrlə doludur,
 O növ həyat sevənlər, nəğmələr tək uludur.
 O nəğmələri duymaz, hissi olmayan qulaq,
 Duyğusu nəcis olan, olar qulaqdan uzaq.
 Cinlərin nəğməsini, Adəm oğlu eşitməz.
 Çünki cinin sirləri, qulaqla dərk edilməz.
 Cinlərin nəğməsi də bu aləmin səşidir.
 Ürəklər nəğməsisə, nəğmələr– nəğməsidir.
 Cinlər ilə, insanlıq, yamanlıq zindanında,
 Onların hər ikisi, nadanlıq zindanında.
 Rəhman surəsindəki, «Məşərül Cinni» oxu,
 «Təstətiü tənfüzu», dərk et qəlbini oxu.¹
 Rəhman surəsin oxu, oxumağa başlayan,
 Dərk et Cinlər sirrini, sən də yuxudan oyan.
 Onların əməlləri, axirətdə bilinər,
 Oxu surəni sən də, təsəvvürünə gələr.
 Övliyalarımızın, daxildəki nəğməsi,
 «La» ilə başlanır bil, əvvəlinci kəlməsi.
 «La»nı inkar edəndən, üzünüzü döndərin,
 Bu qorxulu xəyalı, uzaqlara göndərin.

¹ Rəhman surəsindəki, «Məşərül Cinni» oxu,
 «Təstətiü tənfüzu», dərk et qəlbini oxu.- Bu misra Qurani Kə-
 rimin «Ərrəhman» surəsindəki 33– cü ayəyə işarədir. Ayənin
 mənası belədir: «Ey cin və insan tayfası! Əgər göylərin və yerin
 ətrafından (çevrəsindən) kənara çıxma bilərsinizsə çıxın. Siz ora-
 dan ancaq (qüdrət və) qüvvətlə (Allahın sizə bəxş etdiyi elmin
 qüdrətiylə) çıxma bilərsiniz! (Yaxud siz oradan qüdrət və qüvvət
 vasitəsiylə çıxma bilərsiniz ki, bu ad sizdə yoxdur!)

Ey sən fəsad kövnündə,¹çürüyüb heçə dönən,
 Qalan canlarımızla, bitmədən puça dönən.
 Əgər o nəğmələrdən bir parçanı söyləsəm.
 Canlar öz daxmasından, baş qaldırar dəmbədəm,
 Qulaqlarını şəkə, O, sənə uzaq deyil.
 Lakin onu danışmaq sənə olmuş yasaq, bil.
 Surunu İsrafil tək, indi çalar övliya,
 Ölüləri dirildər, çağırar doğru yola.
 Canlar ölmüşdür indi, gorunda bədənlərin,
 Səsləri gələcəkdir, içindən kəfənlərin.
 Deyirlər bu avazlar, o səs– küyün nazıdır,
 Diriltmək, canlandırmaq, Tanrının avazıdır.
 Biz ölərək qurtardıq, tamamilə azaldıq,
 Tanrının səsi gəldi, canları geri aldıq.
 Haqqın səsi hicabda, görünməz eşidilməz,
 Məryəmə verdiyi tək, verər amma bilinməz.
 Ey pis əməllərini, dəridə gizlədənlər,
 Dost çağırışıyla pisdən, boşaldılsın bədənlər.
 Mütləq avazın özü, O Şahdan gəlmiş bizə,
 Baxma ki, Hülqumuyla, Abdullah demiş bizə.
 Onun dilindən demiş, onun gözüylə görmüş,
 Onun duyğusu ilə, razılığıyla vermiş.

«Kim ki, Allahıyladır, Allahı da onunladır» kəlamının təfsiri

Get ki, sən eşitməyən, görməyən bir bəşərsən,
 Sırr sahibi deyilsən, sən özündə bir sirsən.
 Əgər sən olarsansa, «Mən Kanəllahuləhu»,²
 Haqqın da sənçin olar, «Kanə Allahaləhu»³.
 Gah səndən deyim sənə, gah deyim məhvəşəm⁴ mən,

¹ Kövnündə– 1) Olmağında, əmələ gəlməyində, var olmağında, 2) varlığında, mövcudiyyətində.

² Mən Kanəllahi ləhi– kim ki, Allahıyladır.

³ Kanə Allahi ləhi– Alahı da onunladır.

⁴ Məhvəş– ay kimi, aya bənzər.

Hər nə söyləsəndə bil, İşıqlı günəşəm mən.
Hara şüamı salsam, bir anlıq öz tənimdən¹,
Orada həll olacaq, müşkül işlər şənimdən.²
Harada qaranlıqlar, xoşa gəlməsə belə,
Bizim işığımızla, dönər Günəşli elə.
Heç Günəşi olmayan, zülmətli bir qaranlıq,
Bizim nəfəsimizdən, edər atəşfəşanlıq.
Bir şəxsi Öz adıyla, O özü adlandırdı,
Qeyrilərini isə, o adla şadlandırdı.
Su, istər arxdan götür, istərsə də səbudan,³
Fərq yox Səbu özü də, kömək alır o sudan.
Nuru Aydan tələb et, istərsə də Günəşdən,
Ay da öz nurun oğlum, alır Dədə Günəşdən.
Əgər tapsan sən nücum,⁴ tez istifadə et,
Nücum sahiblərinə, söyləmiş Rəsul böylə.
Onun nurunu de Sən, ya insandan, ya Ondan,
Meyi ya sən xümdən al, ya da ki, bir kədudan.
Bu «Kədu», o «Xüm»⁵ ilə, bağlanmış bir– birinə,
O xoşbəxt «kədu»⁶ isə, həsrət çəkir yerinə.
Mustafa demiş:– Kim ki, Behişt Tubasın görmüş,
Sanki bəsirətiylə, Tanrı liqasın⁷ görmüş.
Çıraq şam işığını, daxilə çəkdiyindən,
Sanki şamı görürdü, həmin çıraq görün.
Həmçinin yüz çıraq da, gətirilsəydi əgər,
Əsil «çıraq» görmək, Ona idi müyəssər.
Onu almaq mümkündür, zəif olan nurdan da,
Heç bir fərq yox bunu bil, çıraq ilə şamdanda.

¹ Tənimdən– bədənimdən, canımdan.

² Şənimdən– gücümdən, şöhrətimdən, hörmətimdən.

³ Səbudan– Səhəngdən.

⁴ Nücum– 1)Ulduzlar; 2) Ulduzların vəziyyəti və hərəkətindən bəhs edən elm; astronomiya. 3) Ulduzların bürclərinə və hərəkətinə görə insanların taleyi haqqında hükm çıxarmaqla məşğul olan elm; astrologiya.

⁵ Xüm– Küm.

⁶ Kədu– Qabaq, balqabaq.

⁷ Tanrı liqası– Tanrı üzü, çöhrəsi, siması.

Zəif olan çıraqda, O nuru görmək mümkün,
Ölənler şamında da, zühuru görmək mümkün.

**«İnni lirəbbəkum fi əyyəmi dəhrikum
nəfəhatül Əftəər zəvalha»- “Tanrının
nəfəsləri hər əyyamda bizlərə “ dərslər “
vermiş “- hədisinin təfsiri**

Peyğəmbər söyləmiş ki, Tanrının nəfəsləri,
Bu əyyamda hamıya, vermiş bir çox dərsləri.
Qulaq yaddaşıınız var, bu əyyamda sizlərin,
Bacardıqca yığın siz, O nəfəsin sirlərin.
Bir nəfəs gəlib gördü, sizlərdən əl götürdü,
Kimi istəyirdisə, onu cana gətirdi.
Başqa bir nəfəs gəlmiş, agah ol axşam– səhər,
Buna da gecikmə sən, ey mənimlə həmsəfər.
Canlar atəşin tapdı, o atəş məkanından,
Ölü canlar da aldı, hərəkət imkanından.
Odlanmış canlar tapdı, ondan öz sönməyini,
Ölülər geydi onun, axirət köynəyini.
Yenilik– dirçəlişdə, Tuba¹ ağacıdır O!
Bu dirçəlişlə oğlum, varislər tacıdır O!
Əgər göylər qarışsa, həddən aşıa qarışmaq,
Ödləri dönər suya, qorxudar həddən aşmaq.
Hökmünün qorxusundan, yalvararlar Allaha!
«Qurandan oxu kəlam, «Fəbəynə yəhməlnəha»!²
Bəs insan, nəçin nədən, yükləndin bu yüklə sən?

¹ Tuba (Tubi)–1 Əfsanəyə görə–cənətdə gözəl, hündür bir ağacdır; 2) Hündür boylu.

² Hökmünün qorxusundan, yalvararlar Allaha!
«Qurandan oxu kəlam, «Fəbəynə yəhməl nahə»!- Bu misra Qurani Kərimdə «Əhzəib» surəsindəki 72–ci ayəyə işarə olunmuşdur.

Bu ağır əmanətlə, – cahilliyyənin üzündən?¹
 Dünən başqa formada, insan yükləndirirdi,
 Loğmalar göndərirdi, birdən onu kəsirdi.
 Loğmanın xatirinə, bir Loğmana dönürdü,
 Loğman olandan sonra, loğmaya get deyirdi.
 Tikanlı loğmaların, təsirindən, gücündən,
 Tikanları çıxardın, Loğmanların ovcundan.
 Ovucunda tikandır, kölgəsi də görünmür,
 Lakin acgözlüyündən, şikayəti bilinmir.
 Xurma tək gördüyünü, bir tikan tək bilirsən,
 Çünki sən çox nankorsan, loğma qədrin bilmirsən.
 Loğmanların canları, Tanrının vurğunudur,
 Can ayağı neçin bəs, tikanlar yorğunudur?
 Dəvə gəldi vücuda, tikanlara oldu yar,
 Mustafa da gələrək, dəvəyə oldu süvar.
 Ey dəvə, bir gil səhəng, arxanda, belindədir,
 Ki, Onun nəsimindən, gülzar daxilindədir.
 Meylin səhraya tərəf, bəhrələni müğilandan,²
 Nə qədər gül dərərsən, cansız qumdan – tikandan?
 Ey öz tələblərlə, bu dağ, o dağ gəzən?!
 O gülüstan bəs hanı, nə qədər deyəcəksən?!
 Tikandan ayağını, ayırmamışdan əvvəl,
 Gözün qaranlıq görür, belə cövlan etmə gəl.
 Dünyaya sığmayan kəs, ona sığınmayan kəs,
 Bir tikan üzərində, necə nihan³ olur bəs.
 Mustafa yorulanda, söyləyirdi ilk əzəl,
 Söhbət eylə mənimlə, ey al sifətli gözəl!
 Əhmər⁴ sifətli odda, deyilsən bir parlaq nəl,
 Sənin nəlindən olsun, başdan – ayağa dağ ləl.
 Şirin dilli gözəldir, bu qırmızı sifətli,
 Ərəblər qoymuş adın, xoş üzlü ünsiyyətli.

¹ Bəs insan neçin nədən, yükləndin bu yüklə sən?

Bu ağır əmanətlə, – cahilliyyənin üzündən? – Bu misra da Qurani Kərimdə «Əhzab» surəsindəki 72– 73– cü ayələrə işarədir.

² Müğilan – Bu bitki səhralarda bitən tikanlı bitkidir. Dəvələr onu yeməyi xoşlayır.

³ Nihan – Gizli, gizlənmək.

⁴ Əhmər – Qırmızı.

Lakin ünsiyyətindən, qorxusu yoxdur canın,
 Ruhunda şirki¹ yoxdur, kişi ilə qadının.
 Müənnəs²– müzəkkərdən³, daha üstündür onlar,
 Elə canlardan deyil, gah yaş– quru olsunlar.
 Elə candan deyillər, barmaqla göstərsinlər,
 Gah belə otursunlar, gah da elə dursunlar.
 Sevindirəndir xoşdur, gözü xoşa gələndir,
 Sevinməmək heç olmaz, özü xoşa gələndir.
 Sən şəkərdən daha çox, daha artıq şirinsən,
 Hətta şəkər özü də, bəzən gizlənir səndən.
 Sanki şəkərə dönmüş, vəfanın təsirindən,
 Şəkər ola bilərmə, ayrı öz şəkərindən.
 Söyüş danlaq labüddür, yar olarsa bivəfa,
 Bağışla onları ey, «Rəbbəna nemül– vəfa»⁴
 Aşiq əgər taparsa, içməyə xalis şərab.
 Ağlı başdan itər, dost, ona qalar boş əzab,
 Bir qisim ağlı olan, eşqi inkar edəndir.
 Baxma ki, onlar özü, sirri aşkar edəndir,
 Zirəkdir, bilicidir, lakin imanı kələk.
 Bir əhrimən kimidir, «La»⁵ demirsə o mələk,
 O, sözüylə, işiylə, həqiqi yarımızdır.
 Əgər o «La» deməzsə, bizim əğyarımızdır,
 Varlıqdan– yox olmadı, «La» həmişə var oldu.
 Könüllü «La» deməyən, yoxluğa düçar oldu,
 Can kamaldır⁶ həmişə, nidası da kamaldır.
 Mustafa belə demiş;– Gözətçimiz Bilaldır,⁷
 Ey Bilal sən səsinə, çoxalt saf sular təkin.

¹ Şirk– Şəriklik, kafirlik.

² Müənnəs– Qadın cinsi.

³ Müzəkkər– Kişi cinsi.

⁴ Rəbbəna nemül vəfa– Ey vəfanın kamı olan Rəbb.

⁵ La–Ərəb dilində «yoxdur» mənasında işlənir. Burada «La», «Allahdan başqa Allah yoxdur!» kəlamının qısaldılmış formasıdır. Yəni: La ilahə illəllah!

⁶ Kamal– 1) Bitkinlik, yetkinlik. 2) Nöqsansızlıq, mükəmməllik, tamlıq. 3) İnsan ömrünün bitkin dövrü. (30– 50 yaşlar arasında).

⁷ Bilal– Həzrəti Peyğəmbərin Sədaqətli qulu olmuş. Çox gözəl sə-sə malik olmuşdur. İslam tarixində ilk əzan verənlərdən olmuş.

O nəfəslə, o səslə, ki, qəlbində yar təkin,
 Sən ey vəfalı Bilal, can ver gül kənarında.
 Bülbüllər kimi sən də, ver can gül bazarında,
 Bihuş eylə insanı o şirin səsinlə sən.
 Göydə mələkləri et, bihuş nəfəsinlə sən,
 Mələhətli səmindən, Müstafa bihuş olmuş.
 Ağır yuxuya getmiş, namaz qəzaya qalmış,¹
 O, mübarək yuxudan, oyanmaq istəmədi,
 Sübh namaz oldu qəza, inanmaq istəmədi.
 O, zifaf gecəsində, gəlinin otağında,
 Tapdı saf– təmiz bir can, gəlinlik yatağında.
 Eşqlə can hər ikisi, gizli sirdə pünhandır,
 Ona gəlin demişəm, eyib sayma amandır.
 Yar kədərli olanda, onu sakit edərdim,
 Əgər möhlət versəydi, ona qurban gedərdim.
 Lakin o deyir söylə:– Bu sənçin eyib deyil?
 Qeybin hadisəsiyçin, tələblər qayıb deyil?
 Eyibli olsa görməz, eybin iyrənc zatını,
 Eyib görə bilərmə, qeybin pak həyatını.
 Eyib özü məxsusdur, cahil olan məxluqa,
 Allahıyla olanlar, bac verməzlər yoxluğa.
 Küfr Xəllaqa qarşı, əcaib bir hikmətdir,²
 Məxsus etsən bizlərə, o biz üçün afətdir
 Birinin eybi olsa, yüz formalı sifətdə ¹

¹ Mələhətli səmindən, Mustafa bihuş olmuş,
 Ağır yuxuya getmiş, namaz qəzaya qalmış.
 Bu misra Peyğəmbər hədislərindən birinə işarədir. Peyğəmbər Xeybər davasında qalib çıxıb qayıdandan sonra həzrət yuxuya getmiş və qulluqçusu Bilala demiş bizi gözlə biz yataq sübh namazı vaxtı oyadarsan. Bilal səhərə qədər namaz rılmış. Səhərə yaxın onu da yuxu aparmışdır.

Peyğəmbəri sübnamazına oyatmamışdır. Həzrəti Peyğəmbər oyanmış Bilaldan soruşmuş:– Neçin bizi sübh namazına oyatmadın, Bilal ərz etmiş:– Sizi yuxuya aparan, Məni də yuxuya aparmış. Həzrəti Peyğəmbər namaz qılmadan yola düşmüş Qəza namazını başqa yerdə qılmışdır.

² Hikmətdir– 1) Fəlsəfə. 2) gizli sirr, səbəbi anlaşılmaz hey.

3) qərribə şey, əcaib.

Sanki bir çöp kimidir, şəffaf, şirin– nabatda.
 Tərəzidə hər biri, eyni cür çəkiləcək,
 Çünki hər ikisidə, cismi, can tək biləcək.
 Bəs böyüklər bu haqda, nahaq yerə deməmiş,
 Cismi pak olan insan, canı da pak eyləmiş.
 Sözləri, əməlləri, zikrləri, dilləri,
 Hər şey mütləq Candandır, naməlum könülləri.
 Düşmənli canları da, sərfəli bir cisimdir,
 Gəldikləri yer adı, sərfəli bir isimdir.
 O, torpağa gömüldü, torpaq ilə xak oldu,
 Bu duza qarışaraq, bütövlüklə pak oldu.
 Elə duz ki, Məhəmməd, ondan məlahət aldı,
 O hədisdə, o duzla, daha mənalı oldu.
 Bu duz yadigar qalmış, onun miraslarından,
 Varislər sənirlədir, axtar varislərindən .
 Qarşında əyləşmişdir, Sənin qarşın hardadır?
 Uzaqgörənlik harda?– Can əzəldən vardır.
 Sən özünü həm öndə, həm dalda etsən güman,
 Bağlanmış bir cisimsən, candan məhrumsan haman.
 Alt– üst, ön, həm də arxa, bütöv vəsfimdir mənim,
 Cəhətlərsiz can vəsfi, açıq– aşkar gülşənim.
 Aç gözünü, geniş aç, pak nura nəzər eylə,
 Nə qədər ki, bircəsən, uzaqgörənlər ilə.
 Qəmli– şad olduğun vaxt, sən ey dəyişməz qalan,
 Sən ey bir ədəm² olan, ətraf ədəmlə dolan.
 Vücudundan, ədəmdən, əgər sən belə keçsən,
 Əbədi bir həyatdan, tez bəhrələnəcəksən.
 Bu gün yağış günüdür, səhərdən axşamadək,
 O adi yağış deyil, ona Rəbb edir kömək.
 Elə yağışlar da var, olmuş pislər yağışı,
 Fəqət can gözü görür, çün xəbislər yağışı.
 Canın gözünü pak et, qulluq eylə ona sən,
 Ki həmin yağışlardan, göyərdəsən göy çəmən.

¹ Sifat– Sifətin cəmi, yəni sifətlər deməkdir.

² Ədəm- 1) yoxluq, ölüm; 2) olmama.

ri Həkim Sənai Qəznəvinin beytlərinin təfsiri

*Canun vilayətləri, göydə, asimandadır,
Cahan hökm verəni, hər vaxtda, zamandadır.
Ruhların yollarında, təpə, düzənlər vardır.
Hündür dağlar, səhralar, onda gəzənlər vardır.
Həkim Sənai Qəznəvi*

Eşit Sənaidən sən, bu öyüdlü rəmzləri,
Vaqif ol mənasına, idrak eylə kənzləri,¹
Əgər bəsirət gözün, qəlbində açə bilsən,
Seçilmiş o rəmzləri, asan görə bilərsən.
Bilikli, nurlu qoca, söyləmişdir sözləri
Sanki dürrələr yonmuşdur, açmışdır gündüzləri.
Qeybin buludu ayrı, suları da ayrıdır,
Asimanı, Günəşi, nurları da ayrıdır.
Əgər olmasa idi, «İlla»² xaslarçın pədid,³

Bəndələr olardı, «fi ləbsin min xəlqin cədid»⁴
Yağış vardır ki, onun arzusu güldürməkdir,
Yağış da vardır onun, amalı soldurmaqdır,
Yaz yağışı xeyirli, möcüzələr yaradan,
Rayız yağışı bağda, meyvələri saraldan.
Bahar yağışı hər vaxt, Bağı nazla böyüdə.

¹ Kənzləri- xəzinələri, dəfinələri

² «İlla» Bu sözün mənası ... dən başqa savyı, yalnız, ancaq, mənalarda işlənir. Geniş mənası isə «Allahdan başqa allah yoxdur»dur.

³ Pədid– aşikar, əyan, zhir

⁴ Əgər olmasa idi, «illa» xaslarçın pədid
Bəndələr olardı, «fi ləbsin min xəlqin cədid»
Bu misal Qurani kərimdə ki, QAF surəsində 15– ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:– «Məgər biz ilk yaradılışdan acizmi qaldıq. Xeyr, (Eləcə də qiyamət günü ölümləri diriltməyə də aciz qalmayacağıq. Onlar yeni yaradılış (təkrar dirilmə) barəsində şək– şübhə içindədirlər.

Xəzan yağışı isə, bağı sap– sarı edər.
Həmçinin soyuq, külək, istiliklər Afıtab¹
Fərqlidir bir– birindən, sən onun yolunu tap.
Həmçinin qeyblərdə, müxtəlif eyiblər var.
Əziyyət, aldanmalar, ziyanlar, xeyirlər var.
Bir gün xoş əxlaq yağar, o bahardan, o yazdan,
Ürəklər də, canlar da, həzz alarlar o nazdan.
Baharın yağışının, təsiri var ağaca,
Nəfəslərindən gələr, xoş rüzigar ağaca.
Əgər ağac quruyub, qocalarsa fələkdən,
Səbəbini bilmə sən, o can verən küləkdən.
Külək işini görmüş, işin sona yetirmiş,
Nə qədər canı varsa, ağaclara ötürmüş.
Ağac donduğu vaxta, ondan xəbərsiz olmuş
Vay olsun o cana ki, arif olmadan solmuş.

**Ayişənin Peyğəmbər səlləllahu əleyhi və
alehdən:- «Ya Peyğəmbər yağış yağdı bəs sə-
nin mübarək paltarların nəçin islanmadı?!» so-
ruşması və o Cənabın cavabının təfsiri**

Mustafa² qəbr üstünə, bir gün getdi köməyə,
Dost olduğu kişini, dəfin– kəfin etməyə.
Torpağı o dostunun, qəbri üstünə çəkdi,
Qəbrin torpağı altı, O, bir toxum da əkdı.
Ağaclar da torpağa, sanki gömülmüşlərdir,
Torpaqdan üstə qalxan, gömülmüş əlləridir.
Xəllaqları tərəfə, edirlər yüz işarə,
Sanki barmaqlarıyla, söyləyirlər ibarə.³
Yaxşı eşidən kəslər, sirrləri eşidərlər,
Qafillərsə o səsi, yarpaq səsi bilərlər.

¹ Afıtab– Günəş.

² Mustafa– Həzrəti Peyğəmbər Məhəmmədəl Mustafa nəzərdə tutulur.

³ İbarə– 1) ifadə, cümlə; 2) bir neçə söz və ya cümlədən ibarət tərkib; söz.

Yaşıl dilləri ilə, uzun əlləri ilə,
 Ürəkləri doludur, torpaq sirrləri ilə.
 Onlar ördəklər təkin, başlar suya salmışlar,
 Tavsulara dönmüşlər, su tuluğu olmuşlar.
 Qış mövsümündə onlar, olsalar da məhbus tək,
 Tanrı o tuluqları, bir Tavus¹ eyləyəcək.
 Baxma qış mövsümündə, onları cansız edir,
 Yaşıl yarpaq verərək, baharda da dirildir.
 Kafirlər söyləyirlər, bu var dövrü– qədimdən?!
 Axı neçin düşünmək, gəlmiş Rəbbi Kərimdən?!
 Hamı elə sanır ki, bu dövrən əbədidir?!
 Dünya dövrü– qədimdən, insanlar məbədidir?!
 Dostlar, gavurdur onlar, daxilən kordur onlar!
 Bağ– bostanı cücərdən, Haqqa nankordur onlar!
 Daxildə ətri olan, hər hansı bir gül– çiçək,
 O gülün sirrlərindən, bizlərə söyləyəcək.
 Ətirləri kafərin, burnun qumla ovacaq,
 Bütün aləm biləcək, kafərlər xar olacaq.
 Kafirlər saxtakar tək, həmin gülün ətrindən,
 Ya da ki, kövrələrək, bir nağara səcindən,
 Özlərin qərq edərək, başlarını örtərlər,
 Nurun parıltısından, gözlərini tutarlar.
 Gözlər görməyən şeyə, gözlərini dikərlər,
 O gözə göz deyərəm, görə, zərərsiz yerlər.
 Nəbi qəbristanlıqdan, qayıdanda evinə,
 Sədaqətli Həmrəzin, yollandı Xanəsinə.²
 Siddiqənin³ gözləri, düşdü Onun üzünə,
 İrəliyə gələrək, əl çəkdi üz– gözünə.
 Onun əmmaməsinə, saçına, sifətinə,
 Yaxasına, qoluna, bədəninin ətinə.
 Peyğəmbər dedi ona:– Nə axtarırsan belə?!

¹ Qış mövsümündə onlar, olsalar da məhbus tək,
 Tanrı o tuluqları, bir Tavus eyləyəcək.

Bu misrada Rumi dünyanın dəyişkən olduğunu, həyatın qışı və baharı olduğunu bildirmək istəyir. Olum və ölümün haqq olduğunu insanlara bildirmək istəyir.

² Xanəsinə– evinə.

³ Siddiqə– Ayişə nəzərdə tutul.

Dedi:– Bu gün yağışdır, hər yer dönübdür selə?!
 Paltarına baxıram, nəmliyi axtarıram!
 Yaşlıgı mən görmürəm, heyrətdən mat qalıram!
 Dedi:– Nə örtmüşən sən, bədəninə, başına!
 Dedi:– Deyərəm sənə bu yağışın sirri nə!
 Sən bil sirr Onun sirri, ey pak qəlbli, surətli,
 Sənin pak gözlərinçin, qeyb olmuş yağış– seli.
 O yağış, gördüyünüz, yağışlardan deyildir,
 O, başqa buluddandır, o yaşlardan deyildir.
 Belə yağışlar hər vaxt, başqa dumandan yağır,
 Haqqın öz rəhmətindən, gizli gümandan yağır

**Mötəbər hədislərin birində Peyğəmbər
 buyurmuş: – «Baharın soyuğundan və yağışın-
 dan bədənlerinizi qorumayın. Çünki bahar
 küləyi və günəşi ağaclara necə təsir göstərsə,
 bəndlərə də o təsiri göstərir. Lakin payızın
 soyuğundan və küləyindən qaçın, çünki, bağ-
 ları, ağacları xəzəna döndərən bəndləri də xə-
 zəna döndərə bilər»**

Nəbi gör nə söyləmiş, ey mənim canım– gözüm,
 Qov sən, inkarla¹– zənni², budur sənə düz sözüm.
 O, bir daha söyləmiş:– Baharın xeyri haqda,
 Örtməyin siz bədəni, gözləməyin yataqda.
 Bahar sizin canlara, xeyirlər gətirəndir,
 Bahar ağacları da, ərşəyə yetirəndir.
 Onun soyuq küləyi, sizə bir qənimətdir.
 Dünyada arıflərə, baharlar bir nemətdir.
 Baharlarda libası, bəndlərdən çıxarın,
 Bədən açıq, baş açıq, gül– gülşənlər axtarın,
 Lakin qaçın payızın, o soyuq küləyindən,

¹ İnkarla– danmaqla, boynuna almamaqla, rədd etməklə, qəbul etməməklə.

² Zənn– zənn etmə, təsəvvürə gətirmə, tapma, şübhələnmə.

İnsanlara da edir, bağlara etdiyindən.
Rəvayət söyləyənlər, aşıkar söyləmişlər.
Həmçinin o Surətə, qənaət eyləmişlər.
O dəstənin sirrindən, Ondan¹ bixəbərdirlər.
Onlar dağı görmüşlər, kandan bixəbərdirlər.
Payız nəfs havasıdır, Tanrının dərgahında,
Ağılla– can bahardır, təqvalar agahında.
Əgər sənin ağlından, bir hissə gizlindəsə,
Kamil bir ağıl axtar, bu dünya əlindəsə
Sənin bir üzvün onun, küllündən kamil olar,
Küllün ağılı nəfs üçün, qırılmaz zəncir qalar.
Xülasə bu təfsirə, pakizə nəfslər gərək,
Bahar gül– çiçək sevər, ona çiçəklər gərək.
Hədisdir mövlamızdan, söz qısa mənə böyük,
Dinin doğru yolundan, gizlənməz dana²– böyük.
İsti desə xoşla sən, soyuq desə xoşla sən,
Ki, sıçraya biləsən, isti– soyuq, atəşdən.
İstisi və soyuğu, həyat növbəharıdır,
Sədaqət mayəsidir, bəndəlik baharıdır.
O bostandan, o bağdan, canlar həyat almışdır.
O gövhərdən, dənizdən, qəlblər büsat almışdır.
Aqillərin qəlbində, min qəlb verər səs– səsə.
Əgər bağın qəlbinə, xırdaca xələl gəlsə.

¹ Ondan– Allah nəzərdə tutulur.

² Dana– alim, bilici.

Ayişənin:– «Ya Rəsulullah, bu gün yağan yağışın hikməti nə, sirri nə»?– soruşması

– Sual etdi Siddiqə¹, o, nurlu Siddiqindən².
Hörmətlə, izzət ilə, özünün ilk eşqindən.
Ki, Sən ey xalis vücud, olmusan sütun dinə,
De, bu günki yağışın, hikməti nə sirri nə?!
Bu gün yağan yağışlar, zəhmətlər yağışımı?!
Ya da o Cəlalının, töhmətlər yağışımı?!
Bu yağış baharların, lütfündənmi gəlmişdir?!
Ya da ki, payızların, afatından qalmışdır?!
– Nəbi cavab söylədi:– Bu qəm təskinliyidir?!
Adəm övladı üçün, müsibət mənbəyidir!
Bir zaman cahanımız, viranələr olacaq!
Tamahla, acgözlülük, həddindən çoxalacaq!
Bu dünyada gözəlیم, çoxları qəflətdədir.
Huşyarlıq dünyamızda, həmişə afətdədir.
Huşyarlıq o cahançın, o dünyayçın qalacaq
Əgər o qalib gəlsə, bu dünya alçalacaq.
Huşyarlıq bir günəşdir, soyuq bir hərislkdir.
Huşyalıq bir su kimi, bu aləmsə bir çirkdir,
Bizə damlalar yağır, hərdən bir o cahandan.
Ki, aşmasın dünyada, həsəd həddin, o andan,
Əgər qeybdən damlalar, çox olsa bu cahanda,
Həm hünər, həm də eyib, olar hər vaxt ziyanda,
Başla o hekayəni, bu təfsirin həddi yox.
Çəng çalan qocanın da, xidmətinin xeyri çox.

Xəlifə Ömər in zamanında yaşayan, çəng çalan qoca musiqiçinin hekayəti

O, bir musiqiçidir, dünyalrı şad etmiş,
E'cazkar fikirləri, çalğıyla icad etmiş.
Nəvasından qəlb quşum, uçub dövrən etlmiş,

¹ Səddiqə– Həzrəti peyğəmbərin sonuncu arvadı.

² Siddiq– Həzrəti Məhəmmədin özü nəzərdə tutulur.

Sədasından da huşum, özün heyran aylmış.
 O, dünyaya göz açmış, ömür sürüb qocalmış,
 Canı zəifləyərək, milçəklərə yem qalmış.
 Əgər o fil də olsa, qocalarsa şübhəsiz,
 Milçəklər edəcəkdir, onu gücsüz– qüvvəsiz.
 Onun beli əyilmiş, küpün beli tək olmuş,
 Qaşları göz üstünə, enib pərdə tək qalmış.
 O incə lətif səsi, canlar alan naləsi,
 Dönüb olmuş ikrahlı, bir dördayaqlı səsi.
 İgidlik, cəsarətdən, yaranan gözəl nəğmə,
 Tamamilə dəyişmiş, dönmüş ulaq səsinə.
 Hansı xoş olan bir şey, sonda naxoş olmamış
 Ya hansı ucalan şey, yerə naxış olmamış?!
 Yalnız çox əzizlərin, səsindən avazından,
 Çıxar surun sədası, daxili nəvasından.
 O könüllər ki, ondan, bu könüllər məst olmuş,
 Yoxluq varlığımızdan onunla cana dolmuş.
 Hər sözün, hər avazın, kəhrabası Ondadır,
 İlhamın ləzzətləri, vəhyi, razı¹ Ondadır.
 Elə ki, musiqiçi, qocalıb əldən düşər,
 Olar bekarçılıqdan, kiçik bir yumaq qədər.
 Söylədi tanrısına, Sən həyat verdin mənə,
 Lütf göstərdin Xudaya, çox bəsat verdin mənə.
 Baxmayaraq yetmiş il, günahlarım toplanmış,
 Ruzimi almamısan, hələ yerində qalmış.
 İndi qazancım yoxdur, olmuşam Sənə mehman,
 Səninçin çəng çalırım, Səndən istərim aman.
 Çəngini götürərək, oldu Tanrı axtaran,
 Yəsrib² qəbristanlığın, qəbul etdi o məkan.
 Dedi:– Haqqdan istərim, ipəyin dəyərini,
 Çünki Haqq yaxşı bilir, hər şeyin dəyərini
 Çoxlu çəng çaldı qoca, ağladı ağladıqca,
 Çəngini balınc etdi, bir qəbrə endi qoca.
 Yuxu apardı onu, can quşu azad oldu,
 Çəng öz çəng çalanından, uzaq oldu qurtuldu.
 Azad oldu cahanın, dərindən, əzabından.

¹ Razı– sirri.

² Yəsrib– Mədinə şəhərinin keçiş adı.

Sadə olan cahandan, canların əzasından.
 Onun Canı orada, macəra çəməmində,
 Əgər burda qalsaydı, heç düşməzdi kəməndə.
 Canıyçin Xoş keçərdi, bu bağda dincələrdi
 Bu qeybin səhrasında, çəməndə məst olardı.
 Özüm əlsiz– ayaqsız, səyahətlər edərdim.
 Dodaq ilə dişlərsiz, sirin şərbət içərdim.
 Dərddən qəmlərdən fariğ,¹ fikir ilə zikirsiz,
 Sakinlərlə edərdim, şirin söhbət məkrsiz.
 Gözüm bağlanmış halda, bir aləmi görərdim,
 Gülü– Reyhan, Lalələr, əl– ayaqsız dərərdim.
 Su quşu tək üzərdim, bal– əsəl dənizində,
 Sanki bir Əyyub kimi, müğtəsəl² dənizində³.
 Ki, Əyyub ayağını, yerə vurdu su axdı.
 Su ilə qüsul etdi, xəstəlik candan çıxdı.
 Bu dünya olduğundan, olsa on dəfə kəbir⁴
 O dünyanın yanında, yenə dardır, kiçikdir.
 Məsnəvi həcmi ilə, olsa bu dünya qədər,
 O dünyanın bir küncün, inanma təsvir edər.
 O yerin asimanla, fərqləri çox böyükdür,
 Qəlbimdir parə– parə, mənə bir ağır yüküdür.
 Bu cahan ki, mən onu, yuxularda görürəm,
 Özümü qol– qanadlı, səmalarda görürəm.
 O dünyanın yolunu, tapmaq olsaydı əgər,
 Bizim bu dünyamızda, qalardı nadir şəxslər.
 Fərman gələrdi yenə, sən olma heç tamahkar,
 Çıxandan sonra, düz get, ayağından tikanlar.
 Onun canı orada, qul tək əmr gözləyirdi,

¹ Fariğ–1) Boş asudə: 2) işini bitirib qurtarmış, daha işi qalmamış.

² Müğtəsəl– yerdən çıxan bulaq.

³ Su quşu tək üzərdim, bal– əsəl dənizində,
 «Sanki bir Əyyub kimi, müğtəsəl dənizində». Bu misra «Qurani Kərimdə» «Sad» surəsindəki 42– ci ayəyə işarədir. Ayə belədir:–
 «Urkuş biriclikə həzə müğtəsəlün baridun və şərabun»– (Ona belə buyurduq:) «Ayağını (yerə) vur! Bu, (yerdən çıxan bulaq) yuyunacaq və içiləcək sərin sudur! (Əyyub su ilə qusl edib, ondan içən kimi bütün xəstəlikləri getdi.).

⁴ Kəbir– Böyük.

Can deyirdi rəğbətlə, can qurban dinləyirdi.

**Qeybdən gələn səs yuxuda Ömərə:–
«Beytül–maldan¹ bir neçə qızıl pul qəbristanlı-
qda yatan qocaya ver» deməsi**

Bir gün Naqqı Ömərə, bir yuxu vadar etdi,
O, qəribə yuxunu, düşünüb fikrə getdi:
Təccüb eylədi ki, bu adi yuxu deyil,
Bunu məqsədsiz bilmə, Qeybdən gələn yuxu bil.
Başını yatağına, qoydu, apardı yuxu,
Haqqdan bir səda gəldi, canına doldu qorxu.
O nida əsil nida, sanki bir nəva kimi,
Nidanın əsli odur, müqəddəs səda kimi.
Türklə, Kürd, Farsla, Ərəb, başa düşdülər əcəb.
Nidanı eşitmədi, nə qulaq, nə dəki, ləb²
Nə ki, Türk ilə, Tacik, qara rəngli zəncilər,
Nəttə ağaclar, daşlar, bu nidanı bildilər.
Nər nəfəs ki, Tanrıdan, gəlir bizlərə tərəf,
Varlığa bir cövhərdir, bizə gətirir Şərəf.
Əgər O «hə» deməsə, verməsə icazələr,
Yoxluqdan xəbər gələr, verilər işarələr,
Daşlar ilə ağacın, bilgisindən danışdım,
Bunun bəyanı haqqda hekayədən söz açdım...

**Camaat izdiham edərək:– Sən onun üzə-
rində əyləşmisən, biz Sənin mübarək üzünü
görmürük, demələri və Minbər tikmələri;
həmin Hənanə Sütununun Rəsulullahın
fərağından nalə etməsi; Peyğəmbərin həmin
sütunun ah– naləsini açıq– aydın eşitməsi və**

¹ Beytül– mal– Dövlət pulu, büdcəsi.

² Ləb– dodaq

O Həzrətin həmin sütunla dialoqa qirməsi hekayəti

Hənanə¹ adlı sütun, Rəsulullah hicrindən,
Naləvü– zar edirdi, o böyük sahibindən.
Məclis ərəfəsində. Xütbələr oxunanda.
Ağah oldu cavan– pir, ahü– zar olunanda.
Rəsulun əshabları çox heyrətdə qaldılar,
Ki, nədən nalə edir, deyə nalan oldular
Rəsulullah soruşdu:– Nə istəyirsən Sütun?!
Dedi:– Bil, fərağından, canım olmuşdur Zəbun!²
Sənin ayrılığından, canım yandı– qovruldu.
Necə nalə etməyim, fərağdan can yoruldu.
Sənin taxtın mən idim, üstümdə otururdun!
Bəs nədən minbərdəsən, taxtını orda qurdun?!
Rəsul belə söylədi:– Ey ağacların Xası!
Ey, mənim sirlərimin, qoruyanı, arxası!
Əgər istəyirsənsə, Haqq səni Xurma etsin?!
Şərqli– qərbli, hər yerli, səndən xurmalar yesin?!
Ya da ki, o Aləmdə, Haqqın etsin bir çinar!
Əbədiyyətə qədər, etməyəsən ahü– zar?!
Dedi:– Mən o Dünyada, istəyirəm yaşamaq.
– Ey qafil ayıb işdir, ağacdən əskik olmaq!
O Sütunu basdırdı Nəbi, torpaq altına,
Ki, Həşrin³ adamı tək məqam verilsin ona?!
Ki, Sən başa düşəsən, Tanrı istəsə əgər,
Bütün dünya işindən, hər kəsi azad edər.
Hər kim Tanrı işində, olsa fəal, xoş rəftar,
Tapar məqamını⁴ O, əməldən kənar qalar.
Bu sirlərdən xəbəri, onun olmasa əgər,
Cəmadın¹ naləsini, O, necə təsdiq edər.

¹ Hənanə– Nalə edən mənasındadır. Bu bir quru ağac, sütun olmuşdur. Peyğənbər Əleyhissalam ona söykənərək və yaxud üstündə oturaraq ilahi hökümləri təbliğ edərmiş.

² Zəbun– qüvvətsiz, zəif, təqətsiz, əl– ayaqdan düşmüş.

³ Həşr– Axirət günü, qiyamət günü.

⁴ Məqamını– yerini, rütləsini.

Dedi:– Bəli könüldən, Haqqınla həm rəy ol sən.
 Ki, sənə deməsinlər, özün əhli nifaqsan².
 Əgər belə deyilsən, vaqiflərə əmr eylə,
 Çünki rədd olunmusan, bu söz ilə, kəlməylə.
 Yüz minlərlərlə daha çox, təqlid eyləyənlərdən,
 Şübhə edənlər oldu, güman düşdü dillərdən.
 Zənnə³ təqlid etməkdə, möhkəmdir dəlilləri,
 Qol– qanad bağlanmışdır, azad olmuş dilləri.
 Rəzil Şeytan indi də, tələ qurmuşdur yenə,
 Bütün bu kor məxluqlar, düşürlər tələsinə.
 Dəlil axtaranların, ayaqları ağacdən,
 Ağacdən olan ayaq, dözümsüz olur yaman.
 O qütbdən qeyriləri, tədricən gözəl olar,
 Onun mətanətindən, dağlar heyratə gələr.
 Korlar ayağı olan, əsa olarsa əsa,
 Korun əlindən düşməz, o kor dönməz kabusa⁴.
 O atlı ki, ordusu, orduya qalib gələr,
 Din əhlinə köməkdir, Sultanlarasa zəfər.
 Korlar əsalarıyla, yolu seçib görərlər,
 Haqqı pənahlıq etsə, təmiz açılar gözlər.
 Belə olmasa idi gözlülər od saçardı,
 Bütün korlar hamısı, o dünyaya köçərdi.
 Nə əkə bilər korlar, nə də ki, biçə bilər.
 Nə tikə bilər onlar, nə alver seçə bilər.
 Onlara rəhm etməsən, ehtiramın tutmasan,
 Bil, sübut ağacını, sən sındırıb atmısan.
 Bu Əsa necə olar, səninçin qiyas⁵, dəlil⁶,
 O Əsaya vermişdir, görməyə gözlər Cəlil⁷.
 O, əsanızı verdi, gəlməkçin ön sıraya,

¹ Cəmad– Qeyri– üzvi maddə; cansız maddə.

² Əhli– nifaq– araya ziddiyyət salan.

³ Zənn– Zənn etmə təsəvvür etmə

⁴ Kəbus– 1) pis, qorxulu (yuxu), 2) qarabasma, 3) Dəhşət

⁵ Qiyas– 1) Tutuşdurma; müqayisə; 2) bənzətmə; 3) ölçü; 4) müqayisə nəticəsi.

⁶ Dəlil– 1) əsas; 2) Dəstəvuz; argument, sübut. 3) nişan əlamət.

⁷ Cəlil– Böyük, uca yüksək; hörmət sahibi, 2) Burada Tanrı nəzərdə tutulur.

Əsəbdən vurdunuz siz, Əsanızı əsaya.
 Elə ki, Əsa oldu, döyüş nifrət aləti,
 O əsanı sındır sən, saxlama ədavəti,
 Korluq halqasını siz neçin gizlədirsiniz,?
 Ona nəzarətçini, araya gətiriniz.
 Onun ətəyini tut, sənə əsa o vermiş,
 Bax gör ata– babalar, əsadan nələr görmüş¹
 Əsa mar² olmasından, sütün dil açmasından,
 Musa ilə, Əhməddən, möcüzədən söz aç sən.
 Əsa ilana dönmüş, sütün ahu– zar etmiş,
 Beş növbə din yolunda, özünü nisar³ etmiş.
 Sənin ağlun kəsməsə, bizə qərribə gələr,
 Bəs nəyə lazım idi, belə çox möcüzələr?!
 Nə qədər ağıl kəsir, o ağılla dolanır,
 Bəyansız möcüzələr, öz– özünə fırlanır.
 Bu yol inkar olunmuş, onu naməqul⁴ bil, sən,
 Hər məqbəlin⁵ qəlbində, onu da məqbul bil, sən.
 İnsanın qorxusundan, vəhşi heyvanlar, divlər.
 Qaçaraq adalarda, qorxudan gizləniblər,
 Həm də Nəbilərimiz, möcüzələr etmişlər.
 Kafirlər qorxusundan başlarını örtmüşlər.
 Elə şəkllə düşmüşlər, müsəlman kimidirlər,
 Hiyləgərlik edirlər bilinməsin kimdirlər.
 Qızıl– gümüş yerinə, mis pul kəsənlər kimi,
 Padşahların adına, hər vaxt yonurlar simi⁶
 Zahiri sözlərində, Tahiddən danışirlar,
 Batində tamamilə, hədlərini aşirlar.
 Filosoflarımızın, söhbətə cürəti yox,

¹ Onun ətəyini tut, sənə əsa o vermiş,
 Bax gör ata– babalar, əsadan nələr görmüş
 Bu misra Qurani Kərimdə bir ayəyə işarədir. Həmin ayə «Bəqə-
 rə» surəsindədir.

² Mar– ilan

³ Nisar– 1) Saçma, səpmə, dağıtma; 2)Qurban– burada qurban
 mənasında işlənmişdir.

⁴ Naməqul– ağıla uymayan; ağıl qəbul etməyən.

⁵ Məqbəl– 1) Xoşbəxt; 2) Bəxti olan.

⁶ Sim– Burada gümüş mənasında işlənmişdir.

Onlar söhbət etsələr, Haqq dini qarışar çox.
Onların əl– ayağı, qeyri– üzvi maddə tək,
Onun canı nə desə, əl– ayaq da edəcək.
Baxma ki, dilləriylə, günaha yox deyirlər,
Əlləri– ayaqları, şəhadətlər verirlər.

Peyğənbər Səlləllahu Əleyhi və alehin möcüzəsinin izharı; Əbu Cəhlin əlində yumru daşların dilə gəlməsi və o Həzrətin Rəsulluğu- na şəhadət vermələri

Yup– yumru daşlar vardı, Əbu Cəhlin əlində,
Dedi:– Ey Əhməd söylə, ovcumdakı nədir, nə ?!
Əgər peyğənbərsənsə, ovcumda nə gizlənmiş?!
Çünki xəbərin vardır, göydə nələr düzlənmiş!
Dedi:– İstəyirsənmi, söyləyim əlində nə ?!
Ki, sonra söyləyəsən, Haqqın Rəsulu, mənə?!
Əbu Cəhl söylədi:– Rəsullar çox nadirdir!
Dedi:– Haqqımız bizim, hər bir işə qadirdir!
Dedi:– Altı parça daş, gizlədilmiş əlində,
Onların hər birindən, eşit bir dua səndə.
Ovucunun içindən, o altı yup– yumru daş,
Şəhadət vermək üçün, hər biri sındırdı baş.
«La İlahə» söylədi, «İlləllahı» da dedi,
Əhmədə Rəsulullah, deyib təsdiq eylədi!
Əbu Cəhl daşlardan, şəhadətlər eşitcək,
Onları çırpdı yerə, çox– çox hirsələndi, bişək!
Dedi:– «Sən tək dünyada, olmamışdır sehirkar»!
«Sehirkarlar şahısan, başında da tacın var»!
Bu möcüzəni görcək, Bu Cəhl yola düşdü,
Hirsdən dodaq çeynədi, evinə tərəf qaçdı.
Peyğənbərin yanından yola düşərək getdi.
O cahil yolda birdən, quyuya düşüb batdı.
O, möcüzəni görcək, rəngi qətrana döndü,
Bir qatı kafir oldu, bəxt çırağı tam söndü.
Kül ələndi başına, ləin kor tək deyindi,

Sanki İblis Adəmə, palçıq deyib öyündü.
Bu sozlərin sonu yox, qulaq as ey əmican,
Söhbəti davam eylə, o qoca çəng çalandan,
Qayıt yenə geriyə, dinlə mütribin halın,
Necə zəifləmiş o, təsvir eylə əhvalın.

Cəng çalan qocanın hekayətinin ardı və ona qeybdən gələn sifarişin çatdırılması

Bir səs gəldi qeybdən, söylədi ki, ey Ömər!
Bizim o bəndəmizin, halətinə¹ sal nəzər!
Bizim bir bəndəmiz var, qəbr içində uyuyur!
Qəbristanlıq tərəfə, zəhmət çək təşrif buyur!
Ey Ömər ayağa dur, «Beytül– maldan»² pul götür,
Yeddi yüz dinar pulu, o qocaya sən yetir.
Onun yanına tələs, söhbətin bizimlə bəs!
Bu miqdar pulu götür, o məkana sən tələs!
Həmin o miqdar pulu, götür xərcə oraya,
Xərci qurtaran kimi, özün qayıt saraya.
O qorxulu nidadan, Ömər qalxdı ayağa,
İşin icrası üçün, o baxdı sola– sağa.
Qəbristanlığa tərəf, üz tutub getdi Ömər,
Qoltuğunda həmin pul, ətrafa saldı nəzər,
Qəbristanlıq ətrafın, dolandı qaça– qaça,
Ətrafda heç kəs yoxdu, yalnız vardı o qoca.
Öz– özünə söylədi:– Daha qaçmaq nə lazım,
Yoruldu əldən düşdüm, bir qocadır, bir özüm.
Haqqım söyləmiş mənə, o bizim bəndəmizdir,
O çox ləyaqətlidir, imanlıdır, təmizdir.
Qoca çəngçi Tanrıya, ola bilərmə əziz?!
Əhsən! Ey sirr sahibi, sənə bir bəndəyik biz!
Yenidən dövr eylədi, qəbristanlığa baxdı,
Sanki bir şir ovunu, axtarırdı ov yoxdu.
Elə ki, inandı o, qocadan qeyrisi yox,
Dedi:– Qaranlıqlarda, qəlbi işıqlı da çox.
Ədəblə– ərkan ilə, həmin yerdə ayləşdi,
Səsləndi Ömər birdən, onun yuxusu qaçdı.
Qoca Öməri görcək bu işə mətəl qaldı.
Cəhd etdi çıxıb getsin, canına qorxu doldu.
Dedi:– Ey Tanrım mənim, Qeyibdə söylədiyin,
Mənə nişan verdiyin, qocadır, Sən dediyin!

¹ Halətinə– halına, vəziyyətinə.

² Beytül– mal– dövlət pulu, saray pulu.

– Qocanın surətinə, nəzər salanda Ömər,
 Onu utanan gördü, rəngi sap– sarı cövhər.
 Xülasə Ömər dedi:– Məndən qorxub qaçma Sən,
 Haqqın şad xəbərini, mən sənə gətirmişəm!
 Tanrı xasiyyətinin, mədhini vermiş Sənin,
 Ömər də valeh olmuş, payın gətirmiş Sənin.
 Mənim yanımda əyləş, məndən uzaq qaçma Sən,
 Ki, Sənin qulağına, bəxt sirrini açım Mən.
 Haqqın salam göndərdi sonra soruşdu səndən!
 Necəsən bu əziyyət, bu hədsiz qəminlə Sən?!
 İndi gətirmişəm Mən, sənə zəhmət haqqını!
 Xərclə, qurtaran kimi, gəl al rəhmət haqqını.
 Qoca bunu eşitcək, Bədəni əsdi yenə,
 Əllərini çeynədi, əl qatdı bədəninə.
 Səslənib qışqırdı o, dedi:– Misilsiz Tanrım!
 Əriyirəm şam kimi, yoxdur səbri– qərarım!
 Göz yaşı tökdü qoca, ağladı– ağladıqca!
 Cəngini vurdu yerə, onu sındırdı qoca!
 Dedi:– Ey Tanrımızdan, məni uzaqlaşdıran?!
 Ey məni düz yolumdan, qaytarıban çaşdıran?!
 Ey yetmiş il qanıımı, içən vermədən aman?!
 Ey, Sənin əməlindən, üzüm qaradır yaman?!
 Ey vəfalı, Ətalı, rəhimli Xudam mənim!
 Mən ömrü cəfaliya, rəhm eylə, rəhm edənim!
 Sən ömür verdin mənə, hər gün, o günə oxşar,
 O günlərin qiymətin, bilməyən necə yaşar?!
 Öz ömrümü xərclədim, günbəgün və dənbədəm,
 Yaşadım bütün ömrü, yaxşı– pis sabitqədəm!¹
 Cəng çalanda gələrkən, Rahla², pərdəyi Əraq³.
 Yox olurdu beynimdən, tezliklə acı fəraq⁴
 Vay, elə ki, gəlirdi, «Əfkənd»⁵ pərdəsi dilə,
 Ürək haldan gedirdi, ruhum qalxırdı zilə.
 Elə ki, iyirmi dörd, pərdədən düşərdi söz,

¹ Sabitqədəm– dayanaqlı, fikrində ardıcıl, ardıcıl.

² Rah– musiqidə bir pərdə.

³ Əraq– muğamda bir pərdə.

⁴ Fəraq– ayrılıq.

⁵ Əfkənd– Şərq musiqisində bir pərdənin adı.

Karvanlar da keçərdi, gecə olardı gündüz.
Ey Tanrı! Fəryad, fəryad, bu fəryadı sevəndən!
Ədalət istəyirəm, bəndədən yox tək Səndən!
Bu dünyada heç kəsdə, ədalət görmədim mən,
Yetmiş il ömür sürdüm, təkcə haqqım verdin Sən!
Kömək heç kimdən almam, Sənə meyil salandan,
Yalnız kömək alaram, mənə yaxın olandan,
Ki, bu mənəm– mənəmlik, Çəngdən gəlmişdir mənə,
Səni görəndən sonra, o, düşdü gözdən yenə!
Sənin olduğun kimi, o da sayan olsa Zər,
Ona¹ tərəf diqqət et, özünə salma nəzər
Onun tək ağlamaqdan, Sən də bizar olardın.
Çox illik günahları, sayıb yada salardın.

Ömər in qocanı ağlamaq fikrindən daşın- dırması və ifrata varmamağı tövsiyə etməsi

Sonra Ömər söylədi:– Sənin ahu– zarlığın,
Həm də nəticəsidir, səndəki huşyarlığın.
– Bir az təsir edərək, dəyişdi onun halın,
Ayırdı dərdi– qəmdən, dağıtdı pis əhvalın.
Huşyarlığımız olmuş, keçmiş, keçmişdə qalmış,
Sənin gələcəyinsə, Tanrıya meylin salmış.
Hər ikisinə odu, nə qədər vuracaqsan?!
Ney kimi dilim– dilim, sonda sən olacaqsan!
Bəndlər neylə olsa da, onunla həmrəz² deyil,
O dodaq, o avazla, neylə həmtəraz³ deyil.
Sən öz tüpürcəyini, yalasan bir dönüksən,
Evinə dönən kimi, özünə də, dön bir sən.
Ey, sənin xəbərlərin, xəbərlərdən bixəbər,
Həmçinin sənin üzrün, günahdan olmuş betər.
Yol özü fani olmuş, başqa bir yola enmiş.
Huşyarlığın özü də, başqa qünaha dönmüş.

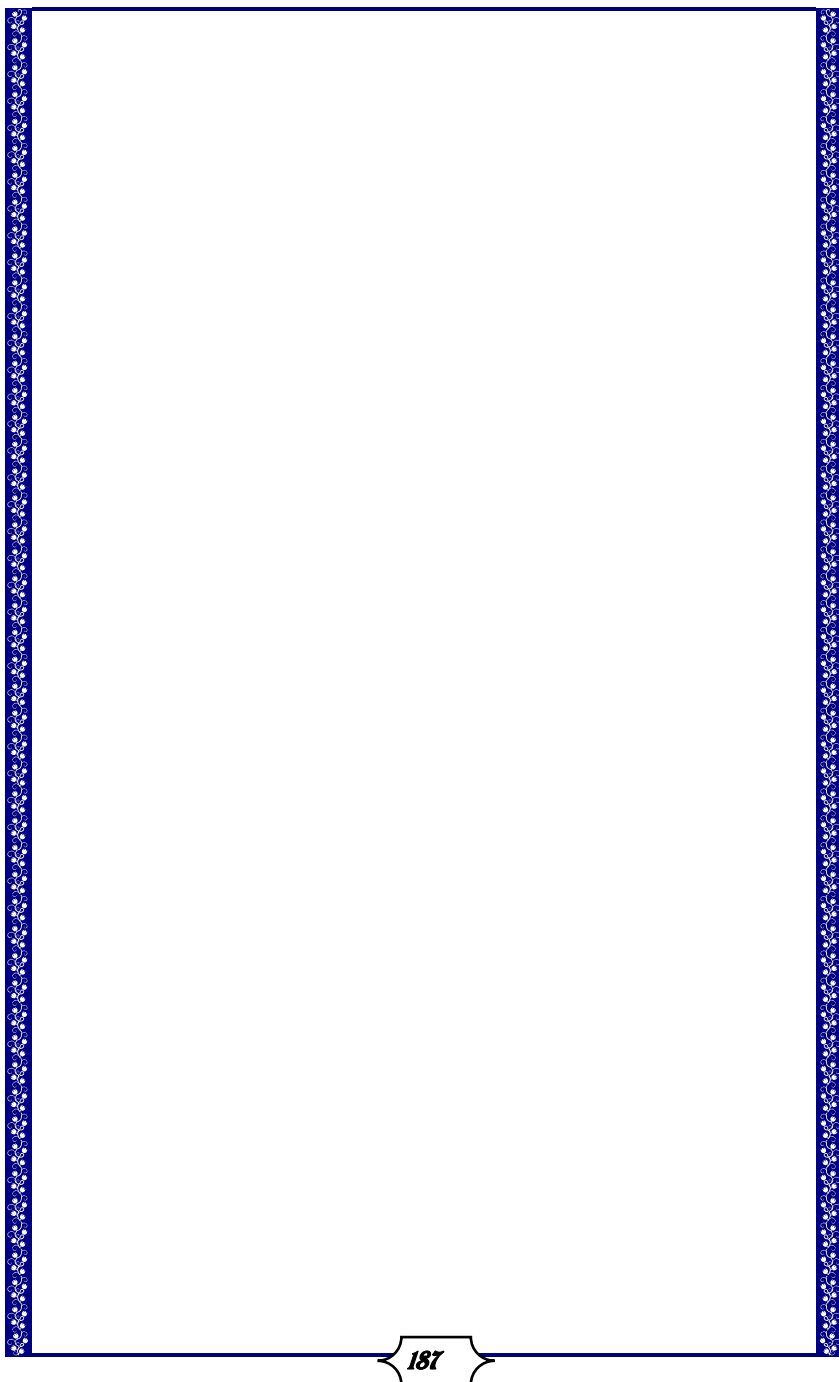
¹ Ona– Burada Tanrı nəzərdə tutulur.

² Həmrəz– sirdaş, bir sirr sahibi.

³ Həmtəraz– uyğun, müvafiq.

Tövbə yolu axtaran, ey sən keçmiş halından,
 Nə vaxt tövbə edərsən, o tövbədən söz sal sən.
 Gah öz zəif səsinlə, qibləyə söz deyirsən,
 Gah da ağlamağınla, ahu– zarlıq edirsən,
 Çünki ağıllı bir şəxs, sirlər aynası oldu,
 Qoca olan bir insan, daxildən nurla doldu.
 Ağlamayan gülməyən, bir insana çevrildi,
 Əvvəlki canı getdi, başqa bir can dirildi.
 İcdən heyrətə gəldi, bir anda o dirçəldi.
 Torpaqdan çıxdı çölə, asimana yüksəldi,
 Axtarış aparılır, axtarışlar içində,
 Mən bunu dərk etmişəm, sözün, söz var içində.
 Halla sözlər yaranmış, danışmaq, demək üçün,
 Qərq olmuş Zülcəlalın¹ tərifin vermək üçün
 Elə qərq olmusan sən, xilas olmağın çətin,
 Ya da dənizdən qeyri, yerdə qalmağın çətin.
 Küllə qovuşan ağı, qəbul edən deyilsən,
 Əgər xahiş eyləsən, xahişi üstün bil sən.
 Əgər xahiş çatarsa, başqa xahiş üstünə,
 O dəniz dalğasının, çatar bir ucu sənə
 Çünki qocanın halı, bizə də gəlib çatmış,
 Onun qocalmış canı, dalğa üstündə yatmış.
 Qoca sirr ətəyini, açıb sərdi ətrafa,
 Yarisin dillə dedi, yarı verdi ah– ufa.
 Bu eyş– işrət ardınca, qurğular da quruldu,
 Yüz min canlar, bəlkə də, dəyişilib duruldu.
 Canın milçək ovunda, canını qurban eylə,
 Günəş kimi canını, cahana ver, can eylə.
 O göylərdəki günəş, can səpir yer üzünə,
 Bir yandan boşalsa da, bir yandan dolur yenə.
 Ey Günəş canları səp ,qoy sevinisin Mənəvi,
 Bu qoca dünyamızı, et yeni iman evi.
 İnsanlar vicudunda, canlar rəvandır– rəvan,
 Çünki qeyibdən gəlir, təmiz su tək hər zaman.
 Zaman– zaman qeyibdən, yeni– yenisi gəlir,
 Və bu sirrli dünyadan, çıxıb qeyrisi gəlir.

¹ Zülcəlal– cəlal sahibi (Tanrı nəzərdə tutulur).

**Hər gün bazar başında iki Mələyin car
çəkməsinin təfsiri. Həmin Mələklər belə de-
miş:– Mücahid ömrünü Haqq yoluna sərf et-
məlidir. (yəni cihad etməlidir), boş və batil yerə
yox!**

Nəsihət məqsədiylə, Peyğəmbər söyləmişdir:
– İki mələk bazarda, car çəkəcək demişdir,
Tanrı xərcləyənlərə, sən də var– dövlət gətir,
Bir dirhəm xərcləmişsə, əvəz birə min yetir,
Ey tanrı xəsislərə, imkanını vermə Sən,
Ziyan– ziyan dalınca, gətir sevindirmə Sən.
Tanrı xərcləyənlərə, yaxşı xələf bağışla,
Amma xəsislərə Sən, başa kələf bağışla.
Xərcləyənlə xəsisin, arasında məqam var.
Əgər məqam olarsa, məkan təsirli olar.
Nə qədər xəsislər var, yaxşıdır xərcləyəndən.
Haqqın malını, haqqdan qeyri yerə vermə Sən.
Ki, əvəzin tapasan, girəsən arasına,
Ki, sən də keçməyəsən, kafirlər sırasına.
Dəvələr qurban edib, edirdilər həmlələr,
Mustafa qılıncına, bəlkə qalib gələlər?!
Haqq gücünü yada sal, Rəsulundan xəbər al.
Haqqın işi bilinməz, bilənin yanında qal.
Bir şah tərs qulamına, ədalətlə yanaşdı.
O da şahın malını, dikbaşlarla paylaşdı.
Qəribədir bu işi, o ədalət sayırdı,
Bu bol– bol paylamamı, o, səxavət sayırdı.
Dikbaş ədalətiylə gəldi şah qarşısına,
Öz üzü qara oldu, xeyri dəymədi ona.
Nəbini qorxudanlar, bilin qəflətdədirlər!
Qurbanlar da kəssələr, xeyrə həsrətdədirlər!

**Ərəb Sərkərdələrinin qəbul
məqsədi ilə qurban kəsmələri**

Məkkə sərkərdələri, döyüşdə Nəbi ilə,
Qurbanlar kəsirdilər, qəbul məqsədi ilə.
Bu mömin haqda hamı, qorxuyla danışdı,
Siratül– müstəqimdən, namazdan söz qoşurdu.
Qızıl dirhəm paylamaq, söz qoşmağa layiqdir.
Din yolunda can verən, Tanrısına aşıqdir.
Haqq üçün çörək versən, çörəyini verərlər!
Haqq üçün ürək versən, ürəyini verərlər!
Əgər töksə yarpağın, Haqq yolunda bir çinar.
Onun yarpaqsızlığın, yox edər Pərvərdigar.
Əgər saxlamazsansa, paylarsansa malını,
Xudan payımal etməz, qaldırar əhvalını.
Hər kim əkib– biçərsə, boşaldarsa anbarın,
Tanrı məhsulun verər, bol edər tarlaların.
Hər kim məhsulun yığar, anbarlarında qalar,
Həmin məhsul bit salar, siçanlara yem olar.
Bu cahanı inkar et, sübut qapısın axtar,
Surətin sənin heçdir, mənə qapısına var.
Şor və acı canları, qılnc altından keçir,
Şirin dənizlər kimi, canları al öyüd ver.
Ola bilmirsən əgər, daxil bu asitana¹,
Sən bir qulaq as mənim, söylədiyim dastana.

Səxavətdə Hatəmi Taini keçən bir Xəlifənin dastanı (hekayəti)

Çox qədim zamanlarda, bir xəlifə var idi,
Hamı Hatəmdən üstün, onu tanıyar idi.
Kərəm etməkdə xalqa, ad– san çıxarmışdı o,
Kasıblıq, ehtiyacın, yerdən qoparmışdı o.
Onun bəxşislərindən, anbarlar boşalmışdı,
Onun ədalətindən, hamı kamlar almışdı.
Dünyada hamı üçün, torpaq, bulud, ab² idi,

¹ Asitan–1) kandar, astana, eşik; 2) bargah, dərgah, saraya giriş qapısı.

² Ab– su.

Bağışlama məzhəri¹, bu işdə vəhhab² idi.
 Ətasından məhsul, bar, təlatümə gəlmişdi,
 O pak vücudə tərəf, qafilə düzəlmişdi.
 Ehtiyac qülləsiydi, dildə inkar yox idi,
 Dünyada tanınırdı, şan– şöhrəti çox idi.
 Həm Əcəmdə³, həm Rumda, Türküstanda, Ərəbdə,
 Onun səxavətindən, təriflər idi, dəbdə.
 O bir «Həyat suyu»ydu, Kərəmin dəryasıydı,
 Ərəblərə, Əcəmə, dirilik aynasıydı.
 Belə bir əyyamda Sən, o Sultanı yada sal
 Qulaq as bu dastana, ətraflı məlumat al.

Bir ərəb dərvişiylə arvadının bir-biriylə kasıblıq və çarəsizlik barəsində macərəsi

Bir ərəb dərvişinin, gecə arvadı dindi
 Dava– dalaş eyləyib, həddən artıq deyindi.
 Kasıblıq əldən salıb, cəfalar çəkirik biz,
 Bütün aləm kef çəkir, dərdi– qəm əkirik biz.
 Çörəyimiz çörək yox, çürüdən dərdi– qəmdir,
 Su kuzəmizdə su yox, göz yaşıdır, ələmdir.
 Libasımız günlərlər, günəşin şüasıdır,
 Gecələr yorğanımız, ayın parlamasıdır.
 Ay haləsini çörək, gündəsi tək sanırıq,
 Odur ki, əlimizi göylərə uzadıırıq.
 Dərvişin kasıblığı, doğur dərvişliyindən,
 Ruzisizliyi onu, boğur dərvişliyindən.
 Qohumlar yad kimidir, bizdən qaçırlar haman,
 Sanki biz Samiriyik¹, xalqdan uzağıq yaman.

¹ Məzhər– 1) bir şeyin zahir olduğu yer; 2) təzahür; 3) yetişmə, nail olma.

² Vəhhab– bağışlayan, səxavətli.

³ Əcəm– İran nəzərdə tutulur.

Əgər bir qonşudan mən, istəsəm azca darı,
 Onlar mənə deyərlər, götür apar azarı.
 Ərəbə döyüşdə, cəng², əgər fəxarətdirsə,
 Biz ərəblər üçünsə, xəta vermiş səs– səsə.
 Nə döyüş, döyüşsüzdə, əzasız olmuşuq biz,
 Əldə qılıncımızla, çaşıban qalmışıq biz.
 Nə xəta, xətasızda, biz atəş içindəyik,
 Nə nəva, nəvasızda, biz qan– yaş içindəyik.
 Nə ətə, ətəsiz biz, gədalıqdan bezmişik,
 Milçəkləri havada, əlimizlə əzmişik.
 Bizə qonaq gələrsə, bizdə olarsa aram.³
 Gecə yatarsa bizdə, kürkünü çıxardaram.
 Bu üsul macəradan, söhbətlə, danışığıdan,
 Həddindən artıq sözlər, söylədi yansaqlıqdan.
 Ki, bu inadkarlıqdan, olmuşuq kasıb, zəlil,
 Yandıq istirablardan, zərərdən olduq rəzil.
 Nə vaxdacan beləcə, zəlilliyə dözək biz?!
 Düşək atəş bəhrinə⁴, od içində üzək biz?!
 Əgər bir gün qəfildən, qonaq gələrsə bizə,
 Xəcalətlər bürüyür, dərd çökür qəlbimizə.
 Əgər qonaq gedəndə, çarığın versə bizə,
 Onun çarığın xorək, bilərik özümüzə.
 Bu barədə alimlər, çox kəlamlar söyləmiş,
 Cəmərd evində qalmaq, məsləhətin eyləmiş.

Möhtac Müridlərin qürrələnməsi, yalandan özlərini «Vəhdəti Vücut» Şeyxlərinə oxsatmaları, qızıl– gümüşü axirət «qızılından»

¹ Samiriyik– İslam Əsətinə görə Musa peyğənbər zamanında yaşayan məşhur bir Zərgər var imiş. O qızıldan qayırdığı dana ilə Musa ümmətini yolundan azdırarmış. Həmin zərgərin adı Samiri imiş.

² Cəng– müharibə

³ Aram– Sakit

⁴ Atəş bəhri– od– alov dənizi nəzərdə tutulur.

üstün tutmaqları və əsas «qızılı» tapa bilmə- mələri haqqında

Sən o şəxsin müridi, həm də ki, qonağısan,
Gəl onun məhsulunu, ayırd et çör– çöpündən.
Onun cürəti yoxsa, sənə necə güc gələr,
O, sənə nur verməsə, səndə güc ola bilər?!
Əgər o nur almasa, Tanrının Quranından?!
Qeyriləri necə bəs, nurlar alarlar ondan?!
Korluğunu necə bəs, aradan götürəcək?!
Nə edəcək ki, gözlər, yenidən tam görəcək?!
Bizim halımız belə, keçir çox əzab ilə,
Heç bir qonağımız yox, qonaqsızlıq bax, belə.
On illik qəhətliyi, görməmişənsə əgər,
Gözlərini geniş aç, üzümüzə sal nəzər.
Zahirimizə bizim, rəqibdir daxilimiz.
Qəlbimiz zil qaranlıq, parıldayır dilimiz.
Yox tanrı məhəbbəti, ondan yox qəlbə əsər,
İddiada ikinci, Şis ilə Əbül– Bəşər¹
Divlər salmamış onu, hələlik öz cildinə,
Hər yerdə söyləyir ki, bir dayağam mən dinə.
Çoxları dərviş sözün, oğurlayıb öyrənmiş,
Güman eyləsinlər ki, o da olmuşdur dərviş.
Bayazidin sözlərin, bir qədər əzbərləmiş,
Daxildə yezid kimi, Yezidə o dərs demiş.
Kim bərabər tutursa, onu Bəyazid ilə!
Məşhər günü, həşrdə, olacaq Yezid ilə!
Asiman süfrəsindən, bir az çörək alammaz,
Haq onun qabağına, bir sümük də tullamaz.
Karvansaray tikmişəm, qışqırıb etmiş nida,
Haqqın Naibiyəm mən, mənəm Xəlifəzadə.
Buruq– buruq burulan, ey siz sadə qəlblilər!
Kaş, yeyə bilməyəsiz, can süfrəmdən heç nələr!
İllərcə vədə verən, şəxslər vədədən bolmuş,
Ətrafı dürrlə dolmuş, sabahsa bom– boş olmuş.

¹ Şis ilə Əbül– Bəşər– Bəşərin Atası Adəm Əleyhissalam və Şis peyğəmbər nəzərdə tutulur.

Müddətlər lazım bizə, açılınsın insan sirri,
Tam aşıkara olaraq, bilinsin sirrin yeri.
Bədən divarı altda, vardırımı xəzinəsi?!
Ya qarışqa, ilan, əjdahanın kəndəsi?!
Yoxlanılan zamanda, tapılmasa xəzinə,
Ömür çox hədəf getmiş, belə ömrün xeyri nə?!

**Bir müridin yalançı, saxtakar Şeyxə sə-
daqətlə etiqad etməsi; Şeyxin qalxa bilmədiyi
məqama yuxuda çatması; Suyun və odun ona
zərər gətirməməsi; Onun Şeyxinə isə Zərər gə-
tirməsi haqda çox nadir bir hadisənin bəyanı**

Lakin nadir hallarda, ziyalar şölə saçar,
Yalançıdan da fayda, gələr könlünü açar.
O, yaxşı əmələndən, məqamına yüksələr,
Baxma ki, can saydığı, Şeyxi ona fənd gələr.
Gecə qaranlığında, qüvvə axtarar tapmaz,
Qibləni tapmasa da, qəbul olacaq namaz.
Rəqibinin başında, canı ona qəhətdir,
Bizə sə çörək qəhət, bu zahiri cəhətdir.
Biz neçin qərüb kimi, özümüzü gizlədək?
Yalançı namaz üçün, canları nisar edək?
Həyatda hər kişinin, başına işlər gələr!
O, Şeyxin tanımadı, ötsədə aylar, illər!

Həmin Ərəbin arvadına səbr diləməsi

Ər arvada söylədi:– Nalədə nə görmüsən?!
Ömründən nə qalıb ki, çoxunu ötürmüşən?!
Ağıllı şəxs az– çoxa, nöqsan tək nəzər salmaz,
Çünki onun hər biri, sel kimi axar qalmaz.
İstər təmizlik, saflıq, istər qara üz lü sel,
Deyilsə daim, ona, çox da sən bağlama bel.
Bu aləmdə minlərlə, canlılar ömr edirlər,

Onlar sözsüz– söhbətsiz, eyşdə– işrətdədirlər.
 Göyərçin Tanrısına, çox şükürlər söyləyir,
 Yarpaqlar arasında, axşam dua söyləyir.
 O cəlalı Tanrıya, «Həmd» oxuyur bülbüllər,
 Ruzi verənimiz Sən, deyildir qızıl güllər.
 Qızıl quş səhralarda, şahlığını rədd etmiş,
 Leş yeməyin tərək etmiş, Tanrıya tərəf getmiş.
 Fillər də milçək qovmur, tərək etmiş bu adətin,
 Olmuşlar, Haqqa yaxın, Haqq da verər niyyətin.
 Sinəmizdə yer edən, bütün qəm ilə kədər,
 Tufan küləkdən gələr, qubar tək qəlbə enər,
 Nəsli kəsən bu qəmlər, bizçin orağ kimidir,
 Belə– elə vəsvəsə, bizçin sorağ kimidir.
 Sən bil hər bir əziyyət, ölümün parasıdır,
 Ölümün bir parası, özünün çarəsidir.
 Ölüm parasından sən, qaça bilməsən əgər,
 Bil ki, ölüm külünü, sənin başına səpər.
 Ölüm parası əgər, səninçin olsa şirin,
 Bil ki, edəcək şirin, Tanrı «küllün»¹ hər birin.
 Dərdlər ölumdən gəlir, daxil olur elçi tək,
 Onun sən elçisindən, üz döndərmə, zəhmət çək.
 Kim ki, şirin yaşayır, acı ölümə ölür,
 Kim ki, tənin bəsləyir, tənini torpağa dönür.
 Qoyunları səhrada, otlaqlara sürərlər,
 Hansı kök olan kimi, başını tez üzərlər.
 Gecələr ötüb keçdi, səhərlər gəldi Qəmə, r,
 Nə vaxtadək beləcə, əfsanə davam edər.
 Sən cavanlıq dövründə, hər şeyə qane dedin,
 Oldun qızıl tələb sən, əvvəl zər özün idin.
 Zər idin çox meyvəli, bir gün düşdün qiymətdən,
 Meyvə yetirdiyin vaxt, çürüdün yetişmədən.
 Meyvələrin çox şirin, dadlı, ləzzətli olsun,
 Parlasın ətir saçsın, ətraf ətirlə dolsun.
 Bizim oxşarımızsan, olmalıyıq həmsifət,
 Ki, işlər görə bilək, edək daim məsləhət,
 Cütlər oxşar olmalı, alma cüt olan kimi.

¹ Küll– bütün, hamı, hamısı, Tanrının yaratdığı yaratdığı hər şey nəzərdə tutulur.

Necə ayaqqabılar, ayağa qalan kimi.
Ayaqqabıdan biri, dar gəlsə ayağına,
Nər iki ayaqqabı, lazım deyildir sana.
Cütlərin biri xırda, digər böyük olarmı?
Heç şir canavar ilə, cüt meşədə qalarmı?!
Dəvənin belində yük, getməz çox uzaq yolu,
Biri boş çuval olsa, digərisə tam dolu.
Mən gedirəm cürətlə, düz qənaətə tərəf,
Sən sə neçin gedirsən, tam qəbahətə tərəf.
Kişi qane olmuşdu, «İxlasın»¹ sirlərindən,
Qadınla danışdı, kəramət dürlərindən.

**Qadının kişisinə, öz qədr– qiymətindən,
məqamından danışma deməsi, özünü tərifləmə
deyərək nəsihət etməsi. «Baxmayaraq ki, bu
sözlər doğrudur, amma bu sənin məqamın dey-
il, öz məqamından yüksək söz demək ziyan gə-
tirər» deməsi**

Qadın qışqırır dedi:– Ey namusdan dəm vuran,
Mən sənin sehirinlə, olmam qarşında duran.
Boş sözlərinlə dəvət, iddiasında olma,
Get, böyüklük, hiylədən, təkəbbürdən söz salma.
Nə qədər təmtəraqlı, sözlər söyləyəcəksən?
Öz işinə, halına, bax, gör xəcalət çək sən!
Təkəbbür, iddialar, lovğalıq səndə hardan?
Uzaqlaşdır qəlbindən, qurtul bu əzablardan.
Təkəbbür çirkinlikdir, dilənmək ondan da pis,
Soyuqlar, qarlı qışlar, yaş libas pisdən də pis.
Nə qədər danışarsan, yaxşıdır «badi– burut»²
Ey kişi evin sən, sanki «Beytül– ən kəbut»¹

¹ İxlas– Təmiz məhəbbət, sədaqət, ürəyi təmizlik, Səmimiyyət.

² Badi– burut– Burada bığ mənasında işlənmişdir.

Qənaətdən nə vaxt sən, canını qurtarmısan?!
 Qənaət işlərində, sən ad– san çıxarmısan.
 Reyğənbər belə demiş:– Qənaət etmək bir gənc²
 Sən ayıra bilmirsən, gənc hardadır, nədir rənc³
 Xəzinən yoxsa, sən, qənaət olar hardan?
 Nəçin sən dəm vurursan, rəncü– qəm, ahü– zardan?!
 Məni öz cütün sayma, qoltuğuma az ver sən!
 Mən insaflı cütünəm, dəğəl⁴ cüt deyiləm mən.
 Sən Şah ilə, bəy ilə, necə otur– durursan?
 Milçəyin göydə necə, sən damarın vurursan?
 İtlərlə sümük üçün, cəngi– cədəldəsən sən,
 Qarnın boş olduğuyçün, ney tək nalədə sən– sən.
 Mənə tərəf baxma sən, zəlil– zəlil, belə– süst,
 Ki, məndə söyləməyim, damarında nə dürüst.
 Aqlını məndən üstün, hesab edirsən nədən?!
 Sən aqlımın azlığını, harada hiss edirsən?!
 Çirkin canavar kimi, mənə hücum etmə, qan!
 Ağılsızlıq yaxşıdır, bədnam ağıllılıqdan!
 Çünki sən bu aqlın, xalqa çox– çox ziyandır!
 Sən bil, o, ağıl deyil, əqrəb ilə ilandır!
 Sənin məkrin, zülmünü, Allahımız yox etsin,
 Sənin hiyləli əlin, qısalsın, qısa bitsin.
 Həm ilansan, həm də ki, ilanı ovsunlayan,
 Sən bir bədnam Ərəbsən, həm ilan, həm ovlayan.
 Qarğa çirkinliyini, başa düşərsə əgər,
 Dərdi– qəmdən, qar kimi, suya dönər əriyər.
 Ovsungər olan kişi, düşmən kimi sayılır,
 O, ilan ovsunlayır, ilan ondan bayılır.
 Əgər olmasa onun, tələsi ilan üçün,
 Necə bəs o, ilanın, azalda bilər gücün.
 Ovsun edən kişiyə, tamah, qazanc güc gəlsə,
 Tapa bilməsə ilan, dərddən başı gicəlsə,

¹ Beytul– ən kəbut– Bu sözün hərfi mənası «Hörümçək evidir». Lakin bu söz «Qurani Kərimdə» «Ənkəbut» surəsindəki 40– cı ayəyə işarədir.

² Gənc– Xəzinə.

³ Rənc– Əziyyət.

⁴ Dəğəl– 1) Hiylə, xəbislik; 2) Hiyləgər, xəbis.

İlan ona söyləyər, indi dinlə məni sən,
Bizim ovsunu gör sən, öz ovsunun görmüsən.
Tanrımızın adıyla, sən məni aldatmısan,
Məni rüsvay etmişən, şər işlərə qatmışan.
Fikirlər sənin fikrin, Haqqa aid edirsən,
Haqq adı sənə sipər, özün altdan gedirsən,
Tanrının adı alar, səndən intiqamını.
Tapşırıram Haqqıma, vücudunu, canını,
Mənim yaralarımı, bədənində yaratsın,
Ya səni də mənim tək, öz zindanına atsın.
Tikanlı sözlərilə, qadın kişini döydü,
Hökümləri oxudu, sözlərinə son qoydu.
Kişi bu tənələri, qadınından eşitcək,
Bildi vəziyyət necə, görək o nə deyəcək!

**Kişinin qadınına:– Kasıblara zəllilər kimi
baxma; Haqqın işinə ağılın gözüylə, bax; Ka-
sıblıqdan tənəylə Danışma; Kasıblığında şükr
eylə– deməsi**

Dedi:– Ey qadın söylə, qadınsan ya qəm sevən,
Kasıbam fəxr edirəm, mənə tənə etmə sən.
Var– dövlət ilə qızıl, başda papaq kimidir,
Papaq başda çox qalsa, o bir qapaq kimidir.
Başda zülf qıvrım– qıvrım, olsa əzəldən gözəl.
Papağı götüründə, olar, gözəldən– gözəl.
Haqqla bir olan kişi, sanki bir göz kimidir,
Göz qapağı açıqsa, gecə, gündüz kimidir.
Hər şey istənən zaman, satışa aparılar,
Satış zamanı çıxar, eybi örtən paltarlar.
Eybi olarsa, necə, libas çıxara bilər?
Bəlkədə libas özü, bir hiylə qura bilər?
Deyər xəcalətlidir, həm yaxşıdan, həm pisdən,
Soyunmaq qorxusundan, qaçar o alan kəsdən.
Xacəməz qeybə özün, qulağadək qərq etmiş,
Xacənin malı vardır, malın eybini örtmüş.
Tamahdan eybi görməz, o acgöz gözü doymaz.

Hətta qəlbləri tutar, toplayar özü doymaz.
 Əgər gəda sözünü, deyərsə üstü bəzək,
 O, dükana yol tapıb, mal ala bilməyəcək.
 Dərvişlərin əməli, aqlın rəyidir dürüst,
 Dərvişlər tərəfə sən, baxma belə süst– süst.
 Əməl dərviş əməli, aqlımdır mənim fikir,
 Haqqım dəmbədəm mənə, Ətalar¹ göydən tökür.
 Bəlkə bütün dərvişlər, fikrindən mülkü– malın,
 Sanki oruc tutmuşlar, hökmüylə Zülcəlalın.
 Haqqı - Talamız bizim, ədalətli, adildir,
 Heç adil zülm edərmə, baxma ki, O qadirdir.
 O, birinə bəxş edir, var– dövləti sərvəti,
 Qeyrisinin başına, vurur odlu Zərbəti!
 Atəşdə yana– yana, gümanı Tanrısına,
 Dünyanın Xaliqinə, iman Tanrısına.
 Kasıblıq şərəfətdir, bu sözlər məcaz² deyil,
 Kasıblığın içində, gözəllik də az deyil.
 Qəzəbindən mənə sən, ləqəblər uydurmusan!
 Mənə ilan, ilançı, damğasını vurmusan!
 İlanı tuturamsa, dişlərini tökürəm,
 Bu işimlə ilançın, ölümə sədd çəkirəm.
 Çünki ilan dişləri, ona düşməndir, düşmən,
 Düşməni dəyişdirib, edirəm elmi sevən.
 Ovsunu tamah üçün, oxumuram axı mən,
 Əksinə bədbəxt edib, əzirəm tamahı mən
 Allah eləməsin qoy, tamahım qəlbdən deyil,
 Qənaətdən qəlbimdə, səxavət bir aləm, bil.
 Sən armud başındasan, kökü bu cür görərsən,
 Armuddan düşsən yerə, gümanı dəyişərsən.
 Elə ki, fırlandın sən, çaşıb heyran qalarsan,
 Evi fırlanan görəsən, vəziyyəti anarsan.

«Hər bir kəsin əməli Ondandır, Oradandır. Hər bir kəs həlqəsindən və yaxud dairəsin-

¹ Ətalar– bəxşişlər, paylar.

² Məcaz– burada kinayəli, eyhamlı deyil mənasını verir.

**dən öz vicudunu görür; Mavinin parıltısı günə-
şi mavi edər, qırmızının parıltısı qırmızı; Əgər
parıltılar rənglərdən çıxsalar ağaracaqlar və
bütün başqa parıltılardan O daha düzdanışan
olar» ın bəyanı**

Əbu Cəhl Əhmədi görüb, söylədi belə:
– Bəni Həşim nəslini, saldın sən dişə– dilə.
Məhəmməd ona dedi:– Sənin doğrudur sözün!
Lakin yolun əyridir, sən də seç yolun düzün.
Vəfalı dostu gördü, dedi:– Sən ey günəşim,
Şərqdən qərbdən parlağa, mənənin parla məhvəşim¹
Əhməd dedi:– Düz dedin, ey munisim əzizim,
Ey doqquz yaşlı olan, budur sənə düz sözüm,
Eşidənlər dedilər:– Bizə rəhbərlik edən?!
İki ziddə nəçin bəs, düzdanışan dedin sən?!
Dedi : Mən bir güzgüyəm, silinib təmizlənmiş.
Türkdə, Hinddə görürlər, məndə nələr gizlənmiş.
Hər kim ayinə ilə, oturarsa üzbə üz.
Özünün yaxşı– pisin, görəcəkdir düpbədüz.
Ey qadın baxsan mənə, tamah məqsədi ilə.
Bu savab axtarmağın, faydası gəlməz dilə.
O tamah sənin üçün, ənamlı zəhmət, olmuş.
Hani belə tamah ki, faydası ismət olmuş.
Bir– iki gün dalbadal, bir kasıbı yoxla sən,
Onun kasıblığında, qənimət görəcəksən.
Səbr et kasıblığınla, qoy sənin bu məlalın,²
Qədir - qiymətli olsun, yanında Zülcəlalın.
Başını itirmə , gör, canlar var yer üzündə,
Qənaətdən qərq olmuş, üzür bal dənizində.
Yüz minlərlə cana bax, həyatlar acı, zəhər.
Sanki bir pələncdirlər, ətrafları gülşəkər.
Əfsus çox heyif ki, sən, canımda yerləşmişdin,
Canımda ola– ola, qəlbimi vurdun, deşdin.

¹ Məhvəş– ay kimi, aya bənzər.

² Məlal– hüzn, kədər, qəm.

Bu sözlər bir süd kimi, canların döşlərində,
 Sagmasan xoş nəgməylə, süd olmaz öz yerində.
 Dinləyən təşnəlikdən, belə axtaran olmuş,
 Vaiz ölü üstündə, belə rövzəxan olmuş.
 Yeni dinləyən gəlsə, olsa kədərsiz– qəmsiz.
 Yüz dilli danışmaqdan, olar kar– lal, zil– bəmsiz.
 Qapımdan bir naməhrəm, daxil olsa otağa,
 Arvad– uşaq gizlənər, heç kim çıxmaz qabağa.
 Əgər bir məhrəm gəlsə, afət– bələdan uzaq
 Ailə məhrəm bilib , üzlərini açacaq,
 Bir şey yaradılsa, çox gözəl yaraşıqlı,
 Gözləri oxşayar o, edər onu işıqlı.
 Hər nəyi sə çox yaxşı, çox gözəl yaradırlar.
 Onu «görən gözlərin» baxmasıyçın edirlər.
 Hər bir şeyi çox yaxşı , etsələr yaraşıqlı ,
 Görən gözlər üçündür , görən gözlər işıqlı.
 Çəngin zəngin nəgməsi, zili, bəmi, xoş səsi.
 Kar qulaga nə lazım, yoxduqsa eşitməsi.
 Haqq müşki nahaq yerə, xoş ətirli etməmiş,
 Duymayan üçün deyil, ətir duyançın etmiş.
 Haqq neyi nahaq yerə, xoş səs yayan etməmiş,
 Əhrimən üçün deyil, ney duyan üçün etmiş.
 Haqq torpağı, səmanı, boş yerə yaratmamış,
 Onların arasında, odla– nuru yaratmış.
 Haqq torpağı yaratmış, torpaqdakılar üçün,
 Asımanı sa göydə, əflakdakılar¹ üçün.
 Etibarsız adamlar, zirvənin düşmənidir,
 Hər məkanın özünün, müştərisi yenidir,
 Ey kobudluq eyləyən, heç yerindən durmusan?
 Özünə korluq üçün, heç bir bəzək vurmusan?
 Əgər dünyanı indi, doldursam mən dürr ilə,
 Sənin ruzin yox isə, lazım deyil dürr belə.
 Döyüş ilə danlaqdan, ələk ey xanım, ələk.
 Əgər əl çəkmirsənsə, məndən sən canım ələk!
 Mənimlə cəngü– cədəl, etməyin nə mənası,
 Mənim qəlbimin sülhlə, qurulmuşdur əsası,

¹ Əflakdakılar– göydəkilər, asimandakılar

Bu yaralar üstündən, yenə də sancma məni,
Mən özümdə deyiləm, ahlaram tutar səni.
Sən susmasan sa əgər, mən belə edəcəyəm,
Xanımanı tərək edib, bu evdən gedəcəyəm,
Ayaqyalınlıq yaxşı, ayaqqabı ayaqqabı sıxarsa,
Qürbətın dərdi yaxşı, evində dərdir varsa.

Qadının ərinin dediklərinə inanması, ərinə dediklərinə və onu incitdiyinə görə tövbə edib, ərindən üzr istəməsi

Qadın elə ki, gördü, əri hirslandı tamam,
Başladı ağlamağa, dəyişdi fəndi tamam.
Dedi:– Mən nə vaxt səni, belə hesab etmişəm?!
Səndən mən çox ümüdlər, arzular eşitmişəm!
Tərək edib dərdi dedi:– Mən acıqla yağıyam,
Daha xanım deyiləm, ayağın torpağıyam,
Cismi canım, hər nəyim, sənindir gələcəyim,
Bütün höküm, fərmanlar, səndədir ey köməyim.
Sənin dərvişliyindən, aşib– daşıbsa səbrim.
Özümçün yox, səninçin, qarışmışdır əsəbim.
Sən mənim dərdlərimə, hər vaxt olmusan dəva,
İstəmirəm olasan, el içində binəva.
Bütün narazılıqlar, özümə görə deyil.
Sənə xatir etmişəm, bu hay– küy səncindir, bil.
Mənim öz canım vallah, sənə qurbandır tamam,
Hər an istəsən canım, «ləbbeyk»¹ deyərəm haman.
Ey kaş sən də canını, mənə fəda edəydin.
Onda mənim canımın, başa düşərdin dərdir.
Çünki mənə elə sən, əzizsən, gıramısən,
Onunçun da mən belə, bizaram, canü– təndən.
Simuzərlər daş– qaşlar, bəzəyir yerin təkin,
Sən də mənim canımda, bu cür olmusan sakın.
Sən ki, mənim canımda, özünə yer qurmusan,
Necə bəs məndən, söylə, belə uzaq durmusan?!

¹ Ləbbeyk– «bəli», «hazıram», «əmr sizindir»

Sən çəkil ki, varındır, sənin belə dəsgahın,
 Uzaqlaşmaq istəsən, canımdır üzürxahın.
 O dövrü yadına sal, mən sənə yoldaş idim,
 Onda mən gözəl sənəm, sən bütəl sirdaş idin.
 Sənə oxşamaq üçün, qəlbə od ələmişəm,
 Nəsə bişir demisən, oduma bələmişəm.
 Mən sənə bir ispanaq, əgər məni bişirsən,
 Ya şirin bişirərsən, ya çox turş bişərəm mən,
 Küfr sözlər danışdım, indi imana gəldim.
 Hikmətin qarşısında, ölmüşdüm cana gəldim.
 Şahanə xislətini, başa düşmədim əvvəl,
 Qabağında çiylə qaldım, yaxşı bişmədim əvvəl.
 Sənin əhf etməyini, özümə çıraq billəm.
 Tövbəmi qəbul eylə, etməsən bil ki, ölləm
 Qarşında qoyuram mən, bir qılınc, bir də kəfən,
 İndi dur öldür məni, vur boynumu sən həməni,
 Ayrılıqdan söz salıb, mənə bəyan edirsən,
 Nə edirsən eylə gəl, lakin onu etmə sən,
 Üzürxahlıq edirəm, səndən mən ey rəhbərim,
 Tövbəmi qəbul eylə, şəfim¹ ol ey sərvərim
 Üzürü qəbul etmək, Haqq xislətində vardır.
 Ona etimadım var, günahlarım aşkardadır.
 Rəhmini yaxınlaşdır, sən ey çıxan tez haldan,
 Əxlaqı yaxşı olan, yüz batman şirin baldan,
 Bu üsulla, tərtiblə, gəlmişdi ahu– zarə,
 Ağlayırdı, birdən O, dəydi üzüstə yerə.
 Ağlamaq həddən aşdı, hay– küy oldu dərinədən,
 Qəmli səsdən kişidə, ürək qopdu yerindən,
 Əsəbi sakitləşdi, səbri nura bələşdi,
 Elə ki, ağlamadı, sifəti gözəlləşdi.
 Həmin yağış, tufandan, bir ildırımca çaxdı,
 O kişinin qəlbini, vurub yandırır– yaxdı.
 Kişi o xoş sifətin, bəndəsi olduğundan,
 Bəndəliyə başladı, bəndəsi razı ondan.
 Onun təkəbbüründən, ürəyi titrəyən Sən,

¹ Şəfim– günahların bağışlanması üçün vasitəçim, miyançim, aracı-
 cım.

Necə olar yanında, onu ağlayan görsən?!
 Onun naz– qəməsindən, ürəyi qana dönən,
 Yanına ehtiyacdən, gələrsə neyləyərsən?!
 Cövrü– cəfaya salan, olsa bizim tələmiz,
 Üzür istə deyərsə, bəs necə istərik biz?!
 Qan tökməkdən savayı, bir əməli olmayan,
 Boyun qarşında əysə, xeyri olmaz heç zaman.
 Dikbaşlıqdan savayı, olmayan heç amalı,¹
 Sənlə xoş rəftar etsə, necə olar əhvalı.
 «Zuyyəninə Linnas» ilə, Haqq bəzəmiş insanı,²
 Qəbr evinə gedəndə, o bəzəklər bəs hanı?!
 «Yəskinə ileyha»nı, gücüylə yaratmış Haqq³
 Adəm Həvvadan necə, üzər əlaqə nahaqq.
 Baxma Rüstəmi Zal da, Həməzədən diri idi.
 Özünün «Zallığının», o da əsiri idi.
 Bütün aləm bir vaxtlar, «məst» adlandırdığı şəxs
 «Kəlimni ya Həmirə»⁴, necə söyləyirdi bəs?!
 Su oda qalib gəlmiş, ondan qorxduğu üçün,
 Çünki oddan qaynayır, o bilir odun gücün.
 Qazan ikisinə də, vuruşda bir sədd olmuş,
 Suyun buxarlandırır, asimana sovurmuş.
 Zahirən sən su kimi, qadına qalib oldun,
 Batinən talib⁵ kimi, sən ona məğlub oldun,
 Bax belə xasiyyətlər, insanlarda mövcuddur.
 Heyvanda məhəbbət az, o, ağıl kəm vücuddur.

¹ Amalı– arzusu, istəyi.

² «Zuyyəninə Linnas» ilə Haqq bəzəmiş insanı,
 Qəbr evinə gedəndə, o bəzəklər bəs hanı? Bu misra «Quranı Kə-
 rimdə» «Al– İmran» surəsindəki 14– cü ayəyə işarədir.

³ «Yəskinə ileyhanı» yaratmış gücü ilə Haqq, Adəm Həvvadan
 necə, üzər əlaqə nahaqq. Bu misra «Quranı Kərimlə» «Əraf» su-
 rəsindəki 189– cu ayəyə işarədir.

⁴ Kəlimni ya Həmirə– Həzrəti Məhəmməd salavatullah narahət
 və əsəbi vaxtlarında gənc həyat yoldaşı Ayişəyə belə müraciət
 edərdi. Yəni:– «Ey qırmızı yanaqlı məni əyləndir!»

⁵ Talib– Tələb edən, istəyən, arzulayan, həvəskar.

**«Qadın anlayan və ağıllı insanlara qalib gələ bilməz,
cahillərə qalib gələ bilər» Peyğənbər hədisinin bəyanı**

Nəbi demiş:– Olmaz heç qadın qalib onlara,
Anlayan adamlara, ağıllı insanlara.
Cahillərə həmişə, qalib gələr qadınlar.
Çünki hər vaxt, həmişə, çox tərs, kobuddur onlar,
Onlardan az miqdarı, ədalətə güc vermiş,
Çoxu heyvan kimidir, insan cildinə girmiş,
İncəlik, məhr– məhəbbət, insan gözəlliyidir,
Hiddət, acıqla şəhvət, heyvan özəlliyidir.
O, Haqqın öz nurudur, heç də məşuq deyil bil,
O, Xaliqdir sanki heç, Tanrıya məxluq deyil.

Kişinin öz qadınının etdiyi hərəkətləri qəbul etməsi, onun etirazını Haqqın işarəsi kimi başa düşməsi

Hər bir ağıllı şəxsin, ağıl da özündədir,
Sanki bir fırladanın, sükanı sözündədir.
O qoca qadının da, fırlatdığı o çarxı,
Oxşat fələk çarxına, qurutma axan arxı.
– Kişi dediklərindən, elə peşiman oldu,
Sanki ölümü üçün, özü köməkçi buldu.
Dedi:– Canım, canına necə qəsdə durmuşam?
Öz canımın başına, necə təpik vurmuşam?
Əgər qəza gələrsə, başda dərrakə olmaz,
Qəzanın Haqqdan qeyri, vaxtını heç kəs bilməz.
Əgər qəza gələrsə, göz qapağı örtülər,
Baş harda, ayaq harda, bilinməz ağıl ölər.
Bu xəbəri vermişdir, müttəqi¹ imamımız,
Demiş:– Qəza gələndə, kor olacaq hamımız.
Qəza keçəndən sonra, özümüzü didərik,
Pərdələr də yırtılar, hər bir şeyi görərik.

¹ Müttəqi– dindar, mömin.

Kişi dedi:– Ey qadın, peşiman olmuşam mən,
Əvvəl kafir idimsə, müsəlman olmuşam mən.
Qarşında günahkaram, mənə bir rəhm eylə sən,
Qırma kökümdən məni, mən də sənə həmdəməm.
Kafir qocalığında, birdəm peşiman olur,
Əgər tövbə edirsə, o dəm müsəlman olur!
Qarşımda günahım var, ey mənim canım– gözüm,
Tövbəmi qədul eylə, budur sənə düz sözüm,
Ağalar çox rəhimli, lütflü– kərəmli olar,
Aşiqi həm öldürə, həm də dirildə bilər.
Kafirin, inamlının, qəlbi eşqlə doludur,
Mis– gümüş ikisidə, kimiyanın quludur.

**Musa və Firon hər ikisi bir– birinə qələbə
arzusundaydılar. Belə ki, zəhərlə padzəhər ki-
mi, zülmətlə işıq kimi; Fironun Haqq Taalaya
münacatının bəyanı**

Musa, Firon ikisi, bir arzu amaldadır,
Birində yol məlumdur, digərdə sirr haldadır.
Gündüz Musa özünün, Haqqına duadaydı,
Gecə yarı Firon da, həmin iddiadaydı.
Deyirdi Tanrım nədir, boynumdakı bu zəncir,
Zəncir yox olandasa, eyləyirdi təkəbbür.
Musanı Tanrım düşər, vara eyləmişən sən,
Mənim ay tək üzümü, qara eyləmişən sən.
Aydən da daha yaxşı, parlayan ulduzam mən,
Tutulmuşdur surətim, çarə edə bilmirəm!
Dəfələrlə məni Rəbb, Sultan adlandırıblar,
Ay tutulan zamanda, mənimçin tas vurublar!
O tasa vura– vura, səs– küy, hay– hay ediblər,
Sanki yaralı ayı, təkrar rüsvay ediblər.
Mən ki, Fironam Tanrım, olmuş səhbət vay mənə,
O tasın yarası da, olmuş bir haray mənə.
Şan– şöhrət budaqlıyam, amma sənin külüngün.
Qırır o budaqları, meşəmdən hər gün, hər gün.

O budaqları yenə, özün sən vəsl¹ edirsən,
 Başqa bir budağı sa, bir yerdə ləngidirsən.
 Budağın o baltaya, gücü yox söz deməyə,
 Balta budağı qoymaz, heç inkişaf etməyə.
 Haqqım, cavan baltada, həmin o qüdrət ki, var,
 Turun əməlləridir, kərəmini sən qaytar.
 Yenə özü– özünə, Firon dedi:– Ey Əcəb?!
 Mən Rəbb ola bilmirəm, dəniz, çaya cümlə şəb²!
 Gizlində mən dünyaya, bir yaraşıq oluram,
 Musaya çatanda sa, qəmlə, dərdlə doluram
 Qəlb qızılın rəngi də, əsildən daha üstün,
 Atəşin qarşısında, olur qara büsbütün.
 Mənim qəlbim– qəlibim, Onun əməlindədir,
 Bir anlığa beynimi, puç etmək əlindədir.
 Bir anlığa O, məni, dəyişib qara edir,
 Bunlara qadir Odur, yalnız O çarə edir.
 Desə ol yaşıl mənə, olaram tez yaşıl mən,
 Desə ol sarı mənə, olaram sarı həmə.
 Çovqanlar qarşısında, hökm et hayana düşək!
 Qaçaraq bir məkandan, biz «laməkana»³ düşək?
 Rəngsizlik rəngliliyə, düşüb olubdur əsir.
 Musa başqa, Musayla⁴, cəng etməyə tələsir.
 Əgər sən rəngsizliyə, necə var belə çatsan,
 Musa ilə Fironu, sən barışdıracaqsan.
 Əgər sən bu barədə, sual edib, soruşsan!
 Bəs rəng haçan boşalar, hay–küydən, qeyli–qaldan?!
 Qəribədir ki, bu rəng, rəngsizlikdən, yaranmış!
 Rəngsə rəngsizliklə bəs, necə oda qalanmış?!
 Əsil yağlar həmişə, suyun üstündə qalır,
 Aqibətdə necə bəs, bir– biriə zidd olur?
 Çünki yağ da suyun, köməyiylə yığırlar.
 Sular yağla onunçun, belə cəngə çıxırlar.
 Güllər tikandandırırlar, bəs neçin güllə tikan,
 Hər ikisi vuruşda, macərada hər zaman?!

¹ Vəsl– birləşmə, birləşdirilmə.

² Şəb– gecə.

³ Laməkana– məkan olmayan, məkansız.

⁴ Başqa Musa– Firon nəzərdə tutulur.

Bəlkə də bu cəng deyil, hikmətdir, nəsihətdir,
 Ulaq satanlar kimi, məqsədli bir sənətdir.
 Bəlkə də nə bu, nə o, heçdə maraqlı deyil.
 Çünki xəzinələr də, viranə də olur, bil.
 Çünki xəzinədən sən, qorxub, çıxıb girərsən,
 Bu vahimə, şübhədən, xəzinə itirərsən.
 Əgər imarətində, səs– küy vahimə olsa,
 Xəzinə gizlətməyə, hər yer dönər kabusa,
 Əgər imarətində, varlıqla- cəng bir olsa,
 Yoxluq varlıqdan qaçar, qorxu verər səs– səsə.
 Ney ki, var o özü də, yoxluqdan fəryad edir,
 Bəlkə yoxluq varlığı, öz səsiylə yad edir.
 Sən demə, mən yoxluqdan, belə düşmüşəm qaçaq.
 Bəlkə yoxluğun özü, səndən qaçaq olacaq.
 Zəhirdə çağıracaq, səni öz tərəfinə,
 Daxildən ağac ilə, qovacaqdır o yenə.
 Bir tayfa od içində, yanır dərd ilə qəmdə,
 Bir tayfa gülüstanda, əziyyətdə, ələmdə.
 Çevrilmiş nallar kimi, bil onu sən ey Səlim
 Firona nifrəti də, bil sən Kəlimdən¹ Kəlim²

Dünyada və axirətdə yəni hər iki dünyada həyatları ağır keçən məhrumlar haqqında

Bir alimciyəz bir gün, qəribə bir kəşf etmiş,
 Göylərə bir yumurta, yerə sarısı demiş.
 Bir dilənçisə demiş:– Bu torpaq necə dolmuş?!
 Mühitlə asimanın, arasında yurd salmış?!
 Asılmış qəndil kimi, havada sabit durmuş?!
 Nə aşağıya enmiş, nə göylərə baş vurmuş?!
 Bir alimsə söyləmiş:– Cazibə var səmada ,
 Altı cəhət gücüylə , yuva qurmuş havada.
 Bir qübbə³ daxilində, olsa maqnit davada,

¹ Kəlimdən– Musadan mənasındadır.

² Kəlim– söz, danışq.

³ Qübbə– yarım dairə forma, günbəd.

Onun tən ortasında, dəmir qalar havada.
 Bir başqası söyləmiş:– Bu səfəli asıman,
 Zil qara yeri nə vaxt, çəkər özünə haman.
 Bəlkə altı cəhətlə, dəf edəcək o sonda,
 Ki, qalsın yer kürəsi, sərt külək arasında.
 Çünki o dəf olunmur, kamillər xatirinə,
 Fironun canı qalsın, zəlalətlərdə yenə.
 Xülasə bu cahanın, o cahanla dəfindən,
 Bu yolsuzlar olmuşlar, həm ondan, həm də bundan.
 Özün uca tutursan, Zülcəlal bəndəsindən,
 Onlarda təngə gəlmiş, nəfəsindən səsinə.
 Əgər kəhrəba daşın, gizlətsələr, bir yerdə,
 Sənin həyat “saman”ın, onçun düşəcək dərdə,
 Öz kəhrabalarını, onlar gizlədərlərsə,
 Sənin təslim istəyin coşub gələr həvəsə.
 Heyvanın güc ölçüsü, artıq olsa da, yenə
 Axır ki, o əsirdir, insanın qüdrətinə.
 İnsanın güc ölçüsü, övluyalar əlində,
 Olar məzlum heyvan tək, vəli¹ yoxsa belində,
 Öz bəndəsi Əhmədə, verdi fərasət, rəşad.
 O da öz növbəsində, dedi ki, «Qul ya ibad»².
 Sənin ağlın dəvəçi, sən isə bir dəvəsən,
 Hara çəkərsə səni, gərək ora dönəsən .
 Ovliylar ağı sa, ağılların ağıdır,
 Ağıllar dəvə kimi, sarıbana bağlıdır.
 Nəzər et onlara sən, rəhbərə bağlı hamı,
 Qabaqda rəhbər, minlər ondan alır ilhamı,
 Həm dəvələr rəhbəri, həm onların öndəri.
 Günəşə¹ baxıb dedir, Günəşdir verən əmri,

¹ Vəli– 1) Hami; himayəçi; 2) Yaxın dost, 3) Qəyyum; 4) ağa

² Öz bəndəsi Əhmədə, verdi fərasət, rəşad,
 O da öz növbəsində dedi ki: «Qul ya ibad».

Bu misra Qurani Kərimdə «Zümər» surəsindəki 53– cü ayəyə işarədir. Həmin ayə belədir:– (Ya peyğənbər! Mənim adımdan qullarına) de:– «Ey mənim (günah törətməkdə) özlərinə zülm etməkdə həddi aşmış bəndələrim! Allahın rəhmindən ümüdsiz olmayın. Allah (tövbə etdikdə) bütün günahları bağışlayır. Həqiqətən O, bağışlayandır, rəhm edəndir»!

İndi cahan qaranlıq, insanlar bir mıx vuran,
Günəşin çıxmasını, onlar gözləyib duran,
Sənin bu günəşinsə, zərrələrdə gizlənmiş,
Sanki şir bir quzunun, dərisinə bələnmiş.
Saman altda gizlənmiş, sənin bu dənizin də,
Səhv edib ayağını, qoyma saman üstündə,
Daxilimizdə olan, bu səhvlər, bu gümanlar,
Bizə yol göstərməkçin, Haqqın bəxşişi onlar.
Hər bir peyğənbər Haqqdan, bir fərd tək gəlmiş bizə,
O fərd zidd olmuş daim, gizlincə dünyamıza,
Bu böyük aləmə o, qüdrətlə sinə gərmiş,
Özünü döyüşlərdə, peyğəmbər tək göstərmiş.
Əbləhlər onu fərd tək, adlandırdılar zəif,
O necə zəifdir ki, olmuş hamıya hərif².
Əbləhlər söylədilər:– O bir fərddir çox deyil.
Vay o şəxsin halına, aqibəti yoxdur, bil.
Aqibəti dərk etmək, uzaq görməkdən doğur.
Nəfsdən, hər cahillikdən, uzaq durmaqdan doğur.

**Düşmənlərinin Salehin dəvəsini çirkin,
zəlil bilmələri; Əgər Haqq Taala istəsə bir or-
dunu da həlak edər; Düşmənləri Onlar qarşı-
sında zəlil və rəzil edər**

İndi eşit Salehin, həyat hekayəsini,
Surət tələb şəxslərin, dərk et sən mayəsini.
Kim ki, surət sevəndir, aqibətini görmür,
Aqibətini görsən, sürərsən yaxşı ömür.
Salehin çox bəd heybət, çirkin dəvəsi vardı,
Cahil millət peyini, vurmaq üçün apardı.
Suya həsrət qaldılar, suyçun düşmən oldular.
Su– çörəkdən öteri, saralıban– soldular,
Haqqın o dəvəsi su, içdi bulaq suyundan¹,

¹ Günəşə– Burada Allah nəzərdə tutulur.

² Hərif– Burada: Rəqib, düşmən mənasında işlədilir.

Çünki Haqqın öz suyun, gizlədirdilər ondan.
 Salehin öz dəvəsi, əməli salehlər tək,
 Oldu gizlincə həlak, çox yaxşı talehlər tək.
 O millətin dəvəyə, ölüm hökmü verməsi,
 Nə edəcək dəvəyə, O, Haqqın yetirməsi.
 Haqqın qəhər dərğası, onlar üstünə qalxdı,
 Bir dəvə qan bahası, bir şəhər yandı yaxdı.
 Salehin ruhu isə, sanki dəvə kimidir.
 Nəfsi azmışlar onun, pey vuran düşmənidir.
 Ruh özü Saleh kimi, bədənsə bir dəvədir,
 Ruh vüsala çatmaqçın, ehtiyacı evədir.
 Salehin ruhu isə, afata layiq deyil,
 Dəvəyə yara vurmaq, onun zatında yox, bil.
 Salehin o pak ruhu, azara layiq deyil,
 Tanrımızın pak ruhu, heç vaxt məğlub olmaz, bil.
 Haqqımız onçin gizli, birləşmiş cismi– canla,
 Ki, onu incitsinlər, yoxlansın imtahanla.
 Onu incitmək kimi, cismi – canı incitmək,
 Çünki bu küpün suyu, arxından alır kömək.
 Biz də aid edirik, cismimizi Allaha,
 Olsun aləmə pənah, batmayaq biz günaha.
 Onun qəlbinə kimsə, bir zəfər çala bilməz,
 Zıyan sədəfə dəyər, gövhərə zərər gəlməz.
 Vəlinin cismi olan, dəvəyə sən bəndə ol,
 Ki, tapasan Salehin, ruhu ilə doğru yol.
 Dedi:– Saleh sən buna, göstərdin həsəd ucun,
 Üç gündən sonra Haqqın, Sənə göstərər gücün.
 Üç gündən sonra yenə, sənə can məkanına,
 Gələr afət, Tanrı üç əlamət verər ona.
 Hamının rəng– surəti, dəyişilər büsbütün,
 Baxışlarda görünər, müxtəlif rənglər bütün.
 Birinci gün sifətlər, olacaq zəfəran tək,
 İkinci gün sifətlər, olacaq ərğəvan² tək.
 Üçüncü gün hamının, sifəti olar qara,

¹ Haqqın o dəvəsi su, içdi bulaq suyundan,
 Çünki Haqqın öz suyun, gizlədirdilər ondan.- Bu misra «Qurani
 Kərimdə» «Şəms» surəsindəki 13– 16– cı ayələrə işarədir.

² Ərğəvan– qırmızı rəngli gül növüdür.

Onda Tanrının qəhri, sizi gətirər zara.
 Gər qorxu nişanəsi, hiss eyləsəniz məndən,
 Dəvənin o balası, bilki qaçmış əlimdən.
 Əgər tutmaq bacarsan, ona bir çarə vardır,
 Yoxsa ümid quşu çox, tələsindən kənardır.
 Eşitcək büt-pərəstlər, bu çağırışı qaçdılar,
 Dəvənin dalısınca, it tək ağız açdılar,
 Heç kəs bala dəvəyə, çata bilmədi həməni,
 O dəvənin balası, dağ–daşda itdi gözdən.
 Təmiz ruhlar da belə, bədənlərin arından,
 Qaçırlar Rəbbə tərəf, qorxurlar azarından.
 Dedi:– Gördün bu qəza, mütləq idi quruldu,
 Surətin¹ ümüdünün, boynu daldan vuruldu.
 Dəvənin balasının, necə düşdü yadına.
 Yerinə yetiriniz, ehsanı dedi ona;
 Əgər ehsan edilsə, dərddən qəlbi qurtular,
 Belə olmasa əgər, ayaqları tutular.
 Elə ki, eşitdilər o kədərli vədəni,
 Göz dikib gözlədilər, dərk etdilər hədəni.
 Birinci gün üzlərin, çox saralmış gördülər.
 Naümidlikdən, ahlar çəkib boyun burdular.
 İkinci gün hamının, üzü tamam qızardı,
 Bu dəfə ümid, tövbə növbəsini apardı,
 Üçüncü gün hamının, üzü tamam qaraldı,
 Cələhin hökmü dürüst, kafər cəzasın aldı.
 Elə ki, onlar hamı, çox naümid oldular,
 Dəvələr çökən kimi, diz çöküb yoruldular.
 Qurana gətirilmiş, Cəbrayıl tərəfindən,

¹ Surət–Surətpərəst nəzərdə tutulur (yəni büt-lərə sitayiş edən-kafir.)

Bu diz çökmənin şərhı, verilmiş şərəfindən.¹
 Onda dizə çox ki, sən təlimini görmüsən,
 Belə diz çökmək üçün, qorxular gətürmüşən.
 Onlar gözləyirdilər, qəhrin yaralarını,
 Qəhər gəldi yox etdi, Şəhər qalalarını.
 Salehdə gizləncədən, Şəhərə tərəf getdi,
 Şəhər tüstü içində, görüb Haqqa şükr etdi.
 O, nalə eşidirdi, şəhərin daxilindən!,
 Ah– nalə eşidilir, yox olur onu deyən!
 Elə ki, həddin aşdı, hay– küylər ağlaşmalar,
 Ürəkləri oxşayan, ləzzət verən qoşmalar,
 Sümüklərdən gəlirdi, nalə müsibət səsi,
 Gözlərindən axırdı, qanlı damcı giləsi.
 Saleh bunu eşitdi, naləylə gəldi dilə,
 O ağlayanlar üçün, yaş tökdü gilə– gilə.
 Dedi:– Ey əyri yolda yaşayan, səhər– axşam,
 Haqqımın qarşısında, siz üçün ağlamışam.
 Haqqım mənə söyləmiş, səbr et əzablarına.
 Onlara nəsihət ver, baxma xitablarına.
 Mən onlara nəsihət verdim, ah– zarlarında,
 Nəsihət südü dondu, mənim damarlarımda.
 Haqqım mənə söylədi:– «Sənə lütf göstərirəm»,
 O yaralar üstünə, məlhəmlər də verirəm!
 Haqq qəlbimi saf etmiş, bir parlaq səma kimi,
 Xatirimdən süpürmüş, cövrü– cəfanı, simi,
 Mənə nəsihət vermiş, yenidən qəlbə girmiş,
 Şəkər tək sözlər demiş, əzabları itirmiş.
 Şəkərdən yeni bir süd, qarışaraq yaranmış,
 Südlə şəhd olan şəkər, o sözlərə sarınmış.
 Sizdə dönmüş zəhərə, həmin şəhd olan sözlər,
 Çün zəhəristan görmüş, orada olmuş zəhər.
 Neçin mən qəmgin olum, qəmlər tələf edilmiş,
 Həmin qəm siz idiniz, sizlər dərdlə didilmiş,
 İnsan qəm ölümünə, oxşama oxuyarmı?
 Baş yaralı olmasa, heç saçlar qırxıarmı?

¹ «Qurana gətirilmiş, Cəbrayıl tərəfindən.- Bu diz çökmənin şərhı, verilmiş şərəfindən ». Bu misra «Quranda» Əraf surəsindəki 76–cı ayəyə işarədir.

Öz– özünə üz tutub, dedi:– Ey nalə edən?!
 Nalənə od vurmuşdur, yolunu əyri gedən!
 Onu kəs hesab etmə, ey haqqını tanıyan!
 Kafirlər əzabdasa, sən qəmlənmə bir dayan,
 Yənə qəlbin gözüylə, göz yaşlarını daddı,
 Səbəbsiz bir zəhməti, üstündə parıldatdı.
 Damla– damla damırdı, ona heyran qalmışdı,
 Həmin səbəbsiz damla, saxavətdən dolmuşdu.
 Ağıl ona deyirdi, nədəndir bu ağlamaq?
 Belə əfsusçulara, olarmı yas saxlamaq?
 Nəyinə ağlayırsan, onun əməlinəmi?
 Onun kin ordusunun, zəhərli halınamı.
 Onun qara qəlbinə, pas dolu könlünəmi?!
 İlan kimi qıvrılmış, zəhərli dilinəmi?!
 Onun itin dişİ tək, qıcanmış ənginəmi?!
 Ağzında əqrəb gözü, əqrəbli cənginəmi?!
 İstehza, qovğa, dava, qəmli əfsusunamı?!
 Şükr eylə Haqq olara, vermiş məhbub ənamı!
 Əllər ayaqlar əyri, iki gözləri əyri!
 Mehri– məhəbbət əyri, sülhün sözləri əyri!
 Təqlidlərin ardından, rəvayət, söhbətindən,
 Qoca ağıl bir daha, gözəldir fitrətindən.
 Qoca ulaq tamamən, deyildir qoca ulaq,
 Dilindən, gözlərindən, deyildir qoca qulaq.
 Tanrı qovdu behiştədən, qulları, əsirləri,
 Dadsınlar cəhənnəmin, necə olur sirləri,
 Cəhənnəm behişt əhli, qonşudur bir– birinə,
 Arada maniyə var, hərə qonmuş yerinə.¹

¹ Cəhənnəm, behişt əhli, qonşudur bir– birinə,
 Arada maniyə var, hərə qonmuş yerinə.- Bu misra Quranda «Ər-
 rəhman» surəsindəki 19,20– ci ayələrə işarədir. Ayələr belədir:
 «Mərəcəül bəhreyin yəltəgiyan»; Bəynəhima bərzəxin la yəbği-
 yan»! Mənası:– 19) (Suları şirin– acı olan) iki dənizi, O qovuş-
 durdu (bir– birinə qovuşmaq üçün açıb buraxdı) 20) Amma on-
 ların arasında maniyə vardır bir– birinə qovuşmazlar. (Özləri
 üçün müəyyən edilmiş həddi aşmazlar).

Müqəddəs - «Mərəcül Bəhrəyni yəltəqiyanı» (yəni suları Şirin və acı olan) iki dənizi, O qovuşdurdu (bir– birinə qovuşmaq üçün açıb buraxdı) ayəsinin təfsiri

Cənnət– cəhənnəm əhli, qonşudur bir– birinə,
Arada Qaf dağıdır, mania hər birinə.
Cəhənnəm behişt əhli, yanında da bir düz var,
Aralarında dərin, sahilsiz bir dəniz var.
Mədəndə qızıl– torpaq, qaynayıb salmış haray,
Aralarında səhra, yüzlərlə karvansaray.
Həmçinin əqd edərək, şəffaf daşla, qara daş,
Qaynayıb qarışaraq, hərə ayrı bir qardaş.
Saleh ilə Talehdə, oxşardır bir– birinə,
Gözünü aç nəzər et, biri yad o birinə.
Bir dəniz var yarısı, şəhd kimi şirin, şəkər,
Dadı şirin rəngi al, parlayır sanki qəmə¹
Başqa bir yarısısa, zəhrimar tək acıdır,
Dad acı, rəngi zülmət, qaranlıqlar tacıdır.
Hər ikisi qarışır, həm göydən, həm də yerdən.
Dalğa– dalgalar aşır, sanki dənizdə birdən,
Surəti qarışdırmaq, gözü dar olmaqdadır.
Canların qarışması, sülh– cəng var olmaqdadır.
Sülhün dalgalarını, bir– birinə vururlar,
Kini küdurətləri, sinədən sovururlar.
Müharibə dalğası, tam ayrı yolla gedir,
Mehri– məhəbbətləri, həmişə alt- üst edir.
Sevgi acılıqları, şirinliyə cəzb edir,
Əsil sevgilər onçün, daim qabaqda gedir.
Qəzəb şirinlikləri, acılığa sövq edir,
Acılıq şirinliklə, hansı vaxt yola gedir?!
Bu acılıq, şirinlik, adi gözlə görünməz,
Axirət bacasından, görünər heç bürünməz.
Axirəti görən göz, doğru– düzgün görəcək.

¹ Bir dəniz var yarısı, şəhd kimi şirin– şəkər
Dadı şirin rəngi al, parlayır sanki qəmə.- Bu misra «Quran»da
«ƏrRəhman» surəsindəki 19, 20– ci ayələrə işarədir.

Axuru görən gözlər, hədəd ömür sürəcək.
 Çoxlu şirinlər vardır, şəhdə– şəkərə dönmüş,
 Lakin zəhər şəkərdə, parçalanıb bölünmüş.
 Zirək olan insanlar, sürətlə məhsurlaşar,
 Çünki uzaqgörəndir, keşməkeşi tez aşar.
 Adam vardır tanıyar, uzaqdan iyləyərək,
 Adam da var bilməkçin, dişlə çeynəyə gərək.
 Adam vardır üzbəüz, iy duyub yz döndərər,
 Adam da var əl vurur, uzaqlara göndərər.
 Adam var dil– dodaqla, hülqumundan qaytarar,
 Baxma şeytan dalbadal, udmaq üçün hay salar.
 Birinin boğazında, taparaq haray edər,
 Qeyrinin bədənində, görərək rüsvay edər.
 Birinin qüsulunu, pozaraq yandıracaq,
 Onun xaric olmasın, daxilə qandıracaq.
 Birisini günlərlə, aylar sayandan sonra,
 Qeyrisini ölümdən, gora qoyandan sonra,
 Əgər verilsə ona, möhlət görün ünündə,
 Mütləq o peyda olur, qiyamətin önündə.
 Dünyada şəkər, nabat bişirmək istəyənə,
 Dövrü– qədimdən belə, zaman lazımdır yenə.
 Çoxlu vaxt lazım olmuş, əzəmətli günəşə
 Rəngi qızıla dönsün, şüalar düşsün işə.
 Beş– yeddi il lazımdır, ağac tutsun yerini,
 Böyüyərək boy atsın, versin meyvələrini.
 Göy çəmənə iki ay, vaxt lazımdır böyüsün,
 Açsın al– əlvan güllər, iy ətrafı bürüsün,
 O, Cəllalı Haqqımız, buyurmuş bu barədə,
 «Ənam» surəsindəki, düz ikinci ayədə¹.
 Bu sözləri eşit sən, qulaq as yaxşı öyrən,
 Çünki dirilik suyun, onlardır sənə verən.
 Sən dirilik suyunu, sadə söz hesab etmə,
 Canında yeni can bil, ayrı yola sən getmə.
 Başqa bir nöqtəni də, eşit məndən ol mətin,

¹ O, Cəllalı Haqqımız, buyurmuş bu barədə,
 «Ənam» surəsindəki, düz ikinci ayədə.- Bu misra «Quranda»
 «Ənam» surəsindəki ikinci ayəyə işarədir.

O can tək incə bir can, tapmaq çətindən– çətin.
 Bir məqamda, dəyişir, sanki olur zəhrimar,
 Başqa məqamda Haqq tək, dadlı bir məqamı var.
 Bir məqamda zəhərdir, işlənir dərman kimi,
 Başqa məqamda küfrə, layiq bir iman kimi,
 Bir məqamda bir tikan, bitmişdir gül yerində.
 Başqa məqamda sirkə, işlənmiş mül¹ yerində.
 Bir məqamda qorxudur, o, ümüdin yerində,
 Başqa məqamda həsəd, səxavətin yerində.
 Bir məqamda kasıblıq, qənimətin yerində,
 Başqa məqamda qəhər, bol nemətin yerində.
 Bir məqamda səfalar, vəfaların yerində,
 Başqa məqam qadağan, ətəların yerində.
 Bir məqamda dərdü– qəm, durur keyfin yerində,
 Başqa məqamda torpaq, ot– ələfin yerində.
 Bir məqamda ayıblar, olmuş hünər yerində,
 Başqa məqamda bir daş, olmuş gövhər yerində.
 Bir məqam acı xiyar, olmuş şəkər yerində,
 Başqa məqam quruluq, yağışlıq, tər yerində.
 Bir məqamda o zülüm, olmuş ədlin² yerində,
 Başqa məqam cahillik olmuş əqlin yerində.
 Əgər bir məqamda o, olsa da bir can kimi,
 Başqa məqama çatsa, olur bir dərman kimi.
 Qora suyu turş olar, lakin vaxtı gələndə,
 Dönüb üzüm olacaq, dadarsan şirin, səndə.
 O bardaqla yenidən, olacaq acı, haram,
 Başqa məqamda sirkə, olur dadlı bir təam.
 Belədir bu ziddiyyət, hər bir sahədə vardır,
 Kamil insanlar üçün, aydındır aşıkardır.

¹ Mül– Şərab, çaxır, spirtli içki.

² Ədlin– Ədalətin, haqqın

«Vəli müridini kamil etməli, arsız, sırtıq etməməlidir; Bu ona bənzəyir ki, halvanın təbi-bə ziyanı yoxdur, xəstəyə ziyanı vardır; Soy-uğun yetişmiş üzümə ziyanı yoxdur, kal qo-raya, hələ yetişməmiş qoraya ziyanı var» kə-lamının bəyanı

Vəli¹ acı da yesə, nuşi– canı olacaq,
 Talib² qaranı³ yesə, huşu– canı solacaq.
 «Rəbbi həbli»⁴ ayəsin, bil Süleyman söyləmiş,
 Ki, məndən qeyrisinə, belə mülk vermə demiş.
 Məndən qeyrisi sənin, lütfünü yada salmaz,
 Mülkə həsədlər qalar, ondan bir əsər qalmaz.
 «La yənbəği» kəlməsin, oxu sən canı– dillə⁵,
 Mənim sirrimi eyni, bilmə o həsəd ilə.
 Əksinə mülkündə o, yüzlərlə xətər gördü,
 Bir dünyalıq mülkünü, özünə qəhər gördü.
 Sırr qorxusuyla yaxud, baş ilə din qorxusu,
 Bizə imtahan deyil, bu kimi kin qorxusu.
 Sonra Süleyman özü, səy ilə cəhdi əksin,
 Yüz minlər ilə rəngli, ətirlərdən əl çəksin.
 Onda elə qüvvət, güc, təsir qüvvəsi vardı,
 Dalğa onun mülkündə, quyruğunu qısdı.
 Oxu sən bir, «Əlqəyna, əla kursiyiyu»nu⁶,

¹ Vəli– 1) Hami, himayəçi; 2) yaxın dost; 3) Qəyyum; 4) Ağsa.

² Talib– 1) Tələb edən, istəyən, arzulayan, həvəskar; Burada möhtad, öyrəşən mənasında işlənmişdir.

³ Qaranı– burada tiryək nəzərdə tutulur.

⁴ «Rəbbi həbli» ayəsin, bil Süleyman söyləmiş,
 Ki, məndən qeyrisinə, belə mülk vermə demiş»
 Bu misra Quranda «Sad» surəsindəki 34– cü ayəyə işarədir.

⁵ «La yənbəği» kəlməsin, oxu sən canı– dillə,
 Mənim sirrimi eyni, bilmə o həsəd ilə.- Bu misra Qurani– Kə-rimdə «Sad» surəsindəki 34– cü ayəyə işarədir.

⁶ Oxu sən bir, «Əlqəyna, əla kursiyiyunu»
 Bu məqsədlə taxt– tacdan, məhrum etmiş Haqq onu.
 Bu misra Quranda «Sad» surəsindəki 33– cü ayəyə işarədir.

Bu məqsədlə taxt– tacdan, məhrum etdi Haqq onu.
Elə ki, tövbə etdi, günahkar tək oturdu,
Haqqı ona rəhm etdi, Mülkü yenidən qurdu.
Oldu şəfisi onun, dedi:– Bu mülk bu cahan,
Ağılla şəhliq eylə, eyləmə haqqı pünhan.
Kimə edilərsə rəhm, göstərilərsə Kərəm,
Bil ki o, Süleymandır, həmin şəxs də ki, mənəm.
Əgər belə olmasa, onun sonu günahdır,
Günahın sonu nədir, əzablı yoldur, ahdır.
Bunun izahı fərzdır¹, deməyə ehtiyac nə?
Qayıdıram kişiylə– qadın hekayəsinə?

Bir ərəb və onun arvadının kasıdlıqdan şikayət etmələrinin səmimi və saf macarasının bəyanı

Kişi– qadın haqqında, saf bir hekayədir bu,
Daxilən saflığını göstərən mayədir bu.
Kişi ilə qadının, başlandı nağılına,
Nəfs də öz meydanında, güc versin ağılına,
Bu qadın ilə kişi, nəfs il ağıl kimi,
Möhkəm ayaq bağlamış, yaxşı pisə qul kimi.
İki ayağını da, bağlamış gil saray da,
Gecə– gündüz cəngdədir, həmişə hay– harayda.
Qadın daim axtarır, dadlı yemək mülki– mal,
Yəni axar su, çörək, bol süfrə cahi– cəlal.
Nəfs də o qadın kimi, çarə yolunda fəal,
Bəzən bəşər axtarır, gah sərvərlik, mülki– mal.
Ağlın bu fikirlərdən, dərdlərdən xəbəri yox,
Allah qəmindən qeyri, beynində qəm yeri yox.
Baxma bu hekayənin, sirri «dənlə– tələdir».
Surətin hekayəsin eşit sən bir gör nədir?!

Sən mənəviyyatını, bəyan etsən kamilsən,
Yoxsa aləm içrə sən, çox tənbəlsən, kafırsən,

¹ Fərzdır- Dində vacib olan işlərdir mənasındadır.

Əgər məna ilə fikrin, xəyalında olsan sən,
 Onda oruc– namaza, qadir bir şəxs deyilsən.
 Dostların bir– birinə, etdiyi hədiyyələr,
 Dostluq içrə deyildir, surətlərə bir zəfər.
 Əgər şəhadət versə, verilən hədiyyələr,
 Gizli məhəbbətlərə, bir pünhanlıq gətirər.
 Zahir olan ehşanlar, şahid kimi olacaq,
 Sirli məhəbbətlər də, ona şahid qalacaq.
 Şəhadət gah düz olar, gah da, yalandan olar,
 Məstlik gah meydən olar, gah da aurandan olar.
 Kumus çox nuş eyləyən, özünü məst edəcək,
 Hayla– huyla danışb, başı gic tək gedəcək.
 Namaz– oruc tutmaqda, riyakarlıq eyləyir,
 Ciddi– cəhdlə çalışıb, hər işdə düzəm deyir.
 Belə güman etsinlər, o, Tanrı vurğunudur?!
 Dərindən baxsan əgər, rıyanın yorğunudur.
 Əməlinin hasili, ona bir rəhbər kimi,
 Əməl pünhan olsa da, aşikar məhşər kimi.
 Bələdçi gah haqq olar, gahda kı, nahaq olar.
 Bəzən seçilmiş olar, bəzəndə çıxdaş qalar,
 Ya Rəbb bizi fərqləndir, arzu istəyimizlə,
 Ki, bizdə fərqləndirək, həməən əyrini düzlə.
 Hissləri fərqləndirmək, necə baş verə bilər,
 Hiss özü «Nurullaha», gələrsə uyğun əgər¹.
 Əgər təsir olmasa, səbəb də zahir olar,
 Sənin özün kimidir, sevgidən müxbir olar.
 Olmaz onun kimi bil, Haqq nuru olan imam,
 Təsirlə səbəblərə, heç vaxt olmaz o qulam.
 Əgər «Nurullah» ətri, gəlsə onun beyninə,
 Təsirlərə olmaz qul, günah gəlməz boynuna.
 Ta məhəbbət gəlməsə, içdən şölələnməsə,
 Təsirdən qurtularaq, canlanıb güclənməsə.
 Heç bir lüzum da qalmaz, elan etməyə mehri,
 Çünki, sevgi fəth edir, nuruyla göyü– yeri.

¹ Hissləri fərqləndirmək, necə baş verə bilər,
 Hiss özü «Nurullaha», gələrsə uyğun əgər.
 Bu misra bir peyğənbər hədisinə işarədir.

Təfsilatıyla dedim, burda söz oldu tamam,
 Bu işlərin sonunu, özün axtar vəssalam.
 Əgər mənalar olsa, sürət də ağ görünər.
 Sürət mənaya yaxın, həm də uzaq görünər,
 Dəlildə su– ağaca, oxşamış üzü ağdır,
 Mahiyyətinə baxsan, uzaqdan da uzaqdır.
 Sən bircə dənəyə bax, Günəş, torpaqla sudan,
 Tələsərək boy atmış, dönüb olmuş bir fidan.
 Əgər mahiyyətinə, dönüb salsan nəzər sən,
 Bunları bir– birindən, uzaq, uzaq görərsən.
 Mahiyyəti birdə ki, xasiyyəti tərək eylə.
 Ruzi axtaranların, əhvalını şərh eylə.

**Ərəb kişinin öz qadınına yalvarması:- Məni bu
 işdə hiyləyə təslim olmağım kimi başa düşmə- deyərək
 özünü şişirtməsi**

Kişi dedi:- Çəkildim, əks yoldan bax, bu andan,
 Hökmün varsa ver hökmün, çək sən qılıncı qından.
 Nəyi hökm edirsənsə, o hökm icra olunar,
 Əgər xoşun gəlersə, Ona göz tam yumular.
 Sənin öz vücudunda, yox olum, məhv olum mən,
 Mən sənin aşiqinəm, aşıqliyimi bil, sən.
 Qadın dedi:- Mənimçin şirin dillər tökürsən,
 Ya da hiylənlə məni, öz başından əkirsən.
 Dedi:- Vallah bu aləm, gizli sirlərlə dolu,
 O, gildən yaradaraq, Adəmi etli ulu.
 Elə ki, O, «Qəlibə»¹, üç kərə səda etdi,
 «Əlvah»² ilə, «Ərvah»³ da, nə varsa ona ötdü.
 «Lövhü– məhfuzu»⁴ ona, öyrətdi qüdrətiylə!

¹ «Qəlibə»– Bu söz bəşərin atası Adəm babamızın Tanrımız tərəfindən yaradılmış gildən. Olan bədənində işarədir.

² Əlvah– Lövhün cəmi– lövhələr deməkdir.

³ Ərvah– «Ruh»un cəmi ruhlar deməkdir.

⁴ Lövhü– məhvuz– islam dinində Tanrının bütün göstərişləri yazılmış möhtəşəm kitab.

«Ərvahda nə vardısa, bildi məhəbətiylə!
 Əvvəldə həm axırda, əbədiyyətə qədər,
 «Elmi– Əsməni»¹ dedi: İşlər olmasın hədə?²
 Nəhayət mülki– cahan, dərsindən bihüş oldu.
 Müqəddəs varlıq tapdı, müqəddəslik duruldu.
 O yaratdı Adəmi, şərəfləndirdi yeri,
 Açdı yer qapısını, gördü uca göyləri.
 O müqəddəs vücuda, o gen– bol asimanlar,
 Həddən çox dar göründü, o möhtəşəm meydanlar.
 Peyğəmbər dedi:– Haqqım söyləmişdir bizlərə.
 Mən sığmazam heç nəyə, təpələrə düzlərə.
 Həmçinin yerə göyə, o böyük ərşə belə,
 Yəqin bil sən əzizim, sığmazam cüssəm ilə!
 Lakin, mən yerləşərəm, mömin qəlbində bil, sən,
 Əgər məni axtarsan, o qəlblərdən taparsan.
 «Fədxuli fi ibadi»³, demiş Rəbbimiz mənə,
 Görüşərsən mənimlə, girərsən cənnətimə⁴.
 Ərş özünün nuruyla, möhtəşəm sahəsiylə,
 Onu, görcək yerindən, tərpəndi həvəs ilə.
 Ərşin öz böyüklüyü, sonradan görünəcək,
 Lakin mənə çatarsa, surət heçə dönəcək.
 Sanki hər bir şah demiş, hələ dövrü qədimdən,
 Yer üzülə ülfətdə, olmuşuq əzəl gündən.
 Biz xidmət toxumunu, torpaqlara əkirdik,
 Onun müqabilində, möcüzələr biçirdik.
 Bu nailiyyət nədən, hardan gəlir torpağa,
 Göydədir xilqətimiz, Odur bizlərə ağa.
 Bu nurların ülfəti, neçin zülümlə birgə?
 Necə nurlar yaşayar, zülümlər ilə birgə?
 Ey insan həmin ülfət, ətri– güldən törəmiş,

¹ Elmi əsma– Səməlar elmi.

² Əvvəldə və axırda əbədiyyətə qədər,
 «Elmi– Əsma»-nı dedi: işlər olmasın hədə.- Bu misra Qurani–
 Kərimdə «Bəqərə» surəsindəki 29– cu ayəyə işarədir.

³ Fədxuli fi ibadi– ibadət edən, ibadətdə olan.

⁴ «Fədxulifi ibadi» demiş Rəbbimiz mənə,
 Görüşərsən mənimlə, girərsən cənnətimə.- Bu misra «Qurani–
 Kərimdə» «Fəcr» surəsindəki 30– 31– ci ayələrə işarədir.

Sənin əriş– arğacın, palçıq güldən törəmiş.
 Sənin bu torpaq cismin, yer üzündən tapılmış,
 O pak nurunda sənin, bu torpaqdan güc almış.
 Bizim bu canımız da, Ruhundan peyda olmuş,
 İlk– əvvəl o torpaqdan, ondan hüveyda¹ olmuş.
 Torpaqda ola– ola, biz torpaqdan xəbərsiz,
 Dəfinələr mənbəyi, xəzinədən xəbərsiz.
 Elə ki, səfər etmək, buyrular o məqamdan,
 Bizə çox çətin gələr, əl çəkmək belə kamdan.
 Nə vaxta qədər bizlər, dəlilləri göstərək?
 Bizim əvəzimizə, ey Tanrı kim gələcək?!
 Bu zikri, bu duanı, bu təhlili, bu anı?!
 Satırsan qeylü– qalə, yeri– göyü səmanı?!
 Haqqın hökmü açmışdır, bizimçin bu büsatı.
 Ki, siz dua edəsiniz, xoş edəsiniz həyatı,
 Nə gəliрсə dilizə, çəkinmədən qorxmadan,
 Atalı uşaqlar tək, bilin onu Tanrıdan.
 Bilirik biz özümüz, sizin sirlərinizi.
 Lakin arzumuz bizim, eşitmək zikrinizi:
 Əgər bu nəfəslərin işi nalayiq olsa,
 Mənim rəhmətim dönər, qəzəbli bir kabusa.
 Qəzəbin izharının, ardınca mən ey Mələk,
 Səni səbəbkar billəm, yox olar arzu– dilək.
 Etmə təkrar sanmayım, səni mən inkar edən,
 Helmimi inkar etmək, çəkindirər nəfəsdən.
 Yüzlərlə ata– ana, bizim helmin içində.
 Nə qədər doğsa nəfəs, olar zülmün içində.
 Onların helmi bütün, köpük, helmimiz üçün,
 Köpük gəldi– gedərdi, dəniz yerində çin– çin.
 Qarşısında necə mən, özüm deyim sədəfdə,
 Yoxdur köpükdən, içdən, dibdən savayı kəf² də
 O köpüyün Haqqıda, saf dənizin Haqqıdır.
 Bu bir imtahan deyil, bu söz Haqqın haqqıdır
 Mehri– vəfalı başın, təvazökarlığından,
 Ona döndüyüm şəxsin, mənə həmkarlığından,

¹ Hüveyda– görünmə, nümayan olma.

² Kəf– köpük, ovuc, dənizin dibi.

Əgər qarşında sən, bu imtahan həvəssə,
İmtahanı yoxla sən, imkan vermə nəfəsə,
Sən örtmə öz başını, başımı tam görəsən,
Sən mənə əmrini ver, mənə əmr verən Sən.
Sən örtmə öz qəlbini, mənim qəlbim görünsün,
Mən, qəbul edə bilim, qabiliyim bilinsin.
Nə edim nə çarəm var, mənim bu boş əlimdə?
Bax gör mənim bu canım, necədir əmələndə?!

Qadının öz ərinə ruzi tələb etməyin yolunu göstərməsi; Ərinin bu yolu qəbul etməsi

Qadın dedi:– İndicə sanki Günəş nur salmış,
Bütün dünya aləmi, ondan işıqlıq almış.
Rəhmanın naibisən, Xalığın xəlifəsi:
Bağdad şəhəri almış, səndən bahar nəfəsi.
Sən o Şaha birləşsən, şübhəsiz şah olarsan,
Nə vaxtadək idbarın, arxasında qalarsan?!
Xoşbəxtlərin dostluğu, kimyadır çox kimidir,
Çünki nəzərlərində kimyalıq yox kimidir.
Əhməd Əbubəkirə, diqqətlə nəzər saldı,
Baxışla başa düşdü, sədaqətli dost oldu.
Dedi:– Mən belə şahın, necə düşüm yanına,
Bəhanəsiz necə bəs, yaxınlaşım mən ona,
Bir fənd lazım düzəlsin, yaxın dostluq, şübhəsiz,
Lakin lazım olmadı, iş düzəldi hiyləsiz.
Məcnun eşitdi bir gün, yolçudan bu xəbəri,
Leyli xəstələnibdir, nəçin yoxdur xəbəri?!
Dedi:- Bəhanəsiz mən, necə gedim yanına?!
Getməsəm görüşünə, dözəməmi mən buna?!
Ey kaş bilikli təbib, olaydım mən əzəldən!
Heç əlim üzərmidim, Leyli kimi gözəldən¹!
Tanrımız söyləmişdir:– «Qul Təalu» bizlərə.²
Həmin ayə gücüylə, qoşulaq biz düzlərə.
Gecəquşular gözlü, həm olsaydı peşəsi;
Günləri xoş keçərdi, azalmazdı nəşəsi.
Dedi:– Kərəm sahibi, meydana getsə əgər,
Sənəti olmasa da, sənətkara çevrilər.
Baxma sənət davalı, lakin onda həyat var,
Sənətsiz bir əməldə, alçaqlıq, rəzəlet var.
Dedi:– Sənətsizliyin, nə vaxt işin bitirir,

¹ Ey kaş bilikli təbib, olaydım mən əzəldən,
Heç əlim üzərmidim, Leyli kimi gözəldən.- Bu misra Məcnunun
şerlərinə işarədir.

² Tanrımız söyləmişdir:– «Qul Təalu» bizlərə,
Həmin ayə gücüylə, qoşulaq biz düzlərə.- Bu misra Qurani– Kə-
rimdə «Ənam» surəsindəki 152– ci ayəyə işarədir.

Ki, mən də, sənətsizlik, adətini itirim.
Mənə şəhadət lazım, müflisliyə düşəndə,
Rəhbər mənə rəhm etsin, müflislik yetişəndə.
Söz– söhbətlərdən, rəngdən, başqa özün şahidsən,
Yol ver rəhmi gətirsin, şaha eylə ümüd sən.
Bu söhbət ilə rəngdən, olan o şahidliklər,
Qazilər– qazisinin, nəzərinə pis gələr.
Təsdiqlər, şahidliklər, daxildən lazım bizə,
Zahiri şahidliklər, ziyandır özümüzə.
Şəhadətdə sədaqət, olmalı onun işi,
Onun nuru parləsın, nurlu olsun vərdişi.

**Həmin o Ərəbin yağış suyu ilə dolu olan bir səhəngi-
orada su olmadığını təsəvvür edərək, səhralardan keçib
Bağdada xəlifənin yanına aparması**

Qadın dedi:– Sədaqət elə olmalıdır ki,
Yerindən pak durasan, biləsən tükdən– tükü.
Bizim səhəngimizdə, yağış suyu varımız,
Yox mülkü sərmayəmiz, kasaddır bazarımız.
Səhəngdə olan suyu, götür özünlə apar.
Şahənşaha hədiyyə, ver etmə çox ahu– zar.
Söylə bundan savayı, heç bir şey yoxumuzdur.
Qorxulu səhralarda, susuzluq qorxumuzdur.
Əgər xəzinən ilə, zərinlə fəxr etsən də,
Belə suyun olmasa, var– dövlət çatmaz dada.
Nədir o kuzə sanki, bizim öz tənimizdir,
Onda olan saf susa, duyğu hislərimizdir.
Ey mənim ulu Tanrım, mənim küpüm, kuzəmi,
Et qəbul kərəminlə, necə etdin tövbəmi ¹
Kuzəndə beş lülə var, beş də duyğu üzvü var.
Rak saxla suyunu sən, qoyma nəcis olalar.
Ki, Sənin kuzən etsin dənizə tərəf nüfuz,

¹ Ey mənim ulu Tanrım, mənim, küpüm, kuzəmi,
Et qəbul kərəminlə, necə etdin tövbəmi,- Bu misra Qurani– Kə-
rimdə «Tövbə» surəsindəki 112– ci ayəyə işarədir.

Ki, bizim kuzəmidə, alsın dənizdən dad– duz.
 Ki, Sən hədiyyə kimi, Sultana aparasan,
 Sultan suyu pak görüb, onu bəyənsin asan.
 Sonra kuzənin suyu, həddən artıq olacaq,
 Bizim kuzəmiş ilə, yüz cahanlar dolacaq.
 Hissiyatları bağla, dolu qalsın səndə Xüm,
 Rəbbimiz demiş:– «Ğuzzu in huvə əbsarukum».¹
 Onun saqqalı gülsün, desin bəxşiş kimindir?!
 Şah süfrəsinə layiq, belə biş– düş kimindir?!
 Lakin o dərk etmirdi, həmin yerdən çay axır,
 Suyu şəkər tək şirin, Dəclə hay– haray axır.
 Şəhərin ortasından, dəniz tək axır rəvan,
 Üstü gəmiylə dolu, altında balıq dəvan.²
 Get sən Sultana tərəf, onun iş– gücünü gör,
 Tərki– dnyalıqdakı, işığın ucunu gör.
 Belədir idrakımız, belədir hisslərimiz.
 Orada hər damla da, səfa dənizlərimiz.
 Yenə axtar, yenə bax, tapıbsansa, yenə tap,
 Oxu məndən yenə də, «İndəhi ümmül Kitab»³.

Qadının su səhənginin ətrafına qəlib büküb tikməsi və çox böyük inamla onu möhürləməsi

Kişi dedi:– İndi sən, səhəngin ağzın bağla,
 Madam ki, hədiyyənin, xeyri var yaxşı saxla.
 Bu kuzəni götür sən, qəliblə tik ətrafın,

¹ Hissiyatları bağla, dolu qalsın Səndə Xüm,
 Rəbbimiz demiş:– «Ğuzzu in huvə əbsaru kim».-Bu misra Qu-
 rani Kərimdə «Nur» surəsindəki, 30– cu ayəyə işarədir. Ayənin
 mənası belədir:– (Ya Məhəmməd!) Mömin kişilərə də ki, gözlə-
 rini haram edilmiş şeylərdən çevirsinlər (naməhrəmə baxmasın-
 lar), ayıb yerlərini zinadan qorusunlar (və ya örtülü saxlasınlar.
 Bu onlar üçün (ədəb– ərkan) təmizlik baxımından daha yaxşı-
 dır». Şübhəsiz ki, Allah onların nə etdiklərindən xəbərdardır!

² Dəvan– qaça– qaça, üz– üzə, qaçaraq.

³ İndəhi ümmül kitab– kitabların anası (Qurani Kərim nəzərdə
 tutulur).

Ki, şah öz orucunu, hədiyyə suyla açsın.
 Ki, belə ola bilmək, bütün üfüqlərdə yox,
 Qalmış şərabadan qeyri, başqa cür zövqlər də yox.
 İllərlə içmiş onlar, daim acı– şor sular,
 Odur ki, zəlalətdə, sanki yarım kordurlar.
 Şor su məskəni olan, quşların nə zövqü var,
 Nə bilsin saf su harda, onun necə şövqü var.
 Ey şoran çeşmələrdə, hər vaxt ömür sürən sən.
 Şəttül, Ceyhun, Fəratın, qədrin hardan bilərsən,
 Sən əgər bilirsənsə, demək cəddin işidir.
 Qarşında bu adlar da, sanki «əbcəd»¹ kimidir.
 «Əbcəd», «Həvvəz» aşikar, hamıya məlum kimi,
 Bütün uşaqlara da, qədim bir təlim kimi.
 ... Sonra səhəng götürdü, Ərəb əsilli kişi,
 Uzaq səfərə çıxdı, günlərlə çəkdi işi.
 Səhəng üstə əsərək, bələlardan çıxartdı,
 Səhralardan keçərək, həmin şəhərə çatdı.
 Qadın «Müsəlla»² açdı, ehtiyacdən danışdı,
 «Rəbbi Səlləm» vird edib, namaza baş qarışdı.
 Sən qoru suyumuzu, bədniyyət adamlardan,
 Həmin dənizə çatdır, dənizə, ey! Yaradan!
 Baxma ki, mənim ərim, agah başa düşəndir.
 Gövhərin ətrafısa, yüzminlərlə düşməndir,
 Bu gövhərin özüsə, sanki abi– kövsərdir,
 O suyun hər damlası, sanki əsil gövhərdir.
 Qadının duasından, onun ahu– zarından,
 Kişinin qəm səsindən, onun ağır barından³.
 Oğrulardan qurtulub, daşlardan uzaq durdu,
 Xəlifə sarayına cəld səhəngi apardı.
 Saraya baxıb gördü, ənamlarla doludur,
 Ehtiyac ənamları, həm quru, həm suludur.
 Dəmbədəm hər tərəfdə, ehtiyac şahidləri,

¹ Əbcəd–Müsəlman aləmində ilk öyrənilən sözlərdən biridir, müsəlman təqvimində «Əbcəq» rəqəmləri ilə hesablama da mövcuddur.

² Müsəlla– namaz qılmağa və dua oxumağa məxsus yer.

³ Barından– yükündən.

Xələt almışlar ondan, o ətə rahibləri.
Atəşpərəst möminə, həm gözələ, çirkinə,
Günəş tək tərəvətli, behişt bəxş etmiş yenə.
Gördü bir tayfa tamam, bəzənib düzənmişdir.
Başqa bir tayfa isə, intizar qazanmışdır.
Xüsusilə ümumi, Süleymandan murə¹dək,
Sanki Surun səmindən, bu cahan diriləcək,
Hətta surət əhli² də, ondan gövhərlər tapmış,
Məna əhlisə ondan, nadir cövhərlər tapmış.
Himmətsiz olan şəxslər, hədsiz himmətli olmuş,
Himməti olan şəxslər, hədsiz nemətli olmuş.

**«Kasıb səxavətliyə aşıqdir, səxavətli də kasıba;
Əgər kasıbdə səbr çox olsa, səxavətli onun qapısına
gələr; Və əgər səxavətlidə səbir çox olsa, kasıb onun
qapısına gələr. Amma səbir kasıbın kamalı, səxavət-
linin nöqsanıdır» - kəlamının bəyanı**

Gəl qabağa həvəskar, səs gəlir səda kimi,
Comərdlik kasıblara, möhtac, bir fəda kimi.
Səxavətli möhtacdır, həm də ki, bir həvəskar,
Həmçinin tövbə istər, tövbə edən tövbəkar.
Səxavətli axtarar, kasıb üzügülləri,
Necə ki, yaxşılar da, arar saf güzgülləri.
Yaxşıların sifəti, güzgüdə saf görünər,
İsmətli sifətlər də, kasıblıqda bilinər.
Kasıblar comərddiyin, güzgüsüdür, sən oyan,
Nəfəs versən, ah çəksən, güzgüyə gələr ziyan.
Bu səbəbdən söyləmiş, Haqqımız «Züha»sında³
Ey Məhəmməd az çıxmır, kasıb üstünə səndə.
Birin comərddiyin, kasıb aşkar edər,

¹ Murə– qarışqaya.

² Surət əhli– Bütperəst nəzərdə tutulur.

³ Bu səbəbdən söyləmiş, Haqqımız «Züha»sında. Ey Məhəmməd az çıxmır, kasıb üstünə səndə.- Bu misra Qurani– Kərimdə «Züha» surəsindəki 10– cu ayəyə təşəbbüsdür.

Başqası çox bağışlar, varı əlindən gedər.
Xülasə kasıb olan, Haqqın mərdlik güzgüsü,
Kim ki, Haqqıyla birdir, odur mərdlik ülgüsü.
Kim ki, hər ikisindən, məhrumdur sanki ölmüş,
O, bir insan tək deyil, kölgə şəklində olmuş.
Lakin hansı dərviş ki, Tanrının təşnəsidir,
Haqqından qorxur daim, düz işlər peşəsidir.

**«Bir şəxs dərvişdir Tanrısına və Tanrı təşnəsidir.
Başqa bir şəxs dərvişdir, Tanrı tərəfindən, lakin, baş-
qasının təşnəsidir». Bunlar arasında olan fərq haqqında**

Lakin bir dərviş olsa, qeyrisinin təşnəsi,
O, bir əbləh kimidir, xeyirsizdir peşəsi.
O, dərvişlik adəti, deyil ey cana sahib,
İt adəti belədir, sümüklər ona sahib.
Kasıbda loğma varsa, o, Haqq kasıbı deyil.
Surət yanında ölü, tabaq kasıbı deyil.
Quruda balıq kimi, qarınçın dərviş olan,
Balıq şəklində olar, lakin dənizi yalan.
Balıq dərviş suyunu, heç vaxt əvəz eləməz,
Su sudan olsa uzaq, balıq tək tez iyləməz.
Biri evlər toyuğu, göylər sümurğu deyil,
Türlü yeməklər yeyər, Tanrı toyuğu deyil,
Biri Haqq aşıqıdır, pay ehsan uman deyil.
O, hüsnə, gözəlliyə, aşıq tək uyan deyil.
Əgər qorxursa yəqin, eşqi deyil zatından,
Zat heç bir zaman qorxmaz, özünün sifatından.¹
Qorxu məxluqa aid, doğulmuşlarçin gəlmiş,
Haqqımız nə dögməmiş, doğulmadan yüksəlmiş.
Surətin aşıqıdır, qorxar özü– özündən,
Heç o ola bilərmi, Haqqın aşıqlərindən,
O qorxunun aşıqı, sadıq olarsa əgər.
Onun məcaz keçidi, həqiqətədek gedər.
Bu sözün izahına, ayrı sözü lazım bil,

¹ Sifatından– sifətin cəmidir: Sifətlərindən.

Lakin mən də qorxuram, qədim sirlərdən ey dil.
 Köhnəlmiş anlayışlar, yaxın görən baxışlar,
 Yüzlərlə pis xəyallar, beyinlərə bağışlar.
 Doğru– düzgün eşitmək, hər kəsə əcr¹ deyil,
 Hər bir quşcuğazın da, ruzisi əncir deyil,
 Ölmüş, iylənmiş quş tək, xasiyyətin var, bil sən.
 Uçmaq xəyalındasan, uzaq görən deyilsən,
 Balığın şəkli üçün, dəniz, batlaq nə fərqi.
 Hindlinin rəngi üçün, sabun, torpaq nə fərqi,
 Qəmli çəksən şəkli sən, vərəqlərə həkk etsən,
 Şəklin xəbəri olmaz, nə şadlıqdan, nə qəmdən.
 Surəti qəmgin olan, özü azad o qəmdən,
 Surəti xəndan olan, uzaq şənlik, ələmdən.
 Ürəklərdə gizlənmiş, bu qəmlər, şənliklər, bil,
 Həmin şənliklər üçün, şəkildən artıq deyil.
 Xəndan şəkilli surət, səndən ötrü, biləsən,
 Ki, sən həmin surətdən, düz mənayə gələsən.
 Qəmgin şəkilli surət, bizlər üçün qoy qalsın,
 Ki, bizim yadımıza doğru yolları salsın.
 Elə şəkillər də var, hamamlarda çəkilmiş,
 Çöldə libas çıxsada, şəkil libaslı qalmış.
 Bayırda olan zaman, yalnız libas görürsən,
 Libasını çıxart sən, gir gör nələr görərsən.
 Çünki libaslar ilə, axirətə yol yoxdur,
 Libas təndən, tən candan, xəbəri– oğul, yoxdur.
 Yenə qayıdıram mən Ərəb hekayətinə.
 Onun sirrlərin açım, dönüm rəvayətinə.

Xəlifənin bələdçiləri və qapıçılarının bir Ərəbi hörmətlə qəbul etmək üçün çıxmaları, onun hədiyyəsini qəbul etmələri

Həmin Ərəb günlərlə, səhradan ötüb keçdi,
 Xəlifə sarayının qapısına yetişdi.
 Xülasə bələdçilər, qarşıladı Ərəbi,

¹ Əcr– Mükafat, xeyir, bərəkət.

Çoxlu gülab çəkərək, göstərdilər ədəbi.
 Onun ehtiyacını sözsüz dərk eylədilər,
 İşi sorğu– sualsız, ətalıdır dedilər.
 Sonra ona dedilər:– Ey, Ərəb sifətli sən,
 Haradansan, nəçisən, kimsən, neçin gəlmişən.
 Dedi:– Mən dəyərliyəm, mənə qiymət veriniz,
 Vəsaitim, pulum yox, çiyimdəkin görünüz.
 Ey siz sifətinizdən, əzm duyulan kəslər,
 Nurunuz, zərinizdən, qiymətli olan kəslər.
 Ey siz hər baxışınız, baxışdan üstün olan,
 Ey baxış nisarınız, hər işdən üstün olan.
 Siz hamınız Tanrının, nuruna möhtacsınız.
 Haqqın bəxşislərinə, zoruna möhtacsınız.
 Həmin o kimyalara, salsanız siz bir nəzər.
 Gör necə bəşərlərin, başına, məstlər çəkər.
 Mən qəribəm gəlmişəm, səhralardan keçmişəm,
 Sultan lütfünü görmək, arzusunu seçmişəm.
 Onun lütfünün ətri, biyabanları tutmuş,
 Qum zərrəciklərini, həm də canları tutmuş.
 Bu məkana gəlmişəm, pul üçün, dinar üçün,
 Elə ki, çatdım bura, məst oldum didar¹ üçün.
 Bir şəxs qaçdı çörəkçin, yanına çörəkçinin,
 Çörəkçini görən tək, can verdi için– için.
 Bir şəxs dincəlmək üçün, bir gülüstana girdi.
 Bağbanın gözəlliyi, ona dünyanı verdi,
 Ərəb də onlar kimi, gör hardan su çıxartdı,
 Həyat suyunu işə, Yusif üzündən daddı.
 Musa yola düşdü ki, odu tapıb götürsün,
 Elə bir od gördü ki, hər bir oddan o üstün,
 İsa sıçradı yerdən, düşməndən qaçsın deyə,
 Sıçramağı apardı, onu dördüncü göyə.
 Adəmçinin tələ idi, buğdanın bir dənəsi,
 Vücudu şaxələndi, xalq oldu hər danəsi.
 Qızıl quş uçub gedər, ovçun tələ qurmağa,
 Şahın qolunu tapar, ov üçün oturmağa.
 Uşaq məktəbə gedər, sənət kəşb etmək üçün,

¹ Didar– görüş, görmə.

Ümüd quşun uçurar, ataya kömək üçün.
Biri məktəb qurtarar, sənət dalınca gedər,
Aylıq məvacibindən, ataya kömək edər.

Abbas¹ girdi döyüşə, acıq ilə, kin ilə.
 Məhəmmədi məhv edə, İslamı yerdən silə.
 Sonra gəldi İslama, ona arxa, bel oldu.
 Özüylə övladları, xilafətdə gül oldu.
 Ömər Mustafa ilə, hər b edərək döyüşdü,
 Qılıncını götürüb, dinə qarşı vuruşdu.
 Sonra islama gəldi, oldu əmir– əl– mömin.
 Dinin rəhbəri oldu, sayıldı xas, əhli din,
 Ot biçən ot biçməyə, viranəyə yollandı.
 Viranədə bilmədən, qızıl üstədən tullandı.
 Təşnə gəldi su üçün, su axan arxa tərəf,
 Çatanda öz arxına, ay şəklin gördü səf– səf.
 Mən buraya gəlmişəm, pul– şey tələb etməyə,
 Çatan kimi tələsdim, şah yanına getməyə.
 Suyu töhfə gətirdim, çatmaq üçün mən nana²
 Çörəyin ətri məni, çəkdi Şahi-cahana,
 Qadın verdiyi suyla, bir məlikə döndüm mən,
 Fələk tək borsuz oldum, bu qapıya çöndüm mən.
 Dünyanı gərmiş edən, borsuz olmaz heç zaman.
 Qeyri cisim, qeyri can, həm ona aşıq olan.

**Dünyaya aşılıq, günəş düşən divara aşılıq mi-
 salındadır. Sanki divara günəş şüası düşmüş, o isə onu
 görməyə cəhd etməmiş ki, bu şüalar divardan deyil,
 günəşdəndir. Dördüncü göydən nəhayət Bir küll diva-
 ra nəzər yetirdi, günəşin şüası günəşə birləşdi o şəxs
 hər şeydən məhrum oldu**

Küllə³ aşıq olanlar, cüzvə⁴ aşıq tək deyil,
 Kim ki, cüzvə aşıqdir, küllə məşuq tək deyil.

¹ Abbas–Həzrəti Məhəmmədin əmilərindən bir olmuşdur. Əvvəl
 islamı qəbul etməmiş, sonra səhvini başa düşərək, islama gəl-
 mişdir.

² Nana– çörəyə

³ Küllə– 1) bütünə,hamıya, hamısına. 2) Əsasa, başa.

⁴ Cüzvə– qismə, hissəyə, parçaya.

Çünki cüzvdən olanlar, cüzvə də aşiq olar.
 Tez onun məşuqları, küllünə tərəf dolar.
 Saqqal uzun ağıl kəm, başqasına bəndə həmə.
 Onun qapısın döydü, ağıl zəif tiryəkdən.
 Hakim deyil baş əysin, ona qulluğa getsin,
 Ağasının ya onun, işini icra etsin.
 Çapmağı ar bilməsən, çap dürr dəniz dibindən,
 Etsən zina, divlə yox, eylə gözəl güllə sən¹.
 Bəndə baxdı bəndəyə, o ahu– zarə düşdü,
 Gül ətri döndü gülə, o xar qaldı bürüşdü.
 Həmin o əbləh kimi, günəşin şuasını.
 Divar ütündə gördü, hey-rət bürüdü onu.
 Divara aşiq oldu ki, divar ziyalıdır.
 Çünki xəbərsiz idi, günəşdən şualıdır.
 Elə ki, həmin ziya, öz əslinə qovuşdu.
 Gördü divar qaralmış, ağıl yerinə düşdü.
 O özü qalmış yenə, mətləblərindən uzaq,
 Zay zəhmət, əziyyətdən, almış yaralar, ayaq.
 Kölgə tutmaq istəyən, axmaq olan ovçuya,
 Kölgə ola bilərmə, ovçulara sərmayə.
 Bir kişi quş kölgəsin, tutmuşdu möhkəm– möhkəm,
 Ağac budağı gördü, qucağında ağıl kəm.
 Ey əcəb rişgəndlə sən, belə kimə gülürsən,
 Bu səbəbdən uduzdun, budur batildə sənsən.
 Əgər sən sanırsansa, cüzlər küllə bitişik,
 Onda tikan iylə sən, tikan gülə bitişik.
 Hissə bir üzlü deyil, küll də bitişik ona,
 Yoxsa sən inanmazdın, Rəsul Rəsulluğuna.
 Çünki Rəsullar hamı, bağlıdır bir– birinə,
 Bir tən kimidir onlar, bağlamağın xeyri nə?
 Bu söhbətin sonu yox, dinlə məni ey qulam,²
 Çünki dərin-dir fikir, mənalıdır bu kəlam.

¹ Çapmağı ar bilməsən, çap dürr dəniz dibindən,
 Etsən zina divlə yox, eylə gözəl güllə sən.- Bu misra bir Ərəb
 zərbül– məsəlinə işarədir.

² Qulam– qul.

Ərəb kişinin öz hədiyyəsini xəlifənin xidmətçilərinə tapşırması

Şair, Ərəbin halın, təsvir et, şərhini ver,
Vaxt ötdü ömür qısa, qurtar hekayəni bir.
O Ərəb öz halını, söylədi nöqərlərə,
Deyən tək gördü, onlar, hazırdir tələblərə.
Yanında saxladığı, su olan sənəğini,
Təklif etdi xidmət tək, dəyişdi ahəngini.
Dedi :– Bu hədiyyəni, o Sultana aparın,
Dilənçi ehtiyacdən, Şaha göstərdi varın.
Şirin su, yaşıl səhəng, mirvari tək təzə– tər,
Yağış suyudur, yağmış, dolmuş bizdə xəndəklər.
Bütün o xidmətçilər, gülə– gülə bu işə,
Can tək qəbul etdilər, düşmədilər təşvişə.
Çünki Şahın lütfündən, xəbərləri var idi.
Bütün əyanlar bundan, əvvəl xəbərdar idi.
Şahda olan xasiyyət, əyanlarda iz qoyar,
Mavi göy yaşıllıqla, ormanlarda iz qoyar.
Şahı sən bir hovuz bil, nöqərləri lülələr,
Su axar lülələrdən, təmin olar kürələr.
Çünki sular hamısı, hovuzundan pak gələr,
Hovuzun hər biri də, su, zövqə uyğun verər.
Əgər hovuzda sular, çirklənib olsa murdar,
Onun lülələri də, həmin suyu daşıyar.
Çünki bütün lülələr, bağlıdır o hovuza,
Hovuzun eləsin qaz, yaraşsın su, hovuza.
Şahın vətənsiz cana, etdiyi lütfi– kərəm,
Gör necə təsir etmiş, bütün tənə, çəkmə qəm.
Ağlın, lütfün, kərəmin, əslə nəşəbi yaxşı,
Çünki bütün tənləri, edir ədəbi yaxşı.
Gözəl ədalı eşqi, sönməz həm dönməz olar.
Əgər eşq baş verərsə, bütün tən sönməz olar.
Onun lütfi olarsa, dəniz suyu kövsərdir,
Bütün qumu, daşları, sanki dürri– gövhərdir.
Hər bir barmaq sənəti, vurmaqla məşhur olar,
Şagird olan canı da, qurmaqla məşhur olar.
Fəhri ustad yanına, fiqhi öyrənən gedər,

Oxuyub öyrənərək, bəyanını dərk edər.
Hüquqçunun yanına, hüquq öyrənən gedər,
Oxuyub öyrənərək, həqiqət hasil edər.
Dilçi olan alimin, yanına dilçi gedər,
O, əziz şagirdinə, dilçiliyi öyrədən.
Həqiqət yolun azan, varsa bir alim əgər,
Onun əziz şagirdi, olar ondan da betər.
Bütün bu biliklərin, növləri ölüm günü,
Acizdir uzatmağa, sahibinin ömrünü.

Bir dilçi kişinin gəmidə gəmiçiyə dilləşməsi və gəmiçinin ona cavabı

Dil elmini bilən şəxs, bir gəmiyə oturdu,
Gəmiçiyə üz tutub, təkəbbürlə buyurdu.
– Dilçilik elmini sən, oxumusan ?! Dedi:– Yox!
Yarı ömrün boş keçmiş, deyərək öyündü çox!
Bu sözdən gəmiçinin, gəlbi sındı, oldu pərt,
Lakin susdu, dinmədi, cavabı vermədi sərt.
Külək əsdi, gəmini saldı öz qirdabına,
O, dilçiyə baxaraq, bir sual verdi ona.
Üzmək bilirsən dilçi, yaxud bəlkə bilmirsən?!
Dedi:– Yox, ey gəmiçi, bu işdə yox təcrübəm!
Dedi:– Bütün həyatın, ey dilçi gedir bada!
Çünki gəmimiz batır, qərq oluruq deryada!
Burda ölmək lazımdır, dilçilik yox, biləsən!
Əgər sən ölmüsənsə, qorxusuz üzəcəksən!
Dəniz suyu ölünü, qaldırır su üzünə,
Sən əgər diri olsan, batacaqsan dibinə.
Əgər ölərsənsə sən, bir bəşər surətində,
Dəniz sənə sirlərin, anlar öz fətrətində.
Ey, sən bütün xalqları, bir ulaq tək sayan şəxs,
İndi bir ulaq kimi, burda qalmısan əbəsl!
Baxma ki, bu cahanda, dövrün alimi sənsən,
İndi bu cahandasən, fəna aləmində sən!
Dil elmini biləni, bir misal tək gətirdik,
Sizlərə də ölümün, sirlərini yetirdik.

Xəlifənin su kuzəsini hədiyyə kimi qəbul edib, qızılla doldurması hekayəsi

Xəlifə bu işləri, görüb ayağa durdu,
Kuzəni ağzınacan, qızıl ilə doldurdu.
Xüsusi bəxşisləri, xələtləri bəxş etdi,
O Ərəb qurtularaq, yoxsulluğu tərək etdi.
Sonra xidmətçilərə, o şah belə söylədi,
O, bir dünya bəxşişi, verib davam eylədi.
Dedi:-Bu zərlə dolu kuzəni ona verin,
Onu dəcələ yoluyla, vətəninə göndərin.
Quru yoluyla gəlmiş, səfərini bitirmiş,
Dəcələ yoluyla getsə, yaxın olacaq gediş.
Əgər gəmiylə getsə, çəkdiyi əziyyətlər,
Yadından tam çıxacaq, çin olacaq niyyətlər.
Əmri icra etdilər, kuzəsini verdilər,
Dolu kuzəylə birgə, Dəcələyə yetirdilər.
O, gəmiyə oturcaq, Dəcələ suların görcək,
Həyadan səcdə edir, baş əyirdi bir qul tək.
Həmin şahın lütfünə, çox təəccüb edirdi,
Qəribədir, şah suyu, nəçin belə sevirdi?!
Bəs nəçin qəbul etdi, məndən, mərdlik dənizi?!
Yalandan gətirdiyim, kuzəni sözün düzü?!
Bütövlükdə aləmi, ey oğul sən kuzə bil.
Lətafətdən olacaq, içi dolu səlsəbil¹.
Yaxşılıq Dəcələsindən, bir qətrə dammış ona,
Onun mükafatları, sığmır dəri altına.
Pis gizlənən xəzinə, mükafatı çək etdi,
Torpağı göylərdən də, daha artıq pak etdi.
Pis gizlənən xəzinə, bəxşisdən cuşa gəldi,
Torpağı al boyadı, şah atlası tək oldu.
Əgər görmüş olsaydın, damla Haqq Dəcələsindən,
O kuzəni, o suyu, pislərdin sən hirsindən,

¹ Səlsəbil- 1) Yüngül və ləzzətli su; 2) Cənnətdə olan əfsanəvi bir suyun adı.

Kimlər onu görmüşlər, özlərində deyillər,
 Özlərində yox ikən, kuzəni daşlayırlar.
 Ey qeyrətdən kuzəni, götürüb daşa vuran,
 O kuzə kamil olmuş, dolmuşdur göz yaşından.
 Kuzə sınımışdır lakin, su ondan dağılmamış,
 Bu sınma təsirindən, yüz həqiqət açılmış.
 Kuzənin hissələri, rəqsdədir indiyədək,
 Ağıl bu hissələri, fənd ilə gizlədəcək.
 Bu halətdə nə kuzə, nə də ki, su tapılır,
 Yaxşı bax, elmi bilmək, düzgün üsul sayılır.
 Məna qapısının döysən, üzünə tez açarlar,
 Ağıl qanadı çalsan, şahbaz tək uçurlar.
 Çörək, gilin məhsulu, az ye ət ilə çörək,
 Ki, sən də qalmayasan, yerdə gilə dönərək.
 Elə ki, ac olursan, bir ac itə dönürsən,
 Bədləşirsən hirs ilə, pis niyyətə dönürsən.
 Elə ki, tox olursan, leş tək murdar olursan,
 Bir özündə olmayan, cansız divar olursan.
 Xülasə bir dəm murdar, bir dəm itə dönürsən,
 Sırr uğrunda bəs necə, döyüşlərə dözürsən?
 Sən öz qızıl quşunu, bəd itdən artıq bilmə,
 İtinə az-az sümük, tulla sən hərif olma.
 Elə ki, it tox oldu, qudurğan, dikbaş olar,
 Təkəbbürlü it necə, ov dalınca tullanar?!
 O, Ərəbi kasıblıq etmişdi tərki-vətən.
 Səhraları keçərək, çatmış o yerə, bil, sən.
 Hekayədə demişik, şahdakı səxavəti,
 Həmin kasıb haqqında, olan o rəvayəti.
 Aşiq nəyi söylərsə, ondan eşq ətri gələr,
 Ağzından nə çıxarsa, eşq tərəfə yüksələr.
 Əgər fəqih¹ danışsa, kasıblıqlar ələnər,
 Onun xoş sədasından, kasıblıq iyi gələr.
 Kafir tək danışsa da, ondan din ətri gələr,
 Onun şəkli sözündən, yəqinliklər yüksələr,
 Əgər yalan da desə, doğruya tərəf əyər,
 Ey xoş ol əyriyə ki, doğruluğu bəzəyər

¹ Fəqih- Fiqh elmini bilən; Dindar şəxs.

Əyri tərəzi gözü, saflıq üçün düzəlmiş,
 Əsil saflıq həmişə, ayrılarə güc gəlmiş.
 O tərəzi gözünü, onun həqiqəti bil,
 Məşuq dodaqlarının, söyüşlü diqqəti bil.
 Onun mətləbsiz olan, söyüşü adət olmuş,
 Ey xoş ol şəxsə ki, surəti eşqdən solmuş.
 Şəkəri xəmir edib, çörək kimi bişirsən,
 Dadı qənd dadı verər, çörək yox, ey dost, bil, sən.
 Qızıldan olan bütü, mömin taparsa əgər,
 Tapdığı o bütə heç, mömin səcdəmi edər!?
 Əksinə qızıl bütü, odun üstünə qoyar.
 Müvəqqəti surəti, bütün başından soyar.
 Ki, qızılın üstündə, qalmasın büt surəti
 Çünki surət həmişə, dəyişdirir niyyəti.
 Qızılın zatını Rəbb vermiş, onun işidir.
 Bütün şəkli nağd bir iş, qazılsa qırışdır.
 Birə ölməsi üçün, sən, kilimi yandırma,
 Hər bir milçək səmindən, əhvalını soldurma.
 Bütperəst olsan əgər, qalsan bütperəst kimi,
 Surəti tərək eylə sən, tap bir mənalı elmi.
 Haca layiq olanla, Hacı edən tələb,
 İstər Hindu, istər Türk, və yaxud da bir Ərəb.
 Baxma onun şəklinə, həmçinin də rənginə,
 Sən bax onun əzminə, səsinin ahənginə,
 Əgər qara olsa da, sənə birsə ürəyi,
 Onu sən ağ təkin bil, eynidir fikri, rəyi,
 Xülasə hekayədə, alt-üst söylənildi çox,
 Aşıqların fikri tək, həm ayağı, başı yox.
 Başı yoxsa da onun, əzəldən öndə olmuş,
 Ayaqları yoxsa da, hər vaxt özündə olmuş.
 Bəlkə hər bir qətrəsi onun su damlasıdır?!
 Həm baş onda, həm ayaq, həm də ki, qaçmasıdır?!
 Yox, Tanrı bu hekayə, indi hekayə deyil,
 Öz nağdı halımızdır, özümüzə sən də gül.
 Şanı-şöhrəti olan, hər bir sufi yanında,
 Nə qədər qədim olsa, zikri qalmaz yadında.
 Onun fikri olarsa, həmişə halla məşğul,
 Daha zehninə gəlməz, heç zaman başqa bir yol.

Həm Ərəbik, həm kuzə, həm də ki, həmin Məlik,
 Hamılıqla «yöfəku, olduq ənhu mən ufik»¹
 Ağıl бүкүлү olsa, onda tamah nəfs ilə.
 Bu iki zülm eyləyən, ağıl gətirər dilə.
 Bil indi əsil «inkar», nədən qalıb, çücərmiş.
 Çünki «Küllün» özü də, cüzvlərdən becərilmiş.
 Külldə olan hissələr, küllə heç aid deyil,
 Çünki gülün ətri də, gülə heç aid deyil.
 Yaşillıq lətafəti, gülün lütfü tək olar,
 Qumru səsi bülbülün, bir səs üzvü tək olar.
 Əgər mən məşğul olsam, müşküllüyə cavabla,
 Təşnələri bəs necə, tox edərəm mən abla?²
 Küll ilə, təqsir üçün, olsan bir maniyə tək,
 Səbr et, səbri-sevincə, hamı açar biləcək.
 Fikirlərdən uzaq qaç, ondan hər vaxt qorun sən,
 O, şir kimidir, şirdən, qorunmaq deyil asan.
 Pəhrizlik davalara, sevinclər gətirəndir,
 Qaşınanı qaşımaq, zərərlər yetirəndir.
 Pəhriz müalicənin, həqiqi dərmanıdır,
 Pəhrizkarlıq eyləsən, o qüvvənin canıdır.
 Bu sözlərə qabil ol, diqqət ilə qulaq as.
 Mən zərdən sırğa yonum, sənə qulağından as.
 Sırğa nədir?! Sən onun, qızılı olsan əgər?!
 Yüksələrsən tezliklə, Aya, ulduza qədər.
 Əvvələn eşit bunu xalqlar müxtəlifdirlər,
 Canları da müxtəlif, «ye» dən, «əlifə» qədər.
 Müxtəlif həriflərdə, «sevgi», «şəklər» də vardır,
 Baxma ki, bir gün onlar, başdan ayağa birdir.
 Bir üzdən ziddir onlar, bir üzdən də müttəfiq.

¹ Həm ərəbik, həm kuzə, həm də ki, həmin Məlik,
 Hamılıqla «Yöfəki, olduq ənhu mən ufil».- Bu misra Quranda
 «Əlzariyat» surəsindəki 9-cu ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:

«Ondan (Qurandan, yaxud Məhəmməd Əleyhisamdan)
 Zatında dönüklük olan kimsə dönər! (Allahın əzəli evində
 İmandan kim dönmüşdürsə, Qurandan və Peyğəmbərdən də elə
 o dönər!).»

² Abla-«su ilə» mənasında işlənmişdir.

Bir üzdən zarafatcıl, bir üzdən ziddi rəfiq.¹
 Amma qiyamət günü, böyük qiymət günüdür,
 O, şəxsin qiyməti var, savab onun gülüdür.
 Kim ki, Hindular kimi, pis əməl sahibidir,
 Qiyamətin gününün, rüsvayçı rahibidir.
 O şəxs ki, özündə, yoxdur günəş tək nuru,
 O, qaranlıqlar sevər, qaranlıqdır uğuru,
 Bir gülün yarpağının tikanları olmasa,
 Baharlar batıracaq, gülün sirlərin yasa.
 Başdan ayağa qədər, qüllə,süsən olanlar
 Bahar üçün, gözləri, nurla dolu olarlar.
 Mənasız tikanlılar, xəzan olacaq, xəzan,
 Ki, qonşu ola bilsin, onunla bir gülüstan.
 O, gülün gözəlliyi, örtsün onun eybini,
 Sən, görə bilməyəsen, eybin eyibliyini.
 Xülasə xəzan ona, bir bahardır, həyatdır,
 Daşları yaqutları, bir eyləyən zəkətdir.
 Bağban da xəbərdardır, xəzanda olmasından,
 Təkin görməsi yaxşı, cahanın bilməsindən.
 Bu cahanın özü də, o bir kəsdir, o Aydır,
 Kəhkəşanda hər ulduz, həmin aydan bir paydır.
 Cahanın özü isə, o Təkdir, Yeganədir,
 Qalanlar ona tabe, o yalnız bir danədir.
 O, bir kamil cahandır, fərddir,təkdir,vahiddir,
 O, küllün vücududur, bir nuxə, bir vahiddir.
 Xülasə hər bir şəkil, həm hər bir surət deyir,
 Müjdə, müjdə veririk, tezliklə bahar gəlir.
 Əgər çiçəklər açsa, parıldasa zireh tək?!
 Meyvələrə bəs necə, «düyün» düşə biləcək?!
 Elə ki, güllər düşür, meyvə güldən baş vurur.
 Çünki tən yarılanda, can da təndən baş vurur,
 Meyvələr məna kimi, güllər onun surəti,
 Həmin güllər, çiçəklər, müjdə verir neməti,
 Elə ki, gül töküldü meyvələr oldu peyda,
 Çünki özün kiçildi, böyüklük düşdü yada.
 Buğda üyüdülməsə, ondan xəmir olarmı?!

¹ Rəfiq-dost, yoldaş.

Üyüdülmüş buğda heç, bitib sünbül olarmı?!
Həlilə¹ ədviyyəylə, döyülüb əzilməsə
Xeyir verə bilərmə, o ciyəyə, nəfəsə.

Pirin sifəti və ona tabe olmaq haqda

Ey Hüsəməddin Ziya, tut Haqq yolunda öz yerin,
Bir - iki vərəq də yaz, vəsfən eylə Pirlərin.
Cismin əgər zəiflə, çox ahu - zar eyləmə,
Bu dünyanın işləri mənsiz keçməz, söyləmə.
Əgər zəif cismində, sənin gücün olmasa,
Sən bil, Günəşsiz bizim, nurumuz da olmaz ha!
Əgər zəifləyərək, bir çırağa dönsən də,
Yenə sərkərdəmizsən, əsas elmimiz səndə.
Sərkərdəmiz sənsən sən, əlindədir arzu - kam.
Bağlı olan qəlbləri, açmağa səndə ilham.
Pirlərin əhvalını, yazmağa üsul öyrən,
Özünə Piri - Kamil seç, ondan düz yol öyrən,
Piri - Kamil yay fəslə, mürüdləri xəzandır,
Mürüdlər gecə kimi, Pirlər mahi-tabandır.
Etmişəm gənc bəxtimi, «pirlik» adına qurban.
Çünki o Haqq pirdir, pirlilik verməmiş dövrən.
O, belə bir pirdir ki, haçan başlandığı yox,
Belə yetim dürr ilə, onun ortaqlığı yox.
Özü çox güclü olar, çox illik şərablar tək,
Xüsusən o şərab ki, Təsəvvüfdən gələcək.
Pirini seç ayırd et ki, pirsiz bu səfərin,
Çox qorxulu, afətli, olar səyahətlərin.
Baxma ki, dəfələrlə, o. yoldan sən getmişən,
Başçısız bələdçisiz, çaşmısan, səhf etmişən.
Bir yolu ki, ömründə, getməmişən heç zaman,
İndi tək tənha getmə, rəhbərindən keçmə yan.
Kim ki, mürşid olmadan, yola üz tutub gedər,
Qulyabanılar görər, azar qəriblik edər.
Əgər pirin sayəsi, baş üstündə olmasa,

¹ Həlilə- müalicəvi bitki növü.

Sənin azmış başında, cinlər verər səs - səsə.
 Şeytan yoldan azdırar, səni salar bəlaya,
 Çox zirəklər, bu yolda, özün salmış fənaya.
 Əşit Nəbimizdən sən, yolçuların əzabın,
 Ki, şeytan necə etdi, onları yoldan azğın.
 Yüz min illər onları, Haqq yolundan uzağa,
 Azdıraraq aparıb, batırmışdır batlağa.
 Ağaran sümüklərin, çürümüş tüklərin gör,
 İbrət götür onlardan, ulağı uzağa sür.
 Tut ulağın yedəyin, onu doğru yola çək.
 Düz yolu tanıyana, bilənlərə ver yedək.
 İndi sən ulağının, nexasını boş tutma,
 Çünki o həvəslidir, göy otlağa, unutma.
 Əgər sən bir anlığa, gözdən onu qaçırsan,
 O, gedəcək uzağa, qanqanlıqda taparsan.
 Ulaq yolun düşməni, sərxoş edib sə ələf¹.
 Çoxlu insanları o, bu yolda etmiş tələf.
 Əgər yol bilməsəndə, ulaq hər nə istəsə,
 Yolun təglidin çıxart, həqiqi yol necəsə.
 Qadınla məsləhət et, dediyinin əksin et.
 Əgər dediyin etsən, bil ki, tələfsən, igid.
 İstək ilə, arzuyla, dostluğunu azalt sən,
 Yoxsa, «Fəyuzilləkə, səbilillah» olarsan²
 Dünyada bu həvəsi, sındıra bilməz heç nə,
 Həmsəfər kölgəsi tək, sınımamış, sınımaz yenə.

¹ Ələf - ot

² İstək ilə, arzuyla, dostluğunu azalt sən,

Yoxsa, «Fəyuzilləkə, səbilillah» olarsan.- Bu misra Qurani Kərimdəki «Sad» surəsindəki 26-cı ayəyə işarədir. Ayətin mənası belədir: - «Ya David! Biz səni yer üzündə xəlifə (və ya əvvəlki peyğənbərlərə xələf) etdik. Buna görə də insanlar arasında ədalətlə, hökm et, nəfsdən gələn istəklərə uyma, yoxsa, onlar səni allah yolundan sapdırar. Şübhəsiz ki, Allah yolundan sapanları haqq-hesab gününü unutduqları üçün şiddətli bir əzab gözləyir!»

Allahın rəsulu Həzrəti Məhəmməd səlləllahu əleyh, Əli əleyhüssalama vəsiyyət edərək demiş:- «Hər kəs Tanrıya yaxınlaşmaqdan ötrü bir ibadət növü axtarır. Sən ağıllı və yaxşı bəndə ol ki, bütün bəndələrdən üstün olasan»!

Peyğənbər demiş: - Əli, eşit məndən kəlam sən,
Sənsən Haqqın Aslanı, cürətli pəhləvansan.
Lakin Aslanlığına, çox da etimad etmə,
En, ümüd xurmasının, kölgəsini unutma.
Nər kim fikrə düşərsə, etməlidir itaət,
O, edər öz Haqqına, sədaqətlə ibadət.
Ağlın gücülə axtar, yaxınlaşmaq yolunu,
Başqası tək düşünmə, ətrafının rolunu.
Dostun kölgəsi altda, özün aqıl də olsan,
Ağılsızlıq yolundan, onu çəkə bilməzsən.
Xülasə Haqqa tərəf, yaxınlıq yolu axtar,
İtaətə ərinmə, etmə heç vaxt ahu- zar!
Çünki O, tikanlığı, gülşənliyə döndərir.
Hər bir korun gözünə görmək üçün nur verir,
Üerdə onun zülməti, sanki Qaf dağı kimi,
Onun ruhu simurğdur, təvaf¹, təvafı kimi.
Tanrının xoş bəndəsi, qolu bağlı quludur,
Öyrənmək sevənlərin, yolu Tanrı yoludur.
Əgər qiyamətdək, söyləsək də şəninə,
Onun tərifı bitməz, qurtarmaz mədhi yənə.
Ruhunun günəşi də, bu asimandan deyil.
Onun nuru yaratmış, insanı, mələyi, bil.
Bəşərə örtük olmuş, göydə yanan Afıtab,²
Dərk eylə sən Allahı, Onu dərk etmək savab.
Ey Əli, bütövlükdə, itaət yollarından,
Seç Allahın ən əsas, olan kölgəsin, oyan!

¹ Təvaf – 1) Bir şeyin ətrafında dolanma; 2) Kəbənin ətrafında dolanıb ibadət etmə.

² Afıtab- Günəş hərfi mənada; burada isə Allah nəzərdə tutulur.

Hər kim ki, itaətə, tərəf qaçmış, oyanmış.
 Özünü saflaşdırmış, saf cərgədə dayanmış,
 Sən də get aqillərin, kölgəsini seç dayan,
 Düşmən yolundan qaçıb, düz yollara keç dayan.
 Bütün ibadətlərdən, layiqli səninkidir,
 Davam et sən işinə, sadıqlı səninkidir.
 Ətəyini tutdunsa, təslim et özünü sən!
 Musa kimi, Xızırın, qəbul et sözünü sən!
 Xızırın sözünə sən, səbr eylə ey, bi nifaq,¹
 Xızır sənə deməsin, uzaqlaş! – «hazə firaq»²
 Əgər gəmi də sinsa, sən onunçin qəm etmə,
 Əgər uşaq öldürsə, sən tükünü tərpətmə.
 Onun əllərin Haqqı, öz əli kimi bilmiş.³
 Ona Haqq «Yədullahu foığə əydihim» demiş.
 Haqq onu öz əliylə, qovmuş ki, diri etsin,
 Dirilik nədir, Canın cənlərdən biri etsin.
 Sənə yoldaş lazımdır, bu yolu tənha getmə!
 Bu səhrada tək-tənha, gedib özün incitmə.
 Hər kim tənha getməsə, yolunu qısa edər,
 Xalqın köməyi dəysə, bu yolu asan gedər.
 Qeybi bilən əlindən, deyil «Pir» əli qısa,
 Allahın qəbzəsi tək, Deyil «nur» əli qısa.
 Qeybiyə Haqq tərəfdən, belə bəxşis verilmiş,
 Qulaq asanlar ona, şəxsiz inana bilmiş.
 Qeybi bilənə onçun, bəxşislər verilir ki,
 Qonaq qarşısında o, göstərsin nemət yükü.

¹ Bi nifaq – Ziddiyyət olmadan, nifaqsız.

² Xızırın sözünə sən, səbr eylə ey, bi nifaq,
 Xızır sənə deməsin, uzaqlaş!-«hazə firaq».- Bu misra Qurani
 Kərimdəki «Kəhf» surəsindəki 77-ci ayəyə işarədir.

³ Onun əllərin haqqı, öz Əli kimi bilmiş.

Ona haqq «Yədullahu fouğə əydihim» demiş.- Bu misra Qurani
 Kərimdə «Fəth» surəsindəki 10-cu ayəyə işarədir. Ayənin mə-
 nası: - «(Ya Peyğənbər! Hudeybiyyə səfəri zamanı bir ağacın al-
 tında beyəti – Rizvanla) sənə beyət edənlər, şübhəsiz ki, Allaha
 beyət etmiş olurlar. Allahın (qüdrət) əli onların əllərinin üstün-
 dədir. Kim beyəti pozsa, ancaq öz əleyhinə, pozmuş olar (bu-
 nun zərəri yalnız özünə gələr) Kim allahla etdiyi əhdi yerinə ye-
 tirsə, Allah ona böyük mükafat verər!

Bir şəxs ki, Şah yanında, kəmərinə bağlasa.
Bil ki, bayırdan gəlir, qeyrisi «basa-basa»
Hesaba gəlməz qədər, çoxlu fərd var bu gündə,
O kəşfin əhli ilə, hicab əhli beynində.
Cəhd eylə ki, indi də, daxilə yol tapasan,
Yoxsa Mani¹ həlqəsi, tapar səni çox asan.
Əgər pirini seçsən, ürəyi nazik olma,
Süslüklə axıb gələn, su tək palçıqla dolma.
Sən əgər yaralanmış qəzəbli pələng olsan?!
Necə cilalanmadan, nurlu ayna olarsan?!

Bir Qəzvinlinin çiynini mavi rənglə yazdırılıb, iynəylə döydürməsi, ağrının təsirindən peşmançılıq çək-məsi hekayəti

Hekayə söyləyəndən, bir hekayə eşit sən,
Bədən döydürmək kimi, Qəzvinli adətindən.
Bədəninə, əlinə, çiyninə, kürəyinə,
Çəkərək şiri-pələng, döydürürdülər iynə.
Xata-bala görmədən, müxtəlif surətləri,
Göy rənglə çəkdirərək, döydürürdülər dəri.
Bir Qəzvinli gedərək, dəlləyin üstünə,
Dedi: - Göy rənglə yaz, döy, şirinlik verim sənə.
O, dedi: - Ey pəhlavan, şəklini çəkim nəyin?!
Dedi: - Şəklini çək sən, meşələr şahı şirin.
Taleyim şir bürcüdür, şirin nəqşini vur sən.
Çalış rəngi tünd olsun, göy rəngi sevirəm mən.
Dedi: - Hansı üzvünə, şirin şəklini çəkim?!
Dedi: - Çiynimə nəqş et, bilsinlər mən kiməm, kim!
Olsun qolum qüvvətli, məclislərdə, güləşdə,
Belə qorxulu şirlə, ollam qalib hər işdə.
Elə ki, dəllək vurdu, onun çiyninə iynə,
O, əbləhi incitdi, ağrı vurdu beyninə.

¹ Mani- Qədim İranda Sasanilər dövründə Zərdüştiliyə qarşı mübarizə aparən dini- fəlsəfi cərəyanın başçısı.

«Pəhləvan» nalə edib, söylədi ey sən axmaq?!
 Nə çəkirsən qoluma, yəqin əlində toxmaq?
 Dedi: - Sən buyurdun ki, şir şəklini çəkim mən,
 Dedi: - Sən əvvəl şirin, harasını çəkirsən?!
 Dedi: - Quyruq yerini, başlamışam, mən özüm.
 Dedi: - Saxla quyruğu, ey mənim iki gözüm.
 Şirin quyruğun, çəkməyə kəsmişdir nəfəsimi,
 Quyruğu istəmirəm, öldürmüşəm nəfsimi.
 Dedi: - Şiri quyruqsuz, nəqş et, ey şiri çəkən.
 Ürəyim sütləşibdir, ağrının təsirindən.
 Dəllək başqa bir yeri, iynəylə yaraladı,
 İnsafsız, mürivvətsiz, rəhimsiz qaraladı.
 Dedi: - Hansı əzasın, çəkirsən dəllək kişi?!
 Dedi: - Onun qulağın, çəkirəm kələk kişi.
 Dedi: - Qulağın çəkmə, sən ey böyük xoşkəlam,
 Saxla qulağını sən, işi qısalt vəssalam.
 Dəllək başqa tərəfi, döydü, yazdı iynəylə,
 Qəzvinli bu dəfə də, fəğanə gəldi böylə.
 Üçüncü dəfə dedi:- Hansı üzvü çəkirsən?!
 Dedi: - Şirin qarnını, əzizim, çəkirəm mən!
 Dedi:- Elə çək şiri, qarın olmasın onda!
 Qarın nəyə lazımdır, Şirin özü olanda?!
 Od çıxır gözlərimdən, az yarala canımı!
 Şirə qarın nə lazım, qaraltma sən qanımı!
 Mat-mat baxaraq dəllək, bu işə heyran qaldı,
 Barmağın dişləyərək, bir müddət fikrə daldı.
 Sonra öz iynəsini, çırpdı yerə o dəllək,
 Dedi: - Dünyada varmı, sən tək oyunbaz, kələk,
 Quyruq, başsız, qarınsız, şir haralarda yatmış?!
 Belə bədənli şiri, Tanrı nə vaxt yaratmış?!
 Əgər yoxdursa səninin, iynələnməyə gücün?!
 Bəs sən yırtıcı şirdən, dəm vurursan nə üçün?!
 Ey qardaşım səbr eylə, ağrıdarsa da iynə,
 Sən güc gələ biləsən, atəşpərəstliyinə.
 O dəstə ki, qurtular, özünün vücudundan,

Kainat Günəşlə –Ay, dəm vurur sücudundan¹
 Hər kim öldürə bilsə, atəşpərəst nəfsini,
 O, Günəşə, buluda, çatdırar nəfəsini.
 Ürəyi öyrəşərsə, səbr etməyə, dözməyə,
 Günəş onu yandırılmaz, rahat çıxar gəzməyə.
 Nəhayət Haqq Günəşə, hökm edib belə demiş:
 - Zikr edib, «Təzavəru, ən Kəhfuhum» söyləmiş.²
 Onların yatmağı da, Tanrıdan olduğuyçün,
 Gün düşdü mağaraya, yandırmadı onunçün
 Lütfünün çoxluğuyla, tikan da gülə dönər,
 Cüzv³ də məhəbbətindən, sonucda «küllə» dönər.
 Nədir Tanrıya təzim, ey mənim canım-gözüm?!
 Özün aşağı tutmaq, zəlillik, birdə dözümlər.
 Nədir Tanrı Tohidin, öyrənibən dərk etmək.
 Özün Haqq qarşısında, yandırır, qurban getmək.
 Əgər istəyirsənsə, gündüz tək nurlanasan?
 Gərək gecə şamı tək, odlanasan, yanasan.

Canavarın, Tülkünün ovda Şirə kömək etmələri hekayəsi

Ov etmək məqsədiylə, qurd, tülkü bir də ki, Şir,
 Qalxmışdılar dağlara, gəzirdilər birbəbir.
 Üç vəhşi istəyirdi, dərin meşə səhrada,
 Ov etsinlər ziyadə, tox olsunlar dünyada.
 Bir – birinin ardınca, ovlar axtarırdılar.
 Bütün bəndi – bərəni, kəsib ovlayırdılar.
 Güclü Şir ar edirdi, onlarla bir ovundan,
 Şirin kərəmin görüb, əl çəkmirdilər ondan,
 Şah zəhmət ordusunun, sanki bir sirri idi.
 Lakin oldu yol-yoldaş, onlara rəhm eylədi.

¹ Sücudundan – səcdəsindən, səcdə etməkdən.

² Nəhayət Haqq Günəşə, hökm edib belə demiş,
 Zikr edib «Təzavəru, ən kəhfuhum» söyləmiş.- Bu misra Qurani
 Kərimdə «Kəhf» surəsindəki 16-cı ayəsinə işarədir.

³ Cüzv- hissələr, parçalar, üzvlər.

Həmçinin Ay səmada, ulduzlardan ar edir.
 Ulduzlar arasında, səxavəti var edir.
 Peyğəmbərə də çatdı, Tanrının ağıl nuru,
 Baxma ki, ağıl qədər, ağıl yox, sözüm doğru.¹
 Tərəzi də arpa da, qızıla yoldaş olmuş,
 Onçun deyil ki, arpa, qızıl tək daş-qaş olmuş.
 Ruh öz qəlibi ilə, bir libası geyinmiş.
 Bir müddət quduz it də, qapıçı tək öyünmüş,
 Elə ki, birgə onlar, dağa tərəfləndilər,
 Şirin üzəngisindən, tutub fərəhləndilər.
 Öküz, keçi, dovşanı görüb hücum etdilər.
 Ovladılar onları, bir yerə cəm etdilər.
 Kim ki, döyüşkən şirin, ardına düşüb getsə,
 Kabablığı azalmaz, gecə-gündüz də ötsə.
 Hər növ heyvanı onçun meşədən gətirdilər,
 Yaralayıb, öldürüb, tez ona yetirdilər.
 Canavar, tülkü ova, çox tamah eyləyirdi
 Ovlar bölünsün gərək, ədalətlə deyirdi.
 Canavarla dovşanın, Şir tamahın hiss etdi.
 Vəziyyəti dərk edib, fikri zehinə yeritdi
 Kim ki, sirrlər Şiridir, sirr içində əmirdir.
 O hər şeyi biləcək, daxildə nə fikirdir.
 Ey dil indi sən qoru, yaxşı zikri-fikiri,
 Pis fikirli ürəklər, onun olsun əsiri,
 O, ulağı tanıyar, onu sakitcə sürər,
 Özünə baxıb, gülər, üzdəki sirri örtər.
 Elə ki, Şir dərk etdi, onların vəsvəsesin,
 Susdu sirri açmadı, çıxartmadı heç səsin.

¹ Peyğəmbərə də çatdı, Tanrının ağıl nuru,
 Baxma ki, ağıl qədər, ağıl yox, sözüm doğru. - Bu misra Qurani
 Kərimdə «Ali-İmran» surəsindəki 159-cu ayəyə işarədir. Ayənin
 mənası belədir: -(Ya Məhəmməd!)

Allahın mərhəməti səbbinə sən onlarla (döyüşdən qaçıb sonra
 yanına qayıdanlarla) yumşaq rəftar etdin. Əgər qaba, sərt ürəkli
 olsaydın, əlbəttə, onlar sənəin ətrafından dağılıb gedərdilər. Ar-
 tıq sən onları əhv et, onlar üçün (Allahdan) bağışlamaq dilə, iş-
 də onlarla məsləhətləş, qəti qərara gəldikdə isə Allaha təvəkkül
 et! Həqiqətən Allah (Ona) təvəkkül edənləri sevər!»

Lakin fikirləşdi o, özünə sirr açdı o,
 Cəzanızı verərəm, deyə sakitləşdi o.
 Mənim fikrim, düşüncəm, xoşunuza gəlmədi,
 Zənniniz belə oldu, ağılınız düzəlmədi.
 Ey bütün vücudunuz, aqlım ilə dolanlar,
 Dünyaları bəzəyən, bəxşişlərlə qalanlar.
 Şəkil nəqqaşa qarşı, pis düşünə bilərmə?
 Fikri o bağışlamış, fikir dönə bilərmə?
 Mənə qarşı xəsislik, fikrinizi görəndə,
 Sizə qarşı bədnamlıq fikri oyanır məndə,
 «Zənninbillahi Zənnə, ssəvi»nin əgərsə mən,¹
 Cəzasını verməsəm, olar çox xəta edən.
 Sizin bədgümanlığı, yayaram dünyaya mən.
 Bu dünyada alınsın, ibrət bu hekayədən.
 Şir bu düşüncə ilə, gülürdü, sevinirdi,
 Şirin təbəssümündə, mənalar görünürdü.
 Dünyanın malı olmuş, Haqqın təbəssümləri,
 Məst edib vermiş bizə, məğrur təkəbbürləri.²
 Kasıblıq, əzabkeşlik, yaxşıdır, bil ey məğrur,
 O, qorxunc təbəssümdən, həmişə uzaqda dur.

Şirin canavarı yoxlamaq üçün

¹ «Zənninbillahi zənnə, ssəvi»nin əgər sə mən,
 Cəzasını verməsəm, olar çox xəta, hökmən.- Bu misra Qurani
 Kərimdə «Fəth» surəsində 6-cı ayəyə işarədir. Ayənin mənası
 belədir: «(Cihad əmri həm də ona görədir ki) Allah (Məhəmmə-
 din Rəbbi nə Məhəmmədin özünə, nə də möminlərə kömək edə-
 cəkdir-deyə) onun barəsində bədgüman (bədniyyət)» olan müva-
 fiq kişi və qadınları, müşrik kişi və qadınları əzaba düçar etsin.
 Onların bədniyyətliyi öz başlarında çatlasın! Allahın onlara qə-
 zəbi tutmuş və (Allah) onlara lənət etmişdir. (Allah) Cəhənnəmi
 onlar üçün hazırlamışdır. Ora necə də pis məskəndir.

² Dünyanın malı olmuş Haqqın təbəssümləri
 Məst edib vermiş bizə, məğrur təkəbbürləri. - Bu misra Qurani
 Kərimdə «Ali-İmran surəsinin 186-cı ayəsinə işarədir» mənə be-
 lədir:- «Əlbəttə, siz malınız və canınızla imtahan ediləcək-
 siniz»...

ovları böl - təklif etməsi

Şir dedi: -Ağıllı qurd, ovu böl, etmə ah-zar.
Ədaləti nəzərdə, tut sən, qoca canavar.
Bölgüdə nayibim ol, bu işdə qalma kənar,
Göstər məharətini, adil olmağı bacar.
Canavar dedi:-Ey şah, dağ kəli payın sənin,
O, böyükdür, sən böyük, cəldlikdə tayın sənin.
Ortabab olan keç, mənim olsa yaxşıdır.
Türkiyə də bu dovşan, paytək qalsa, yaxşıdır.
Şir dedi:-Ey canavar, necə dedin, de birdə?!
Mən də sənə oluram, hüquq üzrə bir yerdə?!
Canavar nə itdi ki, özünü payçı görür?!
Mən tək şiri bölgüdə özüylə bir götürür?!
Dedi:-Sən ölümünü özün alan ulaqsan!
Çağırdı qarşısına, parçaladı çox asan.
Rəhbər fikrin duymadı, barmaq arası baxdı,
Siyasət meydanında, dəri böğazdan çıxdı.
Dedi:-Məni özündən, güclü görmədiyiyçin,
Parçalandı zar-zar, ağladı iç-in.
Qarşımda olmadın sən, sədaqətli bir bəndə,
Vacib oldu mənimçin, boynun salmaq kəməndə.
Baxma ki, xərcləməkdə, ağıllı hünərim var.
Bəzən də ədalətdən, kamillik dəyərim var.
«Küllü şeyin haliku», addan, şöhrətdən qeyri.¹
İmtiyazda bərabər, deməyin deyil yeri.
Kim bizim imtiyazda, fəna yolunu seçsə,
«Küllü şeyin haliku», olmaz müddət də keçsə.²
Kim ki, Allahıyladır, o özü «La»³dan keçmiş.
Kim ki, Allahıyladır, faniliyi seçməmiş.

¹ Külli şeyin haliku», addan şöhrətdən qeyri.
İmtiyazda bərabər, deməyin deyil yeri.- Bu misra «Qurani Kərimdə» Qəsəs surəsindəki, 88- ci ayəyə işarədir.

² Külli şeyin haliku-yəni Allahdan başqa hər şey məhvə məhkumdur.

³ «La»- yoxdur; inkarı bildirir. Geniş mənası belədir:- «Allahdan başqa Allah yoxdur!».

Kim Haqqın qapısında, Onu inkar edərsə?
Qapısından qovular, canın alar vəsvəsə!

**Biri dostunun qapısını döydü. Dostu dedi:-
Kimdir?! Dedi:- Mənəm! Dedi:- Mən olduğun-
çun qapını açmıram! Çünki dostlarımdan
«mən» olanını tanımıram**

-Bir şəxs gəlib dostunun, döydü azad qapısın,
Dostu dedi:- Kimsən sən döyürsən yad qapısın?!
Dedi: - Mən! – Dedi: - Get-Cet, açmağın vaxtı deyil!
Sən nəzərdə tutduğun, qonağın vaxtı deyil!
Xam üçün səyahətdən, hicrandan yaxşı şey yox.
Puxtələşsin, nifaqdan qaça bilsin uzaq, çox.
Çünki «Sənsən» sən hələ, Səndən kənar deyilsən.
Sən hələ yanmalısən, odda, alovda bil, sən
O yazıq dost bir illik, çıxdı uzaq səfərə.
Dostunun fəraqından, səfər döndü zəhərə.
Puxtələşdi o yanmış, döndü yenə yarına
Yenə gəldi dostunun, evinin kandarına.
Qapı həlqəsin vurdu, qorxa-qorxa ədəblə,
Ki, dostunun evindən, qovulmasın əsəblə.
Dostu səs verib dedi:- Qapını kimdir vuran?!
Dedi: - Qapında «Sənsən», ey sən qəsdimə duran?!
Dedi:- Necə «Mənsən» sən, ey Məni – mənə qatan?!
Bir sarayda iki «Mən», necə yerləşər asan?!
Çünki hamı bir olsa, ikinci olan olmaz.
Ordan həm «mən» çıxacaq, həm də ki, sən oyunbaz.
İynə başında olmaz, heç vaxt iki başlı sap,
Çünki iynə düzəlmiş, bir sapçın ey bihesab.
Sap özü iynə ilə, hər vaxt saxlar irtibat.
Bu heç də mane olmur, «Cəməlu Səmmul Xiyat».¹

¹ Sap özü iynə ilə hər vaxt saxlar irtibat,

Bu heç də mane olmur «Səməlu səmmul xiyat».- Bu misra Qurani Kərimdə «Əraf» surəsində 40-cı ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: «Ayələrimizi yalan hesab edənlərə və onlara tə-

Dəvə necə incələr, gendən incə deyilsə?!
 Yalnız incələ bilər, qayçıları kəsilsə!
 Ona Haqq Əli lazım, ey filani, ey filan.
 Yalnız O, edə bilər, çətin işləri asan!
 Tanrının köməyilə, hər çətin iş tam olar,
 Hər harın da Tanrının qorxusundan ram olar.
 Haqq əlində nədir ki, koru, bursu¹ sağaltmaq?!
 Hətta ölü dirildər, əzizim bu nə yatmaq?!
 O, ölüm, ölümdən də, ölümlü olsa əgər,
 Onun əli altında, məcbur olub dirilər.
 «Kulli youmin huvəfi, Şəni» oxu, öyrən sən,
 Onun iş, əməlini, sonra başa düşərsən.
 Onun az gördüyü iş, hər gün üçün bu olar.
 O, üç ləşkəri hər gün, cahana yola salar.
 Bir ordunu göndərər, analara köməkçin,
 Tikib yaratmaq üçün, binalara köməkçin.
 Bir ordunu göndərər, rəhəmçin² yerə tərəf,
 Erkək dişilə dolsun, yer üzündə hər tərəf.
 Bir ordunu göndərər, yerdən əcələ tərəf,
 Ki, görsün hər bir adam, əməldən xeyir, şərəf.
 Şəksiz-şübhəsiz yenə, onlardan tez çatacaq,
 Haqdan nələr gəlibsə, canlara düz çatacaq.
 Canlardan gələn şeylər, tam qəlblərə yatacaq.
 Qəlblərdən çatan şeylər, dillərdə yer tutacaq.
 Budur Haqq orduları, hədsiz-hüduzsuz işlər.
 Bunun ardınca demiş, Tanrı «Zekra lil Bəşər».³

kəbbürlə yanaşanlara göyün qapıları açılmaz (əməlləri duaları qəbul olunmaz, ruhları göyə qalxmaz) və «Dəvə iynənin gözündən keçməyənə qədər» onlar da Cənnətə daxil ola bilməzlər. Biz günahkarlara (müşriklərə) belə cəza veririk!

¹ Burs-xəstəlik növüdür, Alalıq xəstəliyi,

² Rəhəm- qadının uşaqlığı mənasındadır, balalıq.

³ Budur haqq orduları hədsiz-hüduzsuz işlər, bunun ardınca demiş, Tanrı «Zekralil Bəşər»- Bu misra Qurani Kərimdə Müdəsir surəsindəki 31-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: -«Biz Cəhənnəm gözetçilərini yalnız mələklərdən etdik. Biz onların sayını ancaq kafirlərin imtahana çəkilməsi, kitab verənlərin yəqinlik hasil etməsi (çünki onların kitablarında bu mələklərin say 19-dur). İman gətirənlərin imanının daha da artması, kitab əh-

Bu sözlərin sonu yox, çap atını irəli,
İki pak dosta tərəf, gör necədir işləri.

Gedib gəzib, püxtələşərək, həmin dostun dostunu «Dost» adlandırması

Dostu ona söylədi: -Ey «Mən» olan bir dayan,
Müxalif olma belə, güllə-tikan tək, oyan
Saplar təkləşər indi, şübhə yox olar, bil, sən,
Əgər iki hərfləri, «kaf» ilə «Nunu» görsən.
«Kafi-Nun» kəmənd kimi, yenə gəlmiş cəzzabə.
Yoxluğu çəkə bilsin, böyük işə xitabə.
Xülasə surətlərə, iki kəmənd lazımdır.
O iki Tək olacaq, yalnız bir bənd lazımdır.
Əgərsə iki ayaq, dörd parçanı aparsa.
Qayçı kimi tək olar, onu biri sıxarsa.
O iki ortağ olan, paltar yuyanı görsən,
Zahirdə olmuş onlar, ona-buna ziddləşən.
Onlardan biri bezi, arxda yumaqçın gedir,
Digər ortaqsə onu, qurutmağa yer edir.
Yenidən həmin şərik, qurunu yaş eyləyir.
Sanki, mübahisəni döyüşə sürükləyir.
Lakin iki ziddləşən, döyüş fikrinə düşən.
Yekdil, bir əməl olur, ey cavan eyləmə şən.
Hər Nəbinin, Vəlinin, müəyyən məsləki var.
Lakin Haqqın yanında, onlar Ona yar olar.
Çünki eşidənlərin, hamı yuxuya varar,
Dəyirman daşlarını həmin vaxt su aparar.

Eşidənlərin hüzn kədərindən söz açmaq

linin və möminlərin şübhəyə düşməsi: Həmçinin ürəklərində mə-
rəz onların və kafirlərin» Allah bu məsələ istədiyi kimsəni belə
azdırır və istədiyini də doğru yola salır. Rəbbin ordularını özü-
ndən başqası bilməz. Bu (vəsf olunan Səqər) insanlar üçün anc-
aq bir öyüd nəsihətdir.

Bu suyun axması da, dəyirmanın fəvqündə,
 Dəyirmana axması, sizə xatir hər gündə,
 Dəyirmana ehtiyac, sizçin qalmadı yenə,
 Yenidən həmin suyu, qaytardı öz əslinə,
 Axır səssiz-səmirsiz, yeri etmədən təkrar
 Gecə vaxtı yeraltı, harda var Gülüstanlar,
 Ey Tanrı! Sən canı da, o məqama yetir bir,
 O məqam ki, orada, sözsüz danışq gedir.
 Ki, canı pak edərək, yola düşsün gedərək,
 Qiyamət meydanına, ölü çatsın o, bişək.
 Bəlağətli danışq, düzgün təlimdən doğur,
 Çünki o suyun özü, pak bir mənbədən yağır.
 O, elə meydandır ki, çox geniş fəzası var,
 Bu xəyal ilə varlıq, onla tapır nəvalar.¹
 Xəyyallar, düşüncələr, axirətə az çatsa,
 Bu səbəbdən o xəyal, batacaq qəmə yasa.
 Yenə varlıq dar olsa, geniş olarsa xəyal,
 Ondən yaranacaqdır, Ay üstündə bir hilal.
 Yenə varlıq dünyası, hisslər, rənglər, bir candır.
 Darlıq dara düşərsə, qisməti dar zındandır.
 Ədalətlə tərkiblər, darlığın səbəbidir,
 Hisslərin tərkibinə tərəf, onları çəkir.
 Hissin o tərəfini Tohid aləmi bil, sən.
 Kimi istəyirsənsə, o tərəfə qov bir sən.
 Əmr et o əmələ ki, sonu olsun «Nunü-Kaf»²
 O hərflər birləşərsə, mənə olar daha saf.
 Bu sözlərin sonu yox, qayıt öz hekayənə,
 Gör qoca canavarın, əhvalı nə, halı nə!

¹ Nəvalar-lazımı şeylər, vacib şeylər.

² «Əmr et o əmələ ki, sonu olsun Nunü-Kaf», O hərflər birləşərsə, mənə olar daha saf. Bu misra Qurani Kərimdə «Yasin» surəsindəki 82-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir. «Bir şeyi (yaratmaq) istədiyi zaman (Allah) buyuruğu ona ancaq: «Ol! Deməkdir. O da dərhal olar».

Şirin canavarı ədəbzisliyinə görə cəzalandırması

O, dikbaş canavarın, başını üzdü haman,
Ki, qalmasın sonraya, «iki başla bir qazan»!
Sən ey qoca canavar, «Fəntəqəmnə minhum»dur,¹
Əmirin qarşısında, ölü olmaq mühümdür,
Sonra Şir öz-üzünü, tutub tülkiyə tərəf,
Dedi:-Ovları böl, sən, aramızda, etmə səhf!
Səcdə edərək dedi:- Gümüşü rəngli öküz,
Günortan olsun sənin, ey şahımız, bircə döz!
Bu keçİ də qoy qalsın, axşam çağı vaxtına,
Ey daim qalib şahım, ehtiyatın eybi nə?!
O, dovşan da ey şirim, qoy şamın üçün qalsın.
Lütfümüzü qəbul et, ye canına nuş olsun.
Dedi:- Ey tülkü sənin ədalətli bölgün var?!
Belə bölgünü hardan, öyrəndin ey mənə yar?
Bunu **ey ağılı dərİn** , haradan öyrənmişən?
Dedi- Şah ,qarşıdakı qurddan öyrənmişəm mən!
Dedi:-Dostluqda mənim, rəğbətini qazandın.
Götür hər üç ovu da, **hörmətimi** qazandın.
Ey tülki bütövlükdə, bir olduğunçün bizlə,
Neçin incidim səni,sən bİrsən qəlbimizlə.
Biz səninik həmçinin, ovlarda qonaqlığın,
Lakin yeddinci göydən, asılıdır varlığın.
Sən ki, ibrət götürdün, o rəzil canavardan,
Demək tülki yox, şİrsən, deyilsən əğyarlardan.
Ağıllı o şəxsdir ki, ibrətini götürsün,
Dostların ölümündən ehtiyatını görsün.
Tülkü o dəm diliylə, yüzlərlə şükür etdi!

¹ Sən ey qoca canavar, «Fəntəqəmnə minhum»dur,
Əmirin qarşısında, ölü olmaq mühümdür,- Bu misra Qurani
Kərimdə ki, «Əraf» surəsində 136-cı ayəyə işarədir. Ayənin mə-
nası belədir:-Biz də ayələrimizi yalan hesab edib onlardan qafil
olduqları (onlara etinasız yanaşdıqları) üçün (Firon əhlindən)
intiqam alaraq onları dənizdə batırdıq.

Ki, mənə canavardan, sonra xitab, Şir etdi!
 Əgər mənə əvvəl o, əmr etsəydi:-Buyur sən,
 Ovladıqlarımızı aramızda bölginən?!
 Onda qurdun taleyi mənə qismət olardı,
 Mənim cəsədım qurd tək quru yerdə qalardı.
 Şükürlər olsun ona, Bizləri bu cahanda!
 Gördü əvvəlkilərin, ardında həmin anda.
 Haqqın siyasətlərin, biz sonra dərk eylədik,
 Keçmiş qərinələrdə, olmuşları söylədik.
 Bizlərdə çox qədimdə, olan canavarlardan,
 Tülki tək özümüzü, olaq qoruyanlardan.
 Rəhmətlik ümmətlərdən, oxumuşuq biz bunu,
 O, Haqqın Rəsulundan, bilmişik olduğunu.
 Canavar sümükləri, dəri, tükləri əyan,
 Ey insanlar baxınız, olun öyüdlər alan.
 Ağıl özü əl çəkər, məst-dikbaş əhvalından,
 Əgər xəbərdardırsa, Firon, Adın halından.
 Yoxsa başqa adamlar, onun halını anlar.
 Onun rəzilliyindən, özləri ibrət alar.

**Nuh əleyhissalamın, mənə üz çevirməyin deyərək
 öz qövmünü hədələməsi. Mən Allahın sirr saxlayanıy-
 am. Xuləsə siz Allaha tərəf üzünüzü tutun, mənə tərəf
 yox**

Nuh dedi:-Ey dikbaşlar, mən indi, mən deyiləm,
 Mən bu xalqın canından, canlara xəbərciyəm.
 Xalq canı olduğumdan, canlar üçün diriyəm,
 Mənim ölməyim yoxdur, dirilərdən biriyəm.
 Bəşəri duyğularla dünyada öldüyümçün,
 Haqqım gördü, eşitdi, dərk etdi için-için.
 Çünki mən,Mən deyiləm, Ondən gələn dəmlərdir.¹
 Bu dəmin qarşısında, nəfəs çəkən kafərdir.
 Tülkü də öz işində Şirə layiq, bunu bil,

¹ Dəmlərdir- Nəfəslərdir (Tanrı nəfəsləri nəzərdə tutulur).

Lakin heç də Şir kimi, şərəfə layiq deyil.
 Əgər onun üzünə cüssəsinə baxsan sən,
 Şir tək nərə çəkməni, eşitməzsən tülküdən.
 Haqqından köməyini Nuh da almasa əgər,
 Bəs dünyanı necə O, tufanlara qərq edər.
 Yüz minlər ilə şirlər, onun tənində vardır,
 Hər iki aləm onçün, həm ucuz, həm də dardır.
 «Bizlik» ilə «mənlikdən», çıxmışdı zaman - zaman,
 O, bir atəş kimiydi, bütün aləm bir xirman.
 Xırmanı gözləyənlər, qövmü olmadığından,
 Xırmana atəş vurdu, heç nə qalmadı ondan.
 Hər kim bu gizli Şirin, qarşısında, olarsa,
 Ədəbsiz canavar tək, bölgünü pis bölərsə,
 O şir onu bir qurd tək, ani parçalayacaq.
 «Fəntəqəmnə minhum»u,¹ onunçün oxuyacaq.²
 O yaralar alacaq, Şirin əlindən qurd tək,
 O, cəngavər olsada, Şir yanında bir milçək.
 Kaş ki, həmin yaralar, canıma vurulaydı,
 Olaydım imanlı mən, canım sağlam qalaydı.
 Elə ki, bura çatdım, qüvvətim tam azaldı,
 Necə qaldırım başım, bu baş tamam pozuldu.
 Lakin sizlərə mən bir rəmz də açım-söyləyim,
 Rəmzləri biləsiniz, mən iftixar eyləyim.
 Həmin o tülkü kimi, nəfs dalınca getməyin.
 Onun qarşısında da hiyləgərlik etməyin.
 Bütün «biz»lə «mən» ləri, açın ona göstərin.
 Mülkün maliki Odur, mülklərin Ona verin.
 Kasıb olsanız belə, düz yol olsa yolunuz,
 Həm Şir, həm Şirin ovu, olacaqdır malınız.
 Özü pak olduğundan, Sübhən məşğul vəsfinə,

¹ O şir onu bir qurd tək, ani parçalayacaq.

«Fəntəqəmnə minhum»u, onunçün oxuyacaq.- Bu misra Qurani Kərimdə «Əraf» surəsindəki 136-cı ayəyə işarədir mənası belədir:-«Biz də ayələrimizi yalan hesab edib onlardan qafil olduqları (onlara etinasız uanaşdıqları) üçün (Firon əhlindən) intiqam alaraq onları dənizdə batırdıq»!

² Fəntəqəmnə minhum – onlardan intiqam alaraq.

Onun ehtiyacı yox, dərisinə, beyninə.
 Hər bir şıkar ilə ov, olan hər kəramətlər,
 O Şah üçün, bir də ki, bəndələrinə qalar.
 Dedi: - «Ələysəllahi, bikafin əbdəhu» nu¹
 Ki, axtaran olmasın, bəndə, hiylə yolunu.
 Şahın tamahı yoxdur, müxtəlif xalq yaratsın,
 Belə bir cəlb etməyən, dövləti necə tutsun.
 Elə dövlət yaratmış, o, iki saraylıdır,
 Onun nəyinə lazım, dövlət, şah haralıdır.
 Subhanın qarşısında, qəlbinizi qoruyun,
 Ki, siz də olmayasız, bədgümana bir oyun.
 O, sirrlər ilə fikri, həm axtarışı görsün,
 Xalis Şirdə olan tək, argac-ərişi görsün.
 Hər kim hiyləgər deyil, qəlbi sadə təmizdir
 Qeybin yaddaşlarında, güzgü tək tərtəmidir.
 Bizim sirrlər şübhəsiz, etibar xası olar,
 Çünki mömin-möminin, hər vaxt aynası olar.
 Sən bir mömin olmusan, o da mömin, şübhəsiz,
 İkiniz arasında, fərq sərhədsiz, ey əziz.
 Çünki o sikkələri, məhəkləyib yoxlayır,
 Şübhəsizi taparaq, şübhəlini oxlayır.
 Sikkələrin canına, məhək oturan zaman,
 Saf sikkəylə, qəlb silkkə, ayırd edilir haman.

Padşahların «gözlərinin işıqlı olması üçün» Sufiləri göz qarşısında oturtmaları haqda

Padşahlarda qədimdə, varmış qəribə adət,
 Əşitmiş olarsan sən, yaddaşındadır əlbət.
 Onların sol yanında, pəhləvanlar durarmış,

¹ Dedi:-«Ələysəllahu, bikafin əbdəhu»nu,
 Ki axtaran olmasın, bəndə hiylə yolunu.- Bu misra Qurani Kə-
 rimdə «Zümər» surəsindəki 36-cı ayəyə işarədir. Ayənin mənası
 belədir: -«(Ya Peğəmbər!) Məgər Allah öz bəndəsinə kifayət
 deyilmi»?! Onlar (Müşriklər) isə sənə ondan qeyriləri (öz büt-
 ləri, tanrıları) ilə qorxudurlar.
 Allahın yoldan sıxardığı kimsəyə heç kəs yol göstərə bilməz»!

Çünki ürək özü də, sol tərəfdə yurd salmış.
Əyan- əşrəf, vəzirlər, qələm əhli sağında,
Çünki yazmaq, qeyd etmək, sağ əlin barmağında.
Sufilərə üzbəüz, oturmaqçın yer vermiş,
Onlar can aynasıdır, daim pak həyat sürmüş.
Hacılar sufilərdir, dinlə məni ey, oğul,
Sadə, azadə, təmiz, başı aşağı olur.
Qəlbləri cilalanmış, zikr ilə, fikirlərlə,
Ki, qəlb aynası dolsun, pakizə şəkillərlə.
Kim ki, fitrət sülbündən, təmiz, yaxşı doğulsa,
Ayna onun önündə, qoyulmalıdır tasa.
Çox yaxşı nurlu üzlər, aynaya aşıq olub,
Canlara sığal verir, həmişə «Təqvəl Qulub»¹
Kim yaxşı sifətliyə, varsa başında kələm,
Aynə tələb edər, sözüm budur vəssəlam.

Uzaq bir ölkədən uşaqlıq dostunun Həzrəti Yusifin görüşünə gəlməsi

Eşit indi məndən sən, mənalı bir hekayə,
Ki, sonra almayasan, surət kələmin saya.
Çox uzaq üfüqlərdən, bir mehriban dost gəldi,
Sədaqətli Yusifə, özünü mehman bildi.
Uşaqlıq vaxtlarından, onlar tanış idilər,
Dostluq mütəkkəsinə, çox təkyə etmişdilər,
Onun yadına saldı, qardaşlığın cövrünü,
Dedi:- Biz Aslan idik, vurmuşdu zəncirini!
Aslanlar, ar eyləməz, boynundasa silsilə²

¹ Çox yaxşı nurlu üzlər, aynaya aşıq olub,
Canlara sığal verir, həmişə «Təqvəl Qulub».-Bu misra Qurani
Kərimdə «Həcc» surəsindəki 32-ci ayədə işarədir. Mənası belə-
dir:

- (Ey insanlar! Sizə əmr etdiyim budur, və hər kəs allahın məra-
siminə (Həcc əməllərinə yaxud qurbanlıq, heyvanlara) hörmət
etsə; bu (hörmət) şübhəsiz ki, qəlblərin təqvasıdır.
(Allahdan qorxmasındandır.)

² Silsilə- zəncir mənasındadır.

Haqq qəzasından gəlməz, giley –güzarlar dilə.
 Şir boynuna vurulsa, əgər zəncir-silsilə,
 Bütün zəncir çəkənlər, dönəcəklər əmirə,
 Dedi: -Sən necə düşdün, quyuda olan kana?
 Dedi: -Necə ay düşür, məhaqdakı¹ zindana.
 Məhaqda yeni ayla, köhnə ay arasında,
 Ay görünmür qısa vaxt, bədirlənir o, sonda.
 Əgər dəni xırmanda, döyüb, ayırıb yığsaq,
 Ürəyin, gözüün nuru, afət-bələdan uzaq.
 Buğdalar səpilərək, torpaq altda qalsalar,
 Sonra torpaqdan qalxıb, çoxlu sünbül olsalar.
 Yenidən dəyirmanda, buğda döyülsə tək-tək,
 Sonra qiyməti artar, olar ətirli çörək.
 Yenidən həmin çörək, dişlər altda çeynənər,
 O da qoruyar canı, yaddaş, ağıl bəslənər.
 Yenidən həmin o can, eşq icrə məhvə dönər,
 Əkin üçün yararlı, bir torpağa çevrilər.
 Yenidən həmin o can, Haqqına tərəf dönər,
 Məstlikdən geri qalar, ağılına tərəf dönər.
 Bir alim tək yetişər, ağıldan bəhrələnər,
 Başqa millətlərə də, ağılla qalib gələr.
 Bu sözlərin sonu yox, qayıt öz hekayənə,
 O yaxşı dost, Yusifə nələr söyləyir yenə.

Görüşdən sonra Yusifin həmin uşaqlıq yoldaşından ərmağan istəməsi

O hekayədən sonra, Yusif dedi: - Ey filan!
 İndi bizim üçün nə, gətirmisən ərmağan.
 Dostların qapısına, tamam əli boş gəlmək,
 Elə bil dəyirmanı, buğdasız, dənsiz getmək.
 Haqqımız öz həşrində,² söyləyər bəndəsinə,
 Hanı ərmağanınız, qiyamətin gününə.

¹ Məhaq–Ayın büsbütün gözünməz olan son gecəsi; yeni və köhnə ay arasında qısa aysız müddət. Həmin vaxt gecə çox qaranlıq olur.

² Həşrində- Burada: qiyamət günü, qiyamət. Mənasında işlənmiş.

«Cetumunə furada»¹ olmusunuz binəva²
Həmçinin gəlmisiniz, «Xələqnakim»³ Hakəza⁴
İndi bir səbəb kimi, nəyi gətirmisiniz?!
Dirçəlişə ərmağan, nəyi yetirmisiniz?!
Ya sizin qayıtmağa, olmamış ümidiniz.
İndiki vədənilə, batillikdir gününüz.
Onun qonaqlığına, baxsan bir ulaq kimi,
Sən onun «mətbəxindən» yeyərsən iyli yemi!
Yoxsa ey inkar edən, əli boş halətdə sən,?
O «Dostun» qapısına, ayaq necə basarsan?
Yatıb –yuxulamağından, bir az, öskür-oyan sən,
Ki, onunla görüşə, ərmağan aparasan.
Ol! «Qəlilül num.»⁵ sonra, bir də «Mimma yəhcəun»⁶
Ol! Səhərlər sehrində, əməli «Yəstəğfirun»⁷
Bir qədər hərəkətlən, kənar et uyğuları,
Sənə bağışlasınlar, nur görən duyğuları.
Dünyadan, gözlərini, yumub çıxarsan onda.
Yer üzündən «Ərsəyə»⁸sən də vararsan onda.

¹ Cetumunə furada-Yaratdığımız kimi tək-tənha;

² «Cetumunə furada» olmusunuz binəva, Həmçinin gəlmisiniz, «Xələqnakim», hakəza. Bu misra Qurani Kərimdə «ənam» surəsindəki 94-cü ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir: - Siz bizim hüzzurumuza ilk dəfə sizi yaratdığımız kimi tək-tənha, özüdə sizə verdiyimizi (var dövləti, əhli əyali) arxanızda (dünyada) qoyub gəlmisiniz. Artıq, sizin (vaxtilə) öz aranızda Allahın şərikləri iddia etdiyiniz şəfaətçilərinizi görmürük. Artıq aranızdakı (rabitə) qırılmış və (allaha şərik) iddia etdikləriniz (bütələr də sizdən (uzaqlaşıb) qeyb olmuşdur.

³ Xələqnakim – Yaratdığımız.

⁴ Hakəza 1) Veləcə, bu surətdə; 2) Bunun kimi.

⁵ Qəlilül num – az yatırdılar.

⁶ Mimma yəhcəun – ibadətlə məşğul olurdular.

⁷ Yəstəğfirun- Bağışlanma diləyənlər.

Ol! «Qəlilül num» sonra, bir də «Mimma yəhcəun,»

Ol! səhərlər sehrində, əməli «Yəstəğfirun», - Bu misra Qurani Kərimdə «Əl – zariyat» surəsindəki 17-18- ci ayələrə işarədir. Ayələrin mənası: - Onlar gecələr (ibadətlə məşğul olub) az yatırdılar. Səhərlər isə (Allahdan) bağışlanmalarını diləyirdilər.

⁸ Ərsəyə – boş yerə, meydana, geniş düzənə.

«Ərzullahi» beləcə, geniş məkan demişlər.
 Sən bil, həmin Ərsəyə, çox Nəbilər dönmüşlər
 O fərəhli Ərsədə, ürək heç vaxt darıxmaz,
 Yaş xurma oralarda, quru olmaz, şax olmaz,
 Sən indi yüklənmişən, qərribə duyğularla,
 Ondən yorulacaqsən, enəcəksən ah-zarla.
 Əgər sən məhmül¹ olsən, yatan hamil² olmasən.
 Yorgunluğun gedəcək, heç pərişən olmazsən,
 Nümunə tək başa düş, sən rəyā halətini,
 Bir məhmül qarşısında, övliya halətini.
 Əshabi – Kəhfdəkilər, övliya, ey davakar,
 Həm qiyam, həm kələkdə, həm də yatmaqda onlar.
 Onu zəhmətsiz çəkər, işə əmələ fəal,
 Xəbərsiz «Zatül-yəmin»³ bixəbər «Zatül – şəmal»⁴
 Nədir o «Zatül-yəmin, şübhəsiz gözəl iş – hal,
 Nədir o, «Zatül-şəmal», bədəni eylər işğal.
 Əgər sən çətinliklə, daxilin görsən onun,
 Onların qorxusu yox, heç «Vəlahum Yəhzinun»⁵
 Bunların hər ikisi, bəndələrdəndir zahir,
 İkisindən xəbərsiz, onlar artmışdır bir-bir.
 Bu hər iki iş gəlmiş, Ənbiyalarımızdan,
 Hər ikisi xəbərsiz, bizim səs sədamızdan.
 Əgər sən sən sədanı, eşidərsə xeyir-şər,
 Onun zət olacaq, ikisindən bixəbər.

**Qonağın Yusif əlehissalama:- «Sənin üçün
 güzgü gətirmişəm. Ona baxanda məni yada sa-
 larsan»- deməsi**

¹ Məhmül – Yüklənmiş.

² Hamil –1) Yüklü, yüklənmiş: 2) Daşıyan, götürən 3) Sahib, yiyə.

³ Zatül-yəmin – həqiqi sağ.

⁴ Zatül-şimal – həqiqi sol.

⁵ Əgər sən çətinliklə daxilin görsən onun,
 Onların qorxusu yox, heç «Vəlahum Yəhzinun».

Yusif dedi: - İndi sən, gətir ərnağanını,
 Qonaq xəcalətindən, eylədi fəğanını.
 Dedi: - Mən sənin üçün, çox ərnağan axtardım,
 Sənə layiq tapmadım, hər yeri mən aradım.
 Danəni kanə tərəf, necə dən-dən aparım?!
 Damlanı da ümməna, necə bəs mən aparım?!
 Əgər qəlblə canımı, sənə gətirmiş olsam,
 Sanki Kirmana¹ zirə, mən gətirmiş olaram.
 Heç anbarı olmayan, dünyada darı yoxdur,
 Sənin hüsnündən başqa, onun bir yarı yoxdur.
 Onu layiq gördüm ki, özündəki aynanı,
 Yanına gətirim mən, qəlbimdə nuru tanı.
 Həm də gözəl üzünü, onda görə biləsən,
 Çün Sən asimandakı, günəş nuru kimisən.
 Sənə ayna gətirdim, ey üzü nurlu olan,
 Öz üzünü görəsən, mən olum yadda qalan.
 Sənə ayna gətirdim, üzündən nur alasan,
 Sifətini görəsən, məni yada salasan.
 Qoltuğundan aynanı, çıxartdı aqıl qonaq,
 Yaxşı aynanı xoşlar, görmək istər al yanaq.
 Varlığın ayinəsi, yoxluq kimidir bil, sən,
 Yoxluğu daha çox seç, əgər əbləh deyilsən.
 Varlığı da ey oğul, yoxluqla tapmaq olar,
 Varlılar kasıblara, köməklə cömərd qalar.
 Saf bir ayna tək olan, çörəksiz ac qalandır.
 Yanmış da bir güzgüdür, atəşləri alandır.
 Yoxluq, çatışmamazlıq, harda ayağa qalxsə,
 Yaxşı bir ayna kimi, varlıqlara da baxsa.
 Yoxluq bir şirinlikdir, halva tək yeyiləndir,
 Onun əksi varlıqsa, çirkinlik gətirəndir.
 Çünki paltar təmiz sə, tikilibsə çox gözəl,
 Ona dərzi nə lazım, onu tikmiş yaxşı əl.
 Xurmanın budaqları, vurulmamışsa əgər,
 Onu bağban düzəldər, budağın kəsib tökər.
 Sınıqçılar başçısı, həmin yerə gedər ki,
 Orada ayaq sınımış, sınımasa nə edər ki?!
 Xəstəliklə zəiflik, olmasa hardan olar?!
 O gözəl tibb sənəti, edər mərəz aşkar?!

Misin əgər olmasa, pası, paxırı əyan,
Qalaylamaq nə lazı, kimyanı kimdir sayan?

1 . Kirman – bu vilayət İranda Qərbi Azərbaycana yaxın vilayətdir . .Burada Zirə çox

olur.

Kamalın vəsflərinin, aynasını sındırmaq,
Sanki o Cəlallının, aynasın vurub qırmaq!
Ziddlər ziddləşən zaman, həqiqət üzə çıxar,
Sirkə bala qatışmaz, qatsan bal ayrı axar.
Hər kim öz nöqsanını, görüb səbəbin tapar,
O öz kamalı ilə, qoşa atlı tək çapar.
Əgər gümün edərsə o, dostudur kamalın.
Ondan heç bir şey uçmaz, yanına Zülcəlalın,
Kamal təsəvvüründə, pis səbəbdir, yox qurur,
Canında yoxdur sənin, ey yolun azmış məğrur.
Qəlbindən, gözlərindən, axar qanlı göz yaşı,
Ki, daxildən məğrurluq, çıxsın olasan yaxşı.
İblisin bəhanəsi, oddan yaranmaq olmuş,
Bu mərz hər bir kəsin, nəfsində əbəd olmuş.¹
Gərçi o şəxs özünü, çox məğlub kimi bilir,
Sən bil o, təzək altdan, axan saf su kimidir.
Əgər yoxlamaq üçün, onu çalxalasan sən,
Vaxt keçər təzək rəngin, o saf suda görərsən.
Suyun təkində vardır, o təzəkdən ey cavan,
Əgər su saf da olsa, murdar eyləyir haman.
Qoca varlığa yol tap, ey zəkası çox olan,
Bütün nəfs bağlarına, arxın olsun qoy dolan.
Öz arxını nə vaxt sən, təmiz, pak edəcəksən.
Öyrən Tanrı elmini, xeyrini görəcəksən.
Arx suyunu təzəkdən, heç təmizləyə bilməz
Alim axmaq nəfsini, heç tam gözləyə bilməz.
Qılınc öz dəstəyini, özü heç yona bilməz.
Sən yaranı cərraha, tapşırsan ziyan gəlməz.

¹ Bu misra İblisin təkəbbür edərək: -«Mən oddan yaranmışam, Adəm isə palçıqdan» deməsinə işarədir.

Hər bir yara üstünə, çoxlu milçək toplanar,
Onçun da heç kim görməz, öz yarasında nə var.
O milçəklər olmuşlar, sənin fikri-amalın,
Sənin yaransa olmuş, zülmətli bir əhvalın.
Əgər Pirin qoyarsa, yarana məlhəm sənin,
O zaman sakit olar, olmaz heç dərdi-qəmin,
Ta ki, hiss etməsən, yaran yaxşı olmuşdur?!
Qanadın həmin yerdən, məlhəmini almışdır.
Məlhəmindən əl çəkmə, sən ey kürəyi yara,
Onu əslindən bilmə, ətrafdan axtar, ara.

**Vəhyin nuru ona toxundu, Ayəni Həzrəti
Peyğəmbərdən əvvəl oxuyub - «Mən vəhyin mə-
kanıyam»!-deyən şəxsin kafir və mürtəd olması**

Osmandan daha əvvəl, bir köçürən var idi,
Vəhyləri köçürməkdə, fəallıq göstərirdi,
Elə ki, Nəbi vəhyi, deməyə başlayardı,
Vərəqlərə köçürüb, həmin vəhyi yazardı.
Ona müqəddəs vəhyin, nuru toxundu bir gün,
Özünün daxilinə, hikmət oxundu bir gün.
Başladı Rəsul kimi, eyni hikmət oxudu,
O ağılsız azaraq, özündən vəhy toxudu.
Rəsul nə söyləyirsə, nurlu, bir həqiqətdir,
Mənim daxilimdə var, o həqiqət birbəbir.
Fikri-zehninin nuru, ötdü Rəsula doldu.
Haqqın qəhri gələrək, canında nazil oldu.
Nagahan onun nuru, qəlbindən çıxdı getdi,
Onun öz daxilindən, sözlər hamısı, itdi.
Katiblikdən, həmi də, özü dinindən döndü,
Müstafaya düşmən tək, olub kindən öyündü.
Mustafa ona dedi: -Ey atəşpərəst olan?!
Əgər nurun vardısı, neçin qaraldın, oğlan?!
Sən əgər İlahinin, nur çeşməsi olsaydın,
Belə qara üz ilə, əli boşda olmazdın.
Bir də ki, o daxilən, bir səbəbdən yanırdı,
Hətta o, qəribədir, tövbəni də danırdı.

Nə qədər ki, namusu, bunun onun yanında,
Tövbəyə də ağzını, bağladı həmin anda,
Ah çəkirdi ahının, ona xeyri yox idi,
Qılınc başa çəkirdi, başda yeri yox idi.
Haqq onun namusunu, etdi yüz batman dəmir.
Çoxlu bağlanışları, görür sonra yox edir.
İnsanın küfrü-kibri, o yolu bağladı tam.
Ahi çəkmədən belə, ahlar məlumdur tamam
Dedi:- “Əğlalən fəhum, sonra“ bihi muqməhun»¹
Həlqəmizdən heç kimsə çıxarda bilməz boynun!
«Səddən vəmin xəlfihim, səddən fəəğşəynahum!»²
Görməzlər arxa-öndə, səddi, mənim pənahım.
O qalxan səddin rəngi, səhra rəngi kimidir,
O heç bilməz həmin sədd, qəza səddi kimidir.
Sənin o şahidlərin, şahid üzünün səddi,
Sənin o mürşidlərin, mürşid sözünün səddi.

¹ Dedi: “Əğlalən fəhum, sonra” bihi muqməhun»,
Həlqəmizdən heç kimsə çıxarda bilməz boynun,-Bu misra qurani Kərimdə «Yasin» surəsindəki 7-8-ci ayələri işarədir. Ayələrin mənalari belədir: 7. And olsun ki, onların əksəriyyəti barəsində o söz (əzəldən buyurduğumuz əzab hökmü) gerçək olmuşdur, çünki onlar (Allaha və Peyğəmbərinə) iman gətirməzlər. (Biz onların iman gətirməyəcəklərini öz əzəli elmimizlə bilib lövhü-məhfuzda təsbit etmişik). 8. Biz onların boyunlarına dəmir həlqələr (zəncir) keçirmişik. (o həlqələr) onların lap çənələrinə dirənmişdir. (Kafirləin əlləri zəncirlə boyunlarına bağlandığı üçün başlarını yuxarı qaldırmağa, gözlərini də aşağı dikməyə məcbur olmuşlar. Onlar boyunlarını bir tərəfə döndərmək, əllərini sağa-sola tərpətmək, ətrafa nəzər salmaq, hətta ayaqlarının altını görmək iqtidarında belə deyillər. Beləliklə kafirlər nə haqqı görər. Nə də ona boyun əyərlər)!

² «Səddən vəmin xəlfihim, səddən fəəğşəynahum!»
Görməzlər arxa-öndə, səddi, mənim pənahım.- Bu misra Qurani Kərim də «Yasin» surəsindəki 8-9-cu ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:- Biz onların özlərinə və arxalarına sədd çəkib (gözlərini) bağlamışıq. Buna görə də (Allahın qüdrətinə dəlalət edən əlamətləri) görmürlər. (Kafirlərin qəlb gözü kor edilmiş, bütün iman yolları üzlərinə bağlanmışdır. Onlar zahirən görsələr də, mənən görmürlər.)

Çoxlu kafirlər vardır, dinin sevdasındadır,
 Namusagir olmuşdur, həlqə tək boynundadır.
 Həlqə gizlin, görünmür, lakin dəmirdən betər,
 Dəmir həlqəni qırar, dəmirdən olan təbər¹
 Dəmirin həlqəsini ayırmaq da mümkündür.
 Qeybi bilən həlqəsin, qurmaqsa namümkündür.
 Bir kişini xəbərsiz, arı sancarsa əgər,
 Müqavimət o anda, müdafiyyə keçər.
 Sancmaq yarası səndə, varlıqdan olduğuyçün,
 Qəmin çox güclü olar, ağrıyar için-için.
 Bunun şərhi sinədən, kənara sıçrayar, bil,
 Lakin qorxuram ki, mən, ümüdsüzlük gətirər.
 Yox sən naümid olma, özünü şad eylə gəl,
 Dada çatan önünə, fəryadları söylə gəl.
 Söylə ey bizə Həbib, əhf et günahımızı?!
 Ey əziyyət Təbibi, qoruyan hamımızı?!
 Hikmət şəkli yenə də, bəd etdi o düşməni,
 Özün görmə, sən onu, tozlu etməsin səni,
 Ey qardaşım səninçin, hikmətlər cariyədir.²
 O da dərvişlikdəndir, sənə bir ariyədir.
 Baxma o öz evində, özünə nur tapmışdır,
 Özü də qonşusuyçün, minəvvər³ yaratmışdır.
 Şükr eylə qürrələnmə, özünü yüksək tutma,
 Qulaq as heç özünü təkəbbürlü tək tutma,
 Qulaq as ağrısı var, həmin ariyətlərin⁴,
 Dikbaşları qovmuş o, içindən ümmətlərin.
 Mən o şəxsin quluyam, o hər karvansarayla,
 Getməz yemək dalınca, süfrəni almaz saya.
 Çoxlu karvan saraylar, tərک edilməlidir ki,
 Çata bilsin məskənə, həmin o yolçu kişi.
 Baxma dəmir qızarmış, özü qırmızı deyil,
 Müvəqqəti nurdur ki, ona verilmişdir bil.
 Əgər kiçik deşikdən, düşərsə çoxlu işıq?!

¹ Təbər- balta.

² Cariyədir- kənizdir.

³ Müəvvər-tam işıqlı, nurlu.

⁴ Ariyədir-müvəqqətidir, burovuzdur.

Sən Günəşi işıq bil, onu bil bir yaraşıq.
 Əgər bir qara divar, desə ki, mən işıqam?!
 Kənardan köməkçim yox, özümdən yaraşığam?!
 Ona Günəş deyər ki, dinlə ey yaraşıqsız?!
 Əgər yox olarsansa, sən olarsan işıqsız!
 Yaşılıqlar deyər ki, biz özümüz yaşılıq,
 Şadiq, gülər üzük biz, hamıya yaraşığıq.
 Yay fəsli də söyləyər, ey mənim ümmətlərim,
 Gördüyünüz xoşluqlar, mənim xasiyyətlərim.
 Bədən özü nazlanır, yaxşı gözəlliyilə,
 Ruh pünhan şöhrətiyə, bütün özəlliyilə.
 Ona deyəcək kimsən, ey zibillik yığnağı?!
 Bir iki gün nurumdan, bəhrələndin sən axı?!
 Sənin nazın, sevincin, bu cahana sığışmaz,
 Gözlə ki, mən də, olum sənle, ona sığışmaz.
 Əgər sevənlərin də, dəfnə məhkim etsələr,
 Çəkə-çəkə əndamin, gör dibinə getsələr.
 Səni zorla dost edib, onunla bir görsələr,
 Qarışqalar, ilanlar, yeminə çevirsələr,
 Görərsən tən qoxundan, onlar burun tuturlar.
 Səndən əvvəl ölənlər, sən kimilər çoxdurlar.
 Ruhun işığındadır, nitq də qulaq-göz ilə,
 Odda o nurdan yanar, su qaynadar köz ilə
 Nə qədər canın nuru, mənim öz tənimdədir?!
 Dərvişliyin nuru da, mənim bədənimdədir!
 Canın canı çəkərsə, ayağın candan əgər,
 Can özünü dəyişər, cansız şəklinə düşər.
 Mən qoyuram başımı, torpağa ona görə,
 Bir şəhadətlik olsun, bu gündü dinə görə.
 O din ki, bu gün olmuş, «Zilziləti-Zilzalha»¹,
 Bu torpaq da olacaq, hallara şahid daha
 O olmuş «Təhəddüsü, çöhrətül əxbarəha»²

¹ O din ki bu gün olmuş, ««Zilziləti-Zilzalha»

Bu torpaq da olacaq, hallara şahid daha- Bu misra Qurani Kərimdə «Zilzal»surəsindəki 1-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:-Yer özünə məxsus bir şiddətlə, lərzəyə gəlib titrəyəcəyi zaman.

² O olmuş «Təhəddüsü, çöhrətül əxbarəha»

Sözlərlə vəsf edilmiş, çox şey torpaqda var ha!
 Filosoflar söyləyər, ağılın kəsdiyindən,
 Ağıl kənarda qalar, fikrin dərinliyindən
 Filosof inkar edər, zənniylə düşər dara,
 Sən ona söylə belə:-Get başın vur divara.
 Suyun, torpağın, nitqin, birdə ki, gilin nitqin,
 Hal əhli başa düşər, onun duyğusu bitkin
 İnkər etsə filosof, nə möcüzə Hənanə¹!
 Nəbilər duyğusuna, biganədir-biganə.
 O, Haqqın sevdasının, nurundan sözlər deyər.
 Çox xəyallara düşər, Haqqı təsvir eyləyər.
 Bəlkə onun küfrünün, fəsadının əksinə,
 Bu inkarlıq xəyalın, vurmuş onun köksünə,
 Filosoflar divləri, inkar edərsə əgər,
 O dəmdə o divlərin, gülüşünə tuş gələr.
 Divi görməmişənsə, bir nəzər sal özünə,
 Dəliliksiz alına, heç döyülərmə iynə?!
 Kimin ki, ürəyində, ruha qarşı şübhə var,
 Cahanda tanınmamış, filosof kimi qalar.
 Özün gah etiqadlı, gah etiqadsız edər,
 Belə filosofluğu, onu qara üz edər.
 Əlhəzər ey möminlər, sizdə o alimlər var
 Sizlərdə intəhasız, qəribə aləmlər var.
 Tam yetmiş iki millət, üstündə yaşayan var.
 Vay olsun o günə ki, səndən ələkə onlar.
 Kimin yarpaq qədər var, iman qəlbində əgər,
 Özü də yarpaq kimi, qorxudan titrər, əsər
 İblisə, divə onçün, sən belə çox gülmüsən,
 Özünü xalqlar içrə, yaxşı insan bilmisən
 Əgər ruh çevirərsə, öz kürkünü tərsinə,
 Neçə vaveyla çıxar, din əhlindən bax yenə
 Hər bir qızıllı dükan, sevinib xəndan olmuş,
 Çünki daş-qaş yoxlayan, yenə də pünhan olmuş,

Sözlərlə vəsf edilmiş, çox şey torpaqda var ha!- Bu misra Qurani Kərimdə «Zilzal» surəsindəki 4-cü ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir- «Məhz o gün (yer) öz hekayətini söyləyəcəkdir.

¹ Hənanə - İslamın ilk vaxtlarında Həzrəti peyğəmbərin ona söykənib xitbələr oxuduğu ecazkar dirəyin adı.

Eybi örtən pərdəni bizdən geri alma sən,
Ol! İmtahanımızda, paydan geri qalma sən.
Qızılla bir olmaqçın, qəlb döyünür gecələr.
Qızıl gündüzü gözlər, gör başına nə gələr.
Qızıl dilə gələrək, deyər: -«Qal hələ gözlə»,
Ey, hələ güc eyləmə, gündüzü belə gözlə,
Yüz minlər ilə illər, o ləin İblis qalmış,
Möminlər əmirinin, dərvişlərindən olmuş.
Adəmlə pəncələşmiş, naz etmiş bəyənməmiş,
Olmuş rusvay günorta, bir təzək tək iylənmiş.
Xalqla pəncələşmə sən, ey zövqlə həyat sürən!
Sultandan, qıvrıq necə, gedərsən ey at sürən?!

**Bəni israil alimlərindən Bələm Baur adlı birisi
Musa ələhissalam və onun tayfasına hasara saldıqları
şəhərdən xeyir vermə deyərək, Tanrıya dua etməsi**

Bələm Baur¹ adlı şəxs, bütün xalqlar yanında,
İsa tək məğlub oldu, Musanın zamanında.
Heç kim səcdə etmədi, o rəzil qarışısında,
Onun ovsungərliyi, əzab oldu hamında.
Pəncələşdi Musayla ağıyla lovğalandı,
Nəticəsi o oldu, bilərsən onu indi.
Cahanda yüz minlərlə, iblis Bələmlər olmuş,
Dövrü qədimdən bəri, yox olmuş, yenə dolmuş.
Allah hər ikisini, xalq içrə rüsvay etdi,
Ki, onlar hər ikisi, sübut qalsın əbədi.
Quldurları səhrada, necə bəs öldürərlər,
Bir-ikisin onlardan, kəndə tərəf sürərlər.
Ki, kənd əhli görərək, dərs alsınlar onlardan,
Nəzər salıb görsünlər, bilsinlər onlar hardan.
Hündür dar ağacından, iki oğru asılmış,
Lakin şəhərdə çoxlu, belə oğrular qalmış.
Bu ikisi bayrağı, şəhərə dək aparmış,
Qəhrin öldürdüklərin, saymaq çətin olarmış.
Nazəinsən sən özün, lakin öz həddindəsən,
Allah! Allah! Qoyma o, kənar çıxsin həddindən,
Əgər bir qadın görsə, özündən daha gözəl,

Yerin yeddinci qatın, gəzib onu gətirər.
Adla-Səməd qissəsi, onçun yaranmış belə,
Biləsən ənbıyalar, nazla qorunmuş belə.
Yerəbatma atılma, bu ildırım, bu tufan,
Natiqənin² nəfsinin, izzətin etdi bəyan.

1 .Bələm baur – Bəni israil alimlərindən idi .Nəfsinin ucbatından Musaya pis dualar edirdi

2 . Natiqə - Fəsahtə və bələğətlə danışan.

Bütün heyvan cinsini, insan, dalınca çəkər,
Bütün insanları da, şüur, yolunca çəkər.
Şüurun məğzi nədir?-Tam ağıl, ey diqqətli,
Ağıl-şüurun olmuş, bir qismi fərasətli.
Bütün heyvanlar, hər vaxt insandan vəhşi olmuş,
Heyvanlardan insanlar, hər vaxt azlıqda qalmış.
Onların qanı rəva, görülmüş insanlara,
Onlar insana layiq, deyil, insan onlara.
Vəhşilərin izzəti etibardan, düşmüşdür,
Çün insan əməlinə onlar xilaf çıxmışdır.
Səndə izzət hardandır, az tapılan nadirə¹
Çünki daha olmusan, «Humurun müstəfirə»²
Ulaqlar yaramırsa, sülhlə asayışlərə,
Vəhşilik edərlərsə, qanı halal bizlərə.
Ulağa elm almağa, mania olmağın çox,
O bir səbəb sayılmaz, çünki məhəbbəti yox.
Xülasə vəhşi olsa, bir dəm o adəm nəslə,
Üzürü hardan olar, ey mənə adəş, əsli.
Əlbəttə kafirin də, qanı olmuşdur halal,
Necə, oxla, mizraqla, vəhşini vurmaq halal.
Qoşa balalarının, hamı əhsana səbil³,

¹ Nadirə- 1) az tapılan, az ələ düşən, 2) qərribə.

² Səndə izzət hardandır, az tapılan nadirə,
Çünki daha olmusan «Humurun müstəfirə: bu misra Qurani
Kərimdə «Müdəssir» surəsindəki 50-ci ayəyə işarədir. Ayənin
mənası belədir:-«Vəhşi eşşəklər kimi»!

³ Səbil –1) Yol; 2) Yol üzərində savab üçün su saxlanan bina.

Ağılsızlıqlarından, qalmışlar zarü-zəlil.
Yenə ağıllı hara, ağıllı ağılla qovur?!
Ağıldan heyvanlara, nağıl deyibən durur?!

Harutla Marutun hər bir fitnə - fəsada öz ismətləri ilə inanmaları

Məşhur Harut¹ bir də ki, öz Mələk dostu Marut,²
Nəfsinə aldanaraq, ox aldılar zəhralud.³
Müqəddəsliklərinə, etiqadları vardı,
Camiş şirə etdiyi, etiqada oxşardı.
Etsədə buynuzuyla yüzlərlə işə çarə,
Buynuzlar buynuzunu, edər Şir parə-parə,
Kirpi tikanları tək, buynuzu olsa əgər,
Yenə də şir camışı tutub öldürə bilər.
Ağacları yıxaraq şiddətlə əsən külək.
Alçaq boylu otlara, bir ehsan eyləyəcək.
Otun zəifliyinə, əsən tufanlı külək,
Rəhm eyləmiş, ey ürək, gücdən dəm vurma görək?!
Balta ağacda olan, budağın çoxluğundan,
Neçin qorxmalıdır ki, kəsər istəsə hardan!
Lakin o heç yarpağa, özünü toxundurmaz.
Kökədən başqa heç nəyə, öz neşətini vurmaz.
Şölənin nə qorxusu, odunun bolluğundan!
Qəssablar qaçarmı heç, qoyunun bolluğundan!
Zəif taqətsiz surət⁴, mənanın⁵ yanında nə,
Çərxin fırlanmasıdır, verən məna özünə.
Sən dolabın çarxından, özünə misal götür,
Kimdəndir fırlanması, güc ağıllıq nuru verir.
Sipər tək olan qəlib¹, nədən hərəkətdədir?!

¹ Harut –Dini əsatirdə Marut adlı mələyin yoldaşı

² Marut- Dini əsatirdə Harut adlı mələyin yoldaşı: dünyavi bir qadına bəslədikləri bir sevgi üçün cənnətdən qovulmuş Harut ilə Marut adlı iki mələikədən birinin adı.

³ Zəhralud- Zəhərli ; zəhərləmiş üsluqlu ox.

⁴ Surət-1 zahiri görünüş, şəkil; 2) İslamda bütə verilən ad.

⁵ Məna – 1) məzmun; 2) mövzu, məsələ; 3) Səbəb.

Ona ruhun varlığı oğul, hərəkət verir.
 Bu küləyin əsməsi, onun mənasındandır.
 Çarxın dolabı kimi, fırlanması sudandır.
 Nəfsin qalxıb enməsi, onun qazancı, xərci?!
 Candan başqa kimdəndir, kimdən ola bilər ki,
 Gah onu «cim» eyləyir, gah «he», «dal»a çevirir,
 Gah sülhə dəvət edir, gah cədələ² çevirir.
 Həmçinin bu sularla, bizim pak Allahımız!
 Fironun qanlı qəlbin, etdi çək³ Allahımız!
 Bir də ki, küləyi də, o Pak-Mayə, Tanrımız!
 Ad⁴ üçün çevirmişdi, əjdahaya Tanrımız!
 Yenidən o küləyi, bizim möminlik üçün:
 Eyləmiş sülh yaradan, Haqqa əminlik üçün.
 «Əlməni Huvəllahu»⁵ dedi;- Bil ey, Şeyxi din,
 Mənalər dənizidir, Uca Rəbbil Aləmin,
 Bütün göy qübbələri, yerin- göyün özü də,
 Sanki, çör-çöp kimidir, o möhtəşəm dənizdə.
 Çör-çöplərin həmləsi, sulardakı rəqsi də,
 Sudan irəli gəlmiş, izzatın əslə də,
 Suyu sakit edəcək, qovğalardan, tufandan,
 Sahilə tullayacaq, çör-çöpləri o andan,
 Dalğalar məkanından, sahillərə çəkəcək,
 Atəsin ot- ələfə, etdiyindən edəcək!
 Bu hədisin sonu yox, sür irəli bir oyan,
 Harut- Maruta tərəf, çap atını ey cavan.

Harutla Marutun hekayəsinin davamı və onların aqibəti

Dünyanın xalqlarının, nə qədər günahı var,
 O zamanlar onunla edilirdi aşikar.
 Hirsindən əllərini tutub çeynəyirdilər,

¹ Qəlib- burada insanın bədəni nəzərdə tutulur.

² Gədəl-döyüş, savaşı, vuruş.

³ Çək-cırılmış, yırtılmış, parçalanmış.

⁴ Ad- Tanrının cəzalandırdığı bir əfsanəvi şah.

⁵ Əlməni Huvəllahi- mənalılarla doludur.

Lakin eyiblərini gözlə görməyirdilər !
 Özün güzgüdə gördü, o rəzil çirkin kişi,
 Üz döndərüb hirsələndi, sifəti çin- çin kişi.
 Yalnız özün düşünən birindən əzab gördü,
 Cəhənnəmdən bir atəş dəydi canına durdu.
 Dinə xeyirli bildi o. kibri¹ hiyləsini,
 Özündəki hiyləni, heç görmədin nəfsini,
 Din xeyirliliyinin, başqa əlaməti var.
 Onlar haqqında demiş:- Uzaqgörən olsanız?!
 Nadan kütbeyinlərin, sözünə baxmazsınız.
 Şükr eyləyin həmişə, ey qul olan insanlar,
 Şəhvətdən cücərənlər, bətinədən² doğulanlar.
 Əgər Siz o mənadan, kənara ayrılırsınız?!
 Səma öz yaxınına, buraxmaz, Siz qanınız!
 Sizin bədəninizdə, bəslənilən o ismət,
 İsmətimlə- hifzimin, əksinədir yox himmət³
 Onu məndən biliniz, özünüzdən bilməyin,
 Qoy şirə toxunmasın, o böyük «divi-ləyin»
 Həmin Rəsul vəhyinin, katibi də özündə,
 Hiss etdi Haqq nurunu, daxil olduğu gündə.
 Özünü Haqq vəhyinin oxuyan quşu bildi.
 Oxuduğu cır səsin, vəhyin yaddaşı bildi,
 Quşların sədasını, dərk etmək istəsən sən?!
 Daxili mənasını necə görə bilərsən?!
 Əgər bülbül səsinə, öyrənib deyə bilsən?!
 Gülə dediyin necə, başa düşə bilərsən?!
 Nə təsəvvür etsəndə, O da gumanan gələr,
 Çünki dodaq tərpsə, karlar gumanlar eylər.

Karın xəstə qonşusuna baş çəkməsi və xəstəni incitməsi

Bir kara söylədilər:- Günahın çoxdur sənin,

¹ Kibri-hiyləni qururlanma, lovğalanma.

² Bətinədən- Ana bətni nəzərdə tutulur.

³ Himmət- Burada comərdlik mənasındadır.

Xəstə qonşun incimiş, insafın yoxdur sənin.
 Kar öz-özynə dedi: – Ağır qulağımla mən,
 Nə başa düşəcəyəm, xəstənin sözlərindən?!
 Xəstədirsə sübhəsiz, səsi zəif-süst çıxar,
 Lakin ona dəyməyə getməsəm də pis çıxar .
 Əgər görsəm o xəstə, dodağını tərpedir,
 Ağımla bənzədərəm, bilərəm sözü nədir
 Əgər desəm necəsən? – Ey, möhnətin çəkim mən?!
 O, şübhəsiz deyəcək:- Yaxşıyam, pis deyiləm.
 Şükür deyib soraram:- Xəstə nə içmişən sən?
 O, ya söyləyər şərbət, ya da aş içmişəm mən.
 Desəm kimdir ey xəstə, sənə dərmanlar yazan?
 Yanındakı təbib, göstərib deyər filan.
 Mən də sonra deyərəm, onun ayağı yüngül,
 O, gəlibsə deməli, sağalmaq deyil müşkül.
 Onun ayağını mən, yoxlamışam, bilmişəm,
 Hara getmişsə arzu, çin olduğun görmüşəm.
 Bənzədib cavabları, o, öyrəndi onları,
 Onun əksi baş verdi, əzizim dinlə, bəri.
 Guya incikli idi, xəstə həmin o kardan,
 Bir qədər incimişdi, o, bütün qonşulardan.
 Kar girdi inciklinin, yatağında oturdu,
 Başına əl çəkərək, yanında bardaş qurdu.
 Dedi:- Necəsən xəstə?- Ölürəm! Dedi:- Şükür!
 Xəstə cavabdan oldu çox qəmli, mütəəssir.
 Düşündü nə cavabdır?!-Qonşu yəqin düşməndir!
 Bənzətmələr tərs düşdü, etdi xəstəyə təsir!
 Dedi: Nə yemişən sən?! Dedi:- Yemişəm zəhər!
 Dedi: Nuşi-can olsun!-Xəstəni boğdu qəhər!
 Dedi:-Təbibin kimdir?!-Onun adı bəs nədir?!
 Sənə çarə qılmağa, hansı həkim gəlmişdir?!
 Dedi:-Əzrayıl gəlmiş, get işin dalınca sən!
 Dedi:-Qədəm xoş olsun!-Gəl qəmlənmə, bunca sən!
 İndi onun yanından, gəlmişəm mən, ey şəkər.
 Ona dedim:-Xəstəmiz, nə vaxtacan dərd çəkər?!
 Kar bayıra çıxaraq, şadü-xürrəm söylədi!
 Şükür baş çəkdim ona, qəlbimi şad eylədi!
 Karlıqdan gümanıda, tamamilə əks idi,

O, verdiyi ziyanı, xeyir başa düşürdü.
Xəstə dedi:-Bu kişi, canımın düşmənidir.
Əzəldən bilmirdim o, cövrü-cəfa kanıdır.
Xəstə öz yaddaşında, axtarırdı yüz nöqsan,
Xəbərdar ola bilsin, hər dəstədən, qurupdan;
Pis bişirilmiş şorba, bir şəxs içmiş olarsa,
Hey ögüyüb qusacaq, mədəsi yuyulmasa.
Hirsi boğ ki, şorbanı, yeyərək qusmayasan,
Cəza günü¹ şirin söz, xoş məkanı tapasan.
Əgər səbri olmasa, qovrulacaq hirsindən.
Ki, it kimi süləngəc, bəs neçin qaçır məndən?!
Nə demişsə qaytarım, özünə dediklərin,
Bilsin cavabım olmuş, sözünə dediklərim.
Xəstələrə baş çəkmək, qəlbi sakitləşdirir,
Lakin belə baş çəkmək, düşmən kamı kimidir.
Əgər düşmən görməsə, özünü zəlülü-zar,
Öz çirkin xislətində, daim tutacaq qərar.
Bəs ibadət eyləyən, o şəxslər, o adamlar,
Behiştin, savabların, arzusunda olanlar.
Özləri günahların, içində boğulanlar,
Pis əməllə savabın arzusunda olanlar,

¹ Cəza günü-Qiyamət günü nəzərdə tutulur.

Həmin kar kimidirlər, necə o, düşünürdü.
 Ki, yaxşılıq etmişdir, pisliyini görmürdü,
 O, sevinib deyirdi:- Mən xidmət göstərmişəm.
 Qonşuluğun haqqını, yerinə yetirmişəm.
 Bu, əməllə özünü, O, odlara atmışdır,
 Özündən inciklinin qanını qaraltmışdır.
 «Fəttəqunnarəlləti»¹ dən, çalışın həzər edin,
 Kafirlərin odundan, qaçın əlhəzər edin²
 Peyğənbər belə demiş, bir riya sahibinə,
 Namaz qıl sən ey cavan, qılmaq xeyirdir sənə!
 Qorxulara, xoflara, namazlar çarə qılmış,
 Hər namazda onunçun, «Ehdina»³ sözü gəlmiş!
 -Ey Tanrım namazımı, qarışıq salma belə!
 Riyakar, azğınların, qıldığı namaz ilə!
 O kar ki, bənzətməni, seçib, düzüb, söylədi,
 On illik söz- söhbəti, belə batil eylədi.
 Xacə hissini bənzətədi, rəzilin duyğusuna,
 Rəzil həddini aşdı, vəhyələr tərək dedi, ona.
 Xacə elə bildi ki, o da itaət edir,
 Günahlardan xəbərsiz, canlara xidmət edir.
 Bənzətmələri tərək et, faydasızdır o qayda,
 Tərək etmədən, qoy gəlsin, köhnə yarana fayda.
 Qulaqda olan duyğun, eşidibsə pis sözü,
 Qeybi bilən qulağın, bil ki, kar olmuş özü!

¹ Təttəqunnarəlləti- kafirlər üçün hazırlanmış yanacaq

² Təttəqunnarəlləti dən, çalışın həzər edin,

Kafirlərin odundan, qaçın əlhəzər edin.- Bu misra Qurani Kərimdə «Bəqərə» susəsində 24- cü ayəyə işarədir: Ayənin mənası belədir:- Madam ki, belə bir işi bacarmırsınız, heç bacara da bilməzsiniz. O halda kafirlər üçün hazırlanmış, yanacağı (gunahkar) insanlardan və kibrit daşlarından ibarət olan oddan (Cəhənnəmdən) həzər edin.

³ Ehdina- Qurani Kərimdəki «Fətiyə surəsində» 6-cı ayəyə işarədir Ayənin mənası belədir:-Bizi doğru (düz) yola yönəlt!

Tanrı qarşısında ilk dəfə özünü əsas məna ilə müqayisə edərək, üstün tutub, dikbaşlıq edən İblis əleyhil-lənə olmuşdur

Haqq nuru qarşısında, ilk əvvəl o pis oldu.
Bənzətməni eyləyən, lənətlik İblis oldu.
Dedi:-Atəş, torpaqdan, üstün olmuş ilk gündən,
Mən oddan yaranmışam, O, torpaq hibridindən,
Xülasə, fəriləri¹ biz qaytarsaq əslinə,
Onu zülmətimizdən, nurlandırırıq yenə,
Dedi:-Tanrı nə doğmuş nə də ki, o doğulmuş!
Zahidliyə, inama, ləyaqət mehrab olmuş.
Fani olan dünyanın, mirası bu deyildir,
Ki, əsli nəşəbində, tapasan canı bir-bir²
Əksinə Nəbilərin, müqəddəs mirasıdır,
Bu mütəqqi³ canların, canının mayasıdır.
Əbi Cəhil nəslindən, mömini doğurandır!
Azmışların nəslindən, Nuh-Nəbi yoğurandır!
Torpaqdan doğulanlar, ay kimi nurla dolmuş!
Oddan doğulan sənsən, ey üzü qara olmuş!
Bənzətmə, araşdırma, müqəddəs olan gündə,
Qibləni təyin etmiş, öz müqəddəs evində.
Lakin get günəş ilə, Kəbəyə irəlilə.
Qiyasla⁴ Təhərrini⁵ axtarma bilə – bilə.
Kəbəni bir nur tək bil, özünü nurlu bilmə.
Qiyas Allaha məxsus, Ona şübhəylə gülmə!
Haqq quşundan eşitsən, oxumağı cəh-cəhi,

¹ Fəriləri- ikinci dərəcəli ləli, budaqları.

² Fani olan dünyanın mirası bu deyildir,

Ki, əsli-nəşəbində, tapasan canı bir-bir.- Bu misra Qurani Kərimdəki, «Möminun» surəsindəki 101 –ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası: - Sur çalınacağı gün artıq aralarında nə qohumluq əlaqəsi olar, nə də onlar bir-birindən soruşub hal-əhval tutarlar. Qiyamət günü heç bir qohumluq fayda verməz, qohumlar, bir-birini tanımaz, hərə öz hayında olar!

³ Mütəqqi- Allahdan qorxan, mömin, dindar.

⁴ Qiyas- Tutuşdurma, müqayisə 2) bənzətmə.

⁵ Təhərri- araşdırma, axtarılma, şübhələnilib araşdırma.

Zahir olanı öyrən, ilk dərs alanlar kimi!
 Sonra əgər özündən, bənzətmələr eyləsən?!
 Xalis xəyallar ilə zatə cövhər söyləsən?!
 -Dərvişlər arasında, belə bir məsəldə var!
 Qıfılçı qıfıl satar, özü qıfılsız qalar!
 Quşların söhbətini, cəh-cəhini öyrən sən?
 Yüz bənzətmə edərsən, yüz həvəsə düşərsən.
 O inciklilər kimi, qəlblər səndən incimiş,
 Sən də hesab edərsən, savab məndən incimiş.
 O vəhyin katibi də, O, «Quşun» səslərini,
 Eşidərək zənn etmiş; - Oldum o quşla eyni.
 O, «Quş» bir qanad çaldı, onu kor etdi tamam,
 Sonra onu batırdı, ölümün dibinə tam!
 Bilin zənn etmək ilə, ya onun əksi ilə,
 Səmələr məqamından, enərsiz bilə-bilə!
 Əgər Harut, Marutdan, daha üstün olsanız?!
 Hamıdan daha üstün, bizdən saflıq alsanız?
 Pislərin, pisliliyinə yaxşılıqlar eyləyin!
 Mənəmlik, təkəbbürü, qəlbədən kənar eyləyin.
 Əgər gələrsə qeyrət, sıçrarsa birdən yenə,
 Bədbəxt olub düşərsiz, tamam yerin dibinə.
 Hər ikisi deyirdi:- Tanrı fərmanlar sənin,
 Sənin amanın yoxsa, yox bizə aman yəqin.
 Belə söyləyirdilər, qəlblər öyünürdülər,
 Pislik haradan gələr, bizim yaxşı abidlər.
 Sübhə, vəsvəsə ilə, iki mələk düşündü,
 Təkəbbür toxumunu, əkmədən yoldan döndü,
 Sonra onlar dedilər:- Siz ey böyük olanlar,
 Dindarlar paklığından, ey xəbərsiz qalanlar,
 Bizlər bu kainatda, xiymələr toxuyuruq,
 Yer üzünə enirik, şadlanıb oxuyuruq,
 Ədaləti qoruyur, ibadətlər edirik,
 Yenidən gecə ikən, asimana gedirik.
 Ki, bu dövrü-zamanın, ecazkarı olaq biz!
 Yer üzünü qoruyaq, əminlikdə qalaq biz!
 -Kainatla torpağın, belə bənzətmələri,
 Düz gəlməz fərqi olar, gizli dərk etmələri.

**«Öz halını və məstliyini gizlin saxlamaq lazımdır»
- kəlamının bəyanı**

-Bərdəli bir alimin, sözlərini dinlə sən,
Badə içdiyin yerdə, baş qoyub yatmalısən!
Mey içən meyxanadan, məst-məst bayıra çıxar.
Uşaqlar oyuncağı, rişxəndə olar duçar.
Düşər həyətbəhəyət, hər yol cıdırı gəzər,
Onu görənlər gülər, əbləhlərsə söz düzər.
Uşaqlar qabağında,o, geridə addımlar,
Məstlikdən xəbərsiz o, zövqdən bixəbər onlar.
-Xalqlar sanki uşaqlar, Haqq məstlərindən başqa,
Hələ baliğ¹ deyillər, sərməstlərindən başqa.
Dedi:-Dünya həyatı, sanki oyun-oyuncaq
Sizdə bir uşaq kimi, Tanrı buyurmuş, qoçaq.²
Uşaqlar oyuncaqdan, heç vaxt qaçmaz uzağa,
Zəkatsız ruhun sənin, zəki³ olmaz ey ağa,
-Belə olan şəhvəti, uşaq ciması⁴ tək bil,
Cavan, bu müvəqqəti, yalandan evlənmədir.
Uşaq ciması nədir, elə bil bir oyuncaq!
Nə vaxt o, cihad edən, mərd cihadı olacaq?!
Xalqların etdiyi cəng, sanki uşaqlar cəngi?!
Böyük ağılsızlığı, mənasızlıq ahəngi!
Hamı taxta qılıncla, bir-biriylə vuruşur,
Ahənglər yaraşıqsız, hamı sözə-söz qoşur.
Hamı ney ata minmiş, fəxarətlə söyləyir,

¹ Baliğ-həddi buluğa çatma, burada dərk etmərlər mənasında işlənmişdir.

² Dedi:-dünya həyatı sanki oyun-oyuncaq.
Sizdə bir uşaqkimi, Tanrı buyurmuş qoçaq,- Bu misra Qurani kərimdəki «Ənkəbut» surəsindəki 64-cü ayəyə işarədir. Ayənin mənası:- Bu dünya həyatı oyun-oyuncaqdan, əyləncədən başqa bir şey deyildir. Axirət günü isə şübhəsiz ki, əbədi həyatdır. Kaş biləydilər! (Əgər bilsəydilər Axirəti dünyaya dəyişməzdilər).

³ Zəki-Zəkali, saf, xalis, təmiz, yaxşı.

⁴ Uşaq ciması –Ananizm.

Bu bizim «Buraqımız»¹ ya da «Düldül»² düz deyir.
 Onlar hamil olmuşlar, cəhldən ucalmışlar,
 Rakib³lə məhmulluğu,⁴ yaxşı bir yol sanmışlar.
 Qal gözlə həmin günü, Tanrının məhmulları,
 At çaparaq keçsinlər, doqquz göylü yolları.
 Ruh da mələklər kimi, haqqa tərəf ucalar
 Ruhun yüksəlməsindən, Fələk özü həzz alar.
 Ətək ata minənsiz, hamınız uşaq kimi,
 At bilib, tutmusunuz, ətəyin bir küncünü,
 «İnna zənni la yuğni»⁵ Haqq söyləmiş sizlərə,
 Zənnin mərkəbi:⁶ bir gör, qalxarmı heç göylərə.
 Hədsiz zənnlər, edənlər, özün üstün tuturlar,
 Günəşin hərəkətin, fərqli izah edirlər.
 Müstəvi şəklə düşsə, Haqqın günəşi əgər,
 Qiyamətdə igid tək, qüvvətli şəklə düşər.
 O vaxt görə bilərsiz, çapdığınız atları.
 Öz ayaqlarınızdan, yaratdığınızları.
 Şübhə, xəyal, fikirlər, bizim anlayışları,
 Uşaq at çapması bil, minmiş at qamışları.
 Əhli dilin qəmləri, onların hanbalları.
 Əhli tənin qəmləri, onların ehmalları⁷
 Elm qəblərə hoparsa, sahibə yarlıq edər.
 Elm tənlərə hoparsa, tənə ağırlıq edər.
 Tanrı belə buyurmuş: - «Yəhmilu əsfarəha»⁸
 Bir ağır yük onlar, İnam yoxsa Allaha.⁹

¹ Buraqımız- Həzrəti peyğənbərin meraca getdiyi atın adına işarədir.

² Düldül –Peyğənbərin atının adı.

³ Rakib- minən, minici, minik, sərnəşin.

⁴ Məhmulluğ- yüklənmə.

⁵ İnna zənni la yuğni-zənn həqiqət ola bilməz.

⁶ Mərkəb – tam hazır at.

⁷ Ehmallar-əhəmiyyət verməmələr,başı soyuqluqlar, səhlənkarlıqlar.

⁸ Yəhmilu əsfarəha – çoxlu kitab yüklənən; Tanrı belə buyurmuş «yəhmilu əsfarəha».

⁹ Bir ağır yük onlara, inam yoxsa allaha: Bu misra Qurani Kərimdə «Cumua» surəsindəki 5-ci ayəyə işarədir, ayənin mənası

Elm əgər almamışsa, Tanrımızdan vəsadət,
 Həmin elim yaşamaz tezcə yox olar əlbət.
 Lakin bu ağır yükü, çəksən ağılnla sən,
 Həmin götürdüün yük, bağışlar sənə əhsən!
 Bu elmin yükünü sən, daşı Haqq xatirinə.
 Ki, sən sahib olasan, o elmin sirlərinə.
 Elminlə rahat gedən, ata olasan suvar,
 Belindəki ağır yük, versin sənə arzular.
 Haqq camı yoxsa necə, xəyalda qurtularsan?
 Ey haqqdan qane olan, haqqsız necə olarsan?!
 Surətdən, bir də addan, nə doğar?-Arzu-Xəyal!
 Onda ki o xəyalda, olar vüsala dəllal.
 Dəllalın gözləri heç, dəlil ola bilərmi?!
 Əgər yollar olmasa, xəndək dola bilərmi?!
 Həqiqətsiz bir adı, heç görə bilmisənmi?!
 Ya da «ğaf» ilə, «lam» dan, gül dəərə bilmisənmi?!
 Ad çəkdinsə get sən də, səkdiiyin adı axtar,
 Ayı suda axtarma, asimandadı, axtar.
 Əgər addan, sözündən, keçmək- səndə istəsən,
 Pak eylə özünü sən, birdəfəlik özündən.
 Dəmir kimi, özündən- özünü rəngsiz eylə,
 Zahidlik et, əzab çək, güzgünü rəngsiz eylə.
 Özünü saflaşdır sən, özün məddahlığından,
 Görəsən pak zatını, özün-öz saflığından.
 Görəsən qəlbindəki, ənbiyalar elmini;
 Kitabsız və təkrarsız, övliyalər elmini.
 Peyğənbər belə demiş :- Ümmətlərimdən vardır.
 Həm mənə gövhər kimi, həm mənə kömək, vardır,
 Məni həmin o Nurdan, bilərək dərk edirlər,
 Ki, mən də deyim onlar, mənimlə eynidirlər.
 «Səhih»¹ lərsiz və bir də, hədis, rəvayətlərsiz,
 Bəlkə «behişt» suyudur, şərbətlidir, şəkərsiz.

belədir:-Tövrətə əməl etməyə mükəlləf olduqdan sonra ona əməl etməyənlər, belində çoxlu kitab daşıyan ulağa bənzərlər. Allahın ayələrini sayanlar barədə çəkilən məsəl necə də pisdirdir! Allah zalim (kafir) qövmü doğru yola yönəltməz!

¹ Səhihlər- bu söz «səhihi Müslüm»və səhihi Buxari kitablarına işarədir. Hər iki əsər dini əsərlərdir

Kürdün gecə sirrini, eşit, öyrən, dərk eylə?!
Ərəbin gündüz sirrin, bir öyrən idrak eylə?!
Gecənin və gündüzün, sirri yönəldər səni;
Çatdırar düzgün yola, Haqla bir edər səni:
Əgər misal istəsən, gizli elmlərə aid,
Bir hekayə nəql eylə, Rumla Çinlərə aid.

«Rumlular və Çinlilərin nəqqaşlıq sahəsində yarışma» hekayəsi

Çinlilər söylədilər:- Nəqqaşlıqda biz ayıq,
Rumlularsa dedilər: Həmişə hücumdayıq.
Sultan söylədi:-Bu gün yarışmaqçın düz gündür,
Bilək ki, hansınızın, iddiası düzgündür.
Çinlilər söylədilər:- Sizə xidmətlər edək,
Rumlularsa dedilər:-Hikmət dalınca gedək.
Çinlilərlə Rumlular, çox höcət etdilər,
Rumlular biz bilikdə, üstünük söylədilər.
Çinlilər buyurdular:- Bir evi bizə verin,
Bir evi Rumlulara, verin və şərtləndirin.
İki eyni ev olsun, tam üzbəüz qapılar,
Birini biz bəzəyək, digərini Rumlular.
Çinlilər istədilər, yüz əlvan rəng Sultandan,
Xəzinəsini açdı, aqıl şah həmin andan.
Hər səhər çağı xəznədən, rəngləri çıxardaraq,
Çinlilərin payını, onlara etdi yaraq.
Rumlular nə şəkildən, nə rəngdən söz saldılar,
Toz-torpağı tökməyi, tez qərara aldılar.
Qapını bağladılar, divarları sürtdülər.
Göy qübbəsi tək sadə, təmiz, parlaq etdilər.
İki yüz rəngdən artıq, rəngə «sürtmək» tay olar,
Rənglər bulud kimidir, sürtmək sanki ay olar.
Bulud da nə qədər sən,parıltı işıq görsən,
Onu ulduzlar ilə, Aydan günəşdən bil sən.
Çinlilər işlərini, tam sona yetirdilər,
Şadanalıq edərək, təbillər döydürdülər.
Şah gəlib baxıb, gördü, nəqşlə üz-üzə durdu,

Ağıl başdan çıxırdı, şəkillər bərq vururdu.
 Sonra Rumlara tərəf, döndü onu gördülər,
 Pərdələri çəkərək, aradan götürdülər.
 O şəkillər, naxışlar, divarda olan rənglər,
 Təmiz, saf divarlara, düşərək vurdu bərqlər.
 O divarda nə varsa, bu divara axırdı!
 Gözlər heyrət içində, hədəqədən çıxırdı!
 -Rumlular sufilərdir, saflığı sevənlərdir!
 Nə təkrar, nə kitab var, onlardakı hünərdir!
 Onlar öz qəlblərini, silərək saf etmişlər
 Alçaqlıq, paxıllığı, kinləri dəf etmişlər.
 Ayinənin səfası ürəklərin vəsfidir.
 Surət minnətsizliyi, qabilliyi nisbidir.
 Surətsiz olan surət, hədsiz qeybdən dirildi,
 Ürək ayinəsindən, Musaya nur verildi,
 Əgər surət sığmasa, göylərə yerləşməsə?!
 Ərşə, fərşə, dəryaya, bürcələrə yerləşməsə?!
 Məhdud olduğu üçün, mədud¹ daha az olar,
 Ürək ayinəsində, hədud daha az olar.
 -Ağıl sakit olandır, ya da azan dünyada,
 Ürək ya onunladır, özü ürəkdir ya da.
 Hər bir nəqşin öz əksi, parıldamaz ta əbəd,²
 Ürəkdən qəlbədən başqa, həm ədədsiz ba ədəd.³
 Əbədiyyətə qədər, surlar, surlar⁴ çalınar,
 Hicabsızlıq olanda, o iş icra olunar.
 Sığal⁵ əhli ucalmış, ətirlərdən, rənglərdən,
 Hər bir anda görərlər, yaxşılıqlar onlardan.
 Nəqşlə, üst qat elmiylə, özlərini yordular,
 Həqiqi elm bayrağın, göylərə qaldırdılar.
 Gedib fikirləşdilər, aydınlıqlar tapdılar,
 Ətrafdakı çöllərdə, ormanlıqlar tapdılar.
 Hani qorxan o ölüm, onlara etmir təsir,
 O tayfa ölümə də, qorxmadan rişxənd edir.

¹ Məhdud-1) sayılmış; 2) məhdud, miqdarı olan.

² Ta əbəd – əbədiyyətə qədər.

³ Ba ədəd – ədədlə.

⁴ Surlar- İsrəfil Suru nəzərdə tutulur.

⁵ Sığal – saflaşmış olanlar, saflaşanlar.

Onların qəlblərinə, çalanmaz heç kim zəfər,
 Çünki onlar sədəfdə, olmuşlar dolu gövhər.
 Baxmayaraq ki, onlar, nəhvlə¹, fiqh ucaltdılar.
 Sonra kasıblıq ilə, məhv olmağı daddılar.
 Hətta naxışlar ilə, yeddi cənnət qurdular,
 Özləri qəlblərində, cənnət deyib durdular.
 Ərşdən, göy qübbəsindən, daha üstün olanlar,
 Haqqın, «məqədi sidqin»², nəzərində qalanlar³,
 Mütləq məhv olacaqlar, yüz nişan qoşsalar da!
 Nə nişan, hətta Haqqı, görüb danışsalar da!

Peyğənbər Əleyhissalamın Zeydə «bu cün necə-sən, necə durdun» deyərək soruşması. Onun da «həqiqi bir mömin olaraq sabahı açdım Ya Rəsulləllah» cavabını verməsi

- Bir sabah Nəbi sordu: - Zeydin keyfin- əhvalın,
 Dostum sabahı necə açdın, necədir halın?!
 Dedi:- Mömin şəxs kimi! Nəbi sordu yenidən:
 - «Hanı, açmışsa göstər, inam bağında gül sən?!
 - Söylədi: - Günlərlə mən, ac qaldım, susuz qaldım,
 Gecələr «Eşq» əlindən, oyaq, uyğusuz qaldım,
 Gündüzdən, gecələrdən, elə ayrıldım ki, mən,
 Sanki iti ox keçdi, qalxanın bədənindən,
 O aləmdə millətlər, hamısı eynidirlər,
 Yüz min illər boyunca, bir yerdə əylənirlər,
 Əzəllə əbədiyyət, ittifağa girmişlər,
 Ağlın ora yolu yox, sanki bir deyilmişlər.
 Dedi: - Bu çətin yoldan, nə gətirdin, göstər sən?!

¹ Nəhv- grammatika elmi, sintaksis.

² Məqədi sidqin- Haqq məclisi.

³ Ərşdən göy qübbəsindən, daha üstün olanlar, Haqqın «məqədi sidqin» nəzərində qalanlar.- Bu misra Qurani Kərimdə, «Qəmər» sürəsindəki 55-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:
 - (Heç bir yersiz söhbətə və günaha təhrik olunmayan) Haqq məclisində, qadir hökmdarın (Allahın) hüsurunda olacaqdır!

Ağla, Zəkaya layıq, varmı xalqa hədiyyən?!
Dedi: - Xalqlar nə sayaq, görürsə kainatı,
Mən də elə görürəm, ərşdə olan həyatı.
Səkkiz cənnət yanımda, yeddi cəhənnəm yanda,
Göründü bir-bir sanki, rahib, bütler yanında,
Birər-birər tanıdım, Haqq yanındakıları,
Deyirman tək ayırdım, arpadan buğdaları
Cənnətlik kim olmuşdur, cəhənnəmlik olan kim,
Qarşımda peyda olmuş, san, balıq kim, ilan kim.
Bu zaman peyda olmuş növləri hər qrupun,
«Youmə təbyəzzu vucuh və təsvəddun vucuhun»,¹
Kim ki, doğulmamışdan, ruhu ayıblı olmuş,
Hələ bətdində ikən, xalqdan o gizli qalmış.
Ananın bətdində də, xəbis-xəbisliyində,
Lakin xəbislik olur, aydın sonrakı gündə.
Tənlər də ana kimi can tiflinə hamilə²
Ölüm, doğmaq ağrısı sanki odur zəlzələ.
Axirətdəki ruhlar, cümlə edərlər maraq,
Görəsən gələn o ruh, bəs necə doğulacaq?!
Zəncilər deyəcəklər, bizdəndir, biz tək qara!
Rumlu deyər gözəldir, o hara, qara hara?!
Elə ki, ruh doğular, bu dünyaya göz açar,
Qaralarla ağların, ixtilafları keçər.
Əgər ruh qara olsa, onu alar qaralar,
Əgər ruh ağ olarsa, onu alarlar ağlar.
Əgər doğulmaq yoxsa, tanımaq müsküldür, çox,

¹ Bu zaman peyda olmuş, növlərihər qrupun, «Youmə təbyəzzu Vucuh və təsvəddun vucuhun» Bu misra Qurani Kərimdə «Al-İmran» surəsindəki 106-cı ayəyə işarədir: Ayənin mənası belədir:- Bəzi üzvlərin ağ, bəzi üzvlərin isə qara olacağı cündə (qiyamət cünündə), üzü qara olanlara: İnam gətirəndən sonra kafirmi oldunuz? İndi kafir olduğunuza görə dadın əzabı!» deyəcəkdir.

² Tənlər də ana kimi, can tiflinə hamilə, Ölüm, doğmaq ağrısı, sanki odur zəlzələ. Bu misranın mənası belədir:- Bədbəxtçilik və xoşbəxtçilik yaranışdan vardır. Ruha aid olmamışdan xəyallarda sabitdir. Ruh cismə aid olduğundan sonra həmin cisimdə xoşbəxtlik və bədbəxtliyin yaranması da xoşbəxt yaranmış və yaxud bədbəxt yaranmışdır.

Əgər doğulmamışsa, tanınmağa ümüd yox.
Hər kim əgər olarsa, Nurullahla doğulan,
Onun öz daxilində, baxmağa yol var, inan!

Əsil nütfə mənis¹, təmiz pak, parlaq olar!
 Ondan yaranan canlar, ya qara, ya ağ olar!
 Haqqı cana bəxş edir, «Əhsənüttəqvimini»²
 Ən alçaq yerə qədər, aparar bir nimini³
 Türklə, hindu rəngləri, orada paylanacaq.
 Olacaq faş ağmıdır, ya da qara ey qoçaq,
 Bətində bəlli olmaz, Hindlə Türkün rəngləri,
 Gələn kimi dünyaya, bəllidir ahəngləri.
 Bu sözlərin sonu yox, ataq ayaq dala biz,
 Yol eyləyən karvandan, qoy qalmayaq dala biz.

**Zeydin Haqqın Rəsulu Şəlləllahu Əleyhissalama
 «Xalqın əhvalı mənə gizli deyildir, Mən hamını tanıyı-
 ram» deyərək cavab verməsi**

Qiyamətin günündə, hər kim necə olarsa
 Göz önümdə görürəm, kişi-qadın, kim varsa,
 İstəsən söyləyərəm, ey nəfsimi küt edən,
 Mustafa dodaqaltı söylədi:- Bəs eylə sən!
 Ey Rəsul söyləyimmi, sənə həşrin sirrini?!
 Dünyaya bəyan edim, qiyamətin yerini?!
 Ver icazə, qoy açım, o gizli sirrləri mən!
 Günəş kimi parlam, dini gövhərləri mən!
 Söyüd kimdir, xurma kim, hamıya göstərim mən!
 Qiyamətin sirrini, açıb bəyan edim mən!
 Təmiz qəlblə, saxta qəlb, ayrılısın bir –birindən.
 Kəsilmiş əlliləri, gətirim mən haraya ?!
 Bilinsin kafir rəngi, al rəng gəlsin araya?!
 Açım ziddiyyətlərin, yeddi pəncərəsini,
 Göstərim Ayın batıb, çıxma fasiləsini.

¹ Məni-Nəsil hüceyrəsi.

² Haqqı cana bəxş etmiş «Əhsənüttəqvimini, Ən alçaq yerə qədər, aparar bir nimini. Bu misra «Quranda» Fil sürəsindəki 4-cü ay-
 əyə işarədir:- Sənin ad-sanını ucaltmadım?!
³ Nimini- yarısını.

Açım palazlarını, bədbəxt əşqiylərin¹
 Eşitdirim təbliini, xoşbəxt ənbiyaların!
 Cəhənnəmi, cənnəti, Bərzəx² nədir bilsinlər!
 Kafirlərin gözləri, qarşısında görsünlər!
 Açım «Kövsər» suyunu, görsünlər qaynamasın,
 Qulaqları eşitsin, onun xoş çağlamasın.
 Görsünlər təşnəlikdən qaçıb su gəzənləri,
 Birbəbir buraxım mən, bilinsin içənləri.
 Onların çiyinləri, çiyinimə toxunur,
 Nərələri, səsləri, qulağıma toxunur,
 Cənnətlik olanları, gözümlün qarşısında,
 Bir-bir qucaqlaşsınlar, əylənmək arzusunda.
 Bir-birinin əllərin, ziyarət eyləyirlər,
 Dodaqların öpərək, mübarək söyləyirlər
 Qulaqlarım kar olmuş, ahü-vay səslərindən
 Cəhənnəm əhlinin çox, nərəli naləsindən.
 Bu işarətləri mən, deyirəm öz qəlbimdən.
 Lakin qorxuram Nəbim, Səni incitməyimdən.
 Deyib davam edirdi, sərməst idi sözündən,
 Rəsul səbirsizləşdi: -Kəs sözünü kökündən!
 Dedi :-Özünə gəl sən,atını çapma belə!
 «Haqqımız doğru söylər»!Sən vermə gücü dilə?!³
 Sənin aynan sıçradı, kənara qılafından,

¹ Əşqiylər- Kafirlər, bədbəxtlər.

² Bərzəx- Cəhənnəm.

³ Dedi: -Özünə gəlsən, atını çapma belə,
 «Haqqımız doğru söylər»! Sən vermə gücü dilə! Bu misra Quranda «Əhzab» surəsindəki, 53-cü ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:-Ey iman gətirənlər! Peyğəmbərin evlərinə sizə icazə verilmədən girib onun bisməsini gözləməyin. Lakin dəvət olunduqda gedin və (yeməyinizi) yedikdən sonra söhbətə qapılmayıb dağılın. Bu, (sizin çox oturmağınız), Reyğəmbərə əziyyət verir, amma o sizdən utanırdı. Lakin Allah doğru sözdən çəkinməz. Onlardan (peyğəmbərin zövcələrindən) bir şey soruşduqda pərdə arxasından soruşun(evlərinə daxil olmayın). Bu həm sizin, həm də onların ürəklərinə daha çox təmizlik bəxş edər. Sizə Allahın Peyğəmbərini incitmək, özündən sonra onun zövcələri ilə evlənmək əsla yaraşmaz. Həqiqətən bu, Allah yanında böyük günahdır!

Ayna ilə tərəzi, heç söyləyərmə yalan?!
 Ayna ilə, tərəzi, əyri göstərərmi heç ?!
 Özgəsini incidib, qəlbini qırarmı heç?!
 Ayna ilə tərəzi, məhək daşdır qardaş,
 Əgər iki yüz il də, xidmət etsən, qəlbi daş
 Desən ki, mənə xatir, işin düzün göstərmə,
 Mənə artığın göstər, düşün azın göstərmə,
 Onlar söyləyəcək ki, saqqalına güldürmə!
 Ayınəylə, tərəzi, hiylə bilməz üz vurma!
 Onçun bizi Tanrımız, bura çağırmış belə,
 Bizimlə tapa bilsin, həqiqəti sidq ilə.
 Əgər belə olmasa, bizim nə qiymətimiz
 Yaxşı-pisin özünü, tapa bilərikmi biz.
 Lakin ayinəni gəl, çək qoynunda saxla sən.
 Girsə qəlbinə Sina, təcəllasın görərsən.
 Dedi:- Qoltuq altına, heç gör siğarmı, billah?!
 Haqqımızın Günəşi, Nəbim, Ya Rəsuləllah?!
 Yırtar yalan pərdəsi, həm qoltuq çərçivəsin
 Dəlilər, ağıllılar, susar çıxarmaz səsin.
 Dedi:- Gözün üstünə, qoysan barmağını sən,
 Bütün dünya aləmin, Günəşsiz boş görərsən.
 Bircə barmağın başı, Aya bir pərdə olar,
 Allahın sirr örtməsi, belə hər yerdə olar.
 Bircə nöqtə cahanı, göz önündən gizlədər,
 Bir parça bulud, tutub, günü görünməz edər,
 Ağzın bağla, dənizin, sonsuz dibinə bir bax,
 Bəşəri dənizlərə, məhkum etmiş, Uca Haqq.
 «Zəncəbil»¹lə «Səlsəbil»², çeşmələri həmçinin,
 Cənnətdə huri-qılman, hökmünə tabe, bilin!
 Cənnətin dörd növ çayı, bizim hökmümüzdədir!
 Bu guc bizdən deyildir, Allah hökmü bizdədir!
 Haraya istəriksə, onu axıda billik,
 Şehirçilər təkin biz, ona hökm edə billik.
 Bu iki çeşmə bizə, axar göz tək baxacaq,
 Qəlbimiz, canımızın, arzusuyla axacaq.

¹ Zəncəbil-Ətirli bitki növü.

² Səlsəbil-Yüngül və ləzzətli su, əfsanəvi cənnət keşməsinin adı.

Qəlb istərsə axacaq, ilan zəhrinə tərəf,
 İstəyərsə axacaq, ibrət şəhrinə tərəf.
 Əgər istərsə axar, heysiyyatlara tərəf,
 İstəyərsə axacaq, hissiyyatlara tərəf
 Əgər istərsə sürər, külliyyatlara tərəf,
 Əgər istərsə qalar, cüzviyyatlarda¹ səf-səf.
 Beş olan duyğular da, həmçinin boru kimi,
 Qəlbin muradı üçün, olmuş bir yarı kimi,
 Könül hansı tərəfə, işarələr eyləsə,
 qaçar o səs tərəfə, beş duyğu əsə-əsə.
 Əl-ayaq düçar olmuş, daim qəlbin əmrinə,
 Musadakı əsa tək, baxırlar əmrə yenə.
 Qəlb istəsə ayaqlar, şövq ilə rəqsə başlar,
 Ya surətlə oynayar, ya da yavaşca başlar.
 Qəlb istərsə əllər də, hesab etməyi xoşlar,
 Ya da barmaqlarıyla, kitab yazmağı başlar.
 Əl gizlincə bir əlin, hökmü içində qalar,
 O, onun daxilini, çıxardaraq aşkarlar.
 Əgər qəlb istəsə əl, düşməyə ilan olar,
 Həmçinin istərsə, əl dostada hayan olar.
 Əgər qəlb istəyərsə, əl yeməyə vasitə,
 İstərsə çevriləcək, on batmanlıq bir gürzə².
 Qəlb nə deyər duyğuya, ey əcəb nə söyləyər?!
 Çoxlu vüsəl dəmləri, çoxlu gizli səbəblər.
 Məgər qəlb Süleymanın, möhürünü tapmışımı?!
 Bu beş hissini, duyğunun, cilovunu dartmışımı?!
 Xaricdəki beş duyğu, onun olmuş məhkumu,
 Daxildəki beş duyğu, onun olmuş məmuru.
 On duyğudur cəmisi, əlavə yeddi əndam,
 Onların əməlləri, saya gəlməz, ey avam!
 Sən Süleyman kimisən, böyüksən qüdrətinlə!
 Pəri³, Cinə qalibsən, üzüklə, cürətinlə!
 Əgər məmləkətində, hiylənlə üstün olsan?!

¹ Cüzviyyatlarda-Qismlər, parçalar, hissələr.

² Gürzə-Döyüş silahı.

³ Pəri-Cinlərin növü

Sediv¹ də üzüyünü, ala bilməz heç asan².
Ondan sonra aləmə, məşhur adın yayılar,
İki aləm cismin tək, sanki sənə bir olar.
Əgər əlindən sənini, div üzük oğurlasa,
Padşahlığın öləcək, baxtın batacaq yasa.
Ondan sonra qalarsan, həsrətlə çox uzaqda,
Qiyamət gününə dək, gün keçər aqlamaqda.
Əgər sən öz divini, daxilindən qovmasan,
Tərəziylə aynadan, çətin can qurtararsan.

Xidmətçilərin Loğmanı ittiham edərək «Meyvələri sən yemisən» demələri

Loğman ağası gildə, qonaq tək oturmuşdu.
Çox yeyən qulluqçular, ətrafında durmuşdu,
O, qulları göndərdi, bağa meyvə dərməyə.
Asudə vaxtlar üçün, süfrəyə gətirməyə!
Evin qulunun biri, uşağa bənzəyirdi!
Üzü sirli, rəngisə, qaranlıq gecə idi.
O qullar, toplanılan çox dadlı meyvələri,
Yedilər-qalib gəldi, onlara öz nəfsləri,
Ağaya söylədilər: -Meyvə çatmış Loğmana,
Ağa baxıb Loğmana, qəzəbləndi çox ona!
-Loğman araşdıraraq, bildi işin səbəbin,
Ağasının danlağın, eşidib açdı qəlbin.
-O, söylədi: -Ey ağa, Tanrımızın yanında,
Xain insan olammas, bəyənilməmiş bir bəndə.
Sən yoxla imtahan et, ey bizə böyük, tanı,

¹ Sediv-Süleyman Peyğəmbərin Sehrli üzüyünü oğurlayan divin adı

² Əgər məmləkətində, hiylənlə üstün olsan, Sediv də üzüyünü ala bilməz heç asan. Bu misra Quranda «Sad» surəsindəki 34-cü ayəyə işarədir. Mənası belədir: -And olsun ki, Biz Süleymanı (etdiyi bir xəta üzündən) imtahana çəkdik. Taxtın üstündə (ruhsuz) bir cəsəd atdıq (və ya taxtın üstündə bir cin oturtduq) Sonra o, (peşman olub tövbə etdi və yenidən öz mülkünə, öz taxtına) qayıtdı.

Şirnikləndir onları, öyrən oğru olanı.
 Bizim hamımızı sən, imtahan et bir, ara,
 Sirab et bizi bu gün, qərq et şirin sulara.
 Sonra bizi burax sən, çox böyük bir səhraya,
 Sən atlı biz piyada, qaçırt ora-buraya.
 Onda sən biləcəksən, bəd-kirdar olanları!
 Sirləri kəşf edərək, qəlbi dar olanları!
 Xacə «saqilik» etdi, su içirdi hamıya.
 Qullar hamı qorxudan, bəs demədilər suya.
 Sonra onları qovdu, susuz səhralar ilə,
 Qullarda qaçırdılar, o düz səhralar ilə
 Məşəqqət-əziyyətdən, onlar hey qusurdular,
 Sulu mədələrindən, meyvələr uçurdular.
 Elə ki, Loğmana da, qalib gəldi hıçqırıq,
 Mədəsindən saf sular, sıçradı qırıq-qırıq.
 Loğman öz hikmətiylə, günahkarları tapdı,
 Sən gör Rəbb hikmətiylə, necə sirləri tapdı.
 «Yomə Tüblə-ssərait»,¹ demiş Haqq «Quranında»,²
 Sizdən güdmək istəmən, tapar sirri anında.
 Elə ki, «Suqumaən, cəmiən fəqəttəət»³.
 Bütün gizli pərdələr, sənçin açılar əlbət⁴.

¹ Yomə Tüblə-ssərait- bütün sirlərin aşkar olunduğu gün.

² Yomə Tüblə-ssərait-demiş, Haqq «Quranında». Sizdən güdmək istəmən, tapar sirri anında. Bu misra Quranda «Tariq» surəsindəki doqquzuncu ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir- Bütün sirlərin aşkar olacağı o qiyamət günü.

³ Elə ki, «Suqumaən», cəmiən fəqəttəət», Bütün gizli pərdələr, sənçin açılar əlbət. Bu misra «Quran»da «Məhəmməd» surəsindəki 15-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası-Müttəqilərə vəd olunan Cənnətin vəsfi belədir. Orada dadı dəyişməyən (qoxumayan) sudan ırmaqlar, təmi çönməyən süddən çaylar, içənlərə ləzzət verən şərəbdən nəhrlər və təmiz baldan ırmaqlar vardır. Orada onları hər-cür meyvə və Rəbbi tərəfindən (günahlardan) bağışlanma gözləyir. (Məgər bu Cənnətdə olanlar) Cəhənnəm adında əbədi qalib bağırıqları parça-parça edən su içiriləcək kəsler kimi ola bilərlərmi?!

⁴ Suqumaən, cəmiən fəqəttəət-(Məgər bu cənnətdə olanlar) cəhənnəm adında əbədi qalib bağırıqları parça-parça edən qaynar su içiriləcək kəsler kimi ola bilərlərmi?!

Cəhənnəm odu onçun, gəlmiş kafirlər üçün.
 Daş, odla yoxlanılsın, günahlılar bilinsin.
 Bu daşa oxşar qəlbə, çoxlu öyüdlər verdik,
 Biz öyüdü versək də, faydasını görmədik.
 Pis yaranı pis məlhəm, tapdı saldı çənginə,
 Ulağın ulaq başı, layiq itin dişinə.
 Xəbis-xəbis arayar, bu bir hikmətdir bizdə
 Çirkin-çirkin axtarar, eldə adətdir bizdə
 Xülasə hansı cütü, istəyirsən qəbul et,
 Özünü qurban eylə, nə deyirsən qəbul et.
 Əgər nur istəyirsən, nurun vurğunu ol sən,
 Uzaqlıq istəyirsən, uzaq yorğunu ol sən.
 Əgər çıxmaq istəsən, bu xaraba zindandan,
 Dostundan qaçma uzaq, «Vəscud vəqtərib»¹ ol sən.
 Dikbaş olanları biz, əzablarda görmüşük.
 Allahla, elm yolçusun, savablarda görmüşük.

Peyğəmbərlə Zeydin hekayəsinin ardı, Həzrəti Peyğəmbərin ona cavabı

Bu söhbətin sonu yox, ey Zeyd, sən dur ayağa,
 Bəlağət «Burağ» ını, sal bir bağlı otağa.
 Sırr deyən, çox sırr desə xəcalətin çəkəcək,
 Sırrın pərdələrini, yırtıb aşkar edəcək.
 Haqq sirri açmamağı, əmr etdi neçə dəfə,
 Dedi:- Bu səs salanı susdur, qoyma hədəfə.
 Atını bərk sürmə sən, çək yiyəni saxla bir,
 Hər kəs öz zənni ilə, tapsın, bilsin nədir sırr,
 Haqq həmişə, hər zaman, istər naü müdlərin,
 İbadətdən üzməsin, onlar öz ümüdlərin.
 Həm müşərrəf olsunlar, onun ibadətində.

¹ Əgər çıxmaq istəsən, bu xaraba zindandan,
 Dostundan qaçma uzaq, «Vəscud vəqtərib» ol sən.— Bu misra
 «Quran»da «Ələq» surəsindəki 19-cu ayəyə işarədir. Mənası belədir: Yox-yox! Sən (ey Peyğəmbər) ona uyma! Sən ancaq (Rəbbinə) səcdə et, ona yaxınlaş!

Həm də məşğul olsunlar, onun itaətinə,
Həm istər ki, ümüdə müşərrəf olsun onlar,
Bir müddət Haqq yolunda, ümüdlə qalsın onlar.
Haqq istər mərhəməti, hamı üçün parlasın,
Yaxşılıq qalib gəlsin, pisliklər azarlasın.
Haqq istər hər bir əmir, əsirlərlə kölələr,
Onun iltimasında, qorxusunda olalar.
Bu ümüd ilə pərdə, qalmalıdır pərdədə,
Pərdənin arxasında, ümüd dözsün, hər dərdə.
Ümüdlə qorxuların, yırtılarsa pərdəsi,
Qeybə daxil olacaq, qulların iman səsi.

Balıqçını Süleyman güman edən cavan oğlanın hekayəti

-Bir gənc çay kənarında, balıq ovlayan gördü,
Yəqin ki, Süleymandır deyə, düşündü, durdu.
Həqiqi Süleymansa, nədən o yalnız gəzir?!
Deyilsə Süleyman tək nədən kəlamlar düzür?!
Belə tərəddüd etdi, şübhə beyninə doldu.
Nəhayət bir gün gəldi, Süleyman padşah oldu.
Onun xətti-mülkündən, Şeytan da çıxıb getdi,
Süleyman qılınc çaldı, Şeytanın işi bitdi.
Barmağına üzüyün, təkrarən keçirdərək,
Fikirləşib düşündü, sirli güman edərək.
Bu iş Haqqın İşidir, Haqq onu gizli etmiş,
Özünün gümanıdır, görünməz yolla getmiş.
Bu xəyal gizlədilmiş, bir qaranlıq sinədə,
Elə ki, zahir olar, xəyal itər yenə də.
Nurun səması heç vaxt, yağmursuz olmayacaq,
Onda nəmli torpaq da, bəhrəsiz qalmayacaq,
Xəyal izhar etməkdə, kamal tələb edəndir,
Canları xəyallardan, qurtararaq gedəndir.
Mənə «Yauminun bilğəyb»¹, lazımdır Haqq söylə-
miş!

¹ Mənə «Yauminun bilğəyb», lazımdır Haqq söyləmiş

Fani dünya bacasın, onda bağlaram demiş!
 Lakin «qeybə» inanan, yəqin bir faiz olar,
 Başa düş tərəddüddən, keçsən daha düz olar.
 Əgər deşsəm göyləri, etsəm hər şeyi zühur,
 Desəm kainata mən: -«Həl tərə fiha fütür»¹
 Nə qədər bu zülməti, gəzib axtarsalar da,
 Hamı yolundan çıxıb, kənara varsalar da,
 Bir müddət əyri olar, bütün əməllər işlər,
 Öğrular darğaları, dara tərəf sürüklər.
 Çoxlu böyük sultanlar, ali mənəblər belə,
 Qullarına bir müddət, olacaqdırlar kölə.
 Qullar ağalarından, uzaq olsa yaxşıdır,
 Qeyb də uzaqda olsa, gizli qalsa yaxşıdır.
 Kimdir şah hüsurunda, onun mədhini edən?!
 Şahdan uzaqda olan, heç olarmı çəkinən?!
 Qalası varsa əgər, ölkəsi kənarında?
 Sultandan uzaqlarda, kölgəsi kənarında?
 Yenə də qoruyacaq, qalanı düşmənlərdən,
 Hədsiz mal verilsə də verməz qalanı əldən.
 Şahdan uzaq olarsa, qalarsa uzaqlarda,
 Yenə də vəfa ilə, qoruyar olsa harda.
 Qeyrilərindən daha, şah yanında yaxşıdır!
 Canfəşanlıq olarsa, xidmət onda yaxşıdır!
 Edilən hər kiçik iş, olsa, gizlincə əgər,
 Yüz min açıq işdən də, daha yaxşı görünər.

Fani dünya bacasın, onda bağlaram demiş.- Bu misra Qurani Kərimdə «Bəqərə» surəsindəki 3-cü ayəyə işarədir. Mənası belədir-O kəslər ki, qeybə (Allaha, mələklərə qiymətə, qəzavə qədə-rə) inanır, (lazımınca) namaz qılır və onlara verdiyimiz ruzidən (ailələrinə, qohum-qonşularına və digər haqq sahiblərinə sərf edirlər).

¹ Əgər deşsəm göyləri, etsəm hər şeyi Zühur, Desəm kainata mən:- «Həl tərə fiha fütür». Bu misra Quranda «Əl-Mulk» surəsindəki 3-cü ayəyə işarədir: Ayənin mənası belədir:-Yeddi göyü (bir-birinin üstündə) qat-qat yaradan da odur. (Ey insan!) Sən Rəhmanın yaratdığında heç bir uyğun suzluq görməzsən. Bir gözünü qaldırıb (səmaya) bax, heç orada bir ya-riq (çatdaq, nöqsan) görə bilərsənmi?!

İmana xidmət etmək, yaşayanda yaxşıdır,
 Ölümdən sonra zahir, olmayanda yaxşıdır.
 Çünki «qeyblər» qayıbdə, gizli qalsa yaxşıdır.
 Ağızlar bağlanaraq, sözlü qalsa yaxşıdır.
 Ey qardaş danışığıdan, sözlərdən əlini çək,
 Gizli, örtülü elmi, Tanrı özü verəcək.
 Bəsdir Günəş tərəfə, üzünüzü çevirmək,
 Əzəmətli Tək Şahid, Tanrı özüdür demək.
 Quran tək deyə bilməm, ordan edilmiş bəyan,
 Həm Tanrı, həm mələklər, həm də alimlər deyən.
 Mələklərlə alimlər, «Şəhidəllahu»¹ demiş²
 «Tanrıdan başqa Tanrı, yoxdur» bəyan edilmiş.
 Tanrı şəhadət vermiş, özünün birliyinə.
 Mələk edə bilərmə, özün şərikin Rəbbinə?!

Günəşin şuasına, onun parlamasına,
 Gözlə qəlb dözə bilməz, onun nurlanmasına.
 Yarasa kimidirlər, bu növdə olan gözlər,
 Baxa bilməz günəşə, gözlərdən yaş süzülər.
 Xülasə mələklər də, yerdə insan kimidir
 Günəşə səcdə edən, göydə bir can kimidir.
 Bu ziyanı, bu nuru, Günəşdən onlar almış,
 Zəiflərin üstünə, Günəşdən nurlar salmış
 Yeni ay tək, üçgünlük, ya da ki, bədrələnmiş,
 Mələk mərtəbəsinə, «Qədr»dən nur ələnmiş.
 Üç qanad, dörd qanadlı, Mələk mənzillərinə
 Odur nurunu verən, özünün qullarına³

¹ Şəhidəllahu-Allahın varlığına şəhadət vermək

² Mələklərlə alimlər, «Şəhidəllahu» demiş.- Bu misra «Quranda» «Al-İmran» surəsindəki 18-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:-Allah özündən başqa heç bir Tanrı olmadığına şahiddir. Mələklər və elm sahibləri də haqqa-ədalətə boyun qoyaraq (Haqqa tanınaraq). O, qüvvət, hikmət sahibindən başqa ibadətə layiq heç bir varlıq olmadığına şəhadət verdilər.

³ Üç qanad, dörd qanadlı, mələk mənzillərinə.

Odur nurunu verən, özünün qullarına.- Bu misra Quranda Fatir surəsindəki 1-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:-Göyləri və yeri yoxdan yaradan, iki qanadlı, üç qanadlı və dörd qanadlı mələklər (peyğəmbərlərə) elçi edən Allaha həmd olsun (Allah).

Mələyin qanadları, insan ağı kimidir,
Onlardakı qanadlar, bir-birindən fərqlidir.
İnsanlar arasında, olsa da yaxşıyla pis,
Özlərinə oxşayan, mələklər vardır təmiz.
Zəif gözlər Günəşə, baxa bilmədiyicin,
Ulduzlar şam olaraq, yol açır onlar üçün.

Peyğəmbərin Zeydə - «Sırləri bundan daha artıq faş etmə» deyərək tövsiyə etməsi

Nəbi demiş: - Səhabəm, parlaq ulduza bənzər,
Möminlərə nur verər, Şeytanın gözün dələr¹
Gözündə həmin qüdrət, hər kəsin ola bilsə?!
Göydə olan Günəşdən, nurunu ala bilsə?!
Onda heç ulduzlara, ehtiyac da qalmazdı,
Ulduzlar da Günəşə, dəlil kimi olmazdı!
Torpağa, kölgələrə, buluda da Ay deyər.
-Mən də bir bəşər idim, olmasa idi vəhylər²
Sizin tək nursuz idim, əzəldən yaranışdan,
Günəşin vəhyi mənə, belə nur verdi heçdən.
Günəşlərə nisbətən, bir zülmətim var mənim,

Məxluqatda istədiyini artırır. Həqiqətən, Allah hər şeyə qadirdir.

¹ Nəbi demiş: -Səhabəm, parlaq ulduza bənzər, Möminlərə nur verər, şeytanın gözün dələr. Bu misrada Quran-da «Hicr» surəsindəki 18-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası: -Lakin (şeytanlardan) kim (mələklərin söhbətinə) xidməti qulaq assa, onu odlu bir axan ulduz (məşəl) təqib edər (və üstünə düşüb yandırar).

² Torpağa kölgələrə «buluda da Ay deyər, - Mən də bir bəşər idim, olmasaydı vəhylər.- Bu misra Quranda «Kəhf» surəsindəki 110-cu ayəyə işarədir: Ayənin mənası belədir. «De: -Məndə sizin kimi ancaq bir insanam. Mənə vəhy olunur ki, sizin Tanrınız yalnız bir olan Allahdır. Kim Rəbbi ilə qarşılaşacağına (qiyamət günü dirilib haqq-hesab üçün Allahın hüzurunda duracağına) ümüd bəsləyirsə (yaxud qiyamətdən qorxursa) yaxşı iş görsün və Rəbbinə etdiyi ibadətə heç kəsə şərik qoşmasın!

Yalnız insanlar üçün, nur hikmətim var mənim.
 Onçün zəifəm ki, mən tab gətirə biləsən,
 Ki, Günəşin nuruyla, ömür sürə biləsən.
 Şirin bal-sirkə kimi, qaynayıb qarışmışam.
 Ciyərlər sağaltmağa, doğru yolu tutmuşam.
 İllətin sağaldısa, qurtuldunsa bəladan,
 Əl çək sirkə içməkdən, daha bəhrələn baldan.
 Könlümün taxtı yenə, həvəsdən özün paklar,
 Haqqın qüdrəti ilə, Ərşdə Rəhmanı haqlar.
 Ona hökümlər gələr, heç vasitə olmadan,
 Haqq qəlbə yol tapdısa, əmr edər heç qalmadan.
 Bu sözlərin sonu yox, Zeyd harada qalmısan?!
 Sənə nəsihət verim, sirri yayan olmusan?!
 Tapa bilməzsən indi, Zeyd buradan qaçmışdır?!
 Qaçmış ayaqqabısız, sanki bir quş uçmuşdur?!
 Zeyd sanki ulduz olmuş, Günəş ona nur salmış,
 Ulduz kimi Günəşdə, yanmış tamam kül olmuş.
 Ondən bir iz qalmamış, nişanə də qalmamış,
 Kəhkəşan yollarında, saman-çöp də olmamış.
 Sonsuz duyğularımız, bizim sonsuz nitqimiz,
 Bizim Sultanımızın, nurun məhv etmişik biz.
 Daxildədir hissləri, ağılları onların,
 Dalğalanıb coşarlar, san, Lədəynə möhzərun»¹
 Elə ki, gecə gəlir, qaranlıq vaxtı olur,
 Düzlənmiş ulduzlar da, asimanlara dolur.
 Bütün dünya xalqları, birdən yatmış olurlar,
 Üzə pərdə çəkərək, yuxu tutmuş olurlar.
 Elə ki, sübh açılır, Günəş göyə baş vurur,
 Hər bədən yatağından, başını tez qaldırır.
 Bihuş olanlara Haqq, huşlar, şüurlar verir,
 Həlqə-həlqə həlqələr, qulaqlarına girir.
 Ayaq döyüb, əl çırpıb, Haqqa sənə deyirlər,
 «Ya Rəbb bizə yenidən, can verdin!» söyləyirlər.

¹ Daxildədir hissləri, dəlilləri onların
 Dalğalanıb coşarlar, san «Lədəynə Möhzərun. Bu misra Qurani
 Kərimdə Yasin surəsindəki 32-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası:-
 Hamı, Hamı qiyamət, günü bizim hüzzurumuza gətiriləcəkdir!

O çürümüş dərilər, o tökülmüş sümüklər.
 Suvarilərə dönüb, toz-dumanla sürürlər
 Məhşərdə şükr edənlər, həmçinin etməyənlər,
 Həmlə edir yoxluqdan, varlığa-yox deyənlər.
 Baş çevirib nədən sən, görməməzlik edirsən?!
 İlk yoxluğunda bəs sən, heç baş çevirməmişən?!
 Yoxluqda ayağını, dirəyərək demisən,
 Kim mənə bu yerimdən tərpədər söyləmişən?!
 Haqqın bacarığını, sən başa düşürsənmi?!
 Səni dünyaya çəkmiş, ağılnı görmürsənmi?!
 Səni çəkmiş müxtəlif, növbənöv əhvallara!
 Heç güman etmədiyin qərribə xəyallara!
 O yoxluq aləmi də, daim Haqqa bəndədir,
 Ey div sən xidmət etylə, Süleyman önündədir.
 Divlər də yaradırlar, geniş «Cəfan Kəlcəvab»¹.
 Əmrinə ya «yox» cavab, ya da ki, «bəli» cavab.
 Özün gör sən qorxudan, necə tir-tir əsirsən,
 «Yoxluğu» da Tanrıdan, eynilə əsən bil sən,
 Əldə etmək istəsən, məqamla sərvət əgər,
 Düşünərək qorxarsan, sərvətin birdən itər.
 Haqqın eşqindən olan, hər şey bəyənilmişdir,
 Çox şirin olsa belə, son ölümə dönmüşdür.
 Nədir canını vermək, ölümə tərəf getmək?!
 Həyat suyun içməmək, ondan imtina etmək?!
 Xalqın iki gözüylə ölüm xakına getmək?!
 Yüz gimanı düşünüb, o «suya» şübhə etmək.
 Cəhd et doğsana endir, yüz gümanı ey insan?!
 Gecə gündüz yol etylə, yoxsa yatıb-qalarsan!
 Qaranlıq bir gecədə həmin o günü axtar,

¹ Divlər də yaradırlar geniş «cəfan kəl cavab»,
 Əmrinə ya «yox» cavab, ya da «bəli» cavab. Bu misra Qurani
 Kərimdə «Səba» surəsindəki, 13-cü ayədən iqtibasdır. Ayənin
 mənası: -Onun (Süleyman üçün nə istəsə məbədlər (uca qəsrlər),
 heykəllər (min nəfərdən ibarət qonağın və qonşunun birlikdə
 oturub yeyə biləcəyi) böyük hovuzlara bənzər çanaqlar və ye-
 rindən tərpənməyən iri qazanlar düzəldirdilər. Siz ey Davud ai-
 ləsi! Allaha şükranlıqla itaət edin! (bu nemətə şükr edin!) Bəndə-
 lərimdən (nemətlərimə) şükr edəni azdır.

Zülmətləri yandıran, ağlın özünü axtar.
 Pis rəngli gecələrin, çox yaxşılıqları var,
 Dirilik suları da, qaranlıqlardan qaynar.
 Yatmaqdan başını bir, qaldırmasan əgər sən.
 Bu yolla da yüz qəflət, toxumunu əkərsən.
 Ölü yuxu olmuşdur, ölü loğmayla yoldaş,
 Ağa yatmış, oğrusa, olmuş gecəylə qardaş.
 Sən bilməzsən dostlar kim, düşmənlər getmiş hara,
 Oddan yaranan düşmən, gildən yarananlara.
 Od, Su övladlarının və Onun düşmənidir!
 Həmçinin su da odun, canının düşmənidir!
 Su atəşi özünə, düşmən bilib söndürür,
 Çünki övladlarının, çoxun atəş öldürür.
 Ondən sonra bu atəş, şəhvətlər atəşidir,
 Daxilində olanlar, zillətlər atəşidir.
 Xarici atəş suyla, tökülüb söndürülür,
 Şəhvətlərin atəşi, Bərzəxə¹ ötürülür.
 Su sakit edə bilməz, cəhənnəmin odunu,
 Şəhvət odu götürmüş, cəhənnəmin dadını,
 Şəhvət oduna çarə, yalnız dinin nurudur.
 Kafər odun söndürən, bil möminin nurudur.
 Bu odun atəşini, Tanrı yaxşı söndürmüş.
 İbrahimsə, o odun başında rəhbər durmuş
 Nəfsin atəşi bənzər, namərd tək olanlara,
 Nəfsdən qoru cismini, qurtuluş yolu ara.
 Atəş pak olanlara, heç bir ziyan gətirməz.
 Üstündəki çör-çöplə, dəniz üzü örtülməz.
 Hər kim, Haqqın meyini, canına nuş edərsə,
 O ölümə bac verməz, hətta zəhər içərsə.
 O, özü incikli, daha incikli edər,
 Kimə iş buyurarsa, işin dalınca gedər.
 Əgər təbiət desə, ey inciyən incikli,
 Baldan pəhrizdə ol sən, ayıq ol kəsmə dili.
 Cahil kimi ey xəstə, əgər cavabın versən?!
 Ki, sən qorxub-hürkmədən, nəçin belə yeyirsən?!
 Sənə deyər həkimin, qəlbini bir nöqtə bil,

¹ Bərzəxə-Cəhənnəm aləminə.

Öyri bənzətmişən sən, əbləh kimi tökmə dil.
 Xəstəlik alovlanır, atəşlər kimi yanar.
 Sən etmə atəş ilə, odunu bir yerdə yar.
 Belə iki atəşdən, evin də viran olar,
 Canlı bədən təsirdən, ölərək cansız qalar.
 Məndəki od olsa da, o həm də nur kimidir,
 Sağlam atəş bədəndə, şadlıq, surur¹ kimidir.
 Sağlam atəş elə ki, vucuda işıq saçar,
 Ziyansız təndə birdən, yüz növ fayda dil açar.
 Atəşli səhvətləri, qovmaqla azalmadı,
 O qalmaqla azalar, azaldı heç qalmadı.
 Nə qədər atəş üstdə, qoyularsa odunlar,
 O atəş sönməmi heç, gər yanarsa odunlar.
 Əgər odun yığılsa, şübhəsiz atəş çökər.
 Təqvalı şəxs həmişə, suyu od üstə tökər.
 Atəşin təsirindən, nə vaxt xoş üz qaralıb?
 O, al-yanaq olacaq, odur «Təqviyul-qulub»².

Ömər in Zamanında bir şəhərə yangın düşməsi

Ömər in zamanında, öd düşdü bir şəhərə,
 Daşlar quru odun tək, yanıb çəkirdi nəre.
 Od-alov içindəydi, evlər də, binalar da.
 Quşlar qanadsız idi, yanıbmışdı yuvalar da.
 Şəhər in bir yarısı, atəş şölələriydi.
 Su qorxurdu alovdan, göz yaşı çiləyirdi.
 Suy-la-sirkə, qablarla, dalbadal səpilirdi.
 Başına od-alovun, sönməkçin tökülürdü.
 Qalmaqaldan atəş də, alovun artırırdı.

¹ Surur -şadlıq, sevinc.

² Atəşin təsirindən nə vaxt xoş üz qaralıb,
 O, al-yanaq olacaq, odur «Təqviyul-qulub». Bu misra Qurani
 Kərimdə «Həcc» surəsindəki 32-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası:
 -(Ey insanlar! Sizə ömr etdiyim) budur! Və hər kəs Allahın mə-
 rasiminə (Həcc əməllərinə, yaxud qurbanlıq heyvanlara) hörmət
 etsə, bu (hörmət) şübhəsiz ki, qəlblərin təqvasındandır (Allah-
 dan qorxmasındandır).

Rəbbimiz güc verirdi, alov şölələndirdi.
 Xalq tələsik yüyürdü, Ömər in qəbuluna,
 Yangını su söndürmür, dedilər hamı ona.
 Dedi:- Bu atəş bilin, Tanrının əməlidir,
 Oddan olan şölələr, həsədin təməlidir.
 Su qoyun, çörək bölün, həsəddən qaçın uzaq,
 Paxıllığı tər k edin, o işə qoyun yasaq,
 Xalq Ömərə söylədi:-Qapılarımız açıq,
 Biz səxavət əhliyə, cəmərdlikdə bir tacıq.
 Dedi:- Çörəyinizi, adətlə bölmüsünüz?!
 Haqqınız üçün neçin, qapılar örtmüsünüz?!
 Fəxr üçün, hörmət üçün, naz üçün etmişiniz,
 Qorxudan, təqvalıqdan, uzağa getmişiniz.
 -Mal əgər toxumdursa, şorlamaqçın saxlama,
 Qılıncı həramiylə, yolkəsənlə yoxlama.
 Din əhlini fərqləndir, ayırd et kin əhlindən,
 Haqla həmnəşin ol sən, haqq söz çıxsın dilindən
 Hər bir şəxs öz qövminə, bəxş edərsə bəxşislər,
 Axmaqlar düşünlər, onlarındır bu işlər.

Düşmənin əmirəlmöminin Əli Əleyhissalamın üzünə tüpürcək atması və o həzrətin qılıncı yerə qoy- ması əhvalatı

Əlidən öyrənin siz, sədaqətin dilini,
 Haqqın Şiri batırmaz, hiylə, məkrə əlini,
 Cihad zamanı Əli, bir pəhləvanı yıxdı,
 Qılıncını çəkərək, sinəsi üstə çıxdı.
 Düşmən tüpürcək atdı, Əlinin surətinə,
 Nəbilər iftixarı, Vəlinin surətinə.
 O tüpürcək atmışdı, elə bir surətə ki,
 Ay da səcdə edərdi, ona baxsın O, təki.
 O zaman atdı Əli, qılıncını kənara,
 Cihadını saxladı, qəzaya verdi ara.
 Onun əhv etməyindən, belə rəhm etməyindən,
 Düşməni heyrat etdi, güzəştə getməyindən!
 Dedi:-Qaldırmışdın sən, iti qılıncı mənə?!

Bəs neçin vurmayırsan, yaşayıram mən yenə?!
 Hansı əməlimə sən, yaxşı qiymət vermişən?!
 Məni öldürməyərək, dayanmışan, durmusan?!
 Nəyi sən gördün belə, əsəbi verdin yelə?!
 İldırım tək çaxmışdın, əsəb dönmüşdü selə?!
 Nəyi sən gördün belə, məni sən dostun bildin?!
 Qəlbin ilə beynində, olan şöləni sildin?!
 Nələri gördün belə, bu məkanda sən yaxşı?!
 Mənə candan daha çox vətənim-vətən yaxşı?!
 Şücaətdə olmusan, Haqqın Rəbbanı Şiri!
 Mürüvətdə kim bilir, tutmusan hansı yeri?!
 Lətafətdə Musanın, Səmasısan üfqsüz!
 Haqqın kərəmətindən, süfrə enmiş misilsiz.
 Buludlar buğdalara, kömək edər cücərsin,
 Camaat bişmişləri, edər bal kimi şirin.
 Musanın buludusa, rəhmət qanadı çaldı,
 Bişmişdən, şirinlərdən, zəhmətsiz süfrə saldı.
 Bişmiş yeyənlərə, isti istəyənlərə,
 Onun rəhməti artdı, aliməm deyənlərə,
 Tamam qırx ilə qədər, o işlər, o ətalar.
 Bir gün də azalmadı, olmadı heç xətalar.
 Nəhayət xəsislikdən, gör nələr istədilər,
 Göyərtilər, səbzilər, tərələr istədilər.
 Rəzillikdən, Musaya, gileylər eylədilər,
 Göy, xiyar, mərci, soğan, sarımsaq istədilər.
 O rəzillik, hərislik, gəda sifətlilikdən,
 Asimandan kəsildi, bəxşiş bədbəxtlilikdən.
 Allahın kərəmindən Məhəmmədin ümməti,
 Məşhər gününə qədər, təamdan var qisməti.
 Əhli-Beyt Haqq yanında, əziz olduğu üçün,
 Təamları bəxş etmiş, yeməkçin, qayğı üçün
 Bunu qəbul eylə sən, heç bir təfsir etmədən,
 Şəhdi-şəkər, süd kimi, boğaza dək nuş et sən.
 Kim təfsir istəyəndir, ona ətalar vermiş.
 Kim ki, o həqiqəti, yalnız xətalar bilmiş.
 Onu xəta tək görmək, ağlın zəifliyidir.
 Ağıl beynin küllüdür, həm cüzvün birliyidir.
 Özünü təfsir eylə, xəbərler yayma belə,

Beyninə pis söz yığma , yığ-doldur gülzar ilə.
 Ey Əli ağıllısan, vardır dünya görüşün,
 Gördüklərindən bəhs et, mənə deməyi düşün.
 Sənin helmin qılınıcı, canımı çək eylədi.
 Sənin elmin saf suyu, xakımı pak eylədi
 Təkrar söylə bilim mən, Onun dürr sirlərini,
 Qılınıcsız öldürməyin, Haqq bilir sirlərini.
 Alətsiz həm yaraqsız, düzəltməyi, qurmağı.
 Hədiyyələr, bəxşislər, bəxş edərək durmağı.
 Yüz minlərlə ruhları, yaddaşda saxlamağı,
 Qulaqla iki gözün, xəbəri olmamağı,
 Təkrar söylə mənimçin, ey ərşin sən qartalı,
 Haqqdan nə görmüsənsə, söylə saxlama dalı.
 Gözlərin öyrəşmişdir, qeybi idrak etməyə,
 Düşmənlərin gözünü, qeyzinlə çək etməyə.
 ... Biri-bir ayı görür, dərk edir asımanı,
 Biri qaranlıq görür, asımanı cahanı,
 Biri üç ayı görür, üçü haqda düşünür,
 Bu üç şəxs oturaraq, birməqsədli görünür.
 Hər üçü gözü açıq, hər üçü gözü iti!
 Qaynayıb qarışmışlar, məndən qaç, sözü iti!
 Gözün sehridir belə, qərribə lütfə malik,
 Mən sənə canavar tək, sən sə Yusif hələlik.
 On səkkiz mindir aləm, bəlkə də daha artıq,
 Hər baxışa deyildir, bu on səkkiz yaraşıq.
 Sirləri aşkar eylə, ey Əliyyül Mürtəza,
 Əvvəl qəzzəb göstərən, sonra rəğbətli qəza.
 Ya sən bəyanın eylə, ağılnla tapdığını,
 Ya da mən bəyan edim, qəlbə hopan duyğunu,
 Gizlində saxladığın, nur mənə daxil oldu!
 Ay kimi nuru yaydın , sözsüz qəlbimə doldu!
 Bədirlənmiş o Ay da, danışa bilsə əgər,
 O uzun gecələri, tezəcə yola gətirər.
 Qəflətdən, qafillikdən, tezəcə qurtuluş olar.
 Ay səsi, cin səsinə, şübhəsiz qalib gələr
 Ay danışmazsa necə, yolu göstərən olar,
 Necə deyər ziyanın, içində Ziyalar var.
 Necə sən qapısısan, o elmin Şəhərinin?!

Necə bəs şüasısan, o helmin bəhərinin?!
 Yaşa ey sən, qapılar, axtaranlar qapısı,
 Çatsınlar gücün ilə, qapılara hamısı.
 Yaşa əbədi var ol, ey rəhmətlər qapısı,
 «Ləhu Kufivən Əhəd», onun gövhər qapısı¹.
 Onun hər bir zərrəsi, özünün məhzəridir,
 Açmasan kim biləcək, qapı üzü bəridir.
 Nəzarətçi açmasa, qapıları birbəbir.
 Heç vaxt daxil görünməz, bilməzsən harda nədir.
 Qapı əgər açılsa, o özü heyran olar,
 Ümüd quşu sevinər, parlayıb uçan olar.
 Dərvişlikdən gövhərlər, tapmamısansa əgər.
 Necə bəs axtararsan, başqa dərvişdə gövhər.
 İllərlə zənn qaçarsa, öz ayaqları ilə,
 Etməz təsir buruna, özü-öz zoru ilə.
 Əgər qeybdən gəlməsə, öz burnuna ətir, iy,
 Burnundan başqa üzvlər, hiss edəcəkmə bir iy?!

O yeni müsəlman olanın - mənə qalib gəl- din, neçin məni öldürməkdən boyun qaçırdın deyərək Həzrəti Əli Əleyhissalama sual vermə- si hekayəti

Sonra belə söylədi, yeni müsəlman olan,
 Əlinin əməlindən, məst olub ləzzət alan.
 -Buyur işini qurtar, ya Əmirəl möminin,
 Can çıxsın təndən, uşaq bətindən çıxan kimin.
 Yeddi ulduz bir müddət, ayrıca hər cisimə,
 Edərlər canım mənim, xidmətlər növbə ilə.
 Elə ki, vaxtı çatır, can cisimlə bir olar,
 Günəş o zaman ona, kömək olub nur salar.
 Elə ki, həmin cismin, digər tədbiri gələr,

¹ Yaşa əbədi var ol ey rəhmətlər qapısı,
 «Ləhu Kufivən Əhəd», onun gövhər qapısı.- Bu misra Qurani
 Kərimdə «İxlas» surəsindəki 4-cü ayəyə işarədir. Ayənin məna-
 sı:-Onun heç bir tayı-bərabəri yoxdur!

Özünü o ulduzdan, tez Günəşə yetirər.
 Bu cisim zövqə gələr, Günəşin təsirindən,
 Günəş də tezəcə ona, can bağışlar yenidən.
 Başqa ulduzlardan o, tapmadı özgə nəqşi,
 Onçun da parlamadı, ona tərəf günəşi.
 Hansı yolla o belə, gəldi yeni büsata,
 Bətində Günəş ilə, qovuşdu xoş həyata.
 Bizim duyğudan uzaq, olan həmin gizli yol,
 Kainat Günəşinə, çox uzaqdır qane ol.
 O yol elə bir yoldur, qızıl ondan güc alır,
 O yol elə bir yoldur, daş onda yaqut olur,
 O yol elə bir yoldur, ləli qızılı edir,
 O yol elə bir yoldur, nalı işıqlı edir
 O yol elə bir yoldur, meyvələri yetirir,
 O yol elə bir yoldur, nadana ağıl verir.
 Danış sən, təkrar danış, qartal tək qanad açan
 Şahlar qolunda durub, ovlara tərəf uçan.
 Danış sən, təkrar danış, şahın Simurğ vuranı,
 Ey Sən ordusuyla yox, tək-tək ordu qıranı.
 Birdən yüz minə qədər, çoxlu ümmətlərin var.
 De sözün bu bəndənə, eylə qartalı şikar¹.
 Qəhr etdiyin məkanda, nədəndir bu rəhmətin?!
 Əjdahanı əlindən, buraxarmı heç mətin?!

**Əli Əleyhissəlamın Həmin məqamda qılıncı çal-
saydım, nəticəsi necə olardı-deyərək cavab verməsi**

Dedi:- Mən cihadımı, Haqqdan ötrü edirəm!
 Mən Haqq cihadçısıyam,tənçin cihad etmirəm.
 Mən Haqqımın Şiriyəm, özümə şir deyiləm,
 Mənim fəaliyyətim,dinimə olmuş ələm.
 Mən bir qılınc kimiyəm,onu vuran Günəşim,
 Döyüşdən qaçmaram mən, cihad etməkdir işim.

¹ Birdən yüz minə qədər, çoxlu ümmətlərin var.
 De sözün bu bəndənə, eylə qartalı şikar.- Bu misra Qurani Kə-
 rimdə bir ayəyə işarədir.

Mənim yatağım zireh, zirehdə mən yataram,
 Haqqdan qeyrisinə mən, yoxluq kimi baxaram.
 Vüsal gövhərlərinə, mən bir ülgüc kimiyəm,
 Qətl edib, öldürən yox, dirildən güc kimiyəm.
 Günəşin kəndxudası, onun gölgəsiyəm mən,
 Ona örtük kimi yox, qapıçısı kimiyəm.
 Qan heç vaxt tuta bilməz, qılıncımın gözünü,
 Külək apara bilməz, buludumun özünü.
 Səbrin helmin, insafın, olmuşam uca dağı,
 Heç apara bilərmi, bərk külək qoca dağı.
 Külək apara bilən, çör-çöplər çəkisizdir,
 Bir-birinə zidd olan, küləklərdə hədsizdir.
 Hiddət, şəhvət küləyi və alçaqlıq küləyi,
 O şəxsi aparar ki, yox ehtiyacı, səyi
 Yüngüllük, hiylə bir də, möcüzələr küləyi,
 Elm əhli olmayanı, silər qalmaz heç nəyi.
 Mən bir dağam varlığım, Onun öz təməlidir.
 Əgər olsam saman tək, küləyim, küləyidir.
 Mənim meylim tərپənməz, Haqqdan əsməsə külək,
 Haqqın eşqindən başqa, mənə başçı yox, bişək.
 Qəzəb şahənşah kimi, xidmətdə qul durmuşam,
 Qəzəbin ağzına mən, bir yüyən də vurmuşam,
 Helmin qılıncı ilə, hirsin boynun üzmüşəm,
 Haqqın qəzəbini mən, rəhmətlə bir düzmüşəm.
 Tavanım xarabsa da, nura qərg olmuşam mən,
 Əbu Turab¹ olsam da, Behşidlə dolmuşam mən.
 Cihada mane olan, səbəb çıxdı ortaya,
 Gördüm qılınc gizlətmək, xeyirlidir qəzaya.
 Haqq sevgisi adıma, nə qədər nur verirsə,
 Haqq kini istəyimə, nə qədər cövr verirsə.
 Haqq atası qəlbimə, comərdlik gətirirsə.
 Haqqın-dözümlülüyü, həyata yetirirsə,
 Haqqdan həsəd yerinə, çox ətalar gəlirsə,
 Bütövlükdə Haqq ollam, oxşamaram heç kəsə.
 Nə etsəm Haqq yolunda, heç vaxt o təğlid deyil.
 Nə təxəyyül, nə güman, nə baxış, ümüd deyil.

¹ Əbu Turab- Torpaq atası.

Cihad, araşdırmadan, cücərib boy atmışam.
 Əlimlə Haqqımızın, ətəyindən tutmuşam.
 Əgər uçsam görərəm, bütün kainatı mən,
 Dövr edərək gəzərəm, görərəm həyatı mən.
 Çəkərəm öz yükümü, bilərəm haraya mən,
 Ayla-Günəş qarşımda, girərəm araya mən.
 Bundan artıq Tanrıdan, danışmağa üz yoxdur.
 Sığmaz dəniz bir çaya, çayda belə güc yoxdur.
 Azca tərif verdim mən, ağılın ölçüsündə,
 Qalan tərif vermək, Rəsulumun gücündə.
 Qərəz haqda Hərəmdən, azadə sübut eşit,
 Bəndələr şahidliyi, cücərib bitməz igid.
 Şəraitdə qulların, etdiyi şahidliyin,
 Cihad vaxtı olammaz, xeyiri siz də bilin.
 Əgər minlərlə bəndə, sənin şahidin olsa,
 Şərait qəbul etməz, qullar şahiddə qalsa.
 Şəhvətin qulu olan, Haqqa yaxın olammaz,
 Qullarla, qul bəndələr, padşah kimi qalammaz.
 Bu da bir söz olacaq, azadə hürri qalacaq,
 Həmin şirin Zeyd üçün, ölüm ağır olacaq.
 Heç vaxt qurtula bilməz, şəhvətin qulu, ondan,
 Yalnız Haqq mərhəməti, tuta bilər qolundan.
 Elə quyuya düşmüş, o quyunun dibi yox,
 Özünün günahıdır, əhv almağa dili yox.
 Elə quyuya atmış, özünü əməliylə,
 Qurtulub çıxma bilməz, kəndir də atsam belə.
 Çünki günah özünün, canım nə icad edir?
 Onu quyu dibindən çıxardıb azad edir?!
 Qurtarım mən söhbəti, desəm ardı yenə var.
 Ciyər qana dönərsə, onda gör necə olar?
 Bu ciyərlər dönməzsə, qana əziyyət olar,
 Qəflətlə, məşəqqətlə, bədbəxtliklərlə dolar.
 O vaxt qana dönər ki, dönməyin faydası yox,
 Onda qana döndər ki, dönməyin faydası çox.
 Qulların şahidliyi, şərin məqbulu deyil.
 Adil o şəxs olar ki, şeytanın qulu deyil.
 Söylədi:-«Ərsəlnakə şahidən nəzirən»dir.

Varlığından olmuşdur, o yenə Hürri İbni Hürri.¹
 Çünki hirsin hərəmi, məni saxlayan zaman.
 Haqq sifətindən qeyri, sifət görmürəm, inan.
 Xoşbəxt edəcək səni, Haqqın lütfi-Kərəmi,
 Əgər hirsin gəlibəsə, eyləmişənsə rəhmi.
 İndi ki, sən xəbərdən, rəhmilə həyat aldın,
 Daş idin çevrilərək, kimyayla gövhər oldun.
 Küfrdən cücərmisən, tikanlıqdır vətənin
 Haqqın gül bostanında, gül təkin qönçələndin.
 Sən mənənsən, mən də sənəm, sənənlə olmuşam şad.
 Əlisən necə səni, öldürə billəm azad?!
 Günah etməyin yaxşı, hər bir itaətindən,
 Göyləri fəth etmişən, bir saatda yenidən.
 Xoşbəxt günahlar etdi, o kişi əməliylə,
 Sanki tikandan endi, dua vərəqləriylə
 Ömər də istəməmiş, incitsin Rəsulunu,
 Nəticədə İslama, qaytarmış Haqqı onu.
 Firon sehrçilərin, sehrinin köməyiylə,
 Qorudu dövlətini, sehrçilər əliylə.
 Olmasaydı onların, sehirli caduları,
 Firon necə saxlardı, zülümdə o xalqları.
 Olmasaydı Əsanın, möcüzə əməlləri.
 Günahkar millət necə, dəyişərdi dinləri.
 Tanrı ümüdsüzlüyü, boynu vurulmuş sanmış,
 Çünki günah özü də, itaətdən yaranmış.
 Elə ki, dəyişdirir, Tanrımız günahları,
 Eyni ilə yaradır, savablı tamahları.
 Onçun da daşlanmışdır, daşla dəlinmiş şeytan,
 Həsəddən çatlayaraq, iki bölünmüş şeytan.
 Həmişə çalışacaq, bizləri naçar etsin,
 Günaha batıraraq, bəlaya düşər etsin.
 Görəndə ki, günahkar, itaətə başlamış,

¹ Söylədi: - «Ərsəlnakə şahidən nəzirən»dir,
 Varlığından olmuşdur, o yenə Hürri ibni Hürri.- Bu mirsa Quranı
 Kərimdə Fəth surəsindəki 8-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası be-
 ləidir: -(Ya Məhəmməd!) Həqiqətən, Biz səni (bəşər övladına)
 bir şahid, bir müjdəçi və (allahın əzabı ilə qorxudan bir
 peyğəmbər olaraq göndərdik.

Onun halı dəyişmiş, şər adətə başlamış.
Sən öz qəlbində olan, sirləri açdın mənə,
Mənə tüpürcək atdın, mən töhfə verdim sənə
Mənə cəfa edənə, belə vəfa edirəm,
Mən cihad əməlimi, belə ifa edirəm.
Belə vəfa edənə, nədən cəfa edirsən?!
Xəzinəyə, müllərə tamah edib gedirsən!
Əbədi padşahlığı, mən sənə bağışlaram,
Xəyalına gəlməyən, ad yenə bağışlaram.
Mən elə kişiyəm ki, düşmənimə qanlıma,
Qəhr etmək əvəzinə, lütfər gəlir ağılıma.

**Peyğəmbərin Əli Əleyhisəlamın rükabdarına:-
«Hər halda Əlinin ölümü sənin əlində olacaq»!- deməsi**

- Peyğəmdər nökrərimin, qulağına dedi:-Sən!
Bir gün öz ağanın da, qatili olacaqsan!
Ağah eylədi Rəsul, öz səmimi vəhyiylə,
Sonda mənim həlakım, olar onun əliylə.
Nökrə mənə söylədi:- Öldür məni əvvəldən,
Baş verməsin bu xəta, qurtulum pis əməldən.
Mənsə söylədim ona, əlindəyə ölümüm,
Qəzanı bəs mən necə, aldadım, hiylə gəlirəm.
O da hey ayağıma, düşüb dedi:- Ey Kərim?!
Vur ikiyə böl məni, olsun o dünya yerim!
Mənə qismət olmasın, həmin məşum pis əməl!
Yanmasın xəcalətdən, canım məni öldür, gəl!
Mən ona dedim belə, get-get qələm yazılmış.
Bu qələmlə canıma, qəmlə, ələm yazılmış!
Qəlbimdə sənə qarşı, kin küdürət görmürəm,
Çünki bu əməli mən, səndən hesab etmirəm.
Əlin Haqqa tabedir, Haqqın alətisən sən,
Necə Haqq alətinə, tənəli söz deyim mən.
Dedi:-Bəs bu qisası, kim almalıdır məndən?
Dedi:- O Haqq sirridir, onu sorma məndən sən.
Əgər öz əməlinə, edərsə o etiraz,

Özü etirazından, cücərdəcək bir riyaz¹.
 Onun öz etirazı, çatacaq əməlinə,
 Özünün öz qəhrindən, lütfələr gələr dilinə.
 Dünyada hadisələr, O Əmirə məxsusdur!
 Ölkələrdə məliklər, tədbiriylə oturur!
 O vurub sındırarsa, öz alətini əgər!
 Həmin sındırdığına, yaxşı ad verə bilər!
 «Nənsəxə» rəmzini o, edər, «Ayət nun səha»!
 Yaradar «Nəti xeyrən», yenidən o, bir daha²
 Ləğv edərsə Haqqımız, bir şəriəti əgər?!
 Tezliklə əvəzinə, başqa şəriət verər!
 Gecələr ləğv edərsə, gündüzlərin işini,
 Bil ki, cansız təbiət, gündüzün təsirindən.
 Yenə gecə ləğv olar, gündüzün təsirindən,
 Təbiət qızıb yanar, od-közün təsirindən.
 Əgər zülmət gələrsə, o yuxu, o uyğular,
 Daxil zülmətli deyil, «Dirilik suyu» olar.
 Nə qaranlıq zülmətdə, ağllar yenilənməz,
 Sərmayələr sakini, səs verərək səslənməz.
 Çünki zidləşənlərdən, ziddlər yaranar yenə,
 Dürr özü qaranlıqdan, parlaqlıq alar yenə.
 Nəbi müharibəsi, sülhün təməli olmuş,
 Axır zamanın sülhü, o cəngdən bəli almış.
 Yüz minlərlə baş kəsmiş, bizim o sevdiyimiz.
 Ki, aman tapa bilsin, cahanda hər birimiz.
 Bağban onun gücüyə, bəsləyir yaşıl budaq.
 Xurmaları böyüyür, atır daim qol budaq.
 Çox aqıl olan şəxslər, o bağdan bihuş olur.
 O bağın meyvəsindən, ulaq, qoyun huş alır.
 O Təbib pis dişlərin, edir müalicəsin,

¹ Riyaz,-Bağ, bağça, gül-gülşən.

² «Nənsəxə» rəmzini o, edər «Ayət nunsəha»!

Yaradart «Nəti xeyrən», yenidən o bir daha!- Bu misra Quran-da «Bəqərə surəsindəki 106 ayəyə işarədir. Ayənin mənası: Biz (zaman, məkan və şəraitin tələbinə görə) hər hansı bir ayəni (ay-ənin hökmünü) ləğv edir və ya onu unuttururuqsa, ondan daha yaxşısını, yaxud ona bənzərini gətiririk, Allahın hər şeyə qadir olduğunu bilmirsənmi?!

Ki, Həbib diş ağrının, ağrıların tərک etsin.
 Hədsiz-hüduzsuz sayda, daxildə nöqsanlar var,
 Şəhid olanlar üçün, həyatda pis anlar var.
 Elə ki, tam kəsildi, ruzi yeyən hülqumu,
 «Yərziqunə Fərəhin» baş verdi tam hücumu¹.
 Heyvan hülqumu birdən, tamam kəsilsə əgər?
 Ona bərabər canlı, nədən doğula bilər?
 Üçüncü hülqum birdən, doğulmuş olsa əgər?
 Haqqın şərbətin içər, Haqqdan nurlar götürər.
 Bir hülqumu kəsilən, şərbəti içdi lakin,
 Hülqum heç böyümədən, ölmüşdü için-için.
 Bəs et ey rəzil olan, fikri çox qısa, qalan,
 Bu qısa həyatında, nədir beyninə dolan?
 Söyüd ağacı kimi, yoxdursa meyvə-barın?
 Neçin abru tökürsən, çörəkçin, yoxmu arın?
 Çörəyin, canın, duyğun, yoxdursa cəbrin əgər,
 Kimyagərlik eylə sən, misi qızıla döndər,
 Paltar yumaqla məşğul, olarsansa ey filan.
 Üz çevirmə heç vaxt sən, paltar ağardıcıdan.
 Əgər orucunu sən, çörəklə açmış olsan,
 Qolun-qıçın süst olar, orucluq olmaz asan.
 Sınmış, kimi bağlanar, onun əli-ayağı,
 Sonradan tam birləşər, şəksiz onun sınığı.
 Əgər onu sındırsan, deyəcək gəl irəli.
 Sən bircə çalış düzəlt, tezəcə ayağı, əli.
 Sındırmaq Onun işi, çünki yalnız O bilir,
 Sınmışları sağaltmaq, Onun əlindən gəlir.
 Kim əgər tikə bilsə, yalnız O sökə bilir.

¹ Elə ki, tam kəsildi ruzi yeyən hülqumu.

«Yərziqunə Fərəhin» baş verdi tam hücumu. Bu misra Quranda «Ali-İmran» surəsindəki 169-170-ci ayələrə işarədir. Mənası: Allah yolunda öldürülənləri (şəhid olanları) heç də ölü zənn etmə! Xeyr onlar öz Rəbbinin yanında diri olub ruzi (cənnət ruzisi) yeyirlər. Onlar Allahın öz mərhəmətindən onlara bəxş etdiyi nemətə (şəhidlik rütbəsinə) sevinir, arxalarınca gəlib hələ özlərinə çatmamış (şəhidlik səadətinə hələ nail olmamış) kəslərin (axirətə) heç bir qorxusu olmayacağına və onların qəm-qüssə görməyəcəklərinə görə şadlıq edirlər.

Satıb yaxşısını almaq, onun əlindən gəlir.
 Evi yıxıb dağıtdı, cənnətə döndərdi, O!
 Alçaldıb, endirərək, Fələkə göndərdi, O!
 Ev yıxıb, viran edib, üstün-alta çevirdi,
 Sonra bircə saatda, imarətə çevirdi.
 Əgər birinin başın, ayırsa bədəndən.
 Yüz minlərlə baş verər, həmin anda yenidən.
 Əgər O buyurmazsa, cinayətə qisası?!
 Ya da O söyləməzsə, «Fil qəsəsün» həyatı¹!
 Özündə nə cəsarət, çünki O özü etmiş,
 Hökmünün əsirisən, qılıncı O, ititmiş.
 Kimin ki, gözlərini, açıb, acıq edərsə,
 Hər şeyə qalib gələr, əgər O bəyənersə.
 Hər bir şəxsin beyninə, Hökmü gələrsə əgər.
 Övladının başına, qılınc endirə bilər!
 Sən çəkin, az tənə vur, demə hamıya püssən,
 Tələsinin yonunda, acizliyini bil, sən.
 Haqqın hökmü yanında, boyun əy keç canından,
 İstehza, tənə ilə, keçmə azgın yanından.

Adəm Əleyhisəlamın İblisin əməlinə təəccüb etməsi və üzr istəyib tövbə etməsi hekayəti

Adəm iblisə daim düşmən kimi baxırdı.
 Həqarət² rəzalətdən³ könlündən qan axırdı.
 Təkəbbürlük edərək, özün fərqləndirirdi.
 İblisin işlərinə gülüb, tənə edirdi.
 Səsləndi Haqq özünün, izzətiylə, ey Səfi⁴,
 Gizli olan sirləri, sən bilməzsən ey Nəbi.

¹ Əgər o buyurmazsa, cinayətə qisası?!
 Ya da O söyləməzsə, «Fil qəsəsün» həyatı.- Bu misra Quranda

«Bəqərə» surəsindəki 179-cu ayəyə işarədir:-Ey ağıl Şahibiləri, bu qisas (qisas hökmü) sizin üçün həyat deməkdir. Ola bilsin ki, bununla pis əməldən (qatldən) çəkinəsiniz!

² Həqarət-təhqir, həqir sayma.

³ Rəzalət-Alçaqlıq, yaramaz hərəkət; Eyib, biadircilik.

⁴ Səfi- Adəm Peyğəmbərin ləqəblərindən biri.

Yapıncamı tərsinə, birdən çevirsəm əgər.
 Dağı köklü-dibindən, qazaram dəyişilər.
 Yüz Adəm pərdəsini yırtıb-dağıdaram mən,
 Yüz İblisi bir anda, müsəlman edərim mən.
 Adəm söylədi ki, mən, onunçün tövbə etdim.
 Belə küstax¹ sözlərdən, qaçdım uzağa getdim.
 Ya Rəbb əhf eylə məni, belə cürətə görə,
 Tövbə etdim etdiyim, işə, niyyətə görə.
 «Ya Qiyasül müstəğyis», bizi «Ehdina» eylə.
 Şərəfə çatdır daha, biliklə ğina² eylə.³
 «La Tuziğ qulubənə, hədiyyətnə bil kərəm»!
 Azğınlıq, ayrılıq, salmağa vurma qələm⁴.
 Ötür sən canımızdan, pisniyyət qəzaları.
 Ayırma qardaşlardan, ver bizə səfələri,
 Ey Tanrı kərəminlə, ver arzularımızı,
 Sən bizi yad etməsən, olmaıq rahat, düzü.
 Fəraqından çox acı, acılıq yox dünyada,
 Pənahsızlığından da, ayrılık çox dünyada.
 Yataq yatağımızın, yolunu tikən olmuş,
 Cismimiz, canımızın, libasın sökən olmuş.
 Bizim əlimiz necə, ayağımızı udar,
 Amanın yoxsa, canlar necə qurtuluş dadar?
 Bu böyük xatalardan, əgər can qurtularsa,
 Qorxu, xətər mayasın, o aparmış olar sa,
 Əsil cananın canı, can tək olmadığından.
 Ədəbiyyətə qədər, kordur tək olduğundan.

¹ Küstax-Arsız, sırtıq, üzlü, utanmaz.

² Ğina-varlılıq, zənginlik.

³ «Ya ğiyasül müstəğyis» bizi, «Ehdina» eylə,
 Şərəfə çatdır daha, biliklə ğina eylə!- Bu misra Quranda Ali-
 İmran surəsindəki 8-ci ayəyə işarədir:-Ey Rəbbimiz! Bizi doğru
 yola yönəltdikdən sonra ürəklərimizə şək-şübhə (ağzınlıq, ayrı-
 lıq) salma! Bizə öz tərəfindən bir mərhəmət bəxş et, çünki sən
 həqiqətən, (bəndələrinə mərhəmət, nemət) bəxş edənsən.

⁴ «La Tuziğ qulubənə, hədiyyətnə bil kərəm».
 Azğınlıq, ayrılıq, salmağa vurma qələm.- Bu misra Qurani Kə-
 rimdə «Ali-İmran» surəsindəki 8-ci ayəyə işarədir. Ayənin mə-
 nası 6-cı misranın izahında verilmişdir.

Sən yol vermədiyincin, canını kölə tək bil.
 Sənsiz olan can əgər, dirisə ölü tək bil.
 Əgər bəndələrə sən, tənə, danlaq da vursan,
 Sənin buna haqqın var, çünki güclü bir Nursan.
 Əgər Aya, Günəşə gizli, sirləri desən?!
 Əgər çinar qəddini, iki qamətli bilsən?
 Əgər kürş ilə ərşə, həqarətlə baxsan sən?
 Əgər mədənə, bəhrə¹, kasıb deyib dursan sən?
 Sənin ağılna nisbət, rəvadır təsdiq etmək,
 Mülki-mal, bəxtlə tale, qənimətdən çox demək.
 Ki, sən xətər, yoxluqdan daha paksan, təmizsən.
 Yoxluqları, fənanı, yaradansan, həm düzsən?
 Kim ki, cücərdə bilir, yandırmağı da bilir,
 Kim ki, dağda bilir, yamamağı da bilir.
 Yandırır xəzan edir, hər bir bağı, bağcanı,
 Yenidən tez cücərdir, güllük edir hər yanı,
 Ki, sən ey yandırılmış, boy at, cücər, təzələn,
 Yenidən yaşa var ol, oxu xoş avazılən.
 Kor olmuş nərgiz gözün, yenidən abad edir.
 Neyin boğazın kəsir, ondan səs icad edir.
 Biz yaradılmışlarıq, yaradan deyilik bil,
 Əsirik, acizik biz, buna qane ol, ey dil.
 Biz hamımız birlikdə, nəfs-nəfs deyib durmuşuk.
 İstəməsək də belə, şər içrə oturmuşuq,
 Onda qurtula billik, əhriməndən çox asan,
 Canımızı korluqdan, alaraq qurtararsan.
 Əsakeşlik hər kimə, olarsa həyat kimi,
 Əsasız-əsakeşlik, kora bir məmat² kimi.
 Sənsiz xoş olan şeylər, bizə naxoş kimidir
 İnsanı yandırandır, eynən atəş kimidir.
 Kim ki, odu özünə, bilərsə arxa-kömək,
 Həm Atəşpərəst olar, həm olar zərdüştü tək.
 Allahdan başqa hər şey batildir, yox kimidir,
 Haqqın fəzli³ bir bulud, yağışı çox kimidir.

¹ Bəhr –dəniz, çay.

² Məmat-ölüm.

³ Fəzl-Dəyər, məziyyət; ləyaqət, Fəzilət

Yenə qayıt Əliylə, qatili söhbətinə,
Qatilinə etdiyi, kərəmlə, hörmətinə.

Əmirəlmöminin Əleyhissalamın hekayətinin ardı, qatili olan rükabdarını əhv etməsi

Dedi:-Düşmənimə mən, öz gözümlə görürəm,
Gecə-gündüz yanımda, düşmənləyin bilirəm.
Ölümüm canım kimi, mənə xoş gəldiyiçin,
Ölüm-ölümsüzlüklə, cəngdə qaldığı üçün,
Ölümsüzlük-ölümü, bizə halal olmuşdur,
Yarpaqsızlıq yarpağı, bizə nəval¹ olmuşdur.
Yarpaqsızlıq yarpağı, sənə yarpaq tək olmuş,
Əbədi can tapmağa, ölüm yataq tək olmuş.
Zahirən ölümdürsə, batinən o həyatdır.
Zahirən faydasızsa, gizlin əbədiyyətdir.
Balalıqdan doğulma, balanın çıxmasıdır,
Dünyada çiçək təkin, onun açılmasıdır.
Canının qarşısında, ölüm təhlükə olan,
«Vəla Tulqu »² hökmünü, heç əlinə almayan.³
Əgər şirin dənədən, olunarsa imtina.
Acının özü şəxsən, qalmaz ehtiyacına,
Bir dənənin içi, üstü, olsa acıdan – acı ,
Acılıq, ikrahlığı, özü onun əlacı.
Ölüm dənəsi, mənə çox-çox şirin olmuşdur.
Bəlkə də yeni vücud, öz dalımca gəlmişdir.
Öldür mən günahkarı, sən ey həqiqi insan,
Qətlim haqda düşün sən, həmişəlik ey cavan.
Ölüm də bir həyatdır, ey mənə məlik olan.
Vətəndən ayrı düşmək, ölümdən olur yaman,

¹ Nəval-Bəxşiş, ehsan, pay, hissə.

² Vəla Tulqu-təhlükəyə atmayın.

³ Canının qarşısında, ölüm təhlükə olan, «Vəla Tulqu hökmünü, heç əlinə almayan. Bu misra Quranda «Bəqərə» surəsindəki 191-ci ayəyə işarədir. Ayənin mənası belədir:-(malınızı) Allah yolunda xərcləyin, öz əlinizlə özünü təhlükəyə atmayın, yaxşılıq edin! Allah yaxşılıq (ehsan) edənləri sevir.

Onlardan fəraqda da, yaşasa da azaddır.
Sözsüz yenə hamımız, oraya qayıdacaqdır.
Qayıtmaq belə olar, yenidən şəhrə gələr,
Dəhrin fəraqlarından, vəhdətli yerə gələr.
Bu şöhrətin sonu yox, qulaq as ey nökrəm.
Seyyid haqda eşitdim, aşağı endi sərim ¹ .

¹ Sərim-Başım.

**Rükabdarın Əmirəlmöminin Əli Əleyhissalamın
ayağına düşüb, ey Əmir, məni öldür və bu bələdan qur-
tar-deməsi hekayəti**

O, yenə gəlib dedi:-Ey Əli öldür məni,
Ki, görməyim o zaman, həmin qorxulu dəmi,
Mən halalın edirəm, tök sən mənim qanımı,
Ki, görməsin gözlərim, rəzillik zamanımı.
Dedim:-Əgər hər zərrən, qan edib, qan salarsa,
Xəncər ovcumda ikən, o qəsdə yan alarsa,
Başından bir tükü də, buraraq çəkmək olmaz.
Qələm belə yazılmış, qanını tökmək olmaz,
Lakin qəm çəkmə belə, ollam şəfi mən sənə,
Ruhumun ağasıyam, deyiləm sahib tənə.
Bu bədənım dəyməz heç, yanımda bir qiymətə,
Bədənsiz özüm ollam, Mən, «Fətə ibnəl Fətə¹.
Xəncər qılınc olmuşdur, mənə ətirli reyhan,
Ölümümşə olmuşdur, mənə «Bəzmi Gülüstan!»
Canını bu qaydada, izləyən həmin insan,
Hərİsliyindən necə, qaça bilər çox asan,
Zahirdə o, çalışar, cahu cəlal yolunda.
Əmirləri hökmünə, tabe edər bir anda.
Deyər gətirin tənçin, ona yaraşan libas.
O da yaza bilsin ki, məktubda kimdir əsas.
Bir başqa olan canı, əmirə verə bilsin.
Xilafət xurmaları, tamam bəhərə gəlsin,
O cahanda əmirlik, görəcək o şübhəsiz
Sənin pünhan sirlərin, tapacaq o şübhəsiz.
İndi bəd güman olma, sən ey cüt - qoşa bablı²,
Özün sən Allahı gör, edər səni savablı

¹ Fətə ibnəl Fətə-Cavan oğlu cavan.

² Bablı – qapılı.

Peyğəmbər, Səlləllahu Əleyhi və ələhin Məkkənin fəth etmək tələbi və bu fəthin dünya mülkünü sevməkdən ötrü deyildir - deməsi! Çünki o buyurmuş:- «Dünya bir cifədir onu tələb edən və sevən itlərdir»!

Məkkənin fəthi üçün, Nəbinin cəhd etməsi?!
Dünyada heç olarmı, müttəqilik mənbəsi?!
O yeddi asimandan, xəznədən ilham almış.
Qiyamətdə imtahan, ona lazımsız olmuş.
Ona huri qılmanın, hədsiz baxışlarından,
Yeddi göy üfqləri, dolmuşdur həmin andan.
Qüdsilər qarşısında, yığılaraq demişlər,
Yüz Yüsifə oxşarlar, hikmətə Haqq demişlər.
Özlərini bəzəyib, ona xoş gəlmək üçün,
Osa başqa dostunu, axtarmış görmək üçün.
O elə qayıtmışdır, Tanrının cəlalından,
Xəbər tuta bilməmiş, Ali-Haqqın halından,
Əgər səyi olması, Rəsul olan Nəbinin,
Mülklə, ruhla, ağılla, tapa bilməz öz yerin.
Dedi:-Biz də görürük, o görən tək deylik
Biz rəngsazlar məstiyik, bağa məst tək deylik.¹
Çünki göylərdən birdən, xəzinələr göründü,
Rəsulun gözlərinə, sanki çöplər göründü.
Bəs nə olar Məkkəylə, bir də ki, Şamla, Əraq?
Kim onlarla cəng edər, kimdədir belə maraq?
O güman onlara da, bir əvəzlik olacaq.
Cahillikdən həsəddən, yenə qisas alacaq.
Sarı rəngli güzgüdən, niqab yaransa əgər.
Bütün günəş nurunu, baxan sap-sarı görər.
Sındır göy-sarı olan, birbəbir şüşələri,
Ki, görəsən tozları, qəlbi toz kişiləri.

¹ Dedi:-Biz də görürük, o görən tək deyilik
Biz rəngsazlar məstiyik, bağa məst tək deyilik. Bu misra Quranda «Nəcm» surəsindəki 17-ci ayəyə işarədir. Mənası belədir:
-Göz nə (sağa-sola) yayındı, nə də uzağa getdi (hər şeyi olduğu kimi gördü).

Fars pəhləvanı bir gün başını çox dik tudu
 Cavanlığın gücündən, Haqqı daha unutdu.
 Cavan iblisi gördü, dedi:-Nifrət olunan!
 Necə məni bürüyər, alovlu atəş bu an.
 Nə qədər görürsənsə, bəşərin əzizlərin.
 Bil iblis mirasıdır, varınsa da nəzərin.
 Yoxsa inadcıl olan, ey iblisin övladı,
 Bəs sənə o köpəyin, mirası necə qaldı.¹
 Mən bir köpək deyiləm, Haqq şiriyəm, Haqq pərəst,
 Haqqın şiri odur ki, Haqqdan alır güclü dəst.
 Dünya “şiri” axtarır, açıq- aşkar bilimi,
 Mövla “Şiri” axtarır, azadlığı, ölümü,
 Çünki ölümdə görər, açıq-aşkar yüz vücud,
 Pərvanə tək yandırar, atəşdə o naz vücud.
 Ölüm havası olmuş, sadiqlərə bir həlqə,
 Cühudlara haman vaxt, imtahan tək dəbilqə.
 Nəbi onlara demiş, sizlər ey cühud nəsl².
 Sadiq olanınıza, ölüm olmuş xeyirli.
 Həmçinin arzular da, xeyirli məqamlar var.
 Ölümü arzu etmək, ondan xeyirli olar.
 Ey cuhudlar əzməyin, özgələr namusunu,
 Etməyin təmənnanı, dillə söyləyin onu.
 Təkcə cühudluğun da, belə zümrəsi yoxdur.

¹ Yoxsa inadcıl olan, ey İblisin övladı,
 Bəs sənə o köpəyin, mirası necə qaldı?!- Bu misra Qurani Kə-
 rimdə «Əl-İsra» surəsindəki 66-cı ayəyə işarədir. Ayənin mənas
 belədir:-Onlardan kimi bacarırsansa, səsinlə (vəsvəsənlə) yerin-
 dən oynat, atlı və piyadanı onlara qarşı səfərbər et. (onları ha-
 rama, zinaya sövq etməklə) mallarına və övladlarına ortaqlar ol,
 onlara cürbəcür (yalan) vədlər ver. Şeytan (ona uyanlara) yalnız
 yalan vəd verər!

² Ölüm havası olmuş Şahidlərə bir həlqə,
 Cuhudlara haman vaxt, imtahan tək dəbilqə.- Bu misra Qura-
 nı «Cümə» surəsindəki 6-cı ayəyə işarədir. Ayənin mənası belə-
 dir:-(Ya Peyğəmbər!) De:- Ey yəhudilər! Əgər bütün insanlar-
 dan fərqli olaraq özünü Allahın dostları olduğunuzu iddia
 edirsinizsə (və bu iddianızda) doğrusunuzsa, onda (Allahdan)
 ölüm diləyin! Çünki Allah dərğahındakı nemətlər, əbədi həyat
 övlüyalara ancaq öləndən sonra qismət olar).

Çünkü Nəbinin elmi, ərşilə, fərşdə çoxdur.
Dedi:- Əgər qovsanız, söz ağızdan bu anda,
Bircə yəhudi belə, qalmayacaq cahanda.
Yəhudilər çoxluca, qənimət apardılar,
Bizi rusvay eyləmə, deyibən yalvardılar.
Cizyəni qəbul edib, sevinib-şad oldular,
Həmçinin qadir Allah, deyib həyat sürdülər.
Bu söhbətin sonu yox, desək yenə ardı var,
Əlini dost tək mənə, uzatsan yaxşı olar,
Odur zibillikləri, Gülüstana döndərir,
Çünkü zülməti birdən, işıqlı cahan edir
Dayanmadan-durmadan, addımla sən irəli,
Bu özülsüz məkandan, İrəm bağına yeri,
Allah yolunda olan, cihadından söylə də,
Bunların şərhini ver, qəbul edirəm bir də də.

**Əmirəl möminin Əli Əleyhissalamın öz yaxın-
larına pəhləvanı öldürməməsinin səbəbini, onun müsəl-
man olması olmuşdur deməsi**

Əmirəlmömin dedi:- Eşit məndən ey cavan!
Mənə rəzillik etdin, döyüşdə ey pəhləvan.
Sən bir tüpürcək atdın, mənim pak surətimə,
Nəfs yerindən sıçradı, hirs vurdu qeyrətimə.
Yarısı Haqdan oldu, yarısı da həvəsdən,
Haqq uğrunda cihadə, yaramadı bu əslən.
Sən şərabin ovcunda, böyüyüb boy atmısan,
Səni belə o etmiş, Haqq ağı tutmamısan.
Sən Haqqın bəndəsisən, Haqq hökmünü qırırsan,
Sən dostun şüşəsinə, dost daşını vuransan.
Gəbri¹ bunu eşitdi, ondan nur peyda oldu,
Qəlbində o andaca atəş huveyda² oldu,
Dedi:- Cəfa toxmunu, bundan sonra əkmışəm,
Mən səni başqa növdə, bəndə hesab etmişəm.
Sən Əhəd tərəzisi, lap özü qismindəsən!
Bəlkə hər tərəzinin, bir gözü qismindəsən!
Sən mənim öz əslimin, soy əsası olmusan!
Sən mənim din şamımın, nur ziyası olmusan!
Mən o şam çırağının, olmuşam bir qırığı,
Sənin çırağın almış, onda olan işığı.
Mən o nur dəryasının, dalğasının quluyam!
O belə gövhər bəslər, o gövhər zühuruyam!
Şəhadət ərzəsini, mənə yazıb göstərdin,
Mən səni başı uca, özümdən uca gördüm.
Şəxsin pəncəsi ona, əqrabasından yaxın,
Dinə tərəf çevirsə, üzün, hamıdan yaxın.
O helmiylə tutmuşdur, tiğini³ xalqa tərəf,
Qılıncıyla ötürmüş, dinini xalqa tərəf.
Helmin qılıncı iti, polad olan qılıncdan,
Bəlkə də yüz orduya, zəfər çalmış bir ucdan,

¹ Gəbri- atəşpərəst.

² Huveyda- görünmə, tapılma.

³ Tiğini- burada qülüncünü mənasında işlənmişdir.

Mənəviyyat məsnəvilərinin birinci dəftərinin sonu

Heyif ki, bir tikəməz, qoşa yeyilən oldu,
Sənin fikrin qaynağı, ondan qəm ilə doldu.
Bir buğda bir Adəmin, Günəşini tutdurdu,
Onun şüalarını tutdu, Ay ilə vurdu,
Sənin bu lütflü qəlbin, yaranmış bir qönçədən,
Onun Ayı olarmı, Ülkəri qırıb tökən?!
Çörəyin nə mə'nası, yeyəninə xeyri var,
Elə ki, surət dönər, qarışar xeyrə qalar.
Yaşıl tikanlar kimi, onu dəvələr yeyər,
O tikanı yeməklə, yuz cür xeyirlər görər.
Onun göylüyü əgər, gedib quru olarsa
Yenə dəvə yeyəcək, quruları da varsa.
Qəribədir kam alır, onlar tikan yeməkdən,
Elə öyrəşmiş onlar, tikan onlara bir dən.
Bunları sən adət bil, yaranmış lap əzəldən,
Ey sən nazənin vücud, öyrənmişən əvvəldən,
Həmin o xasiyyətlə, yemisən o qurunu,
Ondan sonra öyrənib, bilmisən yemin, onu.
Qarışdı torpaqlara, qurudu qaxa döndü,
O otlardan qaç dəvə, pəhriz eylə sən indi.
Sözlər çox bərk qarışmış, sanki, birdən alışıb,
Sular bulanıq olmuş, saravan bəndə düşmüş.
Nəhayət öz Tanrısı, onu saf təmiz edər;
Özü bulandırdığın, duruldub limsiz edər,
Səbr eylə gözlə bir az, tələsmə arzulara,
Səbr eylə Haqq biləndir, Ondan sən savab ara!

Son

Mündəricat

1. Cəlaləddin Rumi
2. Tərcüməçidən
3. Ayrılıq
4. Padşahın bir kənizə aşiq olması, Kənizin pulla alınması, sonra kənizin xəstələnməsi, xəstəliyin uzun çəkməsi
5. Kənizi müalicə etməkdə təbiblərin aciz qalması, Padşaha haqqın əyan olması, həqiqi Padşahın dərğahına üz tutması
6. Tanrının insanları ədəbli olmağa dəvət etməsi, ədəbsizləri cəzələndirməsi haqda
7. Padşahın yuxusunda gördüyü, Tanrı tərəfindən göndərilən, nam-nişanı verilmiş təbiblə görüşməsi
8. Qeybdən gələn təbibin xəstənin üstünə aparılması
9. Kənizin xəstəliyini öyrənməkdən ötrü təbibin Padşahdan bir xəlvət yer tələb etməsi
10. İlahi təbibin kənizin xəstəliyini tə'yin etməsi və Şaha bildirməsi
11. Padşahın Səmərqəndli Zərgər kişini gətirmək üçün elçilər göndərməsi
12. Zərgər kişinin öldürülməsinin Tanrımızın hökmüylə olmasının bəyanı
13. Baqqal kişi və Tutuquşu hekayəti
14. Fanatikliyi və başqa dinlərə qarşı kin və ədavət bəslədiyi ucbatından Xristianları qıran, Yəhudi padşahının dastanı: «Usta və onun çəpgöz şagirdi» hekayəti
15. Padşahın vəzirinin hekayəti və tərsalar arasına təfriqə salmaq üçün hiyləsi
16. Vəzirin tərsalar üçün hiylə qurması və məkr ilə maqsədinə nail olması
17. Nəsrənilərin vəzirin başına toplanması və onlara sirr açması hekayəti
18. Arif adam haqqında təmsil «Tanrı ölüm anında nəfsləri bağışlar» ağəsinin təfsiri
19. Xəlifənin leyliyə sorğusu və leylinin ona cavabı
20. Nəfsə qalib gərməkdə Vəliyi Mürşüd Əli Əleyhis Salamın ardıcılı ol
21. Yəhudi Vəzirin həsədinin bəyanı

22. Dərin düşüncəli İsaəvilərin Vəzirin hiyləsini başa düşməsi
23. Şahin gizlicə hiyləgər Vəzirə sifariş Xəbər göndərməsi
24. Vəzirin İncilin hökümlərini qarışdıraraq, hökmün içində hökm, sözün içində söz deməsi və hiylələri
25. İxtilafın həqiqətdə deyil, hərəkət tərzində olmasının bəyanı
26. Məkr və hiylə ilə vəzirin vurduğu ziyanın bəyanı
27. Vəzirin Milləti xəlvəti evlərdə, hücrələrdə oturtması və aralarına qalmaqla salmaq üçün hiyləsi
28. Vəzirin öz müridlərinin və ona itaət edənlərinin xahişini rədd etməsi
29. Vəzirin müridlərinin ona xəlvətnisniliyi tərk etməyi dəfərlə təklif etmələri
30. Vəzirin xəlvətnisniliyinə müridlərinin yenidən etirazı
31. Vəzirin xəlvətə çəkilişinə, müridlərin təkrar etirazı
32. Vəzir xəlvətnisniliyindən çıxmayaraq öz müridlərini naümid etməsi
33. Vəzirin əmirlərin hərəsini bir üsul və vasitə ilə aldatması
34. Müridlərdən gizlicə vəzirin özünü öldürməsi
35. Bütün Peyğəmbərlərin Haqq olmasının bəyanı. Yəni: «La nufərriqu bəynə Əhədin min Rusulih»
36. Peyğəmbərlər demişlər: – Kələminas əla qədri əquləhim – Onlar bilmədən inkar etsələr özlərinə ziyanı var. Qalə (ələhimus – salat) Umurəna ənnə nunnizlənas mənaziləhum iləx (Yəni Peyğəmbər(ə) demiş: – «Həqiqət də bizim əməllərimiz insanlar üçündür»
37. Əmirlərin bir – biri ilə mübahisəsi
38. İncildə həzrəti Məhəmməd əl – Mustafanın şəninə tərif deyilmişdir. Həmin tərifin bəyanı
39. Tərsə millətin məhv etmək üçün cəhd edən başda cühd padşahının hekayəti
40. Padşahın, tonqal qalayıb onun yanında Büt qoyması: – Kim bu Bütə Səcdə etsə odda yanmaqdan canı qurtaracaq deməsi
41. Yəhudi padşahının bir uşaq qadını gətirməsi, onu oda atması, odun ortasında uşağın dilə gəlib danışması
42. Xalqın öz iradəsi ilə, sevinclə, sövqlə özlərini oda atması
43. Peyğəmbərin adını istehzayla çəkən arsız və sırtıq şəxs ağzının əyilməsi

44. Yəhudi şahın «Niyə yandırmırsan?!» deyərək odu məzəmmət etməsi
45. Hud (Əleyhissalamın) nəslini, küləyin həlak etməsi hekayəti
46. Yəhudi padşahın kinayə ilə ona nəsihət və öyüd və-rənləri inkar etməsi.....
47. Nəxcirlərin hekayəti və «Təfəkkülün» bəyani, cəhdin tərک edilməsi.....
48. Şirin Nəxcirlərə cavabı, Cəhdin növlərinin bəyanı
49. Nəxcirlərin yenidən Təvəkkülü cəhddən üstün tutma-ları
50. Şirin yenidən Cəhdi Təvəkküldən üstün tutması
51. Nəxcirlərin yenidən təvəkkülü cəhddən üstün tutmala-rı və kəsb.....
52. Yenidən şirin cəhdi təvəkküldən üstün tutmağını bəyan etməsi
53. Nəxcirlərin yenidən təvəkkülü cəhddən üstün tutmala-rı.....
54. Əzrayıl əleyhissalamın bir kişiylə baxması, onun Süleyman sarayına qaçması, təvəkkülü cəhdə dəyiş-məni bəyan etməsi və buna səy edib, çalışması.....
55. Yenə də Şirin Cəhdi Təvəkküldən üstün tutması və Cəhdin faydalı olduğunu bəyan etməsi
56. Cəhdin Təvəkküldən üstün tutulmasının qərarlaşdı-rılması.....
57. Dovşanın Nəxcirlərə cavabı.....
58. Nəxcirlərin inkar etməsi və dovşanın onlara cavabı
59. Nəxcirlərin Dovşana etirazı və Dovşanın onlara cava-bı
60. Dovşanın elminin faydası və gözəlliyinin bəyanı
61. Nəxcirlərin yenidən Dovşanın fikri, ağılı ilə maraqlanması
62. Dovşanın sirri Nəxcirlərin gizlətməsi
63. Dovşanın Şirə hiylə qurması və onu yerinə yetirməsi hekayəti
64. Cılız milçək əhvalatının təfsiri
65. Dovşanın gecikməsindən Şirin inciməsi
66. Dovşanın məkrinin bəyanı və Şirin qəbuluna getməy-ini təxirə salması
67. Dovşanın şir yaşayan yerə çatması və şirin ona qəzəb-lənməsi.....

68. Dovşanın şirdən üzr istəməsi və gecikdiyinə görə yalvarması
69. Şirin Dovşana cavabı və həmin yerə yola düşmələri
70. Süleyman əleyhissalamla Şanapipiy hekayəti «Qəza baş verəndə gözlər bağlanır» kəlamının bəyanı
71. Qarğanın şanapipiyə rişxənd etməsi
72. Şanapipiyin Qarğanın rişgəndinin cavabını verməsi və Süleyman şaha səbr etməyi diləməsi
73. Adəm əleyhissalamın hekayəti. Qəzanın onun bəsirət gözünü bağlaması, haram olunmuşu yaxşı– pisinə baxmadım inkar etməsi
74. Quyuya yaxınlaşanda Dovşanın Şiri qabağa buraxıb, özünün geri qalması
75. Şirin Dovşanla geri qalmasının səbəbini soruşması və onun cavabı
76. Dovşanın Şirin quyuya düşməsini Nəxciranlılarla şad xəbər kimi müjdə verməsi
77. Nəxcirlərin Dovşanın ətrafına toplaşaraq ona dua–səna və mədh etmələri
78. Dovşan Nəxcirlərə öyüd–nəsihət verməsi. «Düşmən öldü, şad olduq» deməsi
79. «Rəcənə minəl cihadil əsgəri, iləl cihadil əkbəri» (Yəni, kiçik cihaddan qayıtmış, bizimçin böyük cihad qalıb) Peyğənbər hədisinin təfsiri
80. Rum qeysəri elçisinin Ömərən yanına elçiliyə gəlməsi
81. Rum qeysərinin elçisinin Öməri xurma ağacının altında yatdığı yerdə görməsi
82. Ömərən Rum qeysərinin elçisi ilə dialoqa girməsi
83. Rum qeysəri elçisinin Ömərlə sual cavab etməsi
84. Adəm Əleyhissalamın «Zülm etdik özümüzə» deyib tövbə etməsi: İblisin də «Adəmə səcdə etmədiyimə görə məni yolumdan döndərdin» deyərək Tanrıya tövbə etməməsi haqqında
85. Təmsil
86. «Və huvə məəkum innəma kuntum» (Yəni «Siz onunla olsanız, O da sizinlə olar» ayəsinin təfsiri)
87. «Mən ərədə ən yəclisə məəllahi fəlyəclisi məə əhli-təsəvvofi» (yəni «Kim istəsə Allahla olsun təsəvvüf əhliylə otursun–dursun» hədisinin bəyanı)
88. Hindistana ticarətə gedən tacirin, qəfəsdə olan tutuquşusunun Hindistan tutuquşularına xəbər göndərməsi hekayəti

89. «Sifətin ula əcnihəti tuyurin uqulun İlahiyyun» Yəni:
«Qanadlı quşların birincisi sifəti İlahi ağıldır».....
90. Tacirin tutiləri səhrada görməsi, öz tutisinin sifarişini
onlara bəyan etməsi
91. Şeyx Fəridəddin Əttarın aşağıdakı misrasının təfsiri.....
92. Şehirçilərin Musaya «Əvvəl Əsani at» deyərək təzim
edərək demələri haqda
93. Tacirin Hindistanda gördüyü hadisəni öz Tutusinə
danışması.....
94. Tacirin Tutisinin Hindistandakı dostunun hərəkətini
əşidərək ölməsi və sahibinin ona növhə deyib ağlaması
95. Həkim Sənanin bir fikrinin təfsiri
96. Həzrəti Məhəmməd səlləllahu Əleyhi və alihi və səlləm
belə buyurmuş: «Qeyrətliklə xoşbəxtlikdir. Mən ya-
ranmışlarım daha qeyrətliyəm. Tanrı məndən də
qeyrətlidir. Hər kəsin həm zahirdə, həm də batində
qeyrəti olsa pisliklər ondan uzaq olar!»
97. Tacir Xacənin hekayətinə qayıdış
98. Tacirin tutini qəfəsdən çıxarması və onun uçub
ağacda oturması.....
99. Tutinin Tacirlə vidalaşması və uçub getməsi.....
100. Xalqın ziyanlı təzimi və el içində barmaqla göstərilmə.....
101. «Maşəllahu kanə və ma ləm yəşau ləm yəkun»– «Tan-
rı nəyi istəsə onu edər, nəyi istəməsə onu etməz» kə-
ləminin təfsiri.....
102. Həkim Sənai Qəznəvi rəhmətlikdən beytlər və onun
təfsiri
103. Ömər in xəlifəliyi dövründə, Allah Taalanın savabı
xatirinə qəbristanlıqda, əlsiz– ayaqsız və köməksiz
vaxtında Çəngdə musiqi çalan qocanın hekayəti.....
104. «Kim ki, Allahıyladır, Allahı da onunladır» kəlamı-
nın təfsiri
105. «İnni lirəbbəkum fi əyyəmi dəhrikum nəfəhatül Əftəər
zəvalha» hədisinin təfsiri
106. Həkim Sənai Qəznəvinin beytlərinin təfsiri
107. Ayişənin Peyğəmbər səlləllahu əleyhi və alehdən:- «Ya
Peyğəmbər yağış yağdı bəs sən mübarək paltarların
nəçin islanmadı?!» soruşması və o Cənabın cavabının
təfsiri
108. Mötəbər hədislərin birində Peyğəmbər buyurmuş:–
«Baharın soyuğundan və yağışından bədənlərinizi qo-
rumayın. Çünki bahar küləyi və günəşi ağaclara necə
təsir cöstərsə, bədənlərə də o təsiri göstərir. Lakin

- payızın soyuğundan və küləyindən qaçın, çünki, bağ-
ları, ağacları xəzənə döndərən bədənləri də xəzənə
döndərə bilər»
109. Ayişənin:– «Ya Rəsulullah, bu gün yağın yağışın
hikməti nə, sirri nə?»– soruşması
110. Xəlifə Ömər in zamanında yaşayan, cəng çalan qoca
musiqiçinin hekayəti
111. Qeybdən gələn səs yuxuda Ömərə:–«Beytül–maldan
bir neçə qızıl pul qəbristanlıqda yatan qocaya ver»–
deməsi.....
112. Camaat izdiham edərək:– Sən onun üzərində əyləşmi-
sən, biz Sənin mübarək üzünü görmürük, demələri və
Minbər tikmələri; həmin Hənənə Sütununun Rəsulul-
lahın fərağından nalə etməsi; Peyğəmbərin həmin
sütunun ah– naləsini açıq– aydın eşitməsi və O Həzi-
rətin həmin sütunla dialoqa qirməsi.....
113. Peyğənbər Səlləllahu Əleyhi və allahın möcüzəsinin
izharı; Əbu Səhlin əlində yumru daşların dilə gəlməsi
və o Həzrətin Rəsulluğuna Şəhadət vermələri
114. Cəng çalan qocanın hekayətinin ardı və ona qeybdən
gələn sifarişin çatdırılması
115. Ömər in qocanı ağlamaq fikrindən daşındırması və
ifrata varmamağı tövsiyə etməsi
116. Hər gün bazar başında iki Mələyin car çəkməsinin
təfsiri. Həmin Mələklər belə demiş:– Mücahid ömrünü
Haqq yoluna sərf etməlidir. (yəni cihad etməlidir),
boş və batil yerə yox!.....
117. Ərəb Sərkərdələrinin qəbul məqsədi ilə qurban kəsmə-
ləri
118. Səxavətdə Hatəmi Taini keçən bir Xəlifənin dastanı
(hekayəti).....
119. Bir ərəb dərvişi və arvadının bir-biriylə kasıblıq və
çarəsizlik barəsində macərası.....
120. Möhtac Müridlərin qürrələnməsi, yalandan özlərini
«Vəhdəti Vücud» Şeyxlərinə oxşatmaları, qızıl–
gümüşü axirət «qızılından» üstün tutmaqları və əsas
«qızılı» tapa bilməmələri haqqında
121. Bir müridin yalançı, saxtakar Şeyxə sədaqətlə etiqad
Etməsi; Şeyxin qalxa bilmədiyi məqama yuxuda çat-
ması; Suyun və odun ona zərər gətirməməsi; Onun
Şeyxinə isə Zərər gətirməsi haqda çox nadir bir hadi-
sənin bəyanı

122. Həmin Ərəbin arvadına səbr diləməsi.....
123. Qadının kişisinə, öz qədr– qiymətindən, məqamından
Danışması, özünü tərifləmə deyərək nəsihət etməsi.
«Baxmayaraq ki, bu sözlər doğrudur, amma bu sənin
Məqamın deyil, öz məqamından yüksək söz demək
Ziyan gətirər» deməsi.....
124. Kişinin qadınına:– Kasıblara zəllilər kimi baxma;
Haqqın işinə ağılın gözüylə, bax; Kasıblıqdan tənəylə
Danışma; Kasıblığında şükr etlə– deməsi.....
125. «Hər bir kəsin əməli Ondandır, Oradandır. Hər bir
kəs həlqəsindən və yaxud dairəsindən öz vücudunu
görür; Məvinin parıltısı günəşi mavi edər, qırmızının
parıltısı qırmızı; Əgər parıltılar rənglərdən çıxsalar
ağaracaqlar və bütün başqa parıltılardan O daha
düzdanışan olar» in bəyanı.....
126. Qadının ərinin dediklərinə inanması, ərinə dediklərinə
və onu incitdiyinə görə tövbə edib, ərindən üzr istə-
məsi.....
127. «Qadın anlayın və ağıllı insanlara qalib gələ bilməz,
cahillərə qalib gələ bilər» Peyğənbər hədisinin bəyanı.....
128. Kişinin öz qadınını etdiyi hərəkətləri qəbul etməsi;
onun Etirazını Haqqın işarəsi kimi başa düşməsi.....
129. Musa və Firon hər ikisi bir– birinə qələbə arzusun-
daydılar. Belə ki, zəhərlə padzəhər kimi, Zülmətlə işıq
kimi; Fironun Haqq Taalaya münacatının bəyanı.....
130. Dünyada və axirətdə yəni hər iki dünyada həyatları
Ağır keçən məhrumlar haqqında.....
131. Düşmənlərinin Salehin dəvəsini cirkən, Zəlil bilmələri;
Əgər Haqq Taala istəsə bir ordunu da həlak edər;
Düşmənləri Onlar qarşısında zəlil və rəzil edər.....
132. Müqəddəs «Mərəcül Bəhrəyni yəltəqiyanı» (yəni sula-
rı Şirin və acı olan) iki dənizi, O qovuşdurdu (bir– bi-
rinə qovuşmaq üçün açıb buraxdı) ayəsinin təfsiri.....
133. «Vəli müridini kamil etməli, arsız, sırtıq etməməlidir;
Bu ona bənzəyir ki, halvanın təbibə ziyanı yoxdur,
xəstəyə ziyanı vardır; Soyuğun yetişmiş üzümə ziyanı
yoxdur, kal qoraya, hələ yetişməmiş Qoraya ziyanı
var» kəlamının bəyanı.....

134. Bir Ərəb və onun arvadının kasıdlıqdan şikayət etmələrinin səmimi və saf macarasının bəyanı
135. Ərəb kişinin öz qadınına yalvarması:- Məni bu işdə hiyləyə təslim olmağım kimi başa düşmə- deyərək özünü şişirtməsi
136. Qadının öz ərinə ruzi tələb etməyin yolunu göstərməsi; Ərinin bu yolu qəbul etməsi
137. Həmin o Ərəbin yağış suyu ilə dolu olan bir səhəngi-orada su olmadığını təsəvvür edərək, səhralardan kəçib Bağdada xəlifənin yanına aparması
138. Qadının su səhənginin ətrafına qəlib büküb tikməsi və çox böyük inamla onu möhürləməsi
139. «Kasıb səxavətliyə aşıqdir, Səxavətli də kasıba; Əgər kasıbdə səbr çox olsa, səxavətli onun qapısına gələr; Və əgər səxavətli də səbir çox olsa, kasıb onun qapısına gələr. Amma səbir kasıbın kamalı, səxavətlinin nöqsanıdır» Kəlamının bəyanı
140. «Bir şəxs dərvişdir Tanrısına və Tanrı təşnəsidir. Başqa bir şəxs dərvişdir, Tanrı tərəfindən, lakin, başqasının təşnəsidir». Bunlar arasında olan fərq haqqında
141. Xəlifənin bələdçiləri və qapıçılarının bir Ərəbi hörmətlə qəbul etmək üçün çıxmaları, onun hədiyyəsini qəbul etmələri
142. Dünyaya aşıqlıq, günəş düşən divara aşıqlıq misalındadır. Sanki divara günəş şüası düşmüş, o isə onu görməyə cəhd etməmiş ki, bu şüalar divardan deyil, günəşdəndir. Dördüncü göydən nəhayət Bir küll divara nəzər yetirdi, günəşin şüası günəşə birləşdi o şəxs hər şeydən məhrum oldu
143. Ərəb kişinin öz hədiyyəsini xəlifənin xidmətçilərinə tapşırması
144. Bir dilçi kişinin gəmidə gəmiçiylə dilləşməsi və gəmiçinin ona cavabı
145. Xəlifənin su kuzəsini hədiyyə kimi qəbul edib, qızılla doldurması hekayəsi
146. Pirin sifəti və ona tabe olmaq haqda
147. Allahın rəsulu Həzrəti Məhəmməd səlləllahu əleyh, Əli əleyhüssalamə vəsiyyət edərək demiş:- «Hər kəs Tanrıya yaxınlaşmaqdan ötrü bir ibadət növü axtarır. Sən ağıllı və yaxşı bəndə ol ki, bütün bəndələrdən üstün olasan»!

148. Bir Qəzvinlinin çiynini mavi rənglə yazdırılıb, iynəylə döydürməsi, ağrının təsirindən pəşmançılıq çəkməsi hekayəti
149. Canavarın, Tülkünün ovda Şirə kömək etmələri hekayəsi.....
150. Şirin canavarı yoxlamaq üçün onları böl təklif etməsi.....
151. Biri dostunun qapısını döydü. Dostu dedi:- Kimdir?!
Dedi:- Mənəm! Dedi:- Mən olduğunçün qapını açmıram! Çünki dostlarımdan «mən» olanını tanımıram
152. Gedib gəzib, püxtələşərək, həmin dostun dostunu «Dost» adlandırması.....
153. Eşidənlərin hüzn kədərindən söz açmaq.....
154. Şirin canavarı biədabliyinə görə cəzalandırması.....
155. Nuh əleyhissalamın, mənə üz çevirməyin deyərək öz qövmini hədələməsi. Mən allahın sirr saxlayanıyam. Xuləə siz Allaha tərəf üzünüzü tutun, Mənə tərəf yox
156. Padşahların «gözlərinin işıqlı olması üçün» Sufiləri göz qarşısında oturtmaları haqda
157. Uzaq bir ölkədən uşaqlıq dostunun Həzrəti Yusifin görüşünə gəlməsi
158. Görüşdən sonra Yusifin həmin uşaqlıq yoldaşından ərmağan istəməsi.....
159. Qonağın Yusif əlehissalama:- «Sənin üçün güzgü gətirmişəm. Ona baxanda məni yada salarsan», deməsi
160. Vəhyin nuru ona toxundu, ayəni Həzrəti Peyğəmbərdən əvvəl oxudu və dedi:-«Mən vəhyin məkanıyam»?!- Həmin vəhyləri köçürənin kafir və mürtəd olması.....
161. Bəni israil alimlərindən Bələm Baur adlı birisi Musa əlehissalam və onun tayfasına hasara saldıqları şəhərdən xeyir vermə deyərək, Tanrıya dua etməsi.....
162. Harutla Marutun hər bir fitnə - fəsada öz ismətləri ilə inanmaları
163. Narutla Marutun hekayəsinin davamı və onların aqibəti
164. Karın xəstə qonşusuna baş çəkməsi və xəstəni incitməsi
165. Tanrı qarşısında ilk dəfə özünü əsas məna ilə müqayisə edərək, üstün tutub, dikbaşlıq edən İblis əleyhüllənə olmuşdur
166. «Öz halını və məstliyini gizlin saxlamaq lazımdır» kəlamının bəyanı.....

- 167.«Rumlular və Çinlilərin nəqqaşlıq sahəsində yarışma»
hekayəsi
- 168.Peyğənbər Əleyhissalamın Zeydə «bu cün necəsən, ne-
cə durdun» deyərək soruşması. Onun da «həqiqi bir
mömün olaraq sabahı açdım Ya Rəsulləllah» cavabını
verməsi
- 169.Zeydin Haqqın Rəsulu Şəlləllahu Əleyhissalama
«Xalqın əhvalı mənə gizli deyildir, Mən hamını tanıyı-
ram» deyərək cavab verməsi.....
- 170.Xidmətçilərin Loğmanı ittiham edərək «Meyvələri sən
yemisən» demələri
- 171.Peyğəmbərlə Zeydin Hekayəsinin ardı, Həzrəti
Peyğəmbərin ona cavabı.....
- 172.Balıqçını Süleyman güman edən cavan oğlanın hekay-
əti
- 173.Peyğəmbərin Zeydə «Sirləri bundan daha artıq fəş
etmə» deyərək tövsiyə etməsi
- 174.Ömrün Zamanında bir şəhərə yanğın düşməsi.....
- 175.Düşmənin əmirəlmöminin Əli Əleyhissalamın üzünə
tüpürcək atması və o həzrətin qılncı yerə qoyması əh-
valatı
- 176.O Kafərin-mənə qalib gəldin, neçin mənə öldürmək-
dən boyun qaçırdın deyərək Həzrəti Əli Əleyhissa-
lama sual verməsi hekayəti.....
- 177.Əli Əleyhissalamın Həmin məqamda qılncı çalsay-
dım, nəticəsi necə olardı-deyərək cavab verməsi.....
- 178.Peyğəmbərin Əli Əleyhissalamın rükabdarına:- «Hər
halda Əlinin ölümü sənə əlində olacaq!»- deməsi
- 179.Adəm Əleyhissalamın İblisin əməlinə təəccüb etməsi və
üzr istəyib tövbə etməsi hekayəti.....
- 180.Əmirəlmöminin Əleyhissalamın hekayətinin ardı, qa-
tili olan rükabdarını əhv etməsi
- 181.Rükabdarın Əmirəlmöminin Əli Əleyhissalamın ay-
ağına düşüb, Ey əmir mənə öldür və bu bələdan qur-
tar-deməsi hekayəti
- 182.Peyğəmbər, Şəlləllahu Əleyhi və ələhin Məkkənin fəth
etmək tələbi və fəthin dünya mülkünü sevməkdən ötrü
deyildir deməsi! Çünki o buyurmuş:-«Dünya bir cifə-
dir onu tələb edən və sevən itlərdir»!.....
- 183.Əmirəl möminin Əli Əleyhissalamın öz yaxınlarına
pəhləvanı öldürməməsinin səbəbini, onun müsəlman
olması olmuşdur deməsi
- 184.Mənəviyyat məsnəvilərinin birinci dəftərinin sonu

